

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 17 том 2

Одеса
2015

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України
відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол № 2 від 24 вересня 2015 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз. мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **В.Д. Берназ**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф.; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **Д.А. Зайцев**, д-р техн. наук, проф.; **В.М. Запорожан**, д-р мед. наук, проф., акад. АМН України; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р тех. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **І.В. Ступак**, д-р філол. наук, доц.; **Г.П. Пекліна**, канд. мед. наук, проф.; **О.В. Токарев**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **І.В. Ступак**

Відповідальний секретар – кандидат філологічних наук, доцент **Л.І. Морошану (Демьянова)**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

Н.В. Бардіна, доктор філологічних наук, професор; **Ш.Р. Басиров**, доктор філологічних наук, професор; **О.А. Жаборюк**, доктор філологічних наук, професор; **К.Б. Зайцева**, кандидат філологічних наук, доцент; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор; **Е. Пирву**, кандидат філологічних наук, професор; **В.Д. Каліущенко**, доктор філологічних наук, професор; **Т.М. Корольова**, доктор філологічних наук, професор; **В.А. Кухаренко**, доктор філологічних наук, професор; **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор; **І.Б. Морозова**, доктор філологічних наук, професор; **О.М. Образцова**, доктор філологічних наук, професор; **Н.В. Петлюченко**, доктор філологічних наук, професор; **В.Г. Таранець**, доктор філологічних наук, професор.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2015

© Міжнародний гуманітарний університет, 2015

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ
ТА СХІДНІ МОВИ

*Білецька О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри германської філології
Донецького національного університету*

РОЛЬ ТРИКОМПОНЕНТНИХ ІМЕННИКІВ ЯК ЗАСОБУ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ВАРІАНТІВ БАГАТОЗНАЧНИХ ДВОКОМПОЗИТИВ У СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті проаналізовано лексико-семантичні варіанти двокомпонентних безпосередніх складників іменникових трикомполітивів у середньовісхньонімецькій мові з огляду на їхню реалізацію у складі трикомполітивних іменників.

Ключові слова: іменниковий трикомполіт, безпосередній складник, семантична структура, лексико-семантичний варіант, моносемність.

Постановка проблеми. Останнім часом все більшої актуальності набуває проблема вивчення семантичної структури слова, яка представляє собою сукупність значень, лексико-семантичних варіантів (далі – ЛСВ) слова та відношення між ними. У сучасній лінгвістиці питання семантичної структури багатозначного слова та семантичного варіювання розглядаються під різними кутами, відповідні дослідження проводяться з точки зору семасіології, ономасіології, когнітивної лінгвістики, фразеології, стилістики, прагмалінгвістики, психолінгвістики та інших лінгвістичних напрямів. Витоки дослідження семантичної варіативності слід шукати у працях О.С. Ахманової, В.В. Виноградова, В.А. Звегинцева, О.І. Смирницького, Ю.С. Степанова, Г.А. Уфімцевої, які заклали основи аналізу семантичної структури багатозначних слів. Так, В.В. Виноградов уперше висунув теорію про можливість виділення в межах багатозначного слова окремих значень, які реалізуються у мовленні і співвідносяться з певним контекстом, при цьому кількість значень слова визначається «кількістю відокремлених контекстів вживання цього слова» [1, с. 21–22]. Термін «лексико-семантичний варіант» увів у науковий обіг О.І. Смирницький, який надав найбільш повне тлумачення явища семантичної варіативності [2, с. 24]. В.А. Звегинцев, розвиваючи теорію ЛСВ, запропонував виділяти у будь-якої мовної одиниці єдине значення (інваріант), яке модифікується в залежності від контексту (варіанти), визнаючи при цьому рівноправність і незалежність варіантів і абстрактність інваріанту, тобто неможливість його реалізації у мовленні [3, с. 217–228]. Протилежної думки дотримуються Ю.Д. Апресян [4, с. 187], І.В. Арнольд [5, с. 12], Є.Р. Курилович [6], Д.М. Шмелев [7], які при розгляді семантичної структури багатозначного слова роблять акцент на встановленні основного (головного, первинного, ядерного) значення і визначенні ієрархічної структури додаткових (похідних, прихованих, потенційних) значень. Отже, у сучасній лінгвістиці існує дві основні точки зору відносно структурної організації семантики багатозначного слова: а) всі значення багатозначного слова (його ЛСВ) зв'язані між собою ієрархічними відношеннями і розподіляються на основні і похідні, прями і переносні; б) ЛСВ багатозначного слова рівноправні і неза-

лежні [8, с. 208]. У пропонованій роботі ЛСВ розглядаються як рівноправні «окремі значення у складі слова, як воно описується у тлумачному словнику», з кожним із яких співвідноситься певний тип контексту [9, с. 298].

Витоки дослідження семантичної структури складних іменників у німецькій мові слід шукати у працях О. Бехагеля, В. Вільманса, О. Грегера, Я. Грімма, Г. Пауля, В. Генцена. Звичайно, на цьому етапі германістів цікавили, перш за все, формальна структура та питання класифікації композитів, однак у межах цих досліджень зроблені перші спроби аналізу семантичних особливостей складних слів. Значний внесок у розвиток теорії композитотворення в цілому та дослідження семантичної структури композитів зокрема зробили І. Барц, Г. Брінкманн, В.С. Вашунін, К.Г. Городенська, Ст. Жепіч, Є.А. Карпіловська, Н.Ф. Клименко, В. Кюршнер, В. Мотч, Л. Ортнер, Х. Ортнер, В.М. Павлов, М.Д. Степанова, Г. Фанзелов, В. Фляйшер. Їхні наукові розвідки сконцентровані саме на семантиці складних слів, яка розглядається як комплексна ієрархічно побудована структура, що складається із підпорядкованих один одному семантичних рівнів (лексичного, синтаксичного, словотвірного). Однак, незважаючи на наявність досить великої кількості праць, присвячених вивченню семантичних особливостей складних слів у сучасній німецькій мові, лише деякі наукові розвідки зосереджені на аналізі ЛСВ композитів та дослідженні їхньої реалізації у контексті. Так, питання лексико-семантичного варіювання складних слів у сучасній німецькій мові розглядається у роботі Г.І. Шейдемана, який під лексичними варіантами складних слів розуміє іменники зі спільним вихідним компонентом словотвірного гнізда та різними змінними компонентами, що примикають до нього. Відповідно до цього лексичні варіанти він поділяє на однотипні, тобто такі, в яких взаємозамінні змінні компоненти є основами слів, що відносяться до однієї і тієї ж частини мови, та різнотипні, в яких взаємозамінні змінні компоненти є основами слів, що відносяться до різних частин мови [10, с. 19]. Практичному дослідженню ЛСВ складних слів у німецькій мові з точки зору їхньої реалізації у контексті присвячена докторська дисертація О.М. Яковлюка [11]. Проте основна увага лінгвістів при вивченні лексико-семантичної структури складних слів зосереджується, в першу чергу, на пошуку ефективних методів розмежування ЛСВ багатозначного слова, а також визначенні способів нейтралізації полісемії на матеріалі сучасної мови, залишаючи при цьому поза увагою питання реалізації ЛСВ композитів у складі інших багатоконпонентних слів, які у даному випадку можуть розглядатися як мікроконтекст. Поза межами сучасних досліджень залишаються також інші періоди розвитку німецької мови, зокрема середньовісхньонімецька.

У пропонованій статті вперше зроблено спробу визначити особливості реалізації ЛСВ двокомпонентних іменників у складі іменникових трикомпонентів у середньовісній мові (далі – свн.) мові.

Отже, предметом дослідження виступають іменникові трикомпоненти, тобто складні слова, утворені з трьох іменникових основ, а також їхні двокомпонентні безпосередні складники (далі – БС) у свн. мові.

Об'єкт – ЛСВ зазначених одиниць.

Мета роботи полягає у визначенні ролі іменникових трикомпонентів як мікроконтексту для ідентифікації, реалізації і актуалізації ЛСВ багатозначних двокомпонентних іменників у свн. мові.

Для досягнення поставленої мети у дослідженні розв'язуються такі завдання:

- складання корпусу багатозначних іменникових трикомпонентів, а також полісемних двокомпонентів, які зустрічаються у складі трикомпонентних іменників;
- аналіз ЛСВ двокомпонентних іменників, які реалізовані у складі іменникових трикомпонентів;
- встановлення закономірностей відбору ЛСВ двокомпонентів, задіяних у формуванні трикомпонентних іменників;
- визначення обмежень, які накладаються на ЛСВ при їхній реалізації у складі іменникових трикомпонентів.

Матеріалом для дослідження слугують 357 трикомпонентних іменників у свн. мові, отримані шляхом суцільного добору із словників свн. мови [12] та [13].

Аналіз досліджуваного матеріалу показав, що переважна більшість трикомпонентних іменників у свн. мові є моносемними, тобто мають лише одне значення. Це можна пояснити розгалуженою структурою зазначених одиниць, яка передбачає надання слову тих специфічних характеристик, які виокремлюють його серед низки інших. Виключення становить лише 1 трикомпонентний іменник, а саме: *koufmanschaz* stm. f., який має 4 ЛСВ, а саме:

- 1) *handelsgut, waare* 'товар';
- 2) *auch als fem. herüber genommen von koufmanschaft* 'купецтво';
- 3) *handel, kaufmannschaft* 'торгівля, торговельна справа';
- 4) *ein hûs der koufman* 'будинок купця'.

Наявність лише одного прикладу багатозначного трикомпонентного іменника у свн. мові підтверджує гіпотезу, висунуту Г. Альтманном, Е. Бьоті та К.-Х. Бестом у статті «Складність значення слів та закон Менцерата» про те, що відповідно до закону Менцерата (чим більше ціле, тим менші його частини) семантичний обсяг слова (кількість значень багатозначного слова) зменшується при збільшенні довжини слова [14, с. 537], а також закономірність, сформульовану Р. Келером у роботі «Лінгвістична синергетика: структура та динаміка лексики» про те, що «величина зміни полілексії зворотно пропорційна довжині» [15, с. 60–61].

Двокомпоненти, які виступають у ролі БС трикомпонентних іменників у свн. мові, також здебільшого мають 1 ЛСВ, що пояснюється вищезазначеними закономірностями відносно залежності семантичної структури слова від його будови. Лише в окремих випадках (33 одиниці, 9%) двокомпонентні складні іменники, задіяні у формуванні іменникових трикомпонентів, при вільному вживанні налічують більшу кількість ЛСВ (від 2 до 7). Отже, цікаво простежити, чи всі ЛСВ двокомпонентних іменників реалізуються у складі іменникових трикомпонентів,

які у даному випадку можна розглядати як мінімальний контекст, за допомогою якого відбувається актуалізація певного ЛСВ.

Найбільшу кількість значень (7 ЛСВ) має іменник *hûsgenôz* stm. Однак, у складі трикомпонентних іменників реалізованим виявляється лише один із них, а саме четвертий ЛСВ «*die münzer eines fürsten*» 'чеканник монет і керівник монетного двору', напр.: *hûsgenôzenambet* stm. 'посада чеканника монет і керівника монетного двору'.

Іменник *tagedinc* (*tegedinc, teidinc*) stm. також має 7 ЛСВ, із яких задіяними у формуванні іменникових трикомпонентів виявилися два, а саме: перший «*auf einen tag anberaumte gerichtliche verhandlung* (*dinc*), *gerichtstag, gericht, placitum*» 'день суду, суд', напр.: *tagedincstat* stf. 'місце судового засідання' та п'ятий «*geschäft, händel*» 'справа (торговельна), угода', напр.: *tagedincbrief* stm. 'договір (торговий), уставна грамота'.

Двокомпонент *nôtdurft* stf. у вільному вживанні налічує 6 ЛСВ. З них у складі іменникових трикомпонентів реалізований лише п'ятий ЛСВ «*erfordernis, bedarf an notwendigen dingen, besonders an speise und trank, lebensunterhalt*» 'потреба у найнеобхідніших речах, особливо їжі, воді', напр.: *hûsnôtdurft* stf. 'найнеобхідніше у домі'.

Іменник *herberge* stswf. має 5 ЛСВ. У складі іменникових трикомпонентів у свн. мові виявився реалізованим останній ЛСВ «*haus, auf welchem eine solche verpflichtung lastet, die herberge*» 'дім, у якому надається ночівля', напр.: *ellentherberge* stf. 'будинок (і шпиталь), у якому приймають мандрівників'.

Двокомпонентний іменник *houbetman* stm. також має 5 ЛСВ. У складі іменникових трикомпонентів реалізований лише перший ЛСВ зазначеного іменника «*der oberste mann, die hauptperson einer vereinigung*» 'голова об'єднання', напр.: *reishoubetman* swm. 'провідник'.

Семантична структура двокомпонента *bûmeister* stm. представлена 4 ЛСВ, із яких реалізованим у складі іменникових трикомпонентів виявляється також лише перший «*baumeister, architectus*» 'майстер будівельної справи, будівельник', напр.: *almuosenbûmeister* stm. 'будівельник, який працює за милостиню, подаяння'.

Двокомпонент *burcreht* stm. нараховує 4 ЛСВ. У складі трикомпонентних іменників у свн. мові реалізованими виявились другий ЛСВ «*aufnahmegebühr eines neuen bürgers*» 'вступний внесок нового громадянина', напр.: *burcrëhtgëlt* stm. 'гроші, що слугують вступним внеском нового громадянина', і четвертий ЛСВ «*liegenschaften*» 'земельне володіння', напр.: *burcrëhtacker* stm. 'рілля, нива, орне поле, що належить до земельного володіння'.

Іменник *tagewan* (*tagewen, tagewon*) stm. також нараховує у своїй семантичній структурі 4 ЛСВ. Із них реалізованими у складі іменникових трикомпонентів виявився перший «*tagwerk, arbeit um taglohn, frohnarbeit von einem tage, dieta*» 'денна робота, робота за денну оплату, повинність, виконувати денну роботу', напр.: *tagewaphenninc* stm. 'грошовий внесок замість виконання денної повинності'.

Двокомпонентний іменник *ërtrîche / ërderîche / ërderîch* stm. має 3 ЛСВ. Із них у іменникових трикомпонентів реалізується лише перший ЛСВ «*erde, erdreich als wohnstätte der menschen*» 'Земля (планета), земля як місце проживання людей', напр.: *ërtrîchgerüste* stm. 'земельні споруди'.

Іменник *hagedorn* (*hagedorn*) stm. має 3 ЛСВ. У складі іменникових трикомпонентів реалізується другий ЛСВ «*das*

heckholz, der heckbaum» 'дерен криваво-червоний, бирючина звичайна', напр.: hagdornhecke stf. 'живопліт із кущів дерену криваво-червоного, бирючини звичайної'.

У лексико-семантичній структурі іменника hantwërc stn. налічується 3 ЛСВ. Реалізованими у складі трикомпонентних іменників у свн. мові виявились перші два, а саме: «werk der hände, handwerk, gewerbe» 'промисел, ремесло', напр.: hantwërcman 'ремісник', а також «zunft» 'ремісничий цех, гільдія', напр.: hantwërcmeister stn. 'ремісник певного ремісничого цеху, гільдії'.

Лексико-семантична структура іменника hovestat (hofstat) stf. репрезентована 3 ЛСВ. Із них ЛСВ реалізованим у складі іменникових трикомпонентів виявився лише перший «grund und boden, worauf ein hof mit den dazu gehörigen gebäuden steht oder stehen könnte» 'земля, на якій розташована або може бути розташована садиба феодала з будівлями, що належать до неї, двір феодала', напр.: kelterhofstat stf. 'кордон міста (у межах якого чужоземцям заборонялося займатися торгівлею і ремеслами)'.

Іменниковий двокомпонент koufrëht stn. має 3 ЛСВ. Реалізованим у складі трикомпонентів виявився другий ЛСВ «durch kauf erworbenes recht» 'право, отримане внаслідок купівлі чого-небудь', напр.: koufrëhtbrief stf. 'документ, що підтверджує право, отримане в результаті купівлі чого-небудь'.

Двокомпонентний іменник trësekamere f. має у своїй семантичній структурі 3 ЛСВ. У складі трикомпонентів реалізується перший ЛСВ «schatzkammer, gazetum, thesaurarium» 'скарбниця, казначейство', напр.: trësekamerhort stn. 'скарби, що знаходяться у скарбниці, казначействі'.

Лексико-семантична структура іменника wërcman stn. представлена у свн. мові 3 ЛСВ, з яких у трикомпонентах виявився реалізованим другий ЛСВ «werk-, baumeister, künstler (bes. in schmiedearbeit), handwerker, arbeiter, artifex, operarius, orifex» 'майстер, будівельник, митець, ремісник, робітник, спеціаліст', напр.: statwërcman stn. 'місцевий майстер, будівельник, митець, ремісник, робітник, спеціаліст'.

Двокомпонент wïnkouf stn. має 3 ЛСВ. У складі іменникових трикомпонентів у свн. мові реалізується останній ЛСВ «weinkauf, -preis» 'ціна вина', напр.: wïnkoufgëlt stn. 'завдаток, запорука у вигляд вина'.

У лексико-семантичній структурі іменника hovemeister stn. нараховується 2 ЛСВ, із яких у складі іменникових трикомпонентів у свн. мові реалізується лише перший «aufseher über die hofdienerschaft, über den hofhalt eines fürsten» 'наглядач за маєтком феодала', напр.: erbhovemeister stn. 'спадковий керівник маєтком'.

Лексико-семантична структура іменника isenkrüt stn. репрезентована 2 ЛСВ, із яких у складі іменникових трикомпонентів реалізується лише перший «eisenkraut, verbena» 'вербена', напр.: isenkrütsaft stn. 'сік вербени'.

Іменник koufman stn. має 2 ЛСВ. У складі іменникових трикомпонентів у свн. мові виявився лише перший ЛСВ «kaufmann, verkäufer sowol als käufer» 'торговець, купець', напр.: koufmanschaz stn. f. = koufmansguot stn. 'товар'; 'купецтво'; 'торгівля, торговельна справа'; 'дім купця'.

Двокомпонент kranewite stn. має 2 ЛСВ. Реалізованим у складі іменникових трикомпонентів є лише перший ЛСВ «wacholder, juniperus» 'ялівець', напр.: kranewitber 'ялова ягода'.

Лексико-семантична структура іменника marschal (marschal) stn. представлена 2 ЛСВ. У складі іменникових трикомпонентів у свн. мові реалізується другий ЛСВ «marschall, als hof- (oder städtischer) beamter, aufseher über das gesinde auf

reisen und heereszügen, befehlshaber der reisigen, waffenfähigen mannschaft des hofes, allgemein» 'маршал', напр.: marschalkin stf. 'дружина маршала'.

Іменник ougenweide stf. має 2 ЛСВ, останній із яких, а саме «weide, erquickung für die augen, überhaupt anblick» 'вид, насолода, для очей, відрода' реалізується у складі іменникових трикомпонентів у свн. мові, напр.: sumerougenweide stf. 'літній краєвид, пейзаж'.

Семантична структура іменника sëlgeræte stn. також репрезентована 2 ЛСВ. У складі іменникових трикомпонентів у свн. мові реалізований другий ЛСВ «letzter wille, testament» 'остання воля, заповіт', напр.: sëlgerætbuoch stn. 'книга записів останньої волі, заповітів'.

Двокомпонентний іменник schifman stn. має 2 ЛСВ. Із них реалізованими у складі трикомпонентних іменників у свн. мові виявився перший «schiffer, nauclerus, nauta (schiff-, scheffman)» 'шкіпер, капітан судна', напр.: schifliutzeche f. 'гільдія шкіперів, капітанів суден'.

Двокомпонент sunneschîn (sunnenschîn) stn. налічує 2 ЛСВ. Із них у складі іменникових трикомпонентів у свн. мові реалізується перший ЛСВ «sonnenschein, tageslicht» 'сонячне сяйво, денне світло', напр.: âbentsunnenschîn stn. 'вечірнє сяйво'.

Іменник tagewërc stn. у своїй лексико-семантичній структурі також налічує 2 ЛСВ. У складі трикомпонентних іменників у свн. мові цей іменник реалізує другий ЛСВ «ein flächenmass» 'міра площі; квадратна міра', напр.: tagewërcseil stn. 'мотузка для виміру площі'.

Іменник tavelrunde stswf. має 2 ЛСВ. У складі іменникових трикомпонентів реалізується другий ЛСВ «ein ritterspiel, wobei turniert wird» 'лицарська гра, під час якої проводиться турнір', напр.: tâvelruntbuoch stn. 'книга записів лицарських турнірів'.

Двокомпонентний іменник twinchof stn. має у своїй лексико-семантичній структурі 2 ЛСВ, з яких у складі трикомпонентних іменників у свн. мові реалізується лише перший ЛСВ «herrenhof, der hörige güter unter sich hat» 'резиденція, двір феодала', напр.: twinchoftor stn. 'ворота резиденції, двору феодала'.

Лексико-семантична структура іменника viurglocke f. представлена двома ЛСВ. Із них у складі іменникових трикомпонентів у свн. мові реалізований другий ЛСВ «glocke, womit das signal zum austun des feuers bei einbruch der nacht gegeben wird, horologium» 'дзвін, який сповіщає про необхідність запалення вогнища при настанні ночі, годинник (сонячний або водяний)', напр.: viurglockenzit stf. 'комендантська година'.

Двокомпонент willekür (wilkür) stf. має 2 ЛСВ. Реалізується у складі трикомпонентних іменників лише перший ЛСВ «freie willenswal, freier wille, freiwillige entschliessung, neigung, zu-, übereinstimmung, gutdünken» 'вільне волевиявлення', напр.: willekurbrief stn. 'документ, який підтверджує волевиявлення'.

Серед трикомпонентних складних іменників у свн. мові також зафіксовано 3 одиниці, семантична структура яких не дозволяє виявити, який з ЛСВ реалізується у складі іменникових трикомпонентів.

Так, іменник morgengäbe stf. має у своїй лексико-семантичній структурі такі ЛСВ: 1) geschenk des mannes an die frau 'подарунок чоловіка жінці'; 2) geschenk der frau an den mann 'подарунок жінки чоловіку'. Зазначений іменник зустрічається у складі іменникового трикомпонента morgengäberëht stn. 'традиція дарувати подарунки після весілля'.

Лексико-семантична структура двокомпонент kirchspil (kirchspël) stn. також 2 ЛСВ, які пересікаються між собою:

1) kirchspiel, parochia kirchspel oder pfarre 'церковний приход або єпархія'; 2) die gesammtheit der pfarrkinder, gemeinde 'паства, громада'. Цей композит задіяний у формуванні чотирьох трикомпонентних іменників, а саме kirchspielgerichte stn. 'суд пастви, церковного приходу', kirchpilliute 'паства, прихожани', kirchspilman stm. 'паства, прихожанин', kirchspilpfaffe swm. 'священик, священослужитель'.

Двокомпонентний іменник vleischhacker stm. налічує у своїй лексико-семантичній структурі 2 ЛСВ: 1) fleischacker 'м'ясник'; 2) carnifex, henker 'кат; мучитель, катувальник'. Поданий іменник зафіксований у двох іменникових трикомпозиціях у свн. мові, тлумачення яких також не дає можливості визначити ЛСВ, який задіяний у їх формуванні, пор.: vleischhackerkneht stm. 'помічник м'ясника або ката', vleischhackertanz stm. 'танець м'ясника або ката'.

Викладений матеріал можна узагальнити у вигляді таблиці.

Таблиця 1

Реалізація ЛСВ двокомпонентних іменників у складі іменникових трикомполітів у свн. мові

Кількість ЛСВ іменникових двокомполітів	Реалізація ЛСВ двокомполітів у складі трикомполітних іменників		Загальна кількість
	1 ЛСВ	2 ЛСВ	
2 ЛСВ	14	3	17
3 ЛСВ	7	1	8
4 ЛСВ	2	1	3
5 ЛСВ	2	-	2
6 ЛСВ	1	-	1
7 ЛСВ	1	1	2
Разом	27 (82 %)	6 (18 %)	33

Отже, виходячи з даних, наведених у таблиці, можна відмітити, що у складі трикомполітних іменників зустрічається 33 двокомполіти, які мають розгалужену лексико-семантичну структуру. Однак показовим є той факт, що в іменникових трикомполітах, які у даному випадку можуть розглядатися як мінімальний контекст для двокомполітних іменників, задіяний переважно один з ЛСВ (27 прикладів), і лише 6 одиниць реалізують у складі трикомполітів два ЛСВ. Слід також зазначити, що реалізація ЛСВ двокомполітів у складі іменникових трикомполітів зворотнопропорційна кількості ЛСВ у значенні двокомполітного слова, тобто, чим менше ЛСВ має слово, тим більша вірогідність, що більшість із них будуть реалізовані у складі багатокомполітного слова. Так, двокомполіти, які налічують п'ять і шість ЛСВ, реалізують у складі трикомполітних іменників лише один із них. Двокомполітний іменник tagedinc, який із семи ЛСВ у складі трикомполітів реалізує два, утворює скоріш виключення, аніж закономірність. У формуванні трикомполітних іменників задіяні обидва варіанти 3 двокомполітів із 17, які мають два ЛСВ. По два ЛСВ у складі іменникових трикомполітів реалізують також 1 двокомполіт із трьома ЛСВ і 1 із чотирма ЛСВ у своїй семантичній структурі.

Висновки. Проведений детальний аналіз багатозначних іменникових трикомполітів, а також їхніх полісемних двокомполітних БС у свн. мові дозволяє сформулювати такі висновки:

– особливістю іменникових трикомполітів і двокомполітних БС у їхньому складі є моносемність, що є досить цікавим фактом, оскільки однією з характерних особливостей простих

іменників у вільному вживанні є розгалуженість їхньої семантичної структури (широкий набір ЛСВ). Виявлена закономірність підтверджує тезу про те, що розгалуженість словотвірної структури призводить до обмеженого набору ЛСВ слова;

– іменникові трикомполіти уможливають диференціацію близьких за значенням ЛСВ комплексних БС;

– у складі іменникових трикомполітів реалізується здебільшого той ЛСВ, який має ширше значення;

– у свн. мові накладаються обмеження на використання якості БС трикомполітних іменників стилістично маркованих ЛСВ.

Перспективним можна вважати дослідження ЛСВ однокомполітних БС трикомполітів із метою виявлення особливостей їхньої реалізації у складі трикомполітних іменників, а також залучення інших часових відрізків розвитку німецької мови.

Література:

1. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов; ред. Г.А. Золотовой. – [4-е изд.]. – М.: Русск. яз., 2001. – 720 с.
2. Смирницкий А.И. К вопросу о слове (проблема «тождества» слова) // Труды Института языкознания АН СССР. – М.: Изд-во АН СССР, 1954. – Т. 4. – С. 3–49.
3. Звегинцев В.А. Семасиология / В.А. Звегинцев. – М.: Изд-во МГУ, 1957. – 322 с.
4. Апресян Ю.Д. Избранные труды. Том 1. Лексическая семантика (синонимические средства языка) / Ю.Д. Апресян. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М.: Языки русской культуры, 1995. – 364 с.
5. Арнольд И.В. Потенциальные и скрытые семы и их актуализация в английском художественном тексте // Иностранные языки в школе, 1979. – № 5. – С. 10–14.
6. Курилович Е. Очерки по лингвистике. – [Электронный ресурс] / Ежи Курилович. – Биробиджан: ИП «ТРИВИУМ», 2000. – Режим доступа: <http://www.studfiles.ru/preview/1741543>.
7. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка) / Д.Н. Шмелев. – М.: Изд-во «Наука», 1973. – 280 с.
8. Левицкий В.В. Семасиология: монография для молодых исследователей / В.В. Левицкий. – [2-е изд., испр. и доп.]. – Винница: Нова книга, 2012. – 680 с.
9. Степанов Ю.С. Номинация, семантика, семиология (Виды семантических определений в современной лексикологии) / Ю.С. Степанов // Языковая номинация. (Общие вопросы). – М.: Изд-во «Наука», 1977. – С. 294–358.
10. Шейдеман Г.И. Вопросы структурно-семантического моделирования сложных существительных в современном английском языке: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Г.И. Шейдеман. – М., 1969. – 34 с.
11. Яковлюк А.Н. Семантические аспекты взаимодействия простых многозначных и сложных однозначных слов современного немецкого языка: дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / А.Н. Яковлюк – Уфа, 2010. – 400 с.
12. Lexer M. Mittelhochdeutsches Wörterbuch / M. Lexer. – Stuttgart: S. Hirzel Verlag, 1992. – Bd. 1–3.
13. Benecke G.F., Müller W., Zarncke F. Mittelhochdeutsches Wörterbuch. – [Электронный ресурс] / G.F. Benecke, W. Müller, F. Zarncke. – Режим доступа: <http://urts55.uni-trier.de:8080/Projekte/MWV/wbb>.
14. Altman G. Die Bedeutungskomplexität der Wörter und das Menzerathsche Gesetz / Gabriel Altman, Erzsébeth Beöthy, Karl-Heinz Best // Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. – 1982. – S. 537–543.
15. Köhler R. Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik / Reinhard Köhler. – Bochum: Brockmeyer, 1986. – 200 S.

Белецкая Е. В. Роль трехкомпонентных имен существительных как средства актуализации лексико-семантических вариантов многозначных двухкомпозигов в средневерхненемецком языке

Аннотация. В статье проанализированы лексико-семантические варианты двухкомпонентных непосредственных составляющих субстантивных трикомпозигов в средневерхненемецком языке с точки зрения их реализации в составе трехкомпонентных имен существительных.

Ключевые слова: субстантивный трикомпозиг, непосредственное составляющее, семантическая структура, лексико-семантический вариант, моносеманτικότητα.

Biletska O. The role of three-noun compounds as a means of lexical-semantic variants actualization of polysemantic two-noun compounds in Middle High German

Summary. The article focuses upon lexical-semantic variants of two-noun compounds and peculiarities of their realization in three-noun compounds in Middle High German.

Key words: compound consisting of three nouns, direct constituent, semantic structure, lexical-semantic variant, monosemy.

*Веприяк І. Д.,
аспірант кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

ЛІНГВОКОГНІТИВНА МОДЕЛЬ ІДІОСИНКРАТИЧНОЇ ПСИХІЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЖА У РОМАНІ ВІРДЖИНІ ВУЛФ «MRS DALLOWAY»

Анотація. Стаття присвячена розгляду особливостей мовної об'єктивації ідіосинкратичної психічної реальності персонажа у тексті роману Вірджинії Вулф «Mrs Dalloway». На основі лінгвотекстуальної проекції домінантних ментально-психологічних явищ описано лінгвокогнітивну модель сприйняття дійсності персонажа у контексті двох вимірів: когнітивного патерну сприйняття дійсності в маніакальному стані та когнітивного патерну сприйняття дійсності у стані депресії.

Ключові слова: лінгвокогнітивна модель психічної реальності, мовна особистість персонажа, когнітивна констеляція, мовна (лінгвальна) об'єктивація.

Постановка проблеми. Мова є універсальним засобом об'єктивації суб'єктивної психічної реальності людини, що спонукає науковців досліджувати індивідуальну когнітивну модель сприйняття дійсності мовної особистості з перспективи її вербальної маніфестації. Під когнітивною моделлю сприйняття дійсності ми розуміємо сукупність індивідуальних патернів функціонування психосемантичних механізмів, результатом чого є перетворення перцептивного досвіду індивіда у структуровану систему значень.

Дослідження лінгвокогнітивної моделі психічної реальності літературного персонажа, виходячи з міметичного характеру її репрезентації (адже фікціональна психічна реальність персонажа імітує свій нон-фікціональний прототип у позахудожній реальності), передбачає дослідження мовної поведінки (як екстеріоризованої, так і інтеріоризованої) персонажа, відштовхуючись від його статусу мовної особистості.

Симбіозні тенденції у вивченні суб'єктивної психічної реальності мовної особистості (автора і «господаря» мовної реальності) лінгвістикою, філологічними дисциплінами, психологією та психіатрією зумовили виникнення таких міждисциплінарних напрямів, як психіатричне літературознавство, представники якого здійснюють психіатричний аналіз персонажів художнього твору (К. Леонгард, В.П. Руднев, В.П. Белянін) та патопсихолінгвістика, що вивчає відхилення у формуванні та перебігу мовних процесів суб'єктів, що перебувають у змінених станах свідомості (Д. Співак, Р. Кюлер, В. Еванс) або у патологічних психічних станах (А.А. Леонтьєв, Р. Рібер, Х. Веттер).

Зокрема оригінальну концепцію психолінгвістичного аналізу тексту пропонує В.П. Белянін. Вводячи поняття емоційно-сислової домінанти, науковець досліджує художні тексти з точки зору превалюючих у них так званих «психолінгвістичних компонентів»: семантичних компонентів, що знаходять своє вираження у лексиці та синтаксисі тексту, стилістичних особливостях, психічному та емоційному станах персонажів тексту, особливості організації хронотопу [1, с. 50–55].

Схожий підхід до аналізу художнього дискурсу демонструє російський лінгвіст, психоаналітик та семіотик В.П. Руднев, однак на противагу В.П. Белянінову вчений досліджує не тільки тексти літературних творів, власне мовних фрагментів, але й тексти інших знакових систем: кінотексти, тексти масмедіа, музичні, живописні тексти тощо. Серед адресантів (авторів, персонажів текстів) «психопатологічних» текстів науковець виділяє психотиків (наприклад, Рене Магрітт, автор картини «La reproduction interdite», 1937), шизоїдів (персонажі фільмів Д. Лінча, зокрема «Lost Highway», 1997, «Mulholland Drive», 2001), епілептоїдів (князь Мишкін, головний герой роману Ф.М. Достоевського «Идиот», 1869), кататоників (Бромден, один із персонажів роману Кена Кізі «One Flew Over the Cuckoo's Nest», 1962), нормоїдів уві сні (Ілля Ілліч Обломов, головний герой роману І.А. Гончарова «Обломов», 1859) та інших персонажних психотипів [4, с. 78–162].

Тим не менш, теоретико-методологічну базу дослідження психічних феноменів на матеріалі художнього дискурсу становлять використовувані нейролінгвістами, психолінгвістами, психодіагностами та когнітологами принципи, засади та моделі аналізу мови та мовлення реальних «неперсонажних» мовних особистостей. Так, актуальними на сьогодні є роботи В.Е. Пашковського, який досліджує особливості формального вираження та семантизації патологічних текстів [3]. Згідно з викладеними науковцем положеннями у випадку інтактності фізіологічних механізмів мовленнєвої діяльності у мові акцентуованих осіб та осіб з порушеннями психіки та свідомості різного патогенезу простежується деструкція денотата, дефект конотата, збіднення словникового запасу, псевдозбагачення словникового запасу (надмірне вживання індивідуальних неологізмів) тощо [3, с. 34–47].

Мета нашого дослідження полягає у розкритті когнітивної моделі суб'єктивної реальності персонажа, що перебуває у стані біполярного афективного розладу, крізь призму специфіки її лінгвальної об'єктивації у тексті художнього твору. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1) дослідити лінгвальні маркери ідіосинкратичних психічних явищ, які відіграють домінуючу роль у суб'єктивній ресеміотизації дійсності персонажа роману В. Вулф «Mrs Dalloway» (1925) Септімуса Сміта; 2) на основі виявленого патерну проявів та функціонування ідіосинкратичних психічних явищ реконструювати лінгвокогнітивну модель суб'єктивної реальності персонажа.

Виклад основного матеріалу. У досліджуваному романі спотворене сприйняття дійсності, зумовлене потьмареним станом свідомості одного з головних героїв Септімуса Сміта об'єктивується у двох вимірах наративної стратегії автора: у внутрішньому монолозі персонажа та у безпосередньому опи-

Рисунок 1. Лінгвокогнітивна модель маніакальної та депресивної констеляцій у загальному континуумі свідомості Септімуса Сміта

сі автором імагінативної та емоційно-мисленнєвої діяльності персонажа у формі невласне прямої мови. Така нарративна стратегія автора дозволяє дослідити не лише вербальні, але й конвертовані у вербальну форму візуальні, аудіальні, кінестетичні інтерсуб'єктивні складники ментального лексикону (*lingua mentalis*) персонажа.

Інтроспективні ремарки персонажа дають змогу спостерігати надмірну емоційну мінливість: від ейфорії та гіпероптимістичної оцінки оточення до глибокої депресії з суїцидальними намірами: «...this beauty, this exquisite beauty, and tears filled his eyes as he looked at smoke words languishing and melting in sky and bestowing upon him in their inexhaustible charity and laughing goodness...»; «...this killing oneself, how does one set about it, with a table knife, uglily, with floods of blood, – by sucking a gaspipe? He was too weak [...] he was quite alone, condemned, deserted, as those who are about to die are alone». (Тут і далі цитовано за електронним джерелом [5], посилання на твір «Mrs Dalloway» подаються у дужках – (MD)). Мотиви біполярної лабільності, стрибкоподібності психологічних станів у зображенні суб'єктивних переживань Септімуса дозволяють припускати авторську спробу імітувати явище, відоме у науковому обігу, як маніакально-депресивний розлад (або біполярний афективний розлад) [2]. Лінгвотекстуальна проекція домінантних ментально-психологічних явищ експлікує ідіосинкратичну когнітивну модель сприйняття дійсності вищезгаданого персонажа, яка являє собою суб'єктивну ресеміотизацію дійсності за дзеркальним патерном двох когнітивних комплексних констеляцій: маніакальної констеляції та її «негативу» – депресивної констеляції. Обидві констеляції являють собою акцентуовані компоненти загального континууму свідомості персонажа. Особливість інтеграції вищезгаданих констеляцій у загальний континуум свідомості полягає у біполярно-дзеркальному характері їх королювання: У лінгвотекстуальній проекції обох констеляцій нами виявлено такий комплекс акцентуованих психологічних явищ: маячення, порушення сенситивності, спотворення вітальних потягів, резонерство, символізм мислення. Біполярність вищенаведених психологічних явищ та їх маніакальна або депресивна маркованість відбиті у фабулі переживань персонажа. Так, у маніакальному стані мовлення Септімуса (внутрішнє і зовнішнє) перенасичене гіпероптимістичними ідеями, аксіологічний аспект висловлювань маніфестує гіперпозитивну оцінку перцептивного досвіду: «...trees are

alive; next there is no crime; next love, universal love»; «...that was truth now. Beauty was everywhere» (MD). У стані депресії спостерігаємо протилежне явище – психоемоційне піднесення змінюється гіперпессимізмом та зосередженням на негативних аспектах подій та явищ: «The world wavered and quivered and threatened to burst into flames. It is I who am blocking way, he thought. Was he not being looked at and pointed at; was he not weighted there, rooted to pavement» (MD). Графічно проілюструвати лінгвокогнітивну модель маніакальної та депресивної констеляцій у загальному континуумі свідомості Септімуса Сміта можна таким чином (Рис. 1):

Отже, аналіз внутрішнього та зовнішнього мовлення Септімуса дозволяє проілюструвати лінгвотекстуальну експлікацію маніакально-депресивної когнітивної моделі сприйняття дійсності, виокремлюючи комплекс акцентуованих психічних явищ (I) маніакальної та (II) депресивної констеляцій:

I) маніакальна констеляція:

1. Маячення:

– мегаломанія (манія величі). Тематика: маячення відкриття та реформаторства: «Men must not cut down trees. There is a God. (He noted such revelations on backs of envelopes.) Change world. No one kills from hatred. Make it known (he wrote it down)» (MD); маячення всемогутності: «Why could he see through bodies, see into future, when dogs will become men?; He knew all their [people's] thoughts, he said; he knew everything» (MD); маячення месіанське: «Look the unseen bade him, voice which now communicated with him who was greatest of mankind, Septimus, lately taken from life to death, the Lord who had come to renew society, scapegoat, eternal sufferer...» (MD);

– маячення персекюторне. Тематика: маячення позитивного впливу: «So, thought Septimus, looking up, they are signalling to me [...] signalling their intention to provide him, for nothing, for ever, for looking merely, with beauty, more beauty!» (MD).

2. Порушення сенситивності – психічна гіперестезія (надмірне загострення сприйняття): «Happily Rezia put her hand with a tremendous weight on his knee so that he was weighted down, transfixed, or excitement of elm trees rising and falling [...] would have sent him mad» (MD).

3. Спотворення вітальних потягів – маніакальні екстаз-переживання: «...he would tell them in a few moments, only a few moments more, of this relief, of this joy»; «...all of this, calm and reasonable as it was, made out of ordinary things as it was, was truth now; beauty...» (MD).

4. Символізм мислення – маніакальна символізація: «...the aeroplane soared straight up [...] wherever it went, out fluttered behind it a thick ruffled bar of white smoke which curled and wreathed upon sky in letters [...] So, thought Septimus, looking up, they are signalling to me. Not indeed in actual words; that is, he could not read language yet...» (MD).

5. Резонерство (порожні вербальні посилання) маніакальної спрямованості.

Тематика: псевдонаукова: «A marvellous discovery indeed – that human voice in certain atmospheric conditions (for one must be scientific, above all scientific) can quicken trees into life!» (MD).

II) Депресивна констеляція:

1. Маячення:

– мікроманія (манія самоприниження). Тематика: гріховності і самозвинувачення: «So there was no excuse; nothing whatever matter, except sin for which human nature had condemned him to death; that he did not feel [...] all other crimes raised their

heads and shook their fingers...» (MD); нігілістична (маячення Котара): «In street, vans roared past him; brutality blared out on placards; men were trapped in mines; women burnt alive...» (MD); «he [...] was so pocked and marked with vice that women shuddered when they saw him in street. The verdict of human nature on such a wretch was death» (MD);

– маячення персекуторне. Тематика: манія переслідування та шкоди: «Septimus repeated to himself, human nature is on you. Holmes and Bradshaw are on you. They scour desert. They fly screaming into wilderness. The rack and thumbscrew are applied. Human nature is remorseless» (MD).

2. Порушення сенситивності – психічна анестезія (втрата почуттів): «But beauty was behind a pane of glass. Even taste [...] had no relish to him [...] He looked at people outside; happy they seemed [...] But he could not taste, he could not feel» (MD); «His wife was crying, and he felt nothing» (MD).

3. Спотворення вітальних потягів – авітальні тенденції: «One cannot bring children into a world like this. One cannot perpetuate suffering...» (MD); «...he [...] talked and chattered and laughed, making up stories. Suddenly he said, 'Now we will kill ourselves,' when they were standing by river...» (MD).

4. Символізм мислення – депресивна символізація: «She had had to buy roses, Rezia said, from a poor man in street. But they were almost dead already, she said, arranging roses. So there was a man outside; Evans presumably; and roses, which Rezia said were half dead, had been picked by him in fields of Greece» (MD).

5. Резонанс депресивної спрямованості: «It was heat wave presumably, operating upon a brain made sensitive by eons of evolution. Scientifically speaking, flesh was melted off world. His body was macerated until only nerve fibres were left» (MD); «... Septimus cried out about human cruelty – how they tear each other to pieces. The fallen, he said, they tear to pieces [...] The rack and thumbscrew are applied. Human nature is remorseless» (MD).

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про переваги когнітивного підходу до мови у розкритті лінгвістичних і семантичних механізмів продукування висловлювань перебуваючого у порушеному стані свідомості персонажа. Поліпарадигмальність когнітивної лінгвістики, зокрема примат психосемантичних методів аналізу у виборі інструментарію дослідження індивідуальної системи значень мовної особистості дає можливість здійснити ґрунтовний всебічний аналіз мовної репрезентації когнітивної моделі сприйняття дійсності персонажа художнього твору. Спроба емпіричної верифікації обраної концепції на прикладі аналізу ідіосинкратичної лінгвокогнітивної моделі інших станів свідомості пер-

сонажів (наприклад, інсомнії, марення, сп'яніння тощо) у анґломовній художній прозі становить перспективу дослідження.

Література:

1. Белянин В.П. Психологическое литературоведение. Текст, как отражение внутренних миров автора и читателя : монография / В.П. Белянин. – М. : Генезис, 2006. – 320 с.
2. Блейхер В.М. Толковый словарь психиатрических терминов. – [Электронный ресурс] / В.М. Блейхер, И.В. Крук. – Воронеж : НПО «МОДЭК», 1995. – Режим доступа : <http://Vocabulary.Ru/Dictionary/28/Symbol/192/Page/12>
3. Пашковский В.Э. Психиатрическая лингвистика : монография / В.Э. Пашковский, В.Р. Пиотровская, Р.Г. Пиотровский. – СПб. : Наука, 1994. – 161 с.
4. Руднев В.П. Новая модель бессознательного / В.П. Руднев. – М. : Гнозис, 2012. – 288 с.
5. Woolf V. Mrs Dalloway. – [Electronic resource] / Virginia Woolf // eBooks@Adelaide, University of Adelaide Library. – Mode of access : <https://ebooks.adelaide.edu.au/w/woolf/virginia/w91md/>.

Веприяк И. Д. Лингвокогнитивная модель идиосинкратической психической реальности персонажа в романе Вирджинии Вулф «Mrs Dalloway»

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению особенностей языковой объективации идиосинкратической психической реальности персонажа в тексте романа Вирджинии Вулф «Mrs Dalloway». На основе лингвотекстуальной проекции доминантных ментально-психологических явлений описана лингвокогнитивная модель восприятия действительности персонажа в контексте двух измерений: когнитивного паттерна восприятия действительности в маниакальном состоянии и когнитивного паттерна восприятия действительности в состоянии депрессии.

Ключевые слова: лингвокогнитивная модель психической реальности, языковая личность персонажа, когнитивная констелляция, речевая (лингвальная) объективация.

Vepryniak I. Linguo-cognitive model of idiosyncratic psychic reality of personage in the novel «Mrs Dalloway» by Virginia Woolf

Summary. The article examines peculiarities of linguistic manifestation of character's idiosyncratic psychic reality in novel by Virginia Woolf «Mrs Dalloway». On basis of linguo-textual projection of dominant mental-psychological phenomena, idiosyncratic cognitive model of character's reality perception was investigated in context of two dimensions: cognitive pattern of reality perception in a manic state and pattern of perceiving reality in a state of depression.

Key words: linguo-cognitive model of psychic reality, linguistic personality of a personage, cognitive constellation, language manifestation.

Вісько Г. Г.,
аспірант, викладач кафедри романо-германської філології
Чорноморського державного університету імені Петра Могили

МОРЕ І УЗБЕРЕЖЖЯ ЯК ЛІМІНАЛЬНІ ЗОНИ У ФОЛЬКЛОРИ ОСТРОВА ЗЮЛЬТ

Анотація. У статті описані уявлення жителів острова Зюльт про море і про морське узбережжя як про лімінальні зони. Розвідку здійснено на матеріалах двох текстів легенд острова Зюльт, зібраних учителем Х.П. Ганзенем у 19 ст. і перевиданих із філологічним коментарем германістом В. Крогманом у 60-х р.р. 20 ст.

Ключові слова: лімінальність, лімінальна зона, море, легенди, північ Німеччини, лексика.

Постановка проблеми. Об'єктом статті є концепт «море» у легендах острова Зюльт, який є частиною Німеччини. Дослідження концептів і мовних картин світу є актуальним у контексті загальної зацікавленості філологів цією темою і активного розвитку лінгвокультурологічних і лінгвокогнітивних досліджень. Цінним у розвідці є залучення текстів, які походять із північної частини Німеччини – з континентального узбережжя і з островів, у якості матеріалів.

Фольклорна і літературна традиція цих регіонів є багатою і унікальною, проте недостатньо вивченою. Першим, хто звернувся до теми, був учитель К.П. Ганзен, який зібрав народні перекази Фрисландії і передав їх Карлу Мюленгофу для його збірки легенд, пісень і переказів Шлезвіг–Гольштайну. Не всі тексти були оригінальними: деякі були оброблені К.П. Ганзенем, інші взагалі, можливо, належали його авторству. Так, у 60-х рр. ХХ ст. було видано збірку переказів острова Зюльт із науковим коментарем германіста В. Крогмана, який обережно спирався саме на спадок К.П. Ганзена [1]. У другій половині ХХ ст. вагомим внеском стали наукові розробки Гундулі Губріх–Месов – філолога-германіста, яка присвятила свою наукову діяльність дослідженню мови, культури, фольклору північних регіонів Німеччини, і як результат видала численні збірки текстів казок і легенд Шлезвіг–Гольштайну, Фрисландії, островів Гельголанд, Фемарн тощо [2; 3; 4; 5].

Серед українських філологів, які досліджують текстову традицію півночі Німеччини можна назвати, наприклад, літературознавця і фахівця з лінгвопоетики Х.Б. Павлюк. Дослідниця присвятила свою дисертацію творчості Теодора Шторма – північнонімецького новеліста, у контексті поетики і проблематики його творів, а також етноментального зв'язку з міфотрадицією і фольклорними джерелами північної Німеччини [6; 7].

Французький філолог Жан-Марі Ковальскі пише у статті «Les marins et la mort: Actualité d'un mythe» («Моряки і смерть: Актуальність міфу») про підвищений рівень небезпеки професій, пов'язаних із морською стихією, і згадує думки античних філософів із цього приводу: «С три сорти людей: живі, мертві і ті, хто ходить у море» (цитату приписують або Платону, або Аристотелю); «Але для початку тих, хто у морі, до якої категорії ви відносите?», – слова Діогена Лаертського, який, відповідаючи на питання про те, кого більше – живих чи мертвих, підкреслював беззахисність мореплавця [8, с. 90–9]. В обох цитатах моря-

кові надано особливого статусу, тому що він ніби втрачає риси живої людини, але і не набуває рис мертвої, тобто знаходиться у зоні між двома станами.

Темі підвищеного рівня небезпеки у професії моряка та особливому статусу людини на морі присвячує свої розвідки історик Ален Кабанту [9].

Поняття лімінальності та лімінальних зон почали використовувати на поч. ХХ ст. культурологи і етнографи. Вперше вони згадуються у праці А. ван Геннепа «Les rites de passage» («Обряди переходу») А. Ван Геннеп веде мову про зони маркування, як про нейтральні території, де всі мали однакові права і перебували в однакових умовах. Такими зонами могли ставати болото, камінь, лісоструга тощо. «У таких місцях могли влаштовувати місця боїв або ярмарки [10, с. 17–18]. Зони маркування, які сакралізувалися, називалися, за А. ван Геннепом, лімінальними зонами.

Іншими словами, лімінальною зоною можна назвати простір, перебуваючи у якому, герой втрачає певні якості, не набуваючи натомість інших, але після проходження якого ці нові якості можливо набути. Тобто, перебування у лімінальній зоні може бути умовою для трансформації станів і/або статусів героя.

Уявлення про наявність лімінальних зон є, на нашу думку, загальнолюдськими, тому що обряди, пов'язані з проходженням такого простору, зафіксовані у культурах народів, жодним чином не пов'язаних один із одним контактами, що детально проілюстровано, наприклад, у роботах Дж. Фрезера «Золота гілка» (де власне поняття лімінальності ще не згадується) [11], А. ван Геннепа «Обряди переходу» [10] і В. Тернера «Символ і ритуал» [12].

У лінгвістичній термінології також використовують термін «лімінальність» по відношенню до лінгвістичних явищ і розтлумачують його за аналогією: «перехідний стан між двома стадіями розвитку». Так, у О.В. Пономаренко зустрічаємо «лімінальність дипломатичного дискурсу» [13].

Російська дослідниця-кельтолог А.Р. Мурадова розглядала лімінальні зони і стан лімінальності у бретонському фольклорі на матеріалі текстів народних пісень, казок і переказів [14].

Ми робимо спробу дослідити способи вербалізації уявлень про море і про узбережжя як про лімінальні зони за А. ван Геннепом і В. Тернером. Це є метою нашої розвідки.

Викладення основного матеріалу. У розвідці ми використовуємо тексти народних легенд острова Зюльт. Із деяких текстів, спираючись як на лексичний, так і на етнографічний матеріал, можна реконструювати значення морського узбережжя і моря як лімінальних зон.

Обряд переходу через лімінальну зону складався, за А. ван Геннепом і В. Тернером, із трьох фаз. Перша фаза – відлучення персони від своєї групи. Надання їй статусу ритуального суб'єкта – виконавця переходу. Другу фазу лімінальності порівнюють зі смертю або зі станом до народження. Попередні якості вже

стерті, нові ще не набуті. Це – власне процес переходу. Третя фаза – повернення або фіксація стабільного стану (старого до переходу, або нового набутого), постлімінальна фаза [10, с. 18–20; 12, с. 168–169].

Перша легенда розповідає про локальне свято на острові Зюльт, яке називалося *Biikenbrennen*, де фриз. *Biike* – «бакен» (нім. *Vake*, снн. *Vake*, від герм. **bauk(a)na*) – морський сигнальний знак, невеликий аналог маяка, який слугував орієнтиром удень, *brennen* – «палити, запалювати, спалювати». Як видно із назви, під час свята виконували обряд – запалювали *biike*. Святкували 22 лютого вночі. У цей день моряки виходили в море після зими. Їх проводжали, виконуючи цей ритуал. *Biike* розташовували на горбах – курганах, які називалися за схемами «людське ім'я + *hoog*», «топонім – назва селища + *hoog*», «лексема (часто атрибут) із значенням сакральності + *hoog*» (наприклад, *Heligenhoog*) [15, с. 13–23]. Елемент *hoog* має значення «високий, височина, підняття» (пор. нім. *hoch*, *Hügel*, англ. *high*, нід. *hoog*, *heugel* від герм. **xugila-z*; **xūk-*, **xukt-* «високий, височина, підняття, піднятий») [ЕБД]. На карті острова Зюльт (наприклад, у В. Кругмана) [1, с. 65] можна помітити, що ці пагорби не були частиною території якогось населеного пункту, а розташовувалися на шляхах або по краю селища, або дуже часто на самому узбережжі, тобто маркували певні кордони, при чому останній випадок – маркування межі між землею та морем. Схожі об'єкти існували, наприклад, у Бретані і також маркували лімінальні зони. За легендами, саме в таких місцях зустрічалися «цей» світ і «той» світ [14]. Щодо свята спалювання *biiken* (ритуал, знову наголосимо, відбувався на пагорбах-курганах), то християнська церква його не схвалювала, хоча і не могла викоринити цей звичай. За однією з легенд, у селищі *Rantum*, розташованому на самому березі, жителі спостерігали, як вогонь на кургані сам зайнявся після того, як його загасили, а на пагорбі спостерігали темну істоту, схожу на величезного собаку. Тоді жителі злякалися і самі вирішили більше не виконувати цей ритуал, щоби не визволити диявола: «*Die Feuer waren erloschen, und die Leute waren schon alle zu Bette gegangen, als sie um Mitternacht wieder geweckt wurden und zu ihrer Verwunderung auf dem Biikenberge abermals ein gewaltiges Feuer lodern sahen. Als sie nun dahin eilten, um es zu löschen, da sahen sie ein schwarzes Ungeheuer, gleich einem großen Pudel, von dem Hügel schleichen. Nun fürchteten sie, den Teufel leicht für immer beherbergen zu müssen, oder daß er doch oft seinen Besuch bei ihnen wiederholen möchte. Darum so gelobten sie, von nun an das Biikenbrennen zu unterlassen*» [1, с. 2]. Цікаво, що цю легенду розповідають саме про селище *Rantum* (нім. *Rantum*, фриз. *Raantem* від дфриз. *Raanteem*), назва якого означає «на краю, на межі, за краєм, за межею». Воно розташоване на вузькій смугі острова, з обох боків оточене водою, частина обмежена болотами, інша частина – дюнами.

Ще одна легенда, пов'язана з цим населеним пунктом, розповідає про дівчину *Инге*, яка мала спуститися на морське дно і допомогти дружині морського демона народити дитину. Легенда називається «*Der Meermann Ekke Nekkepenn*» [1, с. 30–33]. На нашу думку, саме ця легенда ілюструє уявлення жителів острова Зюльт про море, як про лімінальну зону. Лімінальність має такий підтекст, що високе тільки тоді лишається високим, поки існує низьке, і той, хто знаходиться високо, має відчуття, що означає знаходитися внизу [12, с. 170–171]. Лімінальні зони або лімінальні стани є своєрідними ланцюгами, які допомагають усвідомити сутність людських зв'язків і об'єднують різні прошарки населення у єдине суспільство. У

легенді маємо два світи – цей світ, світ людей, і «той світ», світ моря. Море, за легендою, належить жителям морського дна. Якщо людина потрапляє на його поверхню (моряки), то вона втрачає всю силу і будь-який соціальний статус, який у неї був на суші. Звернемося до тексту легенди. «*Sie sahen über Bord und wurden gewahr, daß ein großer Mann seinen Kopf aufsteckte aus dem Wasser dicht bei dem Ruder. Sie fragten ihn, was er wolle. – «Ich will den Schiffer sprechen!» – antwortete er. Die Schiffsleute riefen den Capitain. Der Capitain kam, sah auch über Bord, und fragte den Mann: «Wer bist du? Was willst du?» – «Ich bin der Meermann, mein Weib soll ins Wochenbett und verlangt, daß dein Weib kommt, um ihr zu helfen bei der Geburt.» – «Meine Frau schläft, sie kann nicht kommen», antwortete der Schiffer. – «Sie muß kommen!» – rief der Meermann, – sonst macht meine Alte noch mehr Spektakel, noch ärgeren Sturm und Seegang, und ihr geht allesammt zu Grunde». Тобто, капітан корабля, який є авторитетом у людському суспільстві, втрачає свій привілейований статус, коли перебуває на морі. У морській стихії головує *der Meermann*. Цікаво, що у легенді використано саме означений артикль при іменнику *Meermann*, що вказує, на нашу думку, на унікальність постаті морського «голови». Також можна звернути увагу на вживання модальних дієслів капітаном корабля і морським демоном під час суперечки стосовно дружини капітана: «*Sie kann nicht kommen*» (капітан корабля) – «*Sie muß kommen!*» (*der Meermann*). Дієслово *können* (*kann*) має декілька модальних значень, серед яких: 1) бути здатним щось зробити, вміти щось; 2) мати волю, достатньо сил чи енергії, щоби щось зробити; 3) мати об'єктивну можливість діяти певним чином; 4) мати дозвіл щось зробити; 5) мати право, підставу щось зробити; 6) вираження можливості логічних наслідків певної дії; 7) вираження ступеня ймовірності дії. Тобто, сема, яка об'єднує всі значення – «можливість діяти» [Pons]. Дієслово *müssen* (*muss, muß*) так само є багатозначним: 1) вираження необхідності діяти; 2) вираження примусу; 3) вираження високого ступеня ймовірності дії, явища [Pons]. Сема, яка об'єднує рубрики – «необхідність», «неминучість». Таким чином, капітан корабля, перебуваючи посеред морської стихії, фактично втрачає можливість і право керувати, приймати рішення щодо себе, своєї дружини і екіпажу корабля. У цій ситуації не він знаходиться на верховітті ієрархії, а *der Meermann*.*

Инге, дружина капітана свідомо погоджується піти на морське дно разом із морським демоном і допомогти його дружині при пологах, тобто вона зважується на перехід через лімінальну зону для виконання обов'язку – допомогти морській володарці: «*Ich will gleich kommen... Man muß Niemanden in Noth lassen, dem man helfen kann*». Далі відбувається власне її перехід: «*Sie sprang über Bord zu dem Meermann und ging mit ihm hinab zum Meeresgrunde. – Der Sturm war vorbei, die See ward ruhig*». Коли ритуал завершився успішно, *Инге* повернулася на корабель, ще й з подарунками: «*Es dauerte keine Stunde, da kam die Frau des Schiffers wieder auf aus der See und glücklich zurück an Bord. Sie war kaum einmal naß geworden, hatte den Schooß voll von Gold und Silber und hatte viel zu erzählen*». Отже, ми спостерігаємо три фази обряду переходу через лімінальну зону, сформульовані *А. ван Геннепом* і *В. Тернером*: 1) «відокремлення» особи від її соціальної групи, надання особі статусу ритуального суб'єкта (слова володаря моря «... *mein Weib soll ins Wochenbett und verlangt, daß dein Weib kommt, um ihr zu helfen...*»); 2) власне перехід і виконання ритуалу, обов'язку; 3) фаза відновлення втрачених рис або якостей, повернення до свого середовища, ста-

білізація («Es dauerte keine Stunde, da kam die Frau des Schiffers wieder auf aus der See und glücklich zurück an Bord»).

За цим текстом можемо також реконструювати простір, у якому відбуваються події. Він складається також із трьох частин:

1) світ людей, який у даному випадку вербалізується метафорично через *das Schiff*, має ієрархію і соціальні ролі: *Schiffsleute*, *Capitain*, *die Frau des Schiffers* і кордони – *Bord*;

2) лімінальна зона, яка починається від *Bord*, проходить через морську товщу до морського дна; вербалізується іменником *die See*, який означає «море», але значення вужче і конкретніше, ніж у полісемічного іменника *das Meer*. *Die See* у даному тексті використовується на позначення поверхні моря, морського шляху і власне водного прошарку між повітрям і морським дном;

3) «інший» світ – світ морської стихії, морське дно. Також зі своєю ієрархією, соціальними ролями і законами (*der Meeremann*, *das Meerweib*, *das Kleine*). Вербалізується через складений іменник *der Meeresgrund*. Іменники, які вербалізують уявлення про морський світ, містять елемент *das Meer*.

Das Meer і *die See*, які вживаються для позначення моря, виконують у даному тексті різні функції. *Die See* вербалізує концепт «море», як лімінальну зону, отже, вказує на мінливість, нестабільність і непередбачуваність моря як стихійної сили. *Das Meer* вербалізує концепт «море» як «інший» світ, який є упорядкованим і стабільним.

Звернемося знову до тексту легенди. «*Das Meerweib hatte ein Kleines gehabt, ein Ding, was wir auf Sylt ein Seekalb nennen, aber die Meerfrau meinte, es wäre so schön wie ein Engel*». Із легенди з'ясуємо, що дитина, яку народила володарка моря, не є антропоморфною істотою. Це – тварина, тюлень. Із цього ж уривку бачимо ставлення людей (представників одного з двох світів) до цієї істоти, яка є частиною «іншого» морського світу – «*ein Ding*». У словнику цей іменник має такі значення: 1) якийсь неточно позначений предмет; 2) якийсь неточно позначений факт; 3) предмет, який не подобається, або про який нічого не відомо або недостатньо відомо. [Pons]. Тобто, ця лексема позначає щось незрозуміле, неясне, маловідоме, чуже, навіть відразливе. Можемо припустити, що це є ставлення людей до морської стихії і до її фауни – необізнаність, страх, негативне ставлення (через необізнаність). У морському світі ця дитина порівнюється з янголом («*so schön wie ein Engel*»), тобто з істотою сакральною, близькою до божества. Персонаж Інге, яка відвідала морський світ, контактувала, «співпрацювала» з його жителями, має таке саме ставлення до нього – позитивне. Це також є результатом переходу через лімінальну зону, що підтверджує тезу В. Тернера про важливу функцію лімальності – щоб зберегти свій набутий високий статус, треба побувати «внизу» і зрозуміти тих, хто «внизу» [12, с. 171].

Висновки. Таким чином, на основі текстів легенд острова Зюльт реконструюється уявлення жителів про морську стихію і про узбережжя, як про лімінальні зони і як про «інший» світ. Тема вербалізації уявлень про лімальність і лімінальні зони у мовній картині світу північнонімецьких регіонів заслуговує на її подальше дослідження.

Література:

- Krogmann W. Sylter Sagen nach C.P. Hansen. [Text] / W. Krogmann – Göttingen: Verlag Otto Schwarz & Co, 1966. – 66 S.
- Hubrich-Messow, G. Märchen aus Schleswig-Holstein. [Text] / G. Hubrich-Messow – Husum: Husum, 2006. – 136 S.
- Hubrich-Messow, G. Sagen und Märchen aus Nordfriesland. [Text] / G. Hubrich-Messow – Husum: Husum, 1988, 1998. – 120 S.
- Hubrich-Messow, G. Sagen und Märchen von der Insel Fehmarn. [Text] / G. Hubrich-Messow – Husum: Husum, 1998, 2012. – 128 S.
- Hubrich-Messow, G. Sagen und Legenden von der Insel Helgoland. [Text] / G. Hubrich-Messow – Husum: Husum, 1990, 2012. – 53 S.
- Павлюк Х.Б. Відображення романтичного авторського світовідчуття в «Хузумських новелах» Теодора Шторма / Х.Б. Павлюк // Питання літературознавства. – 2008. – Вип. 75. – С. 80–89. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/PL_2008_75_12.pdf.
- Павлюк Х.Б. Міфологічні мотиви та фольклорні елементи у пізній новелістиці Теодора Шторма / Х.Б. Павлюк // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. – Вип. 5. – К. : Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2004. – С. 168–172.
- Kowalski J.–M. Les marins et la mort: Actualité d'un mythe. / J.–M. Kowalski // La revue maritime. – Décembre 2011. – № 492. – Pp. 90–102. – Режим доступу: http://www.ifmer.org/assets/documents/files/revues_maritime/492/7Les-marins-et-la-mort-Actualite-dun-mythe.pdf.
- Cabantous A. Le corps introuvable. Mort et culture maritime (XVIIe – XIXe siècles) / A. Cabantous // Histoire, économie et société. – 1990. – 9e année. – № 3. – Pp. 321–336. – Режим доступу: http://www.persee.fr/doc/hes_0752-5702_1990_num_9_3_1550.
- Van Gennepe A. The rites of passage. [Text] / A. van Gennepe – Chicago: The University of Chicago Press, 1960. – 198 p.
- Фрэйзер Д.Д. Золотая ветвь: Исследование магии и религии. Пер. с англ. – 2-е изд. – М.: Политиздат, 1986. – 703 с.
- Тэрнер В. Символ и ритуал. Сост. В.А. Бейлис и автор предисл. – М. – Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1983. – 277 с.
- Пономаренко О.В. Понятие лиминальности в лингвофилософской детерминации дипломатического дискурса / О.В. Пономаренко // Universitas: Филология и искусствоведение: электрон. научн. журн. – 2014. – № 12 (14). – Режим доступу: <http://7universum.com/ru/philology/archive/item/1819> (дата обращения: 27.10.2015).
- Мурадова А.Р. Выражение концепта «мир» в языке бретонского фольклора: дисс. канд. филол. наук: 10.02.20 / А.Р. Мурадова; Институт языкознания РАН, – Москва, 2002. – 208 с.
- Faltings V.F. Nordfriesische Grabhügelnamen mit antroponymem Erstglied: Zur Form und Flexion älterer nordfriesischer Rufnamen [Text] / V.F. Faltings – Odense: John Benjamins Publishing, 1996. – 186 S.
- ЕБД=Етимологічнабазаданих//Режимдоступу:<http://starling.rinet.ru/cgi-bin/query.cgi?basename=data%2Fie%2Fgermet&root=config&morpho=0>.
- Pons = Pons Großwörterbuch: Deutsch als Fremdsprache / Prof. Dr. Werner Wolski. – Stuttgart: Pons GmbH, 2011. – 1722 S.

Висько А. Г. Море и побережье как лиминальные зоны в фольклоре острова Зюльт

Аннотация. В статье описаны представления жителей острова Зюльт о море и о морском побережье как о лиминальных зонах. Исследование выполнено на материалах текстов двух легенд, собранных учителем К.П. Ханзеном в 19 ст. и изданных германистом В. Кругманом в 60-х г.г. 20 ст. с научными филологическими комментариями.

Ключевые слова: лиминальность, лиминальные зоны, море, легенды, север Германии, лексика.

Visko G. Sea and seashore as liminal zones in folklore of Sylt

Summary. The beliefs of inhabitants of Sylt about sea and seashore as liminal (threshold) zones are described in article. This small research is based on texts of two legends coming from this isle. The legends were collected by C.P. Hansen, a teacher in 19th century and then commented and edited by W. Krogmann, a germanist in 60th of 20th century.

Key words: Liminality, liminal (threshold) zones, sea, legends, Northern Germany, lexic.

*Григорян Н. Р.,**кандидат філологічних наук, доцент, завідувачий
кафедрою теоретическої і прикладної фонетики англійського мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова**Дєміна Н. Е.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретическої і прикладної фонетики англійського мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ОСОБЕННОСТИ МЕЛОДИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ АРГУМЕНТАТИВНЫХ КООРДИНИРУЮЩИХ ДИАЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНСТВ

Аннотация. В статье подтверждается, что характер об- щения (координирующее, кооперативное и эристическое) существенно влияет на мелодическое оформление, то есть частоту основного тона убеждающих фраз стимулирующих и реагирующих реплик, которые образуют единое целое – аргументативное диалогическое единство.

Ключевые слова: аргументация, диалогическое единство, мелодия, убеждение, просодия, реплика – реакция, реплика – стимул.

Постановка проблемы. Аргументирование представляет собой форму деятельности человека, в которой он реализует себя как языковая личность и в которой оказываются задействованными его знания и представления, система ценностей и здравый смысл, коммуникативные навыки и логическая культура, его эпистемическое и эмоциональное состояние, социальные параметры аргументативной ситуации. Все это свидетельствует о сложной природе аргументации как процесса и объясняет интегральный характер теории аргументации [1, с. 7].

Аргументация реализуется как аргументативный дискурс, определяющими особенностями которого становятся противоречие, выражающееся в когнитивном или аксиологическом конфликте, в столкновении мнений, и противопоставление как когнитивное моделирование сообщения, как техника убеждения [2, с. 36; 3, с. 48].

Актуальность работы обусловлена общей направленностью современной фонологии на изучение просодии (в данном случае мелодической организации) целостного речевого произведения, установление способов взаимосвязи реплик в анализируемых диалогических единствах.

Цель статьи – определение мелодического оформления убеждающих фраз координирующих диалогических единств (далее – ДЕ), реализующих функцию убеждения.

Цель исследования определила его задачи: 1) рассмотреть общие теоретические вопросы, связанные с природой убеждения, являющегося неотъемлемой составляющей процесса аргументации; 2) исходя из положений теории аргументации, определить рамки оптимального отрезка диалогической речи для исследования вариации мелодических образов (частотных особенностей) аргументативных ДЕ.

Изложение основного материала исследования. Слово «аргументация» восходит к латинским словам *argumentum*, *arguo*, означающим «пояснение», «проясняю». Аргументация

определяется как «техника речи, направленная на убеждение собеседника, аудитории» [4, с. 6].

Характер языковой аргументации в парадигме диалогической речевой деятельности обуславливается моделью взаимодействия, определяется самой структурой диалога. Обмен репликами в рамках данной структуры подчиняется интенциональному параметру и представляет собой развивающуюся открытую систему. Особенности диалогического аргументирования проявляются в нескольких аспектах, которые подлежат рассмотрению. Наряду с вопросом о реализации различных типов аргументативных умозаключений, о соотношении самих частей аргументации (тезис – аргумент) первоочередной является задача определения форм и объемных характеристик выражения аргументирования в процессе речевого взаимодействия. Для решения данной проблемы необходимо определить границы речевых действий аргументативного типа [5, с. 101; 6, с. 34].

Вслед за Н.Ю. Шведовой исходим из представления о том, что полная картина структурной организации диалога раскрывается его членением не на отдельные реплики, а на сочетания реплик – диалогические единства (ДЕ) [7, с. 53]. На данном этапе общепризнанным можно считать определение ДЕ как единицы, лингвистическая сущность которой заключается в наличии структурно выраженной взаимосвязи между составляющими его репликами.

Единицей исследования в работе является аргументативное координирующее ДЕ, рассматриваемое как единица диалогического текста, состоящая из двух реплик, в которых в том или ином виде реализуются отношения стимула и реакции. При этом реплики ДЕ не взаимозаменяемы, вторая реплика порождается первой, зависит от нее и без нее не существует. *Координирующие ДЕ* – это диалоги, цель которых заключается в том, чтобы изменить мнение партнера по коммуникации, скоординировать различные, как представляется одному из коммуникантов, точки зрения.

Анализируемые аргументативные координирующие ДЕ (обладают наиболее ярко выраженными частотными характеристиками) сопоставлялись с кооперативными (ДЕ согласия) и эристическими (ДЕ несогласия) ДЕ [8, с. 57].

В комплексе интонационных средств ведущая роль принадлежит мелодии. Изменения в частоте основного тона (далее – ЧОТ) являются не только главным интонационным средством образования синтагм, фраз и ДЕ в целом, но и одновременно выступают носителями семантической информации.

С целью определения частотных особенностей исследуемых ДЕ, проводился комплексный электроакустический анализ в ЛЭФ Одесского национального университета имени И.И. Мечникова. Для обработки речевых сигналов по определению частотных характеристик использовалась программа WINCECIL V 2.2, разработанная в Великобритании [9, с. 24].

Материалом исследования послужили аргументативные ДЕ, отобранные из произведений английских писателей конца XIX–XX веков. Методом сплошной выборки из 4 романов было отобрано 180 двучленных ДЕ, реализующих функцию убеждения, представленных следующими компонентами: реплика-стимул и реплика-реакция (суммарно содержащих 1 245 фраз, из них 433 убеждающие). Отобранный материал был начитан англичанами носителями языка (АДЖ – англичанин диктор женщина, АДМ – англичанин диктор мужчина), общий объем звучания составил 60 минут.

Исследовав три типа аргументативных ДЕ, реализующих функцию убеждения, можно сказать, что максимальные показатели данных параметров были отмечены в координирующем ДЕ. В эристическом ДЕ показатели пиковой ЧОТ первого ударного и ядерного слогов были также высокими, но уступали показателям координирующего ДЕ. В кооперативном ДЕ показатели пиковой ЧОТ первого ударного и ядерного слогов были наименьшими среди рассматриваемых ДЕ.

F_0 (Гц)

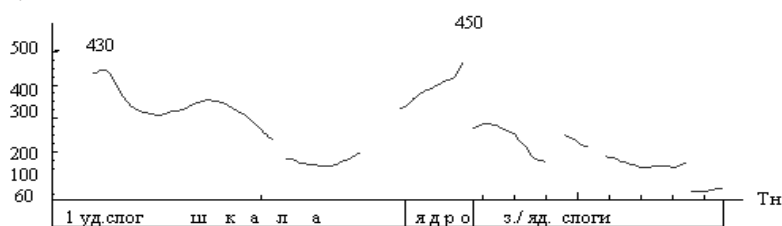

Рис. 1. Интонограмма убеждающей фразы реплики-реакции “What annoys me is that I know I can do all these things” координирующего ДЕ (АДЖ)

F_0 (Гц)

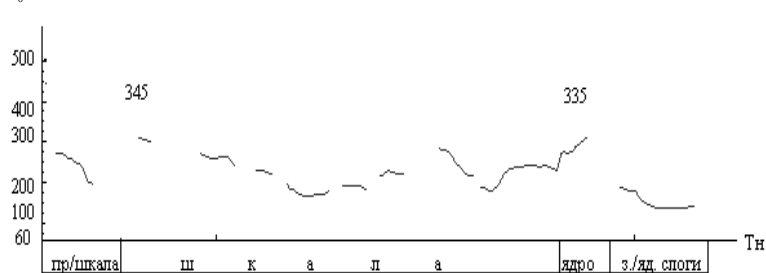

Рис. 2. Интонограмма убеждающей фразы реплики-реакции “But to accept your proposal is absolutely impossible” эристического ДЕ (АДЖ)

F_0 (Гц)

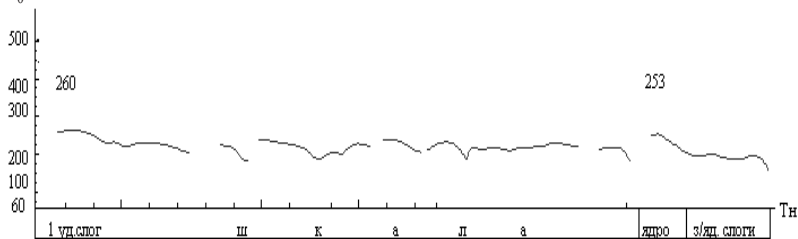

Рис. 3. Интонограмма убеждающей фразы реплики-стимула “Somebody must have started it up using a remote control unit” кооперативного ДЕ (АДЖ)

Следует отметить, что отличительными особенностями координирующего ДЕ являются самые высокие значения частотного интервала 1-го ударного слога, ядра и завершения, а также максимальные значения частотного диапазона фразы в целом, по сравнению с кооперативным и эристическим ДЕ.

Рассмотрим пример координирующего ДЕ:

Реплика-стимул: *I bet. Poor old you. Never mind. You'll det it, of course you will.*

Реплика-реакция: *I know, but what annoys me is that I know I can do all these things really well, but in the actual test* [WD, с. 134].

Основными признаками координирующего ДЕ по особенностям тонального завершения являлись следующие: преобладающее количество высокого нисходящего и восходяще-нисходящих тонов в убеждающих фразах стимулирующих и реагирующих реплик, причем в реплике-реакции зафиксировано максимальное количество случаев упомянутых финальных тонов, которое, в свою очередь, уступало значениям кооперативного ДЕ (см. рис. 1).

Рассмотрим пример эристического ДЕ:

Реплика-стимул: *And you should remember that in spite of your many admirable qualities, it is not certain that you will receive any other offer of marriage, as you have very little money of your own.*

Реплика-реакция: *Sir, thank you again for the honour you have done me, but to accept your proposal is absolutely impossible* [AP, с. 38].

Основными признаками эристического ДЕ по особенностям тонального завершения являлись следующие: преобладающее количество высокого нисходящего и восходяще-нисходящих тонов в убеждающих фразах стимулирующих и реагирующих реплик, причем в реплике-реакции зафиксировано большее количество случаев упомянутых финальных тонов, которое, в свою очередь, уступало значениям координирующего ДЕ (см. рис. 2).

Рассмотрим пример кооперативного ДЕ:

Реплика-стимул: *There was no-one inside it. Somebody must have started it up using a remote control unit.*

Реплика-реакция: *I knew it. Someone is playing games with us. Well, Dick, no-one plays games with BEATCON* [MD, с. 36].

В кооперативном ДЕ, как в материале, начитанном как дикторами-мужчинами, так и дикторами-женщинами, было зафиксировано преобладающее количество среднего и высокого нисходящих финальных контуров, а также восходяще-нисходящего тона в убеждающих фразах стимулирующей реплики; в реагирующей реплике преобладают высокий, средний и нисходящий тоны (см. рис. 3).

Подводя итоги вышеизложенному, следует отметить, что компьютерный анализ дает возможность выделить частотные дифференторы коммуникативных единиц/синтагм, фраз, составляющих различные типы аргументативных ДЕ, детально исследовать их роль в организации и дифференциации изучаемых диалогических единств.

Анализируя координирующее ДЕ в целом, можно зафиксировать возрастание аргументативной значимости реплики-реакции, по сравнению с репликой-стимулом. Возрастание аргументативной весомости реплики-реакции происходит за счет увеличения пиковой ЧОТ и частотного интервала структурных элементов фраз, частотного диапазона фразы.

Рассматривая кооперативное ДЕ в целом, можно наблюдать снижение аргументативной весомости реплики-реакции по отношению к реплике-стимулу. Это происходит за счет уменьшения частотных параметров, которые в своем взаимодействии производят эффект повтора, т. е. при сопоставлении просодических показателей стимула и реакции наблюдается сходство исследуемых параметров.

Рассматривая эристическое ДЕ в целом, необходимо заметить, что аргументативная весомость реплики-реакции возрастает, по сравнению с аргументативной весомостью реплики-стимула. Это происходит за счет больших показателей пиковой ЧОТ, частотного диапазона и пиковой интенсивности структурных элементов фраз. Аргумент, приведенный в реплике-реакции, выражает несогласие с информацией, представленной в реплике-стимуле, и звучит убедительнее. Просодия при этом является важным средством реализации функции убеждения, участвуя в формировании аргументативной значимости за счет определенных изменений просодических компонентов в реплике-реакции.

В результате проведенного экспериментально-фонетического исследования, сопоставляя показания просодических характеристик убеждающих фраз исследуемых типов ДЕ, необходимо отметить, что явным пиком частотных характеристик среди исследуемых диалогов является убеждающая фраза в координирующем ДЕ. Большая выделенность убеждающей фразы в координирующем ДЕ обеспечивается за счет преобладания частотных характеристик.

Результаты проведенного исследования свидетельствуют о том, что изменения именно данных просодических параметров способствуют росту аргументативной значимости реплик координирующего ДЕ. Подобная картина просодической выделенности убеждающей фразы свидетельствует о большей убеждающей силе. Аргументы приведенных доказательств направлены на убеждение партнера по коммуникации в истинности излагаемой точки зрения и разубеждение его позиции в рассматриваемом вопросе. Характер информации, приводимой в убеждающей фразе, приближается к знанию, что способствует росту аргументативной весомости приводимого довода.

Убеждающая фраза в кооперативном ДЕ обладает наименьшими частотными характеристиками. Это позволяет говорить о меньшей аргументативной весомости реплик в целом в кооперативном типе диалога, по сравнению с аргументативной весомостью аналогичных фраз в координирующем и эристическом ДЕ.

Сопоставляя показатели частотных особенностей убеждающих фраз координирующего, эристического и кооперативного ДЕ, представляется важным отметить, что частотные характеристики убеждающей фразы в эристическом ДЕ несколько ниже, чем в координирующем ДЕ. Убеждающая фраза в эристическом ДЕ обладает большей просодической выделенностью по частотным показателям, по сравнению с убеждающей фразой в кооперативном ДЕ. Анализируя показатели просодических значений убеждающей фразы в эристи-

ческом ДЕ, представляется возможным сделать вывод о том, что просодические средства активно участвуют в процессе реализации убеждения в данном типе диалога, что обеспечивает высокую аргументативную весомость реплик данного типа ДЕ.

Экспериментальные данные позволяют описать интонационные портреты исследуемых аргументативных диалогических единств в английской диалогической речи.

Координирующее ДЕ:

Реплика-стимул:

- 1) расширенный диапазон ЧОТ;
- 2) высокий нисходящий и восходяще-нисходящий тоны;
- 3) яркая вариативность мелодии.

Реплика-реакция:

- 1) наиболее расширенный диапазон ЧОТ;
- 2) максимальное количество случаев восходяще-нисходящего и высокого нисходящего тонов;
- 3) наиболее ярко выраженная вариативность мелодии за счет как ударных, так и безударных слогов.

Эристическое ДЕ:

Реплика-стимул:

- 1) вариативный диапазон ЧОТ изменяющийся от среднего к расширенному;
- 2) высокий нисходящий и восходяще-нисходящий тоны;
- 3) яркая вариативность мелодии.

Реплика-реакция:

- 1) средний диапазон ЧОТ;
- 2) высокий нисходящий и восходяще-нисходящий тоны;
- 3) весьма яркая вариативность мелодии.

Кооперативное ДЕ:

Реплика-стимул:

- 1) суженный диапазон ЧОТ;
- 2) средний нисходящий тон, отсутствие сложных тонов;
- 3) слабая выраженность вариативности мелодии.

Реплика-реакция:

- 1) самый узкий диапазон ЧОТ;
- 2) преобладание низкого и среднего нисходящих тонов;
- 3) отсутствие вариативности мелодии.

Выводы. Общая картина просодического оформления реплик аргументативных диалогических единств с учетом частотных параметров позволяет сделать вывод о том, в координирующем ДЕ убеждающие фразы обладают максимальной просодической выделенностью, а в кооперативном ДЕ – наименьшей просодической выделенностью.

Исследование частотных характеристик англоязычных аргументативных ДЕ, а также особенности реализации функции убеждения в координирующем, эристическом и кооперативном ДЕ подтвердили тот факт, что убеждающие фразы обладают различной степенью аргументативной значимости. Последняя зависит от аргументативной нагруженности содержащейся в ней информации, что реализуется на уровне просодического оформления (частотных характеристик) реплик. В зависимости от степени аргументативной значимости, убеждающая фраза выполняет различную роль в процессе интеграции реплик в рамках исследуемого отрезка диалогической речи. Обработка данных, полученных в результате проведенного экспериментально-фонетического исследования, позволяет подтвердить мысль о том, что аргументативность оказывается интегрированной в структуру рассматриваемых типов диалогических единств.

Література:

1. Чалдини Р. Психология влияния / Р. Чалдини. – СПб. : Питер, 1999. – 270 с.
 2. Рузавин Г.И. Логика и аргументация / Г.И. Рузавин. – М. : Культура и спорт, 1997. – 349 с.
 3. Fundamentals of Argumentation Theory. A Handbook of Historical Backgrounds and Contemporary Development / ed. by F. H. van Eemeren, R. Grootendorst & F. Snoek Henkemans. – Mahwah : Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1996. – 424 p.
 4. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации : дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.04 / А.Д. Белова. – К., 1998. – 443 с.
 5. Ковтун К.В. Проблемы диалогической и монологической речи в трудах филологов XX века / К.В. Ковтун // Функциональная лингвистика. – Ялта : ТНУ им. В.И. Вернадского, 2002. – С. 100–102.
 6. Дорда С.В. Коммуникативно-прагматичні особливості висловлювань, що передають каяття (на матеріалі англійської мови) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / С.В. Дорда. – К., 1996. – 167 с.
 7. Шведова Н.Ю. Очерки по синтаксису русской разговорной речи / Н.Ю. Шведова. – М. : Наука, 1988. – 337 с.
 8. Сосновцева Т.И. Роль просодии в реализации семантической категории убеждения в аргументативных ДЕ : дисс. ... канд. филол. наук / Т.И. Сосновцев. – М., 1992. – 223 с.
 9. Бровченко Т.А. Методические указания по математической обработке и анализу результатов фонетического эксперимента / Т.А. Бровченко, В.Г. Волошин. – Одесса : ОГУ, 1986. – 49 с.
- Матеріал дослідження:*
1. AP-Austen J. Pride and Prejudice. – London : Penguin Books, 1994. – 300 p.
 2. MD-Moses A. Dolphin Music. – Cambridge : Cambridge University Press., 1999. – 96 p.
 3. WA-Wilde O. An Ideal Husband // Plays. – M. : Foreign Languages Publishing House, 1961. – 352 p.
 4. WD-Walker C. Deadly Harvest. – Cambridge : Cambridge University Press., 1999. – 92 p.
 5. WL-Wilde O. Lady Windermere's Fan // Plays. – M. : Foreign Languages Publishing House, 1961. – 352 p.
 6. WW-Wilde O. A Woman of No Importance // Plays. – M. : Foreign Languages Publishing House, 1961. – 352 p.

Григорян Н. Р., Дьоміна Н. Ю. Особливості мелодійних образів аргументативних координуючих діалогічних єдностей

Анотація. У статті доводиться, що характер спілкування (координуюче, кооперативне й еристичне) суттєво впливає на мелодійне оформлення, тобто частоту основного тону переконуючих фраз стимулюючих і реагуючих реплік, які створюють єдине ціле – аргументативну діалогічну єдність.

Ключові слова: аргументація, діалогічна єдність, мелодія, переконання, просодія, репліка – реакція, репліка – стимул.

Grigoryan N., Dyomina N. Melodic peculiarities of argumentative coordinative dialogic units

Summary. The analysis of the intonation organization (peculiarities and variations of melody) of argumentative dialogic units confirms that the type of communication (coordinative, cooperative and eristic) influences on the intonation organization of the phrases of persuasion of the stimulating and the reactive utterances which organize a unique unit – the argumentative dialogic unit.

Key words: argumentation, dialogic unit, melody, persuasion, prosody, reactive phrase, stimulating phrase.

Дорош О. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри загальнонаукових дисциплін
Міжнародного університету фінансів

ОСОБЛИВОСТІ НОВОГО РОМАНУ, ТЕКСТООРГАНІЗУЮЧА РОЛЬ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ АВТОРА

Анотація. У статті досліджено особливості текстів Нового роману та вияви в них мовної особистості автора як лінгвістичного феномена, що уможливило проведення всебічного аналізу художнього тексту.

Ключові слова: мовна особистість, роман, текст, організація, роль, значення.

Постановка проблеми. Дослідження особистісного в тексті є тим питанням, яке активно розробляється в сучасному мовознавстві в руслі когнітивно-комунікативної парадигми, що сприяє врахуванню як мовних, так і позамовних чинників категорії особистісного. Антропоцентризм як характерна ознака лінгвістичних студій на сучасному етапі втілюється в посиленні уваги дослідників до комунікативної функції художнього слова [1; 2; 3], при цьому важливим науковим завданням стають студії тексту як результат й інструмент пізнавально-комунікативної діяльності [4] мовної особистості автора.

Категорія індивідуально-особистісного в художньому тексті визначена не лише власними авторськими рисами, а й залежить і від загального стану літературної мови на цьому етапі. Метою статті є відстежити, як саме мовна особистість автора впливає на структуру та наповнення текстів Нового роману.

Необхідною умовою того, щоб індивідуальне могло сприйматись як таке, є існування сталої літературної мови. Історично з моменту свого виникнення жанр роману існував як суб'єктивне викладення подій, оскільки його головною метою було не лише відображення життя, а віддзеркалення певного його боку [5, с. 16]. Класичний роман, який відповідає канонам цього жанру, будується на основі або структурованої реальності, або описується в термінах наявного світоустрою [6, с. 68]. Сучасні дослідники роману стверджують, що «жанр роману виявляється в установленні певних тематичних зв'язків між елементами твору з метою надання їм символічного значення» [7, с. 58]. Тобто, кожен роман характеризується певною внутрішньою єдністю, яку створює мовна особистість автора. Саме вона є тим центром як поза, так і в тексті, що відрізняє роман від драми [8, с. 39].

У п'ятдесятих роках ХХ століття у Франції спостерігається становлення нової літературної течії, яка отримала назву «Новий роман», де автори прагнули винайти нову оповідну організацію, відмінну від класичних засобів використання мовного матеріалу, отже, актуально дослідити, як виявляє себе мовна особистість автора в цьому жанрі.

Теоретичне обґрунтування феномен Нового роману отримує вже в 1960-і роки. Його основною метою було заперечення засад класичного роману: автори відкидали сталу організацію діалогу з авторськими коментарями, втручання оповідача в хід подій, традиційне трактування простору й часу, класично-

го персонажа [6, с. 36]. Класичний роман мав досить жорстку структурну організацію та логіку викладення: обтяжені синтаксичні конструкції, просторово-часовий зв'язок між подіями, які обов'язково були хронологічно послідовними [9, с. 461].

Аналіз наукових праць виявив, що в Новому романі вперше в художньому творі змінюється мовний матеріал: класична літературна мова заперечується й вважається непридатною для відтворення реального, що, у свою чергу, пов'язується з новою оповідною практикою [10, с. 36]. Новороманісти відкидають надбання класичної манери вираження романного жанру, які апелюють до греко-римської традиції, та винаходять нові засоби створення художньо-естетичного ефекту [11, с. 277]. По-новому будується діалогічна організація: це вже не класичний діалог із авторськими дидактичними коментарями, він переростає у відправну організаційну точку тексту, стає заміною оповіді. Розвиваються дві манери «писання»: «наукова» й «наївна» [12, с. 163].

Виклад основного матеріалу дослідження. Неороманісти «наукового» напрямку залучали мовні елементи, що традиційно не належали до художнього мовлення: обтяжений синтаксис, кропітка робота з пунктуацією, використання та змішування в оповідній тканині тексту різних функціональних стилів. Подамо таку організацію художнього тексту на прикладі уривку з роману К. Сімона «La bataille de Pharsale»:

parvoque intermisso temporis spatio: et ayant laissé passer un petit moment. Tu suis? ouïac rursus renovato cursu: et de nouveau repris leur course je cessai de courir marchant seulement poumons cœur dans ma gorge puis bruit d'ailes froissant l'air volant vite puis quelque chose plus près sifflant ou plutôt comme une corde de guitare pincée puis encore une autre qui dut passer très près cette fois peut-être à quelques centimètres de ma joue me semblant sentir l'air fouetter je me remis à courir pensant ils sont arrivés au haut de la colline maintenant ils me tirent comme au stand comme un lapin à chaque enjambée j'essayai de poser mon pied sur les traverses une fois j'en manquai une me tordis la cheville sur les cailloux du ballast faillis m'étaler meilleure chose à faire peut-être me croiraient mort mais je continuai tout le fourbi sur moi le masque à gaz le bidon le mousqueton sautant lourdement à chaque foulée brinquebalant les bretelles des cartouchières m'étouffaient dans ma gorge ... [Simon, BP, p. 83].

Автор використовує техніку нарративного розширення (термін Н. Вулф [12, с. 163]), яка включає в себе нескінченне подовження речення, авторську пунктуацію, виражену в довільному використанні розділових знаків, невичерпне розгортання слова завдяки застосуванню дериваційних процесів і синонімів (le masque à gaz le bidon le mousqueton), звуження оповіді першого плану на користь оповіді другого (marchant seulement poumons cœur dans ma gorge puis bruit d'ailes froissant l'air volant vite puis quelque chose plus près sifflant ou plutôt comme une corde de

guitare pincée puis encore une autre qui dut passer très près cette fois peut-être à quelques centimètres de ma joue me semblant sentir l'air fouetter), постійне повернення до певної концептуальної ідеї (courir, marchant, passer, arrivés, poser mon pied). «Науковість» стилю підкреслює використання латини (parvoque intermisso temporis spatio, tu suis, ac gursus renovato cursu). Дослідники Нового роману [5; 13; 9; 10; 12] сходяться в думці, що «науковий» стиль побудований за «спіральною структурою» [12, с. 56] – нав'язливе повторення окремих концептів і ускладнення часової структури з постійними хронологічними розривами. Б. Дунган так характеризує спіральну структуру: «Текст знову й знову проходить крізь ті самі вихідні пункти. Кожен раз це повернення визначається появою певних мотивів» [12, с. 58]. Спіральна структура, невизначеність оповідного часу та самого оповідача й створюють ту «нечитабельність», яка стає невід'ємною рисою гіпертрофованої модерновості наукового стилю Нового роману.

«Наївна» організація Нового роману включає майже про-тилежні риси, розглянемо це на прикладі:

Certains prétendirent que ce jour avait été chaud. La plupart nièrent, non sa beauté, mais que celle-ci avait été telle que ce jour avait été chaud. Certains n'eurent pas d'avis.

Anne Desbaresdes ne revint que le surlendemain de sa dernière promenade sur le port. Elle arriva à peine plus tard que d'habitude. Dès que Chauvin l'aperçut, de loin, derrière le môle, il rentra dans le café pour l'attendre. Elle était sans son enfant [Duras, МС, р. 114].

У наведеному уривку наявні всі ознаки наївного стилю (термін Н. Вулф [12, с. 163]). Максимально спрощений вокабуляр, майже примітивний рівень лексичного матеріалу, що використовується. Іменники jour, surlendemain, promenade, port, môle, café та дієслова prétendre, revenir, arriver, être, avoir, apercevoir, rentrer, що зустрічаються, належать до розмовної лексики. Те саме можна констатувати й стосовно якісних прикметників, яких лише два: chaud і dernière. На противагу широко подані демонстративні прикметники та займенники: certains, ce, celle-ci; таке використання створює ефект звичайної комунікативної ситуації, яка наближує читача до подій художнього тексту. Пунктуація відповідає нормі. Перевага надається простим реченням, яких у наведеному фрагменті чотири. Якщо письменниця залучає складнопідрядні речення, вони мають максимально спрощену (у передостанній фразі в підрядному реченні Passé Antérieur замінено на Passé Simple), прозору структуру.

У межах «наївної» течії Нового роману синтаксичні розриви зустрічаються досить рідко, здебільшого вони належать до оповідної організації тексту, що забезпечує створення ефекту реального мовлення. Суперечливість між простим реченням та ускладненою оповідною організацією й створює художній ефект. Отже, можна подати структуру «наївної» неороманної оповіді у вигляді схеми (див. рис. 1):

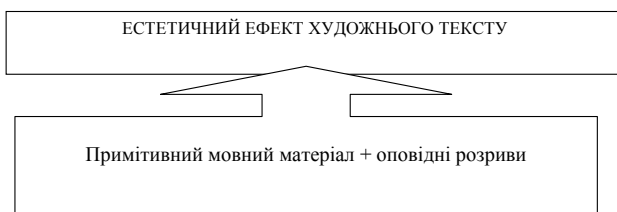

Рис. 1. Схема «наївної» неороманної оповіді

Отже, аналіз виявив, що представники двох різновидів Нового роману використовували різні мовні й мовленнєві засоби для побудови своїх текстів і досягнення естетичного ефекту. Хоча автори застосовували відмінні одна від одної стратегії, їх поєднувала єдина мета: створення нового тексту, який впливав би на глибинні структури свідомості.

У межах Нового роману розвинулося нове поняття – «писання» (écriture). Цей термін уперше з'явився в 1953 р. [13, с. 18] і став широко експлуатуватися новороманістами. Він позначає психоаналітичний процес створення художнього твору [13, с. 19], автор занурюється в себе й «текст пишеться сам» [12, с. 68]. **Відтак стає важливим відстежити, як само в текстовій канві Нового роману внутрішній світ автора стає відправним пунктом** сприйняття, спостереження та усвідомлення суцього. У Новому романі автор звертається не до свідомості читача, а до підсвідомого [12, с. 159], для цього він винаходить нову оповідну організацію, нові засоби використання мовного матеріалу. За такого підходу автор нівелюється, ховається в тіні скриптора, нейтральної особи, яка фіксує події; передає код, актуалізує структуру. Авторське мовлення стає відправною точкою художнього тексту, його роль у творі значно розширюється: це вже не тільки «розповідь про події, опис природи, персонажів, ситуації, місця дії та простору» [14, с. 93], це суб'єктивована структура, яка пронизує організацію художнього тексту й устанавлює взаємозв'язки та взаємодію між складовими.

Як результат усвідомленого суб'єктивованого мовотворчого процесу художній текст існує у вигляді абстрактної моделі, що організує висловлення [15, с. 32; 16, с. 17]. Ця модель передає читачеві не лише однозначні, поверхові смисли, а й приховані, часто неусвідомлені, усі ті характерно-індивідуальні особливості, які уможливають існування літературного твору як неподільної єдності індивідуального та загального. Автор наділяє текст певною інтенцією, що не лежить на його поверхні й може бути виявлена лише в результаті усвідомленої діяльності з інтерпретації, а художній дискурс передбачає нескінченну кількість таких інтерпретацій. Їхня правильність перевіряється розкриттям глибинного замислу автора та змісту всього тексту. Звідси випливає, що текст обіймає категорію інтенціональності [17, с. 56]. Це поняття встановлює певні межі нескінченності інтерпретацій художнього тексту, оскільки інтенція тексту передбачає наявність у художньому тексті можливої інтерпретативної позиції, множинність же інтерпретацій може бути зумовлена як самим текстом (нечіткою вираженістю авторської програми, незавершеністю тексту або загалом багаторівневістю його смислової організації), так і тим, що сприйняття тексту має суб'єктивний характер [18, с. 148]. Особистісність сприйняття, створеного автором, і варіативність прочитань обмежуються наявністю інваріантного ядра [19, с. 57], яке хоча й не визначає кінцевої інтерпретації тексту, проте забезпечує необхідними ключами, що спрямовують процес сприйняття тексту в необхідному руслі [19, с. 59].

Висновки. Особистість автора концентрує на собі увагу дослідників як текстотвірна категорія, що визначає простір художнього твору. Індивідуальне, яким наповнений текст, є відображенням автора. Текстова наповнення є авторською рефлексією над дійсністю. «За кожним текстом стоїть мовна особистість» [20, с. 32], отже, у перспективі дослідження специфіки мовленнєвої представленості автора художнього твору відкриває нові обрії в розумінні як структури, семантики художніх текстів, так і когнітивних картин світу.

Література:

1. Виноградов В.В. О теории художественной речи / О.О. Виноградов. – М. : Высшая школа, 1971. – 238 с.
2. Кубрякова Е.С. Парадигма научного знания в лингвистике и ее современный статус / Е.С. Кубрякова // Известия РАН. Серия литературы и языка. – 1994. – № 2. – С. 3–15.
3. Полужин М.М. Когнітивна парадигма лінгвістичних досліджень / М.М. Полужин // Проблеми романо-германської філології : зб. наук. пр. – 1999. – С. 4–22.
4. Успенский Б.А. Поэтика композиции. Структура художественного текста и типология композиционной формы / Б.А. Успенский. – М. : Искусство, 1970. – 63 с.
5. Chartier P. Introduction aux grandes théories du Roman / P. Chartier. – P.: Bordas, 1990. – 217 p.
6. Histoire de la littérature française du XX siècle / [Sous la direction de J. Dumont]. – Genève : Fata Morgana, 1975–1976. – Vol. 2. – 465 p.
7. Reuter Y. Introduction à l'analyse du roman / Y. Reuter. – P. : Bordas, 2002. – 165 p.
8. Gilles Ph. Centre énonciatif et centre interprétatif. L'analyse linguistique et l'interprétation du roman / Ph. Gilles // Dialogue franco-ukrainien sur le roman. – Paris-Caen, 2000. – P. 37–52.
9. Lecherbonnier R., Rincé D., Brunel P., Moatti Ch. Littérature. XX siècle. Textes et documents / Collection Henri Mitterand. – P. : Nathan, 1991. – 961 p.
10. Valette B. Esthétique du roman moderne / B. Valette. – P. : Nathan, 1985. – 168 p.
11. Picon G. Panorama de la nouvelle littérature française / G. Picon. – P. : Gallimard, 1988. – 365 p.
12. Wolf N. Une littérature sans histoire. Essais sur le Nouveau Roman / N. Wolf. – Genève Librairie Droz S.A., 1995. – 215 p.
13. Coulet H. Idées sur le roman / H. Coulet. – P. : Larousse, 1992. – 218 p.
14. Попова Л.Г. Внутренняя речь автора и персонажа в немецких и русских художественных текстах / Л.Г. Попова // Филологические науки. – 2000. – № 4. – С. 93–100.
15. Coirier P. Psycholinguistique textuelle / P. Coirier, D. Gaonac'h, J-M. Passerault. – P. : Armand Colin, 1996. – 297 p.
16. Kristeva J. La musique parlée ou remarques sur la subjectivité dans la fiction à propos du Neveu de Rameau. Langues et langage de Leibniz à l'Encyclopédie / J. Kristeva. – 10–18 / UGE, 1977. – 258 p.
17. Воробьёва О.П. Текстовые категории и фактор адресата / О.П. Воробьёва. – К. : Вища школа, 1993. – 200 с.
18. Гаєва О.В. Особливості художньої комунікації з погляду концепції можливих світів / О.В. Гаєва // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія «Філологія». – 2001. – Т. 4. – № 1. – С. 147–152.
19. Stolz C. Initiation à la stylistique / C. Stolz. – P. : PUF, 1999. – 143 p.
20. Караулов Ю.М. Русский язык и языковая личность / Ю.М. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 263 с.
21. Литературный энциклопедический словарь / под ред. В.М. Кожевникова, П.А. Николаева. – М. : Советская энциклопедия, 1987. – 752 с.
22. Бакушева Е.М. Особенности эмоциональной речи мужчин и женщин (на материале французского языка) / Е.М. Бакушева // Язык и эмоции : сб. науч. тр. – Волгоград : Перемена, 1995. – С. 32–37.
23. Буцикіна Н.С. Лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти внутрішнього мовлення персонажів [на матеріалі художньої прози Ф. Моріака] : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.05 / Н.С. Буцикіна. – К., 2004. – 256 с.
24. Белова А.Д. Лексична семантика і міжкультурні стереотипи / А.Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – 2002. – № 7. – С. 43–54.
25. Козачишина О.Л. Лінгвістичні прояви гендерних характеристик англійських художніх текстів [на матеріалі американської прози ХХ ст.] : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / О.Л. Козачишина. – К., 2003. – 352 с.

Дорош О. О. Особенности Нового романа, тексто-организующая роль языковой личности автора

Аннотация. В статье исследовано особенности текстов Нового романа и проявления в них языковой личности автора как лингвистического феномена, позволяющего провести всесторонний анализ художественного текста.

Ключевые слова: языковая личность, роман, текст, организация, роль значение.

Dorosh O. Peculiarities of the Nouveau Roman, rôle of author's linguistic personality in organization of the text

Summary. The article focuses upon the peculiarities of the Nouveau Roman and the author's linguistic personality as a linguistic phenomenon that permits linguistic text researches.

Key words: linguistic personality, novel, text, organization, role, value.

Свчук А. М.,

кандидат філологічних наук, асистент
кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства
факультету іноземних мов
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

КІЛЬКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВЖИВАННЯ ПОЛІСЕМАНТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ПРЕСІ (НА ПРИКЛАДІ П'ЯТИЗНАЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ)

Анотація. Питання вивчення лексико-семантичних характеристик німецьких фразеологізмів залишаються актуальними, незважаючи на велику кількість досліджень у галузі німецької фразеології. У дослідженні робиться спроба розглянути на прикладі вживання п'ятизначних фразеологізмів у публіцистичних текстах, визначити, у якому з періодичних видань уживається найбільша кількість фразеологізмів цієї групи, і з'ясувати, яке з п'яти значень є найбільш уживаним.

Ключові слова: багатозначна фразеологічна одиниця, публіцистичний текст, кількісний аналіз, частота вживання.

Постановка проблеми. Вивченню особливостей функціонування фразеологічних одиниць (далі – ФО) у газетно-публіцистичних текстах присвячена значна кількість мовознавчих досліджень [3; 4; 5]. Але особливостям багатозначних ФО (далі – БФО) не приділялося достатньої уваги. Саме цим фактом зумовлена актуальність нашої лінгвістичної розвідки.

Отже, **мета статті** – виявити за допомогою кількісного аналізу, яке зі значень п'ятизначних ФО найчастіше використовується в газетно-журнальних текстах, а завдання – дослідити частоту вживання всіх значень досліджуваних БФО в сучасній німецькій пресі. Матеріалом дослідження слугували 1 038 БФО, відібраних методом суцільної вибірки з «Німецько-українського фразеологічного словника» В.І. Гаврися, О.П. Пророченко (30 тис. ФО) [2], «Немецко-русского фразеологического словаря» Л.Е. Біновича, М.М. Гришина (14 тис. ФО) [1], а також статті з журналів „Der Spiegel” (далі – SPIEGEL) [7], „Focus” (далі – FOCUS) [6] і газет „Die Zeit” (далі – ZEIT) [10], „Süddeutsche Zeitung” (далі – SZ) [8], „Die Welt” (далі – WELT) [9] останніх п'яти років.

Наукова новизна дослідження полягає в спробі визначити частоту вживання окремих значень БФО із п'ятьма значеннями в сучасних газетно-публіцистичних текстах і виявити, яке з них уживається в мові сучасної німецької преси найчастіше.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед потрібно підкреслити, що для проведення такого дослідження необхідне залучення значної кількості електронних версій газетно-журнальних текстів, адже кількість БФО в мові становить лише 1% усіх ФО. Зважаючи на це, ми вирішили скористатися можливостями корпусного текстового аналізу й електронними архівами періодичних німецьких щоденних і щотижневих видань.

Для зручності проведення дослідження ми поділили всі зафіксовані нами в газетно-публіцистичних текстах БФО на чотири групи за кількістю значень. У свою чергу, кожна група

поділена на менші підгрупи за вживанням у відповідному значенні. Так, наприклад, перша група двозначних ФО поділена на дві окремі підгрупи вживання полісемантичних ФО у першому та другому значенні, відповідно, група трьохзначних досліджувалася на вживання БФО в кожному з трьох значень тощо.

Ураховуючи значний обсяг інформативного матеріалу, ми обмежили коло досліджуваних нами в сучасній німецькій пресі БФО і подали в дослідженні вживання в газетно-публіцистичних текстах лише однієї групи полісемантичних ФО, зокрема **п'ятизначних**. Незважаючи на той факт, що кількість БФО у словниках [1; 2] незначна (0,4% загальної кількості досліджуваних нами полісемантичних ФО), достатня кількість значень у їхньому семантичному ланцюгу найкраще може слугувати для досягнення поставленої мети дослідження.

Найчастіше в період вибірки 4 п'ятизначних ФО (0,7% усіх (590 БФО), виписаних із газетних і журнальних текстів) уживалися в журналі „Der Spiegel” – 513 разів (43% усіх (1 184 випадків) уживання п'ятизначних ФО в пресі). Друге місце за частотою вживання п'ятизначних ФО в газетних і журнальних текстах посідає газета „Die Zeit” – 4 п'ятизначних ФО у 377 випадках (32% загальної кількості вживань п'ятизначних ФО в газетних і журнальних статтях).

На третьому місці за частотою вживання п'ятизначних ФО в газетних і журнальних текстах у період вибірки перебуває газета „Die Welt” із 3 п'ятизначними ФО, які уживалися в 129 випадках (11% усіх випадків уживання п'ятизначних ФО в пресі). Четверте місце за частотою вживань п'ятизначних ФО в газетних і журнальних текстах посідає газета „Süddeutsche Zeitung” – 102 випадки вживання 4-х п'ятизначних ФО в пресі, що становить 9% загальної частоти вживань полісемантичних ФО з п'ятьма значеннями в газетних і журнальних статтях. На п'ятому місці за частотою вживання п'ятизначних ФО в газетних і журнальних текстах журнал перебуває „Focus”, де маємо 63 випадки вживання – 5% загальної частоти вживання п'ятизначних ФО в газетних і журнальних статтях (див. рис. 1).

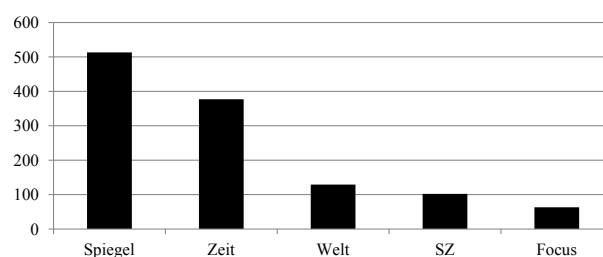

Рис. 1. Частота вживання п'ятизначних ФО у пресі

Отже, журнал „Der Spiegel” і газета „Die Zeit” у нашому дослідженні є абсолютними лідерами у використанні БФО з різною кількістю значень у пресі, що зумовлено жанром та обсягом статей, які друкують указані видання, а також намагання авторів газетних і журнальних текстів посилити емоційний вплив на читачів за допомогою експресивно-образної лексики. На противагу вищевказаним часописам, газети „Die Welt” і „Süddeutsche Zeitung”, а особливо журнал „Focus” залучають до своїх статей незначну кількість БФО й до того ж використовують їх порівняно рідко.

Ми дослідили також частоту вживання п'ятизначних ФО в газетних і журнальних текстах за їхніми окремими значеннями. З'ясувалося, що в досліджуваних виданнях п'ятизначні ФО, на відміну від інших розрядів БФО, уживаються переважно не в першому значенні, а в другому й третьому. У публіцистичних текстах газети „Süddeutsche Zeitung” п'ятизначні ФО вживаються навіть частіше у третьому, ніж другому та першому значеннях, а вживання в першому значенні не зафіксовано зовсім. Уживання в четвертому значенні п'ятизначних ФО віднайдено тільки один раз у газеті „Die Zeit”. Уживання в п'ятому значенні немає взагалі (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Частота вживання окремих п'ятизначних БФО в німецькій пресі (період із 01.01.2008 р. до 01.01.2013 р.)

№ з/п	Періодичне видання	1-ше знач.	2-ге знач.	3-тє знач.	4-те знач.	5-те знач.	Σ
1	Der Spiegel	17	326	170	0	0	513
2	Die Zeit	13	237	126	1	0	377
3	Die Welt	8	88	33	0	0	129
4	Süddeutsche Zeitung	0	41	61	0	0	102
5	Focus	9	37	17	0	0	63
6	Усього	47	729	407	1	0	1 184

З метою перевірки об'єктивності відображення явища фразеологічної полісемії в лексикографічних джерелах і з'ясування, у яких значеннях уживаються досліджувані нами БФО мовцями, а які лише відомі їм, ми провели психолінгвістичний експеримент за допомогою анкет, розісланих електронною поштою. У дослідженні взяли участь 34 носії мови віком від 23 до 66 років, із них 17 жінок і 17 чоловіків, переважно вчителі німецької мови та студенти-філологи, для яких німецька мова є рідною. Результати опитування виявили, що всі запропоновані для експерименту БФО відомі мовцям, однак мають, на їхню думку, різний ступінь уживаності й різну кількість значень, відмінну від кількості значень БФО, зафіксованих у фразеологічних словниках.

Першою запропонованою для дослідження є п'ятизначна ФО *im Auge (be)halten* 1. *j-n, etw.* стежити за ким-н., чим-н.; не спускати очей з кого-н., чого-н.; 2. *j-n* звертати увагу на кого-н.; 3. *etw.* стежити за чим-н., не випускати з очей що-н.; 4. *j-n, etw.* мати на увазі, на думці кого-н., що-н.; 5. *etw.* бачити, розуміти що-н.

Згідно з результатами опитування, ця БФО вживається більшістю респондентів часто. Кількість значень, яку змогли назвати інформанти, тільки 3. Жінки надають перевагу вживанню цієї БФО в першому значенні (14 інформантів – 82%), а чоловіки – у третьому (10 респондентів – 59% опитаних), що демонструє гендерний фактор у використанні БФО. Дуже ма-

лий відсоток учасників удається до четвертого значення, а на друге та п'яте значення не вказав жоден із опитаних. Слабка реакція на четверте й відсутність яких-небудь стимулів до розпізнавання п'ятого значення може свідчити про його неактуальність на сучасному етапі.

Порівняємо отримані результати з даними вибірки вживання БФО *im Auge (be)halten* у пресі. Як засвідчили дані дослідження, ця п'ятизначна ФО є другою за частотою вживання серед п'ятизначних ФО (394 випадки) і вживається в статтях досліджуваних нами газет і журналів у першому значенні лише в одному випадку: „... Sobald er in der Luft ist, müssen Sie ihn *im Auge behalten*. Unvollendete Vorgänge sind die gefährlichsten Konzentrationsräuber dieser Erde ...” (Prokrastination Das Zitat... und Ihr Gewinn, ZEIT ONLINE, 28.10.2012).

Уживання в другому значенні ми виявили у 8 випадках, наприклад: „... Stattdessen sollten Eltern den Nachwuchs erst einmal *im Auge behalten* und für mehr Bewegung im Alltag sorgen. ...” (Leicht übergewichtige Kinder nicht auf Diät setzen, WELT ONLINE, 13.09.2012).

Найбільшу кількість випадків – 384 (97%) – уживання в пресі БФО *im Auge behalten* ми виявили в її третьому значенні, наприклад: „... Er wird aber dabei stets die Interessen Israels *im Auge behalten*. ...” (Wahlkampf Israel Netanjahu macht Iran zum Thema Nummer eins, ZEIT ONLINE, 26.12.2012), що підтверджує його актуальність для опису явищ навколишньої дійсності й узгоджується з результатами опитування чоловіків. Варто зазначити, що третє значення *steжити* за чим-н., не випускати з очей що-н., дуже близьке за семантикою до першого: *steжити* за ким-н., чим-н.; не спускати очей з кого-н., чого-н., що є наслідком ступінчатого розвитку полісемії. Щоб установити, яке значення похідне, необхідно проводити спеціальний етимологічний аналіз, що не відповідає темі й завданням дослідження.

На відміну від попереднього випадку, уживання в пресі в четвертому значенні цієї БФО зафіксовано нами лише один раз: „... Doch es gibt noch andere Spieler, die Löw *im Auge behalten* sollte: Kuranyis Sturm-Konkurrenten Casau und Stefan Kießling. ...” (Bundesliga-Vorschau Dunkle Wolken auch über Bayerns Heimspiel, ZEIT ONLINE, 16.04.2010).

Уживання в п'ятому значенні цієї БФО не зафіксовано взагалі, що може свідчити про його неактуальність або епізодичну фіксацію в мовленні чи художньому творі.

Отже, як засвідчують результати дослідження на прикладі п'ятизначної БФО *im Auge behalten*, відомість і вживання носіями мови БФО в її окремих значеннях і в мові преси може не збігатися. Більшість опитаних уживають цю БФО часто (65% жінок / 94% чоловіків). Однак жінки вдаються до БФО *im Auge behalten* здебільшого в першому значенні, а чоловіки – у третьому, що засвідчує вплив гендерного фактора в мовленні. У четвертому значенні ця БФО використовується як респондентами, так і в пресі рідко. Усі анкетовані виявили одностайність у невживанні цієї БФО в другому та п'ятому значеннях, що в основному збігається з результатами аналізу газетних і журнальних текстів, тобто дані опитування збігаються більше з даними аналізу преси, ніж із даними словників, які дають не зовсім реальну картину стосовно БФО *im Auge behalten*.

Далі в анкеті була запропонована п'ятизначна ФО *fertig werden* 1) *mit j-m, mit etw.* розправитись з ким-н., з чим-н.; 2) *mit j-m, mit etw.* справитись з ким-н., з чим-н.; 3) *mit etw.* долати, пересилувати; 4) *mit j-m* уміти ладнати з ким-н., мати підхід до кого-н.; 5) *ohne j-n, etw.* обходитись без чого-н., ко-

20-н., що часто вживається всіма респондентами. На вживання в першому значенні не вказав жоден із респондентів, на третє значення вказала незначна кількість (5) інформантів, на вживання в четвертому та п'ятому значеннях не вказав жоден із опитаних. Найбільша кількість учасників експерименту вживають цю п'ятизначну ФО в другому значенні (13 жінок (76%)/15 (88%) чоловіків). Крім того, респонденти з двох груп назвали ряд нових варіантів уживання п'ятизначної ФО *fertig werden*: а) бути виснаженим; б) закінчити розмову; в) розірвати стосунки з другом.

Порівняймо результати дослідження з даними вживання БФО *fertig werden* у газетних і журнальних текстах. Як свідчать дані вибірки, ця п'ятизначна ФО вживається в статтях досліджуваних нами газет і журналів лише в другому значенні – *mit j-m, mit etw.* справитись з *ким-н.*, з *чим-н.*, наприклад: „... Ihm trauen sie mehr als Herausforderer Mitt Romney zu, mit Aliens fertig zu werden. ...” (US-Bürger halten Obama für besseren Alien-Kämpfer, WELT ONLINE, 28.06.2012). Як бачимо, дані психолінгвістичного експерименту й аналізу преси збігаються, а словник не відображає реальний спектр значень БФО „*fertig werden*”.

Висновки. Отже, згідно з даними таблиці 1 та результатами опитування, перше значення полісемантичних ФО не завжди є найбільш уживаними в газетних і журнальних текстах. Крім того, майже немає випадків уживання в четвертому та не зафіксовано жодного випадку вживання БФО в п'ятому значеннях. Це означає, що фразеологічні словники стосовно п'ятизначних БФО або не можуть уважатися коректними й потребують суттєвих уточнень, або вживання ФО в певних значеннях не властиве газетно-журнальним текстам сучасної німецької преси.

Література:

1. Німецько-руський фразеологічний словарь / сост. Л.Э. Бинович, Н.Н. Гришин. – М. : Русский язык, 1975. – 656 с.
2. Німецько-український фразеологічний словник : у 2 т. / авт.-уклад. В.І. Гаврись, О.П. Пророченко. – К. : Рад. школа, 1981. – Т. 1. – 416 с. ; Т. 2. – 382 с.
3. Сучасні аспекти дослідження мас-медійного дискурсу: експансія – вплив – маніпуляція / [Л.О. Кудрявцева, Л.П. Дядечко, О.М. Дорофєєва, Г.А. Черненко] // Мовознавство. – 2005. – № 1. – С. 58–66.
4. Марковська А.В. Прагматичні особливості фразеологізмів сучасної німецькомовної та українськомовної преси : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / А.В. Марковська. – Одеса, 2010. – 22 с.

5. Пташник С.Б. Структурно-семантичні особливості фразеологічних модифікацій та їх функції у німецькому газетному тексті : автореф. дис. ... канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / С.Б. Пташник. – Львів, 2003. – 18 с.
6. Focus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.focus.de/magazin/archiv/>.
7. Der Spiegel [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://suche.spiegel.de/suche/>.
8. Süddeutsche Zeitung [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archiv.sueddeutsche.de/sueddz/>.
9. Die Welt [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.welt.de/nachrichtenarchiv/>.
10. Die Zeit [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zeit.de/2009/index>.

Евчук А. Н. Количественные характеристики употребления полисемантичных фразеологизмов в современной немецкой прессе (на примере пятизначных фразеологических единиц)

Аннотация. Вопросы изучения лексико-семантических характеристик немецких фразеологизмов остаются актуальными, несмотря на большое количество исследований в области немецкой фразеологии. В исследовании делается попытка рассмотреть на примере употребление пятизначных фразеологизмов в публицистических текстах, определить, в каком из периодических изданий используется наибольшее количество фразеологизмов данной группы, и выяснить, какое из трех значений является наиболее употребляемым.

Ключевые слова: многозначная фразеологическая единица, публицистический текст, количественный анализ.

Yevchuk A. The quantitative analysis of usage of polysemantic phraseological units in the modern German press (with the examples of five meanings phraseological units' usage)

Summary. Polysemy of phraseological units has been the subject of research for many outstanding scientists, but the issues concerning the polysemy of phraseological units remain a relevant study even today regarding a number of reasons. The dependence of polysemantic phraseological units upon their structural and semantic components is not revealed yet. There is an attempt in this research to make a quantitative analysis on the basis of using polysemantic phraseological units in publicistic texts; also, to determine which periodical uses the most of phraseological units of a definite group and to find out which of the five meanings is the most generally used.

Key words: polysemantic phraseological unit, publicistic text, quantitative analysis, frequency of use.

Кіркоська І. С.,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри романської філології

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ФУТУРАЛЬНОСТІ З ПОЗИЦІЇ ТЕОРІЇ ПСИХОСИСТЕМАТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Стаття присвячена інтерпретації категорії футуральності в сучасній французькій мові з позиції теорії психосистематики. Розглядаються основні питання позиційної лінгвістики стосовно формування дієслів майбутнього часу французької мови. Вивчаються випадки вживання теперішнього часу замість майбутнього. Досліджується футуральна семантика дійсного та бажального способів.

Ключові слова: футуральність, психосистематика, позиційна лінгвістика, мова/мислення, мова/мовлення, механізми саморегулювальної свідомості, механізми перехоплення, синергетика.

Постановка проблеми. На сучасному етапі вивчення граматичних форм лінгвістів цікавлять питання, пов'язані з дослідженнями системи мови. Саме дослідження системних явищ мови, причин, що впливають на її «конфігурацію», знаходяться в центрі таких галузей лінгвістики, як теорія психосистематики та психомеханіки Г. Гійома, когнітивна лінгвістика й психолінгвістика.

Актуальність теми статті пояснюється інтегративними тенденціями розвитку мовознавства і спрямованістю сучасної лінгвістики на впровадження новітніх підходів до вивчення різних мовних явищ, у тому числі тих, які стосуються форм дієслова.

Мета статті полягає у визначенні специфіки категорії футуральності в сучасній французькій мові з позиції теорії психосистематики Г. Гійома.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань:

- з'ясувати основні підходи до вивчення категорії майбутнього часу в позиційній лінгвістиці Г. Гійома;
- дослідити етапи становлення категорії футуральності в сучасній французькій мові в термінах теорії психосистематики;
- виявити тенденції розвитку французької мовної системи щодо вживання засобів передавання майбутнього часу.

Об'єктом дослідження є категорія футуральності в сучасній французькій мові. Предметом є специфіка категорії футуральності у французькій мовній системі.

Виклад основного матеріалу дослідження. За влучним твердженням Е. Падучевої, час – це первинна дейктична категорія. Носієм теперішнього часу є мовець (теперішній час задається моментом мовлення). Від теперішнього часу відраховується минуле (ретроспективний ракурс) і майбутнє (проспективний ракурс) [4, с. 16]. Зрозуміло, що міркування про майбутнє істотно відрізняються від тверджень про минуле: минуле є визначеним, його можливо спостерігати (або можливо було спостерігати), а висловлювання про майбутнє – це завжди якоюсь мірою гіпотеза, передбачення. Тому питання інтерпретації

майбутнього часу стосується двох аспектів, що характеризують мову: модального та аспектуального. Перше пов'язане з пересмисленням утворень, що позначали побажання, можливість, спонукальність або перспективу майбутньої дії, а друге – із доконаним видом або семантикою початку дії.

У межах статті ми спробуємо запропонувати власну модель формування майбутнього часу в сучасній французькій мові з позиції теорії психосистематики та психомеханіки Г. Гійома. Перш ніж перейти до самої моделі, насамперед хотілося б обґрунтувати доцільність застосування саме цієї теорії до інтерпретації майбутнього часу.

Як відомо, майбутній час є не в кожній мові. Наприклад, в естонській мові майбутній час формально утворюється за допомогою теперішнього часу й додавання обставин часу, що вказує на момент дії в майбутньому, наприклад: *ma kirjutan homme – я пишу або я напишу завтра*. А в іспанській мові майбутній простий час є «непопулярним» граматичним часом, його функцію виконує так звана «граматична перифраза», що утворюються за допомогою дієслова, наприклад: *ir a + inf – voy a escribir la carta*. Та й в інших мовах, особливо романської мовної групи, функцію майбутнього виконує теперішній час, наприклад: *Demain je vais te promener*. Невисвітленими до сьогодні залишаються питання про еволюцію дієслівних засобів вираження категорії футуральної семантики в сучасних романських мовах. Крім того, спостерігаються значні розходження в оформленні майбутнього часу навіть між спорідненими мовами, а іноді й існування в одній мові паралельних форм або несвідомого неживання «спеціальної» форми майбутнього часу Futuro simple в іспанській мові на користь Presente (*Vendré mañana* або *Mañana te voy – завтра я прийду або завтра я приходжу*).

На нашу думку, такий стан пов'язаний, з одного боку, з тим, що, порівняно з минулим і теперішнім граматичними часами, майбутній час належить до так званих «пізніх граматичних утворень», а з іншого – з тим, що процеси утворення, усталення та функціонування граматичних форм тісно пов'язані з так званими «психомеханізмами» у свідомості носіїв мови, які регулюють життєздатність або нежиттєздатність певних явищ. Саме тому для дослідження категорії футуральності ми звернемося до наукової спадщини видатного французького лінгвіста Г. Гійома.

Феномен «саморегулювальної свідомості» зараз досліджується багатьма спеціалістами суміжних галузей знань – психологією, педагогікою й, звичайно, лінгвістикою. Когнітивна психологія, визнаючи експериментальні факти, а не окремі міркування, відіграла вирішальну роль у розумінні того, що весь зміст свідомості в межах теперішнього часу не можна ототожнювати зі змістом, який усвідомлюється. Результати експери-

ментів свідчать про те, що свідомість має «латентний зміст», про який неможливо судити в жоден момент мовлення, що слідує за моментом його існування у свідомості. Тому, на думку А. Агафонова, до неусвідомлюваних явищ варто зарахувати й неусвідомлюваний зміст свідомості [1, с. 106].

Дуже важливу функцію в теорії Г. Гійома виконує розмежування між психосистематикою мови та психомеханікою мови. Таке розрізнення ілюструє ставлення Г. Гійома до проблеми співвіднесеності мови й мислення. Г. Гійом відходить від традиційної постановки питання: чи є тотожними мова та мовлення і, якщо ні, то де і як вони перетинаються? Г. Гійом удається до зовсім іншої постановки питання: він розрізняє власне мислення й можливість мисленнєвого самоконтролю. Згідно з Г. Гійомом, мова – це механізм мислення для перехоплення власної діяльності. Тому те, що ми відкриваємо, досліджуючи мову, і є «механізми перехоплення», перехоплення мисленням самого себе. Психосистематика досліджує не відношення між мовою та мисленням, а певні готові механізми, якими володіє мислення для перехоплення самого себе. І якщо мова являє собою систему засобів, що «породжуються» мисленням для миттєвого перехоплення власної діяльності, то вивчення мови опосередковано призводить нас до пізнання мислення вербального. «Механічний», згідно з Г. Гійомом, означає, що мовленнєва діяльність у своїй основі має психічні процеси, які реально протікають [2; 6; 7]. Реальне, видиме буття, мова знаходить тільки в мовленні. Саме в мовленнєвих актах інтегруються властивості мови й мовлення. Інтеграція мови й мовлення бере свій початок у провербальний період, основою якого є діалектичне співвідношення мова/мислення [3, с. 9].

На думку Л. Скреліної, лінгвістика Г. Гійома протиставляється всім відомим теоретичним концепціям насамперед особливістю підходу до одиниць мови як таких, що володіють позиційною (системною) характеристикою [7, с. 27]. Г. Гійом не заперечує необхідність спостереження за формами та їхнім уживанням, але й не перебільшує важливості емпіричних даних. Аналіз мовленнєвих уживань граматичних форм майбутнього часу у французькій мові – усього лише засіб розкриття їхньої сутності, а отже, тих «позицій», які вони займають в онтологічному діалектичному співвідношенні мови та мислення. Використання граматичних форм майбутнього часу зумовлено їхнім позиційним значенням, яке покладене в основу контекстних або семантичних випадків уживання.

Так, наприклад, можливість використання *Futur simple* або *Présent* для позначення дії в майбутньому свідчить про їхню певну функціонально-семантичну близькість на шкалі майбутніх часів дійсного способу. Це дає змогу говорити про синонімію або, точніше, квазісинонімію цих форм. Майбутню дію у французькій мові можна сказати в такий спосіб:

a) *Demain Jacques arrive.* – Завтра Жак повертається/повернеться;

або

b) *Demain Jacques arrivera.* – Завтра Жак повернеться.

На перший погляд обидві фрази з граматичного погляду майже правильні. Проаналізуємо кожну з них окремо.

Фраза а). Згідно з Г. Гійомом, у презенсі відображається реальний плин часу. Час, який ще не настав (майбутній), залишається статичним, а для правильної декорації висловлювання тут ужито обставину часу, що належить до майбутнього (*demain*). Отже, інтерпретація фрази залишається коректною для слухача – Жак прийде завтра. За такого розуміння резуль-

тат дії стане відомим тільки за умови переходу теперішнього часу зі стану гіпотези, планування дії в майбутньому в минуле, коли він стане минулим.

Фраза б). Уживання *Futur Simple* скоріше зумовлюється контекстуальними характеристиками акту мовлення. Обставина часу *demain* дає сигнал мовцю про те, що йтиметься про майбутнє, а отже, він свідомо робить свій вибір на користь *Futur Simple*. Маємо припустити, що з погляду позиційної лінгвістики Г. Гійома такий вибір є дещо штучним. Фраза виявляється переважаною завданням передати факт дії, яка повинна відбутися в майбутньому, адже на її можливе здійснення вказує обставина часу *demain*.

Як бачимо, ідея Г. Гійома про семантичну межу між означувальним є дуже цінною стосовно позиції кожного означуваного в системі. Існування такої межі передбачає можливий перехід однієї мовної сутності в іншу, що визначає випадки контекстної синонімії (або, скоріше, квазісинонімії).

Г. Хакен, пояснюючи поняття «саморегульовальна система», наголошує на тому, що вона є такою, яка без специфічного впливу ззовні набуває якоїсь просторової, часової й функціональної структури. Під специфічним зовнішнім впливом він розуміє такий вплив, який нав'язує системі структуру або функціонування [8, с. 28–29]. Г. Хакен, розмірковуючи над визначенням терміна «синергетика», акцентує увагу на взаємодії частин деякого цілого, яка генерує розвиток цього цілого шляхом самоорганізації його частин. Отже, уживання двох граматичних часів (*Future simple* та *Présent*) для позначення дії в майбутньому може призвести, по-перше, до подальшої зміни їхнього функціонально-семантичного статусу, а по-друге, до виникнення нових семантичних відхилень у плані еволюції дієслівних засобів вираження футуральної семантики у французькій мові. На думку М. Поповича, перспектива дослідження мови як синергетичної єдності є привабливою та може виявитися продуктивною, якщо розглядати її в історичному ракурсі й у тісній єдності з нейролінгвістичними характеристиками носіїв мови, які власне й визначають способи та шляхи її системної еволюції [5, с. 29].

Позиційні характеристики граматичних форм із семантикою футуральності розглядалися Г. Гійомом на матеріалі різних способів. Він вивчав уживання дійсного способу у зв'язку із комунікативним завданням, що спирається на позиційні характеристики форм цих способів. Форми індикативу належать до царини вірогідного, форми бажального способу – до царини можливого, але обидві мають проспективну семантику. Наприклад:

Il est probable qu'il viendra – Вірогідно, він прийде.

Il est possible qu'il vienne – Можливо, він прийде.

У психосистематиці, де вживання форм пояснюється тільки з огляду на їхню системну позицію, вибір на користь *Indicatif* або *Subjonctif* продиктований послідовністю смислів – від можливого до вірогідного. У плані хроногенезу бажальний спосіб передує дійсному. Особливістю французької мови, згідно з Г. Гійомом, є послідовність «від можливого до вірогідного», що розділяється доволі крихкою та суб'єктивною межею. Ця послідовність може бути змінена, тобто до думки про можливе можна йти через ідею вірогідного. У дотриманні або недотриманні первинної системної послідовності смислів можливого й вірогідного приховане підґрунтя для вживання в мовленні бажального та/або дійсного способів. Якщо думка рухається від можливого до вірогідного, то ця послідовність відповідає

системним умовам французької мови. Вірогідність певної події розглядається через її можливість, у плані гіпотези, за межами часових характеристик. Поріг, який розділяє ідею можливого й вірогідного, залишається не перетнутим. Такий рух думки на рівні глибинних структур втілюється на рівні поверхневих граматичних структур у вигляді фрази типу: *Il est possible qu'il vienne*.

Безпосередня близькість уявлень про можливе та вірогідне пояснює їхню інверсію, за якої рух думки йде від вірогідного до можливого. У такому випадку, коли розгляд факту починається з його вірогідності й закінчується його оцінкою як можливо-го, мовленнєва реалізація такого інвертованого уявлення самих ідей вірогідного та можливого отримує таке оформлення: *Il est probable qu'il viendra*. Гіпотеза розглядається через свою вірогідність. За такого позначення в думках вірогіднісного характеру події, яка передбачається, вираз гіпотези передається у формах індикатива. Семантичні формули, які наводить Г. Гійом, пояснюючи вибір граматичного способу, можливо перевести в царину модально-фактальних відносин і тоді вибір бажального способу відповідає формулі:

а) можливість → вірогідність = бажальний спосіб.

Вибір дійсного способу відповідає формулі:

б) вірогідність → можливість = дійсний спосіб.

Різний модус спричинить відмінності в оформленні дикту-му після структурно ідентичних конструкцій [7, с. 30]:

$\left\{ \begin{array}{l} \text{vienne} \\ \text{J'attends qu'il} \\ \text{viendra.} \end{array} \right.$

Висновки. Отже, з урахуванням викладеного вище можемо підсумувати таке:

1. Відповідно до теорії психосистематики, кожній мовній формі притаманна своя системна позиція, своє значення, яке передбачає різні контекстні варіації. Якби не були ці контекстні вживання, жодне з них не суперечить фундаментальному значенню форми. Це означає, що первинне мовне значення, зберігаючи своє позиційне значення, здатне розкривати й набувати вторинні мовленнєві значення (наприклад, *Présent* для позначення дії в майбутньому).

2. Принципи організації людської мови як феномена є єдиними для кожної окремої національної мови. Функціонування національної мови має часові характеристики, а оригінальність національних мов визначається, з одного боку, фундаментальною системою операцій, що напрацювала мова, а з іншого – впливом користувачів, які приймають остаточне рішення щодо життєздатності або нежиттєздатності певних граматичних форм у рідній мові.

3. Для вираження категорії футуральності в сучасній французькій мові існує низка засобів, але вже сьогодні можна зробити припущення про ймовірний зсув мовної системи на користь спрощення плану вираження дії в майбутньому. Так, для вираження маркованої та немаркованої дії в майбутньому французька мова тяжіє до використання *Présent de l'Indicatif* замість *Futur Simple*.

Література:

1. Агафонов А.Ю. Когнитивная психомеханика сознания или как сознание неосознанно принимает решения об осознании / А.Ю. Агафонов. – Самара : ИД «Бахнах-М», 2007. – 336 с.
2. Гийом Г. Принципы теоретической лингвистики / Г. Гийом ; общ. ред., послесловие и коммент. Л.М. Скредлиной. – М. : Прогресс, 1992. – 224 с.
3. Минкин Л.М. Феноменология, эпистемология, психосистематика и психомеханика языка / Л.М. Минкин // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія». – 2009. – Т. 12. – № 1. – С. 7–24.
4. Падучева Е.В. Зеркальная симметрия прошедшего и будущего: фигура наблюдателя / Е.В. Падучева // Известия Академии наук. Серия литературы и языка. – М. : Наука, 2010. – № 3. – С. 16–20.
5. Попович М.М. Чи належить мовна система до класу саморегулюючих систем? / М.М. Попович // Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства : матеріали четвертої Всеукраїнської наукової конференції романістів. – Дніпропетровськ : Інновація, 2013. – С. 24–30.
6. Скредлина Л.М. Рекомендации к спецсеминару по системе языка и речевой деятельности / Л.М. Скредлина. – Архангельск : Изд-во Архангельского ун-та им. М. Ломоносова, 1986. – 68 с.
7. Скредлина Л.М. Систематика языка и речевой деятельности / Л.М. Скредлина. – Л., 1980. – 38 с.
8. Хакен Г. Информация и самоорганизация: макроскопический подход к сложным системам / Г. Хакен ; пер с англ. Ю.А. Данилова. – М. : Мир, 1991. – 240 с.

Кирковская И. С. Интерпретация категории футуральности из позиций теории психосистематики (на материале французского языка)

Аннотация. Статья посвящена интерпретации категории футуральности в современном французском языке из позиций теории психосистематики. Рассматриваются основные вопросы позиционной лингвистики относительно формирования глаголов будущего времени французского языка. Изучаются случаи употребления настоящего времени вместо будущего. Исследуется футуральная семантика изъявительного наклонения и оптатива.

Ключевые слова: футуральность, психосистематика, позиционная лингвистика, язык/мышление, язык/речь, механизмы саморегулирующего сознания, механизмы перехвата, синергетика.

Kirkovska I. Interpretation of the futurity category from the perspective of psychosystematics theory (based on the French language)

Summary. The article is devoted to futurity interpretation in the modern French language from the perspective of psychosystematics. The article focuses on the main issues of positional linguistics concerning verb formation of the future tense in the French language. The research studies the cases of the present tense usage instead of the future. The work also analyses the futural semantics of the indicative and optative moods.

Key words: futurity, psychosystematics, positional linguistics, language/thinking, language/speech, mechanisms of self-regulating consciousness, mechanisms of interception, synergetics.

*Ковальчук О. К.,
аспірант кафедри теоретическої і прикладної фонетики
факультета романо-германської філології,
преподаватель секції іноземних мов
Інститута інноваційного і післядипломного освіти
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

СПЕЦИФИКА ВЗАМОДЕЙСТВИЯ МЕЛОДИКИ РЕЧІ С КИНЕСИЧЕСКИМИ СРЕДСТВАМИ

Аннотация. В статье проведено исследование просодических и кинесических средств в речи британского шеф-повара Гордона Рамзи.

Ключевые слова: просодические и кинесические средства, мелодический репертуар, эмфатический тон, речевая жестовая фраза, просодическое ядро.

Постановка проблемы. Взаимодействие жестовых и просодических элементов является одним из актуальных современных вопросов лингвистики. Статья посвящена исследованию просодических и кинесических средств в речи британского шеф-повара Гордона Рамзи.

Отношения просодических элементов и невербальных единиц во многом зависят от экстралингвистических факторов, составляющих коммуникацию. Вся система коммуникативного события формирует речевую жестовую высказывание и придает ему определенную направленность. В литературе понятие «ситуация» трактуется преимущественно как некоторый экстралингвистический фактор [1; 2]. Она создает условия для формирования высказываний и текстов говорящим и обеспечивает их адекватную интерпретацию слушающим в процессе общения.

Главным элементом коммуникативной ситуации является поведенческий акт, состоящий из вербального и невербального акта. Так, вербальный акт содержит вербальный/речевой (высказывание и лингвистическая интонация) и невербальный (паралингвистическая интонация, паралингвистические модификации и сопровождающие паралингвистические элементы) компоненты. Невербальный акт состоит из разного рода жестовых актов, как-то: позы, выражения лица, разные кинесические акты и прочие. Таким образом, речевое высказывание, сопровождающееся жестовой фразой, охватывает оба акта – вербальный и невербальный.

В данной статье исследуются речевое высказывание и жестовая фраза, которая на него накладывается. В поведенческом акте главный элемент – это речевые высказывания, характеристики, особенности которых мы и рассмотрим.

Актуальность данного исследования определяется необходимостью анализа специфики взаимодействия просодических (мелодических) средств и их невербальных коррелятов в речи.

Целью статьи является определение мелодического репертуара в речи исследуемого шеф-повара и тех жестовых фраз, которые сопровождают высказывания.

В задачи исследования входило следующее:

- 1) выявление набора тонов и шкал, составляющих основной мелодический репертуар респондента;
- 2) определение кинесических средств в исследуемых фразах респондента.

Материалом исследования послужили образцы квазиспонтанных монологических высказываний британского шеф-повара Гордона Рамзи, записанных в студийных условиях при демонстрации рецепта блюда.

Изложение основного материала исследования. Основным видом речевой деятельности в работе является монолог, который мы определяем вслед за Е.А. Селивановой как форму речи адресанта, рассчитанную на пассивное и опосредованное восприятие, а не на непосредственную языковую реакцию адресата; интерперсональный речевой акт; имеет свою специфику построения текста, прагматических сигналов и типа интерактивности, направленные на достижение различной цели, однако не требующие привлечения адресата к общению [3, с. 393].

В работе спонтанная речь понимается как неподготовленное продуцирование речи, тип которой в значительной степени зависит от владения говорящим тем или иным нормативным языком, от цели, установки и мотивации говорящего [4, с. 339].

В спонтанной речи наблюдается максимальное взаимодействие вербальных и невербальных средств. Спонтанная речь чрезвычайно многообразна. Существуют разные точки зрения на природу этого многообразия. Одни лингвисты вообще отрицают существование различных форм спонтанной речи, считая, что вся спонтанная речь – диалог, а монолог – это особый, удлиненный вид реплик в диалогическом высказывании [5, с. 31–35, 40–46]. Другие исследователи выделяют различные жанры спонтанной речи. М.Н. Бахтин говорил о том, что выбор жанра детерминируется «спецификой данной сферы речевого общения, предметно-смысловыми (тематическими) соображениями, конкретной ситуацией речевого общения, персональным составом его участников и т. п. ...» [6, с. 256–257].

Исследование речи британского шеф-повара Гордона Рамзи проведено в условиях квазиспонтанного монологического текста рецепта “Slow Cooked Fiery Lamb”. Длительность звучания текста составляет 5 минут. Условно анализируемый текст разбит на участки средней продолжительностью 45 секунд. Таким образом, анализу подвергались 5 фоноабзацев, составляющих в среднем 15 фраз.

Проведенное таким образом исследование показало, что преобладающим терминальным тоном является низкий нисходящий тон. В нашем исследовании он составляет 44% от общего количества тонов. Следующим по частоте является высокий нисходящий терминальный тон. В анализируемом тексте его частота составляет 38%. Низкий восходящий встречается реже – 16% от общего количества тонов. Наименее часто используется нисходяще-восходящий терминальный тон, его частота составляет всего 2%.

Таблица 1

Частотность терминальных тонов (%)

Термин. тон Фоноабзац	Низкий нисходящий (low fall)	Высокий нисходящий (high fall)	Низкий восходящий (low rise)	Нисходяще-восходящий (fall rise)
1	46%	36%	18%	
2	47%	45%	6%	2%
3	54%	24%	22%	
4	34%	49%	15%	2%
5	42%	40%	18%	

Вторым этапом исследования было определение наиболее частотных шкал (предтерминальная часть фразы). Исследование квазиспонтанной монологической речи, представленной знаменитым британским поваром Гордоном Рамзи, показало, что речь знаменитого кулинара, этнического британца, отличается использованием постепенно нисходящей скользящей и постепенно восходящей скользящей шкал. Их частотность в среднем составляет 63%, далее следует постепенно восходящая ступенчатая (18%), постепенно нисходящая ступенчатая (11%) и ровная, волнообразная (8%) шкалы.

В работе мы вводим понятие просодического ядра, которое включает такие компоненты интонационной структуры, как предъядерная часть синтагмы и ядро. Просодическая выделенность конкретного участка высказывания определяется не столько параметрами ядерного слога, сколько совокупностью характеристик ближайшего окружения. Релевантными элементами считаются также заударные слоги [7]. Жестовая фраза, сопровождающая ядро, реализуется не только на ядерном слоге, а на всем участке просодического ядра. Поэтому заударные слоги в совокупности с ядерным слогом и составляют тот речевой отрезок, который сопровождается кинесической выделенностью.

В статье акцент сделан на просодическую выделенность ядра синтагмы в монологическом высказывании.

Синтагма сопровождается жестовой фразой, которая состоит из комплекса кинесических жестов. Мы рассматриваем жесты рук, движения головы, корпуса (телодвижения и позы) и выражения лица.

Приведем несколько примеров корреляции просодических и кинесических средств:

1. ,Cooking | for up to 'three hours, | 'everything sort of 'blends | and almost sort of ,purees it'self together.

В данном отрезке речи, состоящем из четырех синтагм, наиболее просодически ярко выражены синтагмы “everything sort of blends”, “and almost sort of purees itself together”. Используются низкий восходящий и низкий нисходящий терминальные тоны; постепенно нисходящая скользящая шкала. Просодическое ядро выделенных синтагм сопровождается интенсивными жестами рук (вверх, вниз, влево, вправо).

2. That sort of 'sweetens up the ,lamb. || 'Olive oil. || ,Just a 'tablespoon. || The 'olive helps to sort of ,stick | all those 'wonderful ,spices | to the ,lamb.

Данный отрезок речи состоит из шести синтагм, наиболее ярко выражены синтагмы “olive helps to sort of stick | all those wonderful spices | to the lamb”. Наблюдаем использование нисходяще восходящего, низкого восходящего и низкого нисходящего терминальных тонов в соотношении с постепенно нисходящей скользящей и постепенно восходящей скользящей шкалами. Просодическое ядро выделенных синтагм сопро-

вождается поворотом корпуса и круговыми жестами правой руки, а также обращением взгляда на зрителя.

3. The ,blend | and the 'fragrance they ,give out | is extra ,ordinary.

Следующий пример состоит из трех синтагм с просодически выделенным участком высказывания – “and the fragrance they give out”. Отрезок речи отличается употреблением низкого восходящего, а также низкого нисходящего терминальных тонов в сочетании с постепенно восходящей скользящей и постепенно нисходящей скользящей шкалами. Просодическое ядро выделенной синтагмы сопровождается изменением выражения лица шеф-повара, в то время как он вдыхает аромат.

4. You get that 'horrible ,char taste | on that slow 'braise.

Данный отрезок разделен на две синтагмы и характеризуется употреблением нисходяще-восходящего терминального тона и постепенно нисходящей ступенчатой шкалой. Просодически ярко выделенная синтагма “You get that horrible char taste” сопровождается характерным движением руки (вверх).

5. 'Don't be ,scared, | you're 'not ,burning this, | you're sort of ,searing the 'lamb 'shanks.

В данном отрезке речи, состоящем из трех синтагм, наиболее просодически ярко выражена синтагма “you're sort of searing the lamb shanks”. Используются низкий восходящий и низкий нисходящий терминальные тоны; постепенно восходящая скользящая и постепенно нисходящая ступенчатая шкалы. Просодическое ядро выделенных синтагм сопровождается интенсивными жестами рук (вверх, вниз, влево, вправо).

Выводы. Таким образом, проведенное исследование на материале речи британского шеф-повара Гордона Рамзи, носителя британского варианта английского языка, показало, что речь респондента отличается средней степенью эмоциональности. Мелодический репертуар Гордона Рамзи весьма разнообразный с превалирующим использованием в речи эмфатических тонов и шкал, которые сопровождаются вариативными речезестовыми фразами (такими как движение рук и корпуса, выражение лица, взгляд), которые в сочетании с просодическими ядрами высказываний создают своеобразный просодический портрет британского шеф-повара Гордона Рамзи.

Перспективой дальнейшего исследования является анализ темпоральных особенностей речи британских шеф-поваров и их соотношение с мелодическими и кинесическими средствами.

Литература:

- Горелов И.Н. Невербальные компоненты коммуникации / И.Н. Горелов ; отв. ред. В.Н. Ярцева ; предисл. В.И. Карасика. – 4-е изд. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 112 с.
- Колшанский Г.В. Контекстная семантика / Г.В. Колшанский. – М. : Наука, 1980. – 154 с.
- Селиванова Е.А. Современная лингвистика : [терминологическая энциклопедия] / Е.А. Селиванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
- Златоусова Л.В. Общая и прикладная фонетика / Л.В. Златоусова, Р.К. Потапова, В.В. Потапов. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – С. 339.
- Девкин В.Д. Диалог. Немецкая разговорная речь в сопоставлении с русской / В.Д. Девкин. – М. : Высш. школа, 1981. – 160 с.
- Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин ; сост. С.Г. Бочаров ; примеч. С.С. Аверинцев и С.Г. Бочаров. – М. : Искусство, 1979. – 423 с.
- Кодзасов С.В. Общая фонетика / С.В. Кодзасов, О.Ф. Кривнова. – М. : Изд-во МГУ, 2001. – 592 с.

Ковальчук О. К. Специфіка взаємодії мелодики мовлення з кінесичними засобами

Анотація. У статті проведено дослідження просодичних і кінесичних засобів у мовленні британського шеф-кухаря Гордона Рамзі.

Ключові слова: просодичні й кінесичні засоби, мелодичний репертуар, емпатичний тон, мовленнєво-жестова фраза, просодичне ядро.

Kovalchuk A. The specifics of the interaction of speech melodic with kinetic means

Summary. This work is dedicated to the study of prosodic and kinetic means in the speech of the British chef Gordon Ramsay.

Key words: prosodic and kinetic means, melodic repertoire, emphatic tone, speech and gestural phrase, prosodic nucleus.

Козловський В. В.,
професор кафедри германської філології
Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТЕКСТОТВІРНА ФУНКЦІЯ ПОВТОРУ В ПОЛЕМІЧНОМУ ТРАКТАТІ МАРТИНА ЛЮТЕРА “WIDER DAS BAPSTUM ZU ROM VOM TEUFFEL GESTIFFT”

Анотація. Стаття присвячена лінгвостилістичній і лінгвопрагматичній інтерпретації повтору з метою визначення його текстотвірної ролі як засобу, що забезпечує структурну й змістову цілісність тексту, разом з іншими мовними елементами бере участь у вирішенні художньо-композиційного задуму автора.

Ключові слова: текстотвірна функція, полемічний трактат, повтор, когерентність тексту, стилістичний аналіз, прагматичний аналіз.

Постановка проблеми. Численні дослідження в галузі жанрів художнього тексту, категорій, які його визначають, різноаспектні інтерпретації мовних засобів, що беруть участь у побудові тексту, указують на розвиток лінгвістики тексту як актуального напрямку в науці [1–7].

Виклад основного матеріалу дослідження. Під *текстом* розуміють повідомлення в усній або письмовій формі, яке *виражається* у звукових і графічних знаках, виявляє *завершеність* інформації, *формальну організацію* (зв'язок) лексичних, граматичних, інтонаційних елементів, *модальність* (співвідношення повідомлення із дійсністю й оцінне ставлення автора до змісту повідомлення), *цілеспрямованість* і *прагматичну настанову* (вплив на партнера), *спрацьованість*, відповідно до законів стилю і жанру. Текст визначають як *одиницю мови*, на противагу дискурсу, що класифікується як *одиниця мовлення*.

До одиниць, які становлять текст, належать насамперед такі: 1) тематично підібрані слова, що утворюють смислову єдність тексту, 2) номінації, 3) граматичні засоби зв'язку (займенники, прикметники, сполучники, вставні слова, синтаксичний паралелізм), 4) інформаційні центри (тема й рема).

Смислову цілісність тексту забезпечують *тема* (про що йдеться; проблема, яка вирішується) та *основна думка* автора повідомлення (ідея). Тема й основна думка автора тісно пов'язані.

Об'єктом дослідження у статті є стилістичний прийом повтору в полемічному трактаті М. Лютера „*Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestiff*“ (українською мовою «Проти Римського папства, що основане дияволом»); предметом – синтаксична роль і стилістико-прагматичні функції повтору в трактаті.

Завдання статті полягає в лінгвостилістичній і лінгвопрагматичній інтерпретації видів повтору з метою визначення текстотвірної функції повтору як засобу, що забезпечує структурну й змістову єдність тексту і разом з іншими мовними елементами бере участь у вирішенні художньо-композиційного задуму автора.

Полемічний трактат „*Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestiff*“ (1545 рік) за темою, ідеями, стилістичною виразністю мови характеризує М. Лютера як безкомпромісного борця за

свободу Німеччини в часи Реформації. Мета його боротьби – покінчити із «верховенством» Римо-католицької церкви, яка «перекручує Святе Письмо на свою користь задля закріплення свого авторитету» [10, с. 206]. Зміст трактату, наповнений експресивно-забарвленою, часто грубою, лексикою, свідчить про ненависть М. Лютера до папи, у якому він убачав «антихриста» і «диявола». Варто підкреслити, що на той час це був смілий твір. Автор публічно піддав нещадній критиці папство й католицизм, закликав до рішучої боротьби проти засилля та свавілля Римської церкви в Німеччині.

У лінгвістичному аспекті трактат заслуговує на увагу, насамперед тому що він написаний німецькою мовою (на відміну від прийнятої в ті часи латини). Мова трактату – зрозуміла, експліцитна, експресивно-емоційна, адресована широкому читацькому загалу. В арсеналі художніх прийомів М. Лютера – невеликий, однак частотний ланцюг стилістичних фігур, серед яких важливу роль відіграють різні види повтору.

Теоретичні положення та інтерпретація прикладів у статті є внеском у дослідження лінгвістичних характеристик полемічних текстів, теоретичних питань зі стилістики тексту, прагматики, когнітивної семантики. У цьому полягає актуальність і новизна матеріалу статті.

Проблемний аспект теми можна пояснити значимістю творчості М. Лютера як Реформатора й неоднозначністю оцінок його ідей з боку опонентів, недостатньою кількістю праць в українській германістиці, присвячених дослідженню лінгвістичних характеристик його творів. Потрібно підкреслити й те, що прийом повтору не завжди оцінюється як конструктивний елемент побудови тексту [8; 9]. Приклади на основі досліджуваного полемічного трактату М. Лютера доводять, що цей стилістичний прийом ефективно вирішує синтаксичну організацію фрагментів тексту, а стилістико-прагматична інтерпретація видів повтору надає можливість зазначити його функції, які спрямовані на розкриття інтенції автора, визначають види ілюктивного значення, відбивають риси характеру М. Лютера як рішучого борця за свободу віросповідання країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під *повтором* у лінгвістиці розуміють повне повторення букв, звуків, граматичних форм і конструкцій, слів, словосполучень, фразових сегментів, коротких висловлювань. Основна функція повтору полягає у збереженні тематичної й логіко-граматичної цілісності висловлювання, вирішенні стилістико-прагматичних завдань, наприклад, викликати підвищену увагу партнера, надати вислову переконливість, зазначити контакт із читачем.

Аналіз повтору як текстотвірної і стилістичної функції дає змогу зазначити такі особливості мови й стилю трактату М. Лютера.

1. Прийом повтору в М. Лютера є досить частотним і слугує ефективним засобом реалізації композиційно-сюжетних завдань.

2. Майже в кожному фрагменті тексту виявляють себе чітко оформлені граматичні, лексичні, лексико-граматичні та фонологічні елементи, які, повторюючи себе по кілька разів у межах відносно малого обсягу фрагмента, вирішують завдання граматичної послідовності й зв'язності його частин. Разом зі змістом (семантикою) цих елементів створюється картина лексико-семантичної єдності (когерентності) фрагмента тексту.

Морфологічний аспект аналізу слів виявляє, що автор тяжіє до застосування таких утворень, як *Partizip II*, порівняльних конструкцій із прийменником *als*, слівформ із однаковими початковими частинами (з метою створення особливого ритму, ефекту подій, що змінюються, ефекту кульмінації).

Лексико-семантичний аспект аналізу слів, що автор застосує в повторі, виявив уживання таких слів, змістова структура яких експліцитно виявляє сему *негативного* змісту й, відповідно, привносить у текст негативні конотації (при цьому *негативність*, як правило, має високий ступінь).

3. Особливістю манери письма М. Лютера є те, що автор водночас застосує у форматі повтору граматичні форми, лексичні та фонологічні одиниці. Така стильова особливість письма автора надає тексту, по-перше, потужного зовнішнього оформлення, яке не може не викликати увагу читача. По-друге, насиченість тексту структурами, що кілька разів себе повторюють, надають інформаційному полю, завдяки семантиці та конотаціям, внутрішню потужність, з високою силою впливу, яка «примушує» читача прийняти й, відповідно до правил комунікативної взаємодії, обробити думки автора. Високий ступінь впливу автора на читача зумовлений його вмінням знаходити «потрібні» слова й «побудувати» (оформити) їх у відповідному для його задуму синтактико-стилістичному ключі.

Наведемо приклади і прокоментуємо зазначені особливості уживання повтору М. Лютером.

Приклад 1 становить фрагмент тексту, де автор характеризує дії папи та його намісників у німецьких церквах. Засобами когерентності тексту є повтор номінацій; дослівний повтор (*die Schlüssel gestolen und geraubt*); перефразування думки (*Schlüsseldieb und Kirchenreuber*):

“... *die Schlüssel der Kirchen zu sich gerissen hat, welche jhm doch nie befohlen, ... solche Schlüssel, ehe sie S. Peter gegeben, gestolen und geraubt, ... was er von anfang des Bapstums mit den Schlüssel gestolen, geraubt, ... Ein Kirchen raub, ... wenn alle Kirchen ... was der Bapst hat vom Reich gestolen, ... durch die erlogene Schlüssel gestolen und geraubt, ... ein Schlüsseldieb und Kirchenreuber, als vom frembden gestolen gut, vernüzt, verthan, verprasset, verbranget, verhuret und verbubet hette*” [10, с. 38].

Перелік дієслів у формі *Partizip II* й фонологічний прийом повтору (префікс *ver-*) надають тексту додаткової ритміки: *vernüzt, verthan, verprasset, verbranget, verhuret und verbubet* – укр.: безглуздо витрачати / тринькати, марнувати гроші / час тощо.

Дієслова у формі *Partizip II* за семантикою є простими для сприйняття. У контексті у формі лінійного розташування (це – заслуга автора) вони набувають додаткових конотативних негативних значень. «Повтор» цих значень посилює вплив на читача.

Приклад 2. У цьому фрагменті М. Лютер звинувачує папу в брехні. Повтор слова *Lügener*, дієслова з негативним значен-

ням і негативною конотацією у формі *Partizip II* (вони характеризують суб'єкта – папу), парні вирази – організують структуру тексту у формальну й змістову єдність, що створює умови для підвищення рівня значимості сказаного:

“*Und hie wird der Bapst auch von seinen Theologen geurteilt und gestrafft als ein Lügener, das er uns Ketzer schilt, da sie nein zu sagen, gleich wie er droben von seinen Juristen verurteilt und gestrafft wird als ein Lügener, das er die Schlüssel nicht habe aus Matth ...*” [10, с. 112].

Приклад 3. У фрагменті тексту М. Лютер проголошує та захищає право німців на власну церкву, яка могла б мати свої правила віросповідання. У форматі повтору автор подає таке: оцінне протиставлення предметів, заперечення (*kein ander*), структурне членування номенів (зміна позицій: *Concilium ... Bapst; Bapst ... Concilium; Concilium ... Bapst; Bapst ... Concilium*):

“*Ursache ist diese: Denn es sey eine kirche, wo sie kan in der gantzen welt, so hat sie kein ander Euangelium oder heilige Schrift, kein ander Tauffe und Sacrament, kein andern Glauben und Geist, kein andern Christum und Gott, kein ander Vater unser und Gebet, kein ander hoffnung und ewiges leben, denn wir hie in unser Kirchen zu Witttemberg haben*” [10, с. 284].

Приклад 4. Фрагмент ілюструє думку М. Лютера щодо прав його прихожан. Когерентність тексту забезпечують повтор слів із однозначною близькою семантикою й однаковими синтаксичними зв'язками (*Gottes Wort und Glauben, Pfarherr und Prediger*), паралельне синтаксичне розташування слів, фраз (*Eins, Das ander, Das dritte; ... ein Name des Alters – ... ein Name des Ampts*), сполучники *denn, weil, aber*; повтор виокремленої лексики. Усі ці засоби сприяють також структуруванню думки, що, у свою чергу, полегшує її сприйняття читачем, а також забезпечує вплив автора на нього. Повторення простих за формою і змістом слів свідчить про переконання автора в тому, про що він говорить:

“*Eins, obs war sey, / Das ander, obs war sey, das / Das dritte, obs war sey, das / Denn Gottes Wort und Glauben gehet über alles, über alle Gaben, und Personat. Das Wort Elieste, Griechisch Presbyter, ist ein mal ein Name des Alters, wie man sagt: Ein alt Man, Aber hie ists ein Name des Ampts, weil man zum Ampt genomen hat Alte und erfarnе leute, Itzt heissen wirs Pfarherr und Prediger oder Seelsorger*” [10, с. 229, 285].

Приклад 5. Цей фрагмент ілюструє спогади М. Лютера про впровадження на німецьких територіях єдиного, вільного, християнського Консиліуму, Собору (як найвищого органу управління). Структурна та змістова цільність тексту досягається синтаксичним паралелізмом речень із *Infinitiv / Infinitiv + zu* (*landen anzusetzen, und zu halten; oder ein ... Concilium machen ...; in Deutschen landen...*), модальними частками / словами (*nu, denn*), сполучниками (*und, oder*), повтором номінацій (*Christlich Concilium, National Concilium, in Deutschen*), лексико-граматичними / граматичними усталеними формами (*es gehet, diese drey wort, im geschrey blieben*). Насиченість різноаспектних видів повтору сприяє створенню стратегії аргументованості в судженні автора, що, як правило, ефективно впливає на читача:

“*Es gehet nu in das vier und zwentzigst Jar, das zu Worms der erst Reichstag unter Keiser Carolo gehalten ward... wolte ... ein gemein, frey, Christlich Concilium in Deutschen landen anzusetzen, und zu halten, oder ein National Concilium machen ...*”.

“Daher diese 24 Jar im geschrey blieben sind diese drey wort: *Frey, Christlich Concilium, in Deutschen landen... Diese drey wort: Frey, Christlich, Deutsch, sind dem Bapst und Römischen hofe nichts denn eitel giff, tod, teuffel, und die helle, Er kan sie nicht leiden... Er ... würde ehe Türckisch oder Teufflisch ...*” [10, с. 208].

Приклад 6. У цьому фрагменті М. Лютер пояснює читачу роль церкви в житті людини. Повтор сполучника *und* і заперечення *kein* відбиває послідовність викладу думки, а разом зі словами, із якими вони зв'язані синтактико-семантичними й логічними відношеннями, зумовлює лексико-семантичну єдність речень тексту:

“*Ursache ist diese: Denn es sey eine kirche, wo sie kan in der gantzen welt, so hat sie kein ander Euangelium oder heilige Schrift, kein ander Tauffe und Sacrament, kein andern Glauben und Geist, kein andern Christum und Gott, kein ander Vater unser und Gebet, kein ander hoffnung und ewiges leben, denn wir hie in unser Kirchen zu Wittemberg haben*” [10, с. 284].

У прагматичному аспекті повтор зазначених елементів експлікує стверджувальну тональність тексту, засвідчуючи впевненість М. Лютера у своїй думці. Автор пояснює, аргументує, зіставляє, висловлює надію.

Приклад 7. У цьому фрагменті повтор надає висловленню стверджувальну інтонацію, експресію та виразність, що має підкреслити впевненість М. Лютера в правоті своєї думки. Повтор / зміна позицій номенів: *Papst ... Papst ... Papst; Concilium ... Bapst; Bapst ... Concilium; Concilium ... Bapst; Bapst ... Concilium; Decreten und Decretalen* відбиває оцінне протиставлення (оцінювання предметів), а синтаксичний паралелізм (*zu richten, urteilen, straffen, setzen und absetzen; zu tod gebrullet und geschrien*) сприяє логічній послідовності думки автора, надає висловленню впливову силу:

“*Und Concilium hette macht, den Bapst zu richten, urteilen, straffen, setzen und absetzen, Nicht widerumb der Bapst, das Concilium zu richten, urteiln oder endern/ das ein Concilium müste uber den Bapst sein, und nicht der Bapst uber das Concilium/ das ein Concilium uber den Bapst were und jn abzusetzen macht und recht hette/, das der Bapst sey unter dem Concilium, und nicht uber das Concilium./ der Bapst ... sich heiser, und schier zu tod gebrullet und geschrien hat durch alle Decreten und Decretalen, ...*” [10, с. 208–209].

Висновки. Повтор у полемічному трактаті М. Лютера „*Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestift*“ є частотним прийомом вирішення сюжетно-композиційних завдань, слугує ефективним засобом структурно-семантичної організації й цілісності тексту, забезпечує логіку і граматику змістових зв'язків. У прагматичному аспекті повтор сприяє реалізації цілей і намірів автора, актуалізації мовленнєвих тактик, організації впливу на читача.

Особливість уживання повтору а полемічних трактатах М. Лютера полягає в тому, що ця стилістична фігура експліцитно виявляє себе на всіх рівнях текстової організації – денотативному, сигніфікативному, конотативному. Повтор у різних видах вияву та з можливістю відобразити значення різних рівнів має досить вагомий потенціал, який М. Лютер уміло використовує. У межах речення «його» повтор співвідноситься з якісними характеристиками як мовних, так і немовних об'єктів. Ці характеристики є різноаспектними й значимими, що збільшує ступінь якості інформації. Як наслідок, повтор стає ефективним засобом вирішення задуму автора.

Перспектива дослідження теми полягатиме в розширенні кола полемічних творів М. Лютера та збільшенні обсягу практичного матеріалу аналізу з метою систематизації видів повтору й визначення їхніх стилістико-прагматичних функцій у тексті.

Література:

1. Волянська Ю.Ю. Типологічні різновиди повтору в сучасній думці / Ю.Ю. Волянська // Лінгвістичні студії. – 2010. – Вип. 21. – С. 188–191.
2. Заверина Л.Н. Повтор – универсальное средство создания речевой экспрессии / Л.Н. Заверина // Средства языка и речи: структура, семантика, функция, изучение. – Тула, 1995. – С. 117–134.
3. Зеленська Ю.Ю. Стилістичні фігури із повтором у сучасному поетичному мовленні / Ю.Ю. Зеленська // Лінгвістичні студії : збірник наукових праць. – Вип. 19. – Донецьк, 2009. – С. 180–182.
4. Ксенофонтowa Л.В. Семиотические свойства повтора во фразеологизированных единицах языка / Л.В. Ксенофонтowa // Третий международный конгресс исследователей русского языка «Русский язык: исторические судьбы и современность». – М.: Филологический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова, 2007. – С. 169–170.
5. Лихачев Д.С. Поэтика древнерусской литературы / Д.С. Лихачев. – М.: Наука, 1979. – 372 с.
6. Ляпон М.В. Смысловая структура сложного предложения и текст: К типологии внутритекстовых отношений / М.В. Ляпон; АН СССР Ин-т русского языка; отв. ред. И.И. Ковтунова. – М.: Наука, 1986. – 200 с.
7. Чуглова В.И. Повтор словоформы с последующим распространением как синтаксическое явление / В.И. Чуглова // Филол. науки. – 2004. – № 5. – С. 85–91.
8. Tannen D. Talking Voices : Repetition, Dialogue, and Imagery in Conversational Discourse, Cambridge England; New York: Cambridge University Press. 1989 7. / D. Tannen. Talking Voices : Repetition, Dialogue, and Imagery in Conversational Discourse, Cambridge England; New York: Cambridge University Press. 1989.
9. Weils K. A Dictionary of Stylistics, London, Longman, 1997.
10. Luther M. Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestift / M. Luther // D. Martin Luthers Werke : Kritische Gesamtausgabe. – Weimar : Hermann Böhlau Nachfolger, 1920. – Band 54. – S. 206–300.

Козловский В. В. Текстформирующие функции повтора в полемическом трактате Мартина Лютера „Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestift“

Аннотация. Статья посвящена лингвостилистической и лингвопрагматической интерпретации повтора с целью определения его текстформирующей роли как средства, которое обеспечивает структурную и содержательную целостность текста и вместе с другими языковыми элементами принимает участие в решении художественно-композиционных задач автора.

Ключевые слова: текстформирующая функция, полемический трактат, повтор, когерентность текста, стилистический анализ, прагматический анализ.

Kozlovskiy V. Text-forming functions of the repetition in polemical treatise by Martin Luther “Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestift”

Summary. The task of the article is to present both stylistic and pragmatic interpretation of the repetition types in order to outline its text-forming role as a means which provides structural and semantic coherence of the text and helps to realize author's intention of literary composition.

Key words: text-forming function, polemical treatise, repetition, coherence of the text, stylistic analysis, pragmatic analysis.

Костанда І. О.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри китайської філології
Київського національного лінгвістичного університету

ФУНКЦІЇ КОЛОРОНІМІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ «ЧЕРВОНИЙ» У РОМАНІ ЦАО СЮЕЦІНЯ «СОН У ЧЕРВОНОМУ ТЕРЕМІ»

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей уживання колоронімів зі значенням «червоний» у змісті китайського роману Цао Сюеціня 曹雪芹 (1724–1764) «Сон у червоному теремі» (“红楼梦” “Hóng lóu mèng”), а також специфіки сполучуваності колоронімів зі значенням «червоний» у мові роману. Зроблена спроба запропонувати власну класифікацію функцій колоронімів: функція постійної ознаки (колір не є змінним фактором, він постійно притаманний конкретному предмету), функція змінної ознаки (колір є змінним фактором і характеризує тимчасовий стан людини, явища, дійсності тощо), функція характеристики фразеологічного обороту (колір є характеристикою фразеологічного обороту, метафоричного виразу або прозивного обороту). Через аналіз функцій визначається специфіка вживання колоронімів у мові роману «Сон у червоному теремі».

Ключові слова: китайський, роман, «Сон у червоному теремі», Цао Сюецінь, колороніми, червоний.

Постановка проблеми. Таке мовне явище, як колоративна лексика або колороніми, – це лексична група, до складу якої входять мовні одиниці (у статті ієрогліфи), що безпосередньо містять кольорову семантику. Аналіз особливостей функціонування таких слів вимагає розгляду та вивчення не тільки лінгвістичних, а й екстралінгвістичних факторів. Колоративна лексика ілюструє, як колір фіксує психофізичні боки життя людини, результат впливу зовнішніх факторів і внутрішній стан людини [5, с. 11]. Варто зазначити, що на функціонування колоронімів і ними утворених поєднань впливають такі фактори, як традиційна культура й особисте художнє рішення автора. Колір у художньому творі набуває символічного значення, стає образною структурою, яка містить у собі накопичені етносом характеристики зображуваної реалії, що призводить до багатозначності цієї структури [5, с. 10]. Тому під час аналізу мовних одиниць зі значенням кольору та їх уживання видається цікавим виявити традиційне, прийняте культурною традицією вживання колоронімів, а також й індивідуально авторське. Дослідженню колоронімів присвячені роботи А.П. Василевича, С.М. Кузнецова, С.С. Міщенко, В.Г. Кульпіна, С.І. Лук'яненко, С.В. Мічугін, І.І. Чумак-Жунь, Р.М. Фрумкіна та ін. [1].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку нових методів інтерпретації художнього тексту за допомогою виділення типології колоронімів і їхніх функцій, а також спробою комплексного вивчення колористичної культурної традиції Китаю загалом та особливостей уживання колоронімів письменником зокрема.

Мета статті – вивчення й опис семантичних і структурних особливостей колоронімів, що передають значення «червоний», їхніх типології та функцій, а також аналіз поєднання і взаємодії їх з іншими мовними одиницями.

Матеріалом для дослідження слугував текст роману Цао Сюеціня 曹雪芹 (1724–1764) «Сон у червоному теремі» (“红

楼梦” “Hóng lóu mèng”). У ньому методом суцільної вибірки було переглянуто 725 мовних одиниць, що передають значення «червоний», які й стали об'єктом дослідження.

Предметом дослідження є функції колоронімів, що передають значення «червоний», у тексті роману Цао Сюеціня «Сон у червоному теремі».

Виклад основного матеріалу дослідження. Прийнято виділяти дві функції кольору в тексті: розрізняльну (описи природи, інтер'єру, зовнішнього вигляду людини, одягу) й характеризувальну (характеристика дійсності і стану людини) [6]. Однак, спираючись на досліджений матеріал, ми зробили спробу запропонувати свою класифікацію функцій. Це функція постійної ознаки (колір не є змінним фактором, він постійно притаманний конкретному предмету), функція змінної ознаки (колір є змінним фактором і характеризує тимчасовий стан людини, явища, дійсності тощо), функція характеристики фразеологічного обороту (колір є характеристикою фразеологічного обороту, метафоричного виразу або прозивного обороту).

Шляхом суцільної вибірки ми виявили частоту вживання в тексті кольору «червоний» – 725 разів. Репрезентантами цього кольору є колороніми: червоний 红 (hóng) – зустрічається 663 рази; яскраво-червоний або колір «кіновар» 朱 (zhū) – 20 разів; червлений 赤 (chì) – 19 разів.

Червоний колір і його відтінки в китайській культурі вказують на радість, щастя, благополуччя, зокрема вбрання нареченої є традиційно червоного кольору, крім того, уважалося, що червоний колір відлякує злих духів, тому в одяг червоного кольору намагалися одягати дітей, а предмети інтер'єру червоного кольору розставляли в кімнатах [2, с. 10–14]. Протилежним за значенням червоному в Китаї є білий колір [3, с. 375], найкраще протиставлення цих двох кольорів розкриває фразеологізм, узятий у романі: «Весілля та похорони – червоні й білі [події]» (“婚丧 红白” “Hūn sàng hóng bái”). Із цього фразеологізму видно, що за конкретна подія асоціюється з традиційним для нього кольором.

В аналізованому романі колоронім «червоний» 红 (hóng) репрезентується в нижчеозначених випадках.

1. Фразеологічні звороти: пил, терем: 二仙师听毕, 齐憨笑道: “善哉, 善哉! 那红尘中有却有些乐事, 但不能永远依恃, ...”; 那仙姑笑道: “..., 新填”红楼梦”仙曲十二支, 试随吾一游否? (Èr xiān shī tīng bì, qí hān xiào dào: “shàn zāi, shàn zāi! Nà hóng chén zhōng yǒu què yǒu xiè lè shì, dàn bù néng yǒng yuǎn yī shì, ...; Nà xiān gū xiào dào” ..., xīn tián “hóng lóu mèng” xiān qū shí èr zhī, shì suí wú yī yóu fǒu?) [8].

2. Фітоморфні: квіти персика: ... 可怜 “揉碎桃花红满地, 玉山倾倒再难扶” (Kě lián “róu suì táo huā hóng mǎn de, yù shān qīng dǎo zài nán fú”) [8].

3. Темпоральність: день, сонце: 直到红日高升, 方才起来.; 贾母道: “一轮红日出云霄” (Zhí dào hóng rì gāo shēng, fāng cái qǐ lái; Jiǎ mǔ dào: “yī lún hóng rì chū yún xiāo”) [8].

4. Артефакти: ліхтарі, одяг, куртка, завіса: 见 案上 红灯, 窗前 皓月, 依然 锦绣 丛中, 繁华 世界; 忽见 一对 红衣 太监 骑马 缓缓的 走来, 至西街 门下了 马, 将 马 赶出 围幙之外, 便垂 手面 西站住; ... 回头 见 鸳鸯 穿着 水红 绫子 袄儿, ...; 只见 门外 鍍铜 钩上 悬着 大红 撒花 软帘, ... (Jiàn àn shàng hóng dēng, chuāng qián hào yuè, yī rán jǐn xiù cóng zhōng, fán huá shì jiè; hū jiàn yī duì hóng yī tài jiān qí mǎ huǎn huǎn de zǒu lái, zhì xī jiē mén xià le mǎ, jiāng mǎ gǎn chū wéi mù zhī wài, biàn chuí shǒu miàn xī zhàn zhù; ... Huí tóu jiàn yuān yāng chuān zhe shuǐ hóng líng zǐ ào ér, ...; zhǐ jiàn mén wài zàn tóng gōu shàng xuán zhe dà hóng sā huā ruǎn lián, ...) [8].

5. Антропоморфні: обличчя, рум'янець: 羞的 脸红 耳赤, 低首 无言.; 宝钗 见 他 羞得 满脸 飞红, 不觉 也羞的 红 涨了 脸面, ... (Xiū de liǎn hóng ěr chì, dī shǒu wú yán.; Bǎo chāi jiàn tā xiū dé mǎn liǎn fēi hóng, bù jué yě xiū de hóng zhǎng le liǎn miàn, ...) [8].

У романі «Сон у червоному теремі» використовуються складні позначення кольору з колоронімом «червоний», які складаються із двох кореневих морфем, але варто зазначити, що такі складні позначення кольору традиційні для китайської культури загалом, вони не тільки роблять текст твору більш виразним, а й розкривають певні асоціації закріплення культурою за певним кольором. Нами виявлено та класифіковано такі словосполучення: з опорним компонентом – «колірним» прикметником – і компонентами, які уточнюють якість кольору (大红 (dà hóng) яскраво-червоний (49 разів): “..., 厚底 大 红鞋, ...”; “..., 炕上 大 红毡 条, ...” (“..., Hòu dǐ dà hóng xié, ...”; “..., kàng shàng dà hóng zhān tiáo, ...”) [8]; словосполучення з опорним компонентом – «колірним» прикметником – й уточнювальним компонентом, що вносить порівняльно-конкретизуюче значення (桃红 (táo hóng) персиково-червоний [червоний як квіти персика] (7 разів): “..., 又看 身上 穿着 桃红 百子 刻丝 银鼠 袄子, ...” (“..., yòu kàn shēn shàng chuān zhe táo hóng bǎi zǐ kè sī yīn shǔ ǎo zi, ...”) [8]; 银红 (yín hóng) сріблясто-червоний (8 разів): “..., 穿着 银 红袄 儿, ...” (“..., chuān zhe yín hóng ǎo ér, ...”) [8]; 朱红 (zhū hóng) кіноварно-червоний (3 рази): “..., 更有 两面 朱红 销金 大字 牌对 竖在 门外, ...” (“..., gèng yǒu liǎng miàn zhū hóng xiāo jīn dà zì pái duì shù zài mén wài, ...”) [8]; 石榴红 (shí liú hóng) гранатово-червоний (2 рази): “可惜 这 石榴 红 绫 最 不 经 染” (“Kě xī zhè shí liú hóng líng zui bù jīng rǎn”) [8].

Колоронім 红 (hóng) у тексті роману виконує функцію постійної ознаки в таких поєднаннях: червоний шовк 红丝 (hóng sī), червоний атлас 红 缎子 (hóng duàn zi), червоний одяг 红衣 (hóng yī), червоне вбрання 红 装 (hóng zhuāng), червона куртка 红 袄 (hóng ǎo), червона спідниця 红 裙 (hóng qún), червоні тупельки 红 鞋 (hóng xié), червона завіса 红 帘 (hóng lián), червоні свічки 红 烛 (hóng zhú), червоні ліхтарі 红 灯 (hóng dēng), червоний килим/покривало 红 毯 (hóng tǎn), червоний папір 红 纸 (hóng zhǐ), червоні запрошення 红 帖 (hóng tiē) [8]. Що ж стосується функції змінної ознаки, то вона реалізується в таких поєднаннях: червоні очі 红 眼 (hóng yǎn), почервоніли очі 眼 红 了 (yǎn hóng le), червоне/рум'яне обличчя 红 脸 (hóng liǎn), обличчя почервоніло 脸 红 了 (liǎn hóng le), червоне сонце 红 日 (hóng rì) [8]. Дві вищезгадані функції рівнозначні за частотою вживання й переважають у тексті над художньою функцією.

Функцію характеристики фразеологічного обороту колоронім «червоний» виконує в таких поєднаннях: «червоний пил» (мирська суєта) 红尘 (hóng chén) і «червоний терем» (ілюзія щасливого та заможного життя) «红楼梦» (“Hóng lóu mèng”)

[8]. Також варто зазначити, що подані вище поєднання з колоронімом «червоний» 红 (hóng) традиційні для китайської культури загалом [7, с. 248].

Колоронім «кіноварний» 朱 (zhū) у тексті роману репрезентується в нижчеозначених випадках.

1. Фразеологічні звороти: пензлик, лист: “... 下面 一个 朱 笔 花 押”; “法师 朱 笔 书 符 收 禁, ...” (“... Xià miàn yī gè zhū bǐ huā yā”; “Fǎ shī zhū bǐ shū fú shōu jìn, ...”) [8].

2. Фітоморфних: мандарини: “... 又将 朱 橘, 黄 橙, 橄 榄 等 盛 了 两 盘, ...” (“... Yòu jiāng zhū jú, huáng chéng, gǎn lǎn děng shèng le liǎng pán, ...”) [8].

3. Артефакти: перила, терем, ворота/двір, пудра, колеса, голки, свічки, табличка:

“但见 朱 栏 白石, 绿树 清溪 ...”; 你 只知 朱 楼 画 栋; “... 说 不 尽 那 光 摇 朱 户 金 铺 地, 雪 照 琼 窗 玉 作 宫”; “..., 并 无 朱 粉 涂 饰, ...”; “迎春, 探 春, 惜 春 三 人 共 坐 一 辆 朱 轮 华 盖 车”; 还有 七 根 朱 红 绣 花 针; 两 边 阶 下 一 色 朱 红 大 高 照; 更 有 两 面 朱 红 销 金 大 字 牌 对 竖 在 门 外, (“Dàn jiàn zhū lán bái shí, lǜ shù qīng xī ...”; nǐ zhǐ zhī zhū lóu huà dòng; “... shuō bù jìn nà guāng yáo zhū hù jīn pù de, xuě zhào qióng chuāng yù zuò gōng”; “..., bìng wú zhū fěn tú shì, ...”; “yíng chūn, tàn chūn, xī chūn sān rén gòng zuò yī liàng zhū lún huá gài chē”; hái yǒu qī gēn zhū hóng xiù huā zhēn; liǎng biān jiē xià yī sè zhū hóng dà gāo zhào; gèng yǒu liǎng miàn zhū hóng xiāo jīn dà zì pái duì shù zài mén wài) [8];

4. Антропоморфні: губи: “..., 粉 面 朱 唇, ...” (“..., fěn miàn zhū chún, ...”) [8].

Описані вище поєднання з колоронімом «кіноварний» 朱 (zhū) широко поширені як у давньокитайській, так і в сучасній китайській мовах [7, с. 243].

У романі «Сон у червоному теремі», крім перерахованих вище сполучень із кореневою лексемою «червоний» 红 (hóng), інших словосполучень не виявлено.

Колоронім 朱 (zhū) в тексті роману виконує функцію постійної ознаки в таких поєднаннях: [червоні як] кіновар мандарини 朱 橘 (zhū jú), [червоні як] кіновар перила 朱 栏 (zhū lán), [червоні як] кіновар терем 朱 楼 (zhū lóu), [червоні як] кіновар ворота 朱 门 (zhū mén), [червоні як] кіновар рум'яна 朱 粉 (zhū fěn), [червоні як] кіновар колеса 朱 轮 (zhū lún), кіноварно-червоні голки 朱 针 (zhū zhēn), темні кіноварно-червоні свічки 朱 红 大 高 照 (zhū hóng dà gāo zhào), кіноварно-червона табличка 朱 匾 (zhū biǎn) [8]. Подібні поєднання найчастіше трапляються в романі, що свідчить про перевагу функції постійної ознаки над двома іншими. Що ж стосується функції змінної ознаки, то вона реалізується в таких поєднаннях: [червоні як] кіновар губи 朱 唇 (zhū chún), губи немов пофарбовані кіновар'ю 唇 若 涂 朱 (chún ruò tú zhū), рум'янитися (досл. «Фарбувати кіновар'ю») 涂 朱 (tú zhū) [8]. Функцію характеристики фразеологічного обороту колоронім «кіновар» виконує у фразеологічному звороті: «червоний/кіноварний пензлик» (писати ієрогліфи червоною тушшю) 朱 笔 (zhū bǐ) [8].

В аналізованому романі колоронім «червлений» 赤 (chì) репрезентується в нижче означених випадках:

1. Фразеологічні звороти: немовля, очі, обличчя, брови: 赤 子 苍 头; 白 眉 赤 眼; 白 眉 赤 脸; “赤 眉” (Chì zǐ cāng tóu; bái méi chì yǎn; bái méi chì liǎn; “chì méi”) [8].

2. Темпоральність: сонце: 赤 日 当 空 (chì rì dāng kōng) [8].

3. Артефакти: золото, вивіска: 一 枝 赤 金 匾 簪; 震 城 隐 赤 标 (yī zhī chì jīn biǎn zān; xiá chéng yǐn chì biāo) [8].

4. Антропоморфні: вуха, щоки, вилиці: 面红耳赤; 香腮 带赤; 两颧红赤 (miàn hóng ěr chì; xiāng sāi dài chì; liǎng quán hóng chì) [8].

У романі «Сон у червоному теремі» виявлено додавання з опорним компонентом – «колірним» прикметником – і компонентами, уточнювальними якістю кольору: (大赤 (dà chì) темно-червлений (1 раз): “..., 大赤飞金二百帖, ...” (“..., dà chì fēi jīn èr bǎi tiē, ...”) [8]; а також виявлено додавання з кореневої лексемою «червоний» 红 (hóng) (红赤 (hóng chì) червоно-червлений (1 раз): “..., 两颧红赤 ...” (“..., liǎng quán hóng chì ...”) [8].

Колоронім «червлений» 赤 (chì) в перерахованих вище поєднаннях традиційний як для давньокитайської мови, так і для сучасної китайської мови [7, с. 246].

Колоронім «червлений» 赤 (chì) в тексті роману виконує функцію постійної ознаки в таких поєднаннях: червене золото 赤金 (chì jīn), червена вивіска 赤标 (chì biāo). Що ж стосується функції змінної ознаки, то вона реалізується в таких поєднаннях: червене сонце (розпечене до червоного) 赤日 (chì rì), червлені вуха 赤耳 (chì ěr), червлені щоки 腮带赤 (sāi dài chì), червенеють вилиці 颧红赤 (quán hóng chì) [8]. Функцію характеристики фразеологічного обороту колоронім «червлений» виконує у фразеологічних і загальних зворотах: «червена дитина» (немовля) 赤子 (chì zǐ), «білі брови, червлені очі» (просто так, без причини) 白眉赤眼 (bái méi chì yǎn), «білі брови, червене обличчя» (як ні в чому не було) 白眉赤脸 (bái méi chì liǎn) [8].

Поєднання, у яких колоронім «червлений» виконує функцію постійної ознаки, частіше зустрічаються в тексті, ніж поєднання з функцією змінної ознаки та художньою функцією, хоча поєднання з двома останніми функціями відрізняються великою різноманітністю поданих об'єктів. Також варто зазначити, що функція змінної ознаки й функція характеристики фразеологічного обороту однакові за частотою вживання в тексті роману «Сон у червоному теремі».

Отже, з урахуванням поданих вище фактів можна зробити такі висновки.

1. Колоронім 红 (hóng) частіше використовується в тексті роману, порівняно з колоронімами 朱, 赤 (zhū, chì), крім того об'єкти, які вони репрезентують, набагато різноманітніші, ніж у колоронімів 朱, 赤 (zhū, chì).

2. Колоронім 红 (hóng) може бути синонімом колоронімів 朱, 赤 (zhū, chì).

3. Колороніми передають значення червоного кольору 红 (hóng), 朱 (zhū), 赤 (chì) здебільшого в тексті роману вживаються в поєднаннях, характерних для китайської культурної традиції, автор не утворює такі поєднання, а тільки вживає у творі. Таке явище пояснюється наступністю китайської літературної традиції, де було прийнято цитувати й передавати мовні звороти [4, с. 437].

4. Колороніми передають значення червоного кольору 红 (hóng), 朱 (zhū), 赤 (chì) частіше виконують функцію передавання постійної ознаки, рідше функцію передавання змінної ознаки. У функції характеристики фразеологічного обороту вищеописані колороніми представлені найменше.

Текст роману «Сон у червоному теремі» багатий колоронімами. Ця стаття надалі може послугувати основою для більш детального аналізу колоронімів у творі Цао Сюециня і його індивідуально-авторського вживання лексики, що позначає колір.

Література:

1. Василевич А.П. Цвет и название цвета в русском языке / А.П. Василевич, С.Н. Кузнецова, С.С. Мищенко. – М. : КомКнига, 2005. – 216 с.
2. Ген Ерлін. Концепція кольору в уявленні китайців та історико-культурний зміст лексики кольорів у китайській мові / Ерлін Ген, С.А. Колодко // Вісник Київського національного університету. Серія «Східні мови та літератури». – К. : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 1998. – Вип. 1. – С. 10–14.
3. Жизнь и нравы старого Китая / авт. текста Д. Макгован. – Смоленск : Русич, 2003. – 496 с.
4. Малявин В.В. Китайская цивилизация / В.В. Малявин. – М. : Астрель, Издательско-продюсерский центр «Дизайн. Информация. Картография», 2000. – 632 с.
5. Рыбальченко Е.А. Колоративная лексика в языке романа М.А. Шолохова «Тихий Дон»: автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / Е.А. Рыбальченко. – М., 2011. – 196 с.
6. Яковлева И.Н. Унифицирование колоративной лексики в романе В. Набокова «Король, дама, валет» / И.Н. Яковлева // Актуальные процессы в социальной и массовой коммуникации: материалы научно-практической интернет-конференции. – Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 2010. – Вип. 3. – 159 с.
7. 周秉钧. 古汉语自学手册 / 周秉钧. – 湖南 : 湖南人民出版社, 1955. – 522 с.
8. 曹雪芹. 红楼梦简介 作者 / 曹雪芹 : 商务印书馆, 2001. – 455 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.read126.cn/851b7a4c-3f00-4c4f-a9ce-55dcb88fc26c!66da78af-12c7-451a-9a02-078c411a6c67!49d33511-6ffe-41ec-a8e7-225f1aee9b9a.html>.

Костанда И. А. Функции колоронимов со значением «красный» в романе Цао Сюециня «Сон в красном тереме»

Аннотация. Статья посвящена исследованию особенностей употребления колоронимов со значением «красный» в тексте китайского романа «Сон в красном тереме» (“红楼梦” “Hóng lóu mèng”) Цао Сюециня 曹雪芹 (1724–1764), а также исследованию специфики сочетаемости колоронимов со значением «красный». Сделана попытка предложить собственную классификацию функций колоронимов: функция постоянного признака, функция переменного признака, функция характеристики фразеологического оборота. Исследование функций определяет специфику употребления колоронимов в языке романа «Сон в красном тереме».

Ключевые слова: китайский, роман, «Сон в красном тереме», Цао Сюецинь, колоронимы, красный.

Kostanda I. Functions of color names meaning red in the novel of Cao Xueqin “Dream of the Red Chamber”

Summary. The article researches the functions of color names in the Chinese novel “Dream of the Red Chamber”, composed by Cao Xueqin (1715 or 1724–1763 or 1764), is one of China’s Four Great Classical Novels. “Dream of the Red Chamber” charts the glory and decline of the illustrious Jia family. This novel re-creates the ritualized hurly-burly of Chinese family life. Colors have been used in Chinese novels since as early as the first one was told. Writers use colors to create concrete images of their characters, scenes and events. Chinese language itself uses a system of symbols, especially that color names in literature imparts a deeper meaning to the words. Which, in turn, help transform the written content into a more powerful instrument.

Key words: Chinese, novel, “Dream of the Red Chamber”, Cao Xueqin, color names, red.

Котвицька В. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ КОНТЕКСТІВ УЖИВАННЯ АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглянуто особливості функціонування англiцизмiв у текстах нiмецькомовних перiодичних видань i художньої прози. Авторка вивчає структуру контекстiв уживань англiцизмiв у сучасній нiмецькій мові.

Ключові слова: англiцизм, контекст, ключові елементи, структура контексту, значення в контексті, контекстуальне вживання.

Постановка проблеми. У мовознавчій літературі існує низка класифікацій типів контекстiв (М.Ф. Алефіренко, Н.М. Амосова, Г.В. Колшанський, В.Я. Миркін, А.А. Уфімцева та ін.). Проте, хоч типологія контекстiв i поповнюється від розвідки до розвідки, проблема класифікації контекстiв уживання запозичень у мові-реципієнті дотепер залишається поза увагою мовознавців.

Метою статті є аналіз структури контекстiв уживань англiцизмiв у сучасній нiмецькій мові. Матеріалом для дослідження слугували тексти нiмецькомовних перiодичних видань (газети – DIE ZEIT, DIE WELT kompakt, журнали – DER SPIEGEL, NEON, BIOMAGAZIN тощо), а також художні твори сучасних нiмецьких i австрійських письменників (С. Грубер, Т. Дорн, А. Бронскі, Г. Лінд, Д. Кнехт та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Контекст уживання англiцизму – контекст, що дорівнює тій частині досліджуваного тексту, яка, окрім англiцизму i другорядних елементiв ланцюга мовленнєвого слововживання, містить семантичну вказівку, необхідну для інтерпретації значення англiцизму, що підлягає аналізу. Як вершинний елемент (елементи) у контексті вживання англiцизму розглядається деякий елемент (або елементи) мотиваційно-семантичного призначення, необхідний для специфікації значення запозиченої лексичної одиниці.

У структурі контексту вживання англiцизму ми виокремлюємо ключові елементи (послугувавтимемося цим терміном услід за Л.П. Куваєвою [1]), під якими у статті варто розуміти такі елементи контексту, які містять семантичну вказівку, необхідну для інтерпретації значень англiцизмiв, що підлягають аналізу.

Структуру контексту вживання англiцизму становлять англiцизм i його контекстне оточення, яке містить один ключовий елемент або комбінацію з двох чи більше ключових елементiв, що ідентифікують значення англiцизму, яке реалізується, виконують функцію уточнення їхніх смислів.

У прикладній лінгвістиці ключові слова, що зазвичай називають дескрипторами, слугують засобом ідентифікації змісту документа. Ключові слова можуть давати загальне уявлення про семантику тексту. Вони несуть смислове навантаження і є кодом, завдяки якому розпізнається зміст усього тексту.

Оскільки у випадку із досліджуваними лексичними одиницями ключовими можуть бути не тільки слова, а й словоспо-

лучення чи речення, то, на нашу думку, їх доцільно називати ключовими елементами.

Контексти вживання англiцизмiв можуть містити один ключовий елемент або комбінацію із двох чи більше ключових елементiв.

Аналіз контекстiв уживання англiцизмiв у текстах нiмецьких перiодичних видань i текстах нiмецької й австрійської художньої прози виявив різну кількість ключових елементiв у контекстному оточенні того чи іншого англiцизму. Їх кількість може коливатися. У зв'язку з цим ми класифікуємо контексти вживання англiцизмiв за кількістю ключових елементiв на дві групи: 1) контексти вживання з одним ключовим елементом; 2) контексти вживання з комбінацією із двох i більше ключових елементiв.

Аналіз фактичного матеріалу дає змогу стверджувати, що найчастіше в контекстах вживання англiцизмiв ключовим елементом є власне нiмецьке слово, що є синонімічним щодо англiцизму. Так, наприклад, у контексті вживання англiцизму *Flyer* уживається нiмецьке *Flugblatt* (якщо реалізується значення 'листітка, плакат'):

Eine atomfreundliche Arbeitsgruppe hat mit einem Flyer einen heftigen Streit in der Piratenpartei ausgelöst... Auslöser ist ein Flyer der sogenannten AG Nuklearia. Die Gruppe besteht aus 20 Piraten und tritt für eine "moderne und sichere Nutzung der Kernenergie" ein. Auf dem Flugblatt wirbt die Gruppe im Namen der Piraten für Atomkraft [2].

У контексті вживання цього самого англiцизму, якщо реалізується значення 'знімки, кадри', може вживатися й нiмецьке *Bilder*:

Gefeierter Raubfisch-Filmer: Der Hai-Flyer / Er filmt gewaltige Weiße Haie bei ihrer Beutejagd, es sind beeindruckende Bilder ... [3].

Функцію ключового елемента може виконувати контекстуальний синонім. Так, у контексті вживання англiцизму *Relaxen* зустрічається контекстуальний синонім *Stressabbau*:

Stressabbau ist in unserem schnellebigen Alltag wichtiger denn je. Doch leider bleibt für längeres Relaxen meist keine Zeit [4, с. 8].

У контексті вживання англiцизму *easy* спостерігається вживання власне нiмецького *anstrengend*, що є його антонімом, наприклад:

Einmal, letztes Jahr in Kroatien, hat Gruber Kathi die Frage gestellt, ob die (Kinder) denn immer so anstrengend seien, und als Antwort ein schwer irritiertes Äh? erhalten, weil die Kinder offenbar eben gar nicht anstrengend, sondern eigentlich gerade besonders easy waren [5, с. 144].

Ключовий елемент і англiцизм можуть належати до однієї частини мови, що ілюструють попередні приклади, а можуть належати до різних частин мови.

У наступному прикладі ключовим елементом є складне німецьке слово, перший корінь якого є синонімічним щодо англїцизму:

Um **“happy”** zu sein, müssen wir unser Leben aktiv gestalten, sagt *Glücksexperte* und Bestsellerautor Werner 'Tiki' Küstenmacher im Interview in dieser BIO [4, с. 8].

У корпусі контекстів уживань англїцизмів є й контекст, ключовим елементом у якому є частина складного слова, перший його корінь є синонімічним щодо англїцизму. Наприклад:

Die Beziehung zu Lydia nach vier Jahren lebensfrohem und durchaus ausgefülltem Double-Income-No-Kids-Dasein mit lustig Halligalli auf einmal unbedingt ein Kind gewollt hatte, ständig von Kindern anfang und von ihrer biologischen Uhr, und wie sehr ein Kind ihr Leben bereichern würde, ein Kind!, ein Kind!, und schließlich ging sie Gruber wegen dem Kind sehr viel mehr auf die Nerven, als er sie liebte. Es gab viel Streit über Grubers fehlendes **Commitment**. Und über Grubers *Bindungsängste*. ... Schließlich fasste Lydia den Entschluss: Wenn Gruber kein Kind mit ihr wolle, dann werde sie sich eben einen anderen suchen [5, с. 64].

У контекстах уживання англїцизмів частотним явищем є поява як ключових елементів словосполучень-пояснень. Вони відіграють роль уточнювачів значень англїцизмів:

Zu den Therapien gehören die Kneiptherapie zur Verbesserung der Durchblutung, beispielsweise bei Kopfschmerzen und unspezifischen Funktions- und Organstörungen. Aktueller Trend ist **Floating**, das Schweben im körperwarmen Wasser [4, с. 33].

Ganz davon abgesehen glaube ich nicht ans **Tough-Sein**, an Härte als Durchsetzungsfaktor [6].

Власне уточнювальну, або пояснювальну роль у випадку із тлумаченням значення англїцизму може виконувати й підрядне речення, якому передує англїцизм:

Hier arbeitet er als sogenannter **Day-Trader**, also als einer, der jeden Tag kauft und verkauft [7, с. 15].

Тлумачення значення англїцизму спостерігається здебільшого в текстах газет і журналів та є менш частотним явищем у тексті художньої літератури:

Kürzlich berichteten wir über einen modernen feuerspeienden Drachen, nämlich über den **Shitstorm** – also über Menschen, die sich im Internet zur Hetzmeute formieren und sozusagen verummmt über einen unverummten Einzelnen herfallen [8, с. 46].

У далі наведеному контексті ключовим елементом є німецький відповідник:

... US-Regierungen blockieren auch auf internationaler Ebene alle Versuche, die Verbreitung der sogenannten **small arms** einzudämmen. *Kleinwaffen* – dieser niedlich klingende Name ist der Fachbegriff für die Massenvernichtungsmittel unserer Zeit [9, с. 1].

У корпусі контекстів уживання англїцизмів виявлено також випадки, коли англїцизм уживається відразу після його німецького відповідника. Таке вживання запозичення справді видається надлишковим, пор.:

Es begann vorigen November damit, dass er sich einen Oberlippenbart, einen **Moustache**, stehen ließ [10, с. 10].

Проте якщо в попередньому прикладі англїцизм не уточнює значення німецького слова, то в наступному реченні англїцизм є додатковим уточнювальним елементом:

Lorenz-Meyer ist Werbe-Model und Internetunternehmer, er ist kein *Aussteiger*, kein **Freak** [11, с. 54].

Наведемо приклади вживання англїцизмів після німецьких відповідників:

Draußen, also **outdoor**, ist es schlimm, dass man spezielle Ausrüstung benötigt, um sich dort überhaupt aufhalten zu können [10, с. 29].

“Das war es für mich”, erinnert er sich, “mit anderen Leuten zu spielen, darum ging es”. *Gemeinschaft*, **Community**, dazugehören [12, с. 49].

Продемонструємо приклади контекстів, де англїцизми і ключові елементи (власне також англїцизми) – слова, що належать до однієї тематичної групи:

Er sagte, er mache bei einer **Charity-aktion** seiner Unternehmensberatung mit: Einen Monat lang lasse er sich einen Bart stehen, dafür würden ihn seine Kunden sponsern [11, с. 10].

Er hatte ihn in dem **Chatroom** getroffen, in dem er mit anderen *Hackern* seit Beginn der arabischen Revolution technische Hilfe für Oppositionelle organisierte [8, с. 8].

Наступний контекст, окрім синонімічного щодо англїцизму *Crash* ключового елемента *Absturz*, містить ще й лексему *Flugzeug*, яка додатково полегшує розпізнавання реалізованого англїцизмом значення:

Der **Crash** ereignete sich bereits am Montag, doch die Hintergründe sind immer noch unklar. Die Taliban hatten zwar kurz nach dem *Absturz* mitgeteilt, sie hätten das *Flugzeug* im Rahmen ihrer am Sonntag begonnenen “Frühjahrsoffensive” abgeschossen [13].

Наявність комбінації із кількох ключових елементів (*Geheimhaltung*, *Verschleierung*), антонімічних за значенням щодо наведеного далі англїцизму, і ключового елемента *homosexuell veranlagt* демонструє наступний контекст:

Die Angst jener Priester „aufzufliegen“ ist seither enorm, die Methoden der *Geheimhaltung* und *Verschleierung* werden immer ausgeklügelter. Zugleich hat die Kirche aber über Jahrhunderte mit dem zölibatären Priestertum ein Berufsbild geschaffen, das wie gemacht war (und ist) für *homosexuell veranlagte Männer* in einer repressiven Gesellschaft. So ist auch die Zahl *homosexuell veranlagter Geistlicher* in der katholischen Kirche nach wie vor *überdimensional hoch*. Der einzige Ausweg, der den betroffenen Priestern bliebe, wäre ein *offensives Selbstouting* [14, с. 66].

Зазначимо, що Deutsches Universalwörterbuch видавництва Duden фіксує *das Outing* зі значеннями ‘викриття гомосексуальної схильності якої-небудь особи (особливо відомої) без її згоди’ та ‘публічне визнання своєї гомосексуальної схильності’.

Фактичний матеріал засвідчує, що функцію ключових елементів можуть виконувати речення, причому як прості речення, так і складні. У контекстах уживання англїцизмів спостерігаються й комбінації із ключових елементів у вигляді частин речень, чи то порівняльного речення, відокремлених означень (прикметникового означення, прикладок) тощо:

Trotz der **Coolness**, mit der er auf seinem Patientenstuhl gesessen hatte, in so einer *Haut-mich-bestimmt-nicht-um-Haltung*, *egal was kommt*, *haut mich*, Gruber; nicht um. *Als hätte er sich vorübergehend in ein gruberförmiges Stück Nussbaumholz verwandelt*, *sehr hart*, *ein unkaputtbarer Holzklotz* in einer *Hedi-Slimane-Anzughose mit steingrauem Hemd* und den *frisch polierten Chelsea-Boots* und einer *karierten britischen Schirmmütze auf dem Holzkopf*, dem *glänzenden, kahlen Holzkopf*... [5, с. 228].

Кількість контекстів уживання англїцизмів із наявністю двох і більше ключових елементів є значно меншою, ніж кількість контекстів із одним ключовим елементом.

Висновки. Оскільки процес адаптації англїцизмів є довготривалим, можна припустити, що згодом ключовими елемен-

тами проаналізованих англiцизмiв можуть ставати iншi, замiщуючи так наявнi ключовi елементи або доповнюючи iхнiй список, тому iз плином часу класифiкацiя контекстiв уживання англiцизмiв за наявнiстю ключових елементiв може доповнюватись. Поява нових ключових елементiв зумовлюватиметься передусiм набуттям англiцизмами нових значень (появою нових лексико-семантичних варiантiв).

Лiтература:

1. Куваева Л.П. Новообразования-существительные 70-х и 90-х годов XX века и контексты их употребления (на материале газетно-публицистического стиля) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Л.П. Куваева. – Орел, 1999. – 230 с.
2. DER SPIEGEL [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/abmahnung-piraten-streiten-ueber-atom-flyer-der-ag-nuklearia-a-852190.html>.
3. DER SPIEGEL [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.spiegel.de/panorama/gesellschaft/gefeierter-raubfisch-filmer-der-hai-flyer-a-787376.html>.
4. BIOMAGAZIN № 6 / 2012. Dezember / Januar. – 130 S.
5. Knecht D. Gruber geht. Roman / D. Knecht. – Berlin : Rowohlt, 2011. – 239 S.
6. DER SPIEGEL [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.spiegel.de/karriere/berufsleben/autorin-von-ganz-oben-ueber-fuehrungsfrauen-a-892034.html>.
7. DIE ZEIT № 1 (Wochenzeitung). – 27. Dezember 2012. – 86 S.
8. DIE ZEIT № 16 (Wochenzeitung). – 11. April 2013. – 92 S.
9. DIE ZEIT № 52 (Wochenzeitung). – 19. Dezember 2012. – 86 S.
10. NEON. – April 2012. – 151 S. plus 40 S. Mode-Extra.
11. DER SPIEGEL № 31. – 29.07.13. Nachrichtenmagazin. – Spiegel-Verlag, 2011. – 132 S.
12. DIE ZEIT № 7 (Wochenzeitung). – 7. Februar 2013. – 92 S.
13. DER SPIEGEL [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.spiegel.de/panorama/sieben-tote-bei-flugzeugabsturz-bei-bagram-in-afghanistan-a-897595.html>.
14. DIE ZEIT № 10. (Wochenzeitung). – 28. Februar 2013. – 92 S.

Котвицкая В. А. К вопросу о структуре контекстов употреблений англицизмов в современном немецком языке

Аннотация. В статье рассматриваются особенности функционирования англицизмов в текстах немецкоязычных периодических изданий и художественной прозы. Автор изучает структуру контекстов употреблений англицизмов в современном немецком языке.

Ключевые слова: англицизм, контекст, ключевые элементы, структура контекста, значение в контексте, контекстуальное употребление.

Kotvytska V. About the structure of contexts of Anglicisms' usage in Present-Day German

Summary. The article is devoted to the peculiarities of the functioning of Anglicisms in German-language press publications and the fiction texts. The author analyzes the structure of contexts of Anglicisms' usage in Present-Day German.

Key words: Anglicism, context, key elements, structure of context, contextual meaning, contextual usage.

Kuzmenko A. O.,

Postgraduate student of Germanic philology department
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

STYLISTIC DOMINANTS OF PHONETIC LEVEL IN ENGLISH INFANT TEXTS

Summary. The article deals with the review of stylistic dominants of phonetic level in English infant poetry texts. Their usage peculiarities and types of combinations by a pre-school aged infant are analyzed.

Key words: alliteration, assonance, sound, sound symbolism, infant text, onomatopoeia.

Current relevance. The interest of scientists in the field of cross-disciplinary researches concerning ethnic and gender peculiarities of speech is highly increased nowadays. Linguopoetry is not an exception as it has its specificity in biovital lingual aspect of text constitution. Linguopoetic phenomena are reflected in the infant's picture of the world, which is closely linked to the deep intellectual mechanisms of a preschool aged child, and it is represented in the formation of means of expression, models and rules of their organization and structure of the fiction discourse. Infant lingual world picture is characterized by lots of peculiarities, an especial interest in this research is paid to the stylistic organization of preschool aged children's poetic texts in phonetic level, which has not been analyzed before in linguistics.

Scientific researches. The interest to study children's texts appeared many years ago. Great impetus interest in folk art, including children's, was in the early 20th century. Among the collections and researches it can be distinguished G.S. Vinogradov, O.E. Kapitsa and others. Speech arrangements of the folk for children have been described in many modern scientific studies (H.I. Atroshenko, V.M. Rusanovsky, O.Ju. Tropova, T. Bicknell, R. Fasold, W. Feaver, R. Hasan, M. Holzman etc.) while the researches, which deal with infant poetic texts for preschoolers in terms of linguopoetic colour are fragmentary and do not clearly show the peculiarities of phonetic arrangement of these texts.

Purpose. To solve this problem, primarily multifaceted researches of linguopoetic colour in infant speech – poetic texts of preschool aged children which are precisely the object of the research – are required. The purpose is to find out the specifics of stylistic arrangement of the phonetic level in the infant English-language poetic texts, while the subject is phonetic organization of the texts.

Main body. Sound organization of the speech, the aesthetic role of sounds is a separate section of stylistics – phonics. Phonics evaluates features of sound structure of a language and determines specific aspects of researching phonetic expressiveness of speech, presents the most perfect artistically justified and expedient stylistically sound expression [1, p. 207]. Sound expressiveness of a language primarily lies in its multi-sound, harmony, use of rhythm, rhyme, alliteration, assonance and other means. The phonetic system of a language is the most remote of content, and as it can be seen in numerous examples of our research, sound plays a decisive role in poetry. The basic unit of a phonetic level is the phoneme, which organizes a sound side of the expression. Phoneme serves

as a sign-distinction, providing recognition character-informants [2, p. 117]. In this regard, no phoneme can be stylistically marked and, consequently, on the phonetic level, there are no means of expression. However, there are different ways of sound flow models, the use of which results in a certain acoustic effects. At this level a variety of stylistic devices can be created. Sound content relation plays a particularly important role in poetic texts. There are various theories that establish the connection of sound with content. There is a primary sound symbolism (PSS) and secondary sound symbolism (SSS) [3, p. 24]. PSS includes cases based on onomatopoeia or those that use a sound symbol. These include English verbs like *crispy* (even the word pronunciation is like *crunch*), *whisper: I know a worried glow-worm | I wonder what the matter is? | He seems so glum and gloomy | Perhaps he needs new batteries!* [4]. The first two lines trace SSS, which will be discussed below. Constant repetition of Bilabial consonant sound [w] has the effect of tension, anxiety. In terms of PSS *glum* and *gloomy* are used. These words sound will indicate that the worm was frustrated and in a bad mood. SSS creates the overall polyphony of the text, giving the whole text body works humorous or sad sound, providing a certain emotional tone: *Eyebrows plucked, tummy tucked | Eyelids lifted, blemishes shifted | Buttocks hitched, lost hair re-stitched | Neck tightened, cheekbones heightened, pupils brightened | Legs extended, nose unbended, ears amended* [4]. The regular repetition of past forms of the verb combined with a noun creates an atmosphere of complete actions and comprehensive presence.

Special correlation of sound and meaning is not inherent in the language system, but it occurs only with the text and it is occasional. There are three types of associations: lexical, acoustic and kinesthetic. The basis of lexical similarity association is sound cluster of words combined by single thematic basis: *Rain drizzles on the car park | Light dazzle in the arcade* [4]. Strictly speaking, if these words in the language system are not synonymous, contextual synonyms appear, ensuring coherence of the text. Kinesthetic association appears as the result of articulation closeness in pronunciation of individual sounds. Lexical and kinesthetic associations often operate simultaneously: *Bats! | Chitter | Chatter | Twitter | Critter | Skitter | Flutter | Flitter | Jitter | Zigger | Zagger | Quicker | Gnadder | Fitter | Fatter | Bats!* [4].

SOUND ASSOCIATIONS are made by physical properties of sound and related onomatopoeia. All types of associations often present in a text: *Warlock whisper | Coffins creak | Tombstones tumble | Spirits speak | Phantoms frolic | Monsters moan | Serpents slither | Gremlins groan | Crones cackle | Demons dance | Am I staying? | Not a chance!* [4]. First of all, we note kinetic association that is provided by alliteration in each stanza: [w] – [w] (*warlock whisper*), [k] – [k] (*coffins creak*)... Noteworthy is a large number of onomatopoeic words such as: *moan, groan, cackle, tumble* ... Their role in creating imagery can not be compared with any other stylistic devices or means of expression. However, more important role plays

SSS. It is based on various associations of sounds with meaning, origin correspondences between sound and meaning. Material side of words, used by the speaker, brings to life their content through close contact with the recipient's experience. Clusters of verbs, each of which implies a deviation from the norm (not to speak but whisper, do not open but fall, do not complain and moan ...) create an eerie effect. The world of reality, concepts, values, feelings interacts with the help of material shell of words... The infant uses these names phenomena of the material world, which cause direct understanding of the horrible sight. Sound helps to convey the main motif – gloom.

ONOMATOPOEIA is a combination of sounds that imitate the sounds of nature (breath of wind, whispering leaves, the sound of the sea), objects of environment (crashing cars, the doorbell) [5, p. 36], people (sighs, laughter) and animals [6, p. 124]. In addition, the phonetic structure of an expression corresponds a depicted picture [7, p. 51]: *Merry are the bells, | And merry would they ring, | Merry was myself | And merry could I sing; | With a merry ding-dong, | Happy, gay and free | And a merry sing-song, | Happy let us be* [4]. The large number of onomatopoeic words should be mentioned: *ring, ding-dong, sing-song*. Their role in creating imagery is significant. They help a recipient not only to imagine and feel but also “to hear” each line of the poetry. Overall onomatopoeia can be divided into two types: direct and indirect onomatopoeia.

Direct onomatopoeia is contained in the words that directly mimic the sounds of the world around us: *Their wings were blue | And they sang “Tilly-loo”, | Till away they flew* [4]; *This little pig had roast beef, | This little pig had none, | And this little pig cried: “Wee-wee-wee”, | All the way home* [4]. In this case an infant can easily guess that this is just about the birds chirping as we have such references as wings and singing that immediately indicate the source of the sound and “speech” of a pig that appears directly in the text. *Rat – a – tat – tat, rat – a – tat – tat | Rat – a – tat – tat, tattoo | That's the way, that postman goes: | Rat – a – tat – tat, tattoo!* [4]. Not specified that the matter concerns the postman's knocking on the door, the origin of these strange sounds can be unrecognized by a recipient.

As for indirect onomatopoeia, it is a combination of sounds, aimed at creating a so-called “echo content”. The following example will present chewing gum, and therefore the author has done a lot of words with long vowels: *Googey-goo for chewy chewing | That's what that Goo-Goose is doing | Do you choose to chew goo too, sir?* [4]. At this stage it is worth noting that the most widely used stylistic devices of infant poetry is a direct onomatopoeia: *Cuckoo, cuckoo, cherry tree | Catch a bird and give it me | Let the tree be high or low | Let it hail or rain or snow* [4]. Showing the interest and love to the world around us and thus an infant often resort to imitate the sounds of animal nature: *Baa, baa, black ship, have you any wool? | Yes, sir, yes, sir, three bags full* [4]; *I'm a little chick, | When I'm hungry I say “Cheep!” | I hop and peck, and chase the bees, | And than I go to sleep* [4].

Usually same poetic texts are accompanied by pointing out the sound source and are usually illustrated: *Here's someone with a bottom | All feathery and blue. | “Squawk!” Says noisy Parrot. | Have you got feathers too?* [4]. An infant uses illiterates such as pictograms which roughly mimic the sound: *Ssssh! Can you hear a roar? | Someone's on the trail ... | That's lion, and he wants to know | Do you have a tail?* [4]. However, many other events of our inanimate surrounding find the reflection in the expressive means of onomatopoeia: *Merry are the bells, | And merry would they ring, | Merry was myself | And merry could I sing; | With a merry ding-*

dong, | Happy, gay and free | And a merry sing-song, | Happy let us be [4]. Each distinctive sound is immediately accompanied by infant's connotations, descriptions or the sound source.

A special organization of speech, which can justly be called musical, is highlighted in poems. [8, p. 9]. Such musicianship and sound harmony are created by alliteration and assonance. These two means of text appear as the main features that distinguish poetry from prose and normal spoken language. Alliteration and assonance inherently are more suitable for the construction of sound pictures than for euphony.

ALLITERATION is the deliberate repetition of identical or acoustically alike consonant sounds or sound combinations in close succession. This method has been mainly used for better memorization of a text or a slogan. Alliteration is a frequent reception of the advertising field [5, p. 35]. Like slogans that television offers in dozens us to remember every day, infant's poems become deeper in infant's consciousness through this admission: *“A toffee, perhaps”, I suggested | “Or a teapot or even your tie, | Or some toast or a thread...” | But he shook his gray head | As a tear trickled out of an eye* [4]. In this example, plosive consonant [t] is often repeated; moreover it is the first sound of most words. This is so-called “musical accompaniment”, which is used to create an appropriate emotional atmosphere [6, p. 127]. All these features make a poem extremely melodic, corresponding fabulous, detached from reality beauty of infant's poetry. In the following example we meet multiple repetition of plosive consonant [b], which allows us to hear the dissatisfied speech of a character: *I can not blab such blibber-blubber | My tongue is not made of rubber* [4].

Alliteration is one of the oldest stylistic devices. Moreover, Old English alliterative verse was completely alliterative, that was built on mandatory sound repetitions in certain parts of a poem [7, p. 50]. Each logical stressed word of a line has to start with the same letter. [6, p. 127] Alliteration is so common in poetic texts because of a certain melodic and emotional effect that it creates: *Knox in box, Fox in socks | Knox on Fox, in socks in box | Socks on Knox, and Knox in box | Fox in socks on box on Knox* [4]. Even a meaningless gibberish serves to absorb the simplest movements and habits of the child, creates a special rhythm and mood, and develops an imagination, offering to comprehend the situation. Alliteration proposes an infant more than usual world: *Dick had a dog, the dog dug. The dog dug deep | How deep did Dick's dog dig? | Dick had a duck, the duck dived...* [4].

Many infant poems are not limited to only one repetition of one phoneme. For instance, it is repeated another sound in each line: *Children chewing chocolate chips | Are standing at the station | And taking turns to try to teach | A little information* [4]. This representation is valuable in terms of euphony, which according to linguists can be violated by excessive accumulation of the same sound. In this poem vowels and consonants are divided harmoniously, there are no cluster of any sounds.

ASSONANCE is a stylistic device where the same or acoustically homogeneous vowels in close sequence with the goal of sound and semantic expression are deliberately repeated many times: *So I reached for my hip-hop cap | Got into my egg-leg tap | Broke into my laughing rap* [4]. Such repetitions of vowel sounds create a great melodic effect. It is highly desirable for the infant poetry as an infant is attracted not only by the theme and content of the work, but also by fun twisted words and sounds. Assonance is often used in conjunction with alliteration: *Through three cheese trees | Three free fleas flew | While three fleas flew | Freeze breeze blew |*

Freeze breeze made | These three free fleas sneeze [4]. Alliteration and assonance combinations are in the base of all tongue twists contributing to the development of infant's speech.

Often, in order to create a proper phonetic effect a speaker has to sacrifice content. [6, p. 127]. However, in view of the fact that infant poetry is not saturated with outlining serious problems or creating complex ambiguous images, these stylistic devices can be used. Both the above stylistic devices are used to create a single effect such as euphony that is pleasant with the phonetic point of view and in terms of lexical and stylistic norms of sounding certain linguistic elements: sounds, sound combinations, words, phrases and whole sentences in general [9, p. 73].

Results. One of the most significant characteristics of the infant lingual world picture is the stylistic organization of preschooler's poetic texts in phonetic level. Phonics evaluates features of sound structure of a language. Sound content relation plays an important role in poetic texts. PSS includes cases based on onomatopoeia while SSS creates the overall polyphony of an infant text, giving the whole text works humorous or sad providing an emotional tone. Infant texts are full of sound associations and onomatopoeia (direct and indirect). Sound harmony of preschoolers' speech is created by alliteration and assonance, which make a poem melodic, fabulous. Many infant poems are not limited to only one repetition of one phoneme. Infant texts are attracted by the theme, content of the work and by fun twisted words and sounds. Assonance is often used in conjunction with alliteration in infant texts. The correlation of stylistic means of different levels is perspective to research.

References:

1. Плещенко Т.П. Стилистика и культура речи / Т.П. Плещенко. – Минск : Тетра Системс, 2001. – 207с.
2. Солнцев В.М. Язык как системно-структурное образование / В.М. Солнцев. – М. : Высшая школа, 1977. – 298 с.
3. Тураева З.Я. Лингвистика текста (Текст: структура и семантика) / З.Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 127 с.
4. All songs [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.kiddles.com/lyrics/allsongs.html>
5. Єфімов Л. П. Стилїстика англійської мови та дискурсивний аналіз : [навчально-методичний посібник] / Л.П. Єфімов. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 240 с.
6. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 140 с.
7. Мороховский А.Н. Стилїстика англійського язика / А.Н. Мороховский. – М. : Высшая школа, 1984. – 245 с.
8. Томашевский Б.В. Стих и язык / Б.В. Томашевский. – М., Ленинград : Печатный двор, 1959. – 480 с.
9. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К. : ВШ, 1985. – 360 с.

Кузьменко А. О. Стилїстичні домінанти фонетичного рівня англійських інфантичних віршованих текстів

Анотація. У статті подано огляд стилістичних доміант фонетичного рівня англійських інфантичних віршованих текстів, проаналізовано особливості їхнього вживання й варіанти комбінаторики дитиною дошкільного віку.

Ключові слова: алїтерація, асонанс, звук, звуко-символїзм, інфантичний текст, онматопоєя.

Кузьменко А. А. Стилїстические доминанты фонетического уровня англоязычных инфантических текстов

Аннотация. В статье представлен обзор стилистических доминант фонетического уровня инфантических стихотворных текстов, проанализированы особенности их употребления и варианты комбинаций ребенком дошкольного возраста.

Ключевые слова: аллитерация, ассонанс, звук, звуко-символизм, инфантический текст, онматопоєя.

Куранда В. В.,

аспірант

Київського національного лінгвістичного університету

ДЕРИВАЦІЙНА СЕМАНТИКА ПОХІДНИХ У ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНИХ ГНІЗДАХ ІЗ ВЕРШИНОЮ «FICO – ІНЖИР»

Анотація. У статті зосереджено увагу на питанні лексико-семантики на позначення назв рослин і дериваційній семантиці похідних у лексико-словотвірних гніздах із вершиною «fico – інжир». Розкрито особливості семантики й етимології лексико-словотвірного гнізда з вершиною «fico – інжир», що вживається в італійській мові загалом і діалектах зокрема.

Ключові слова: лексика рослин Біблії, лексико-словотвірне гніздо з вершиною «fico – інжир», дериваційна семантика лексем.

Постановка проблеми. Лексика на позначення рослин відзначається великою інформативністю, оскільки флора споконвіку посідає в житті людини важливе місце [6, с. 122]. Серед широкого обсягу робіт, що так чи інакше пов'язані з традиційними знаннями людства про рослини, є такі, які зосереджені на якій-небудь одній складовій – словниковому фонді чи мотиваційному аспекті номінації флори, стародавніх текстах, Біблії чи використанні рослин у медицині, а існують і такі, що торкаються всіх цих аспектів. Найменування рослин в італійській мові досі не були об'єктом лінгвістичного аналізу. Саме цим зумовлена актуальність пропонованого дослідження, спрямованого на виявлення особливостей номінації рослин, що згадуються в Біблії.

Метою статті є розгляд досліджуваного матеріалу в таких аспектах: шляхи та способи номінації лексики флори, узяті з Біблії, і дериваційна семантика власне лексем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уже з перших сторінок Біблії ми помічаємо, що флора в житті людини відіграє важливу роль. Підтвердженням цього є такий вислів.

«...І сказав Бог: ось, Я дав вам усяку траву, що сіє насіння, яка є на всій землі, і всяке дерево, яке має плід, що сіє насіння; – вам це буде в їжу...» Буття, 1, 25-2 [1, с. 21].

Відомо, що рослинна їжа була для людей Едему – Адама та Єви – найпершою і єдиною можливою їжею. Можна припустити, що в ті прадавні часи люди, мабуть, не мали особливих проблем зі здоров'ям, оскільки всі біохімічні процеси підлягали автоматичній саморегуляції системами адаптації організму. Вони, проблеми, вочевидь, почали виникати і примножуватися в старозавітні часи після дозволу споживати м'ясо принесених у жертву Богам тварин, бо навіть спостереження за їхніми муками неодмінно мало викликати моральний, а споживання – фізіологічний дискомфорт. Чи не тому в Біблії описано безліч випадків фізичних страждань людей і їхнє зцілення за допомогою молитов, трав і зілля [2, с. 18].

Найчастіше в Біблії згадуються рослини, із яких добували ароматний слей, тобто ефірні олії. Проте й інші дари природи люди отримували і продовжують отримувати з Божого благословення. Отже, спробуємо прослідкувати закріплення най-

менувань представників флори в системі італійської мови та їхнього дериваційного потенціалу в аспекті формування лексико-словотвірних гнізд.

Інжир, або фігове дерево є одним із семи рослин Обітованої Землі, часто згадуваних у Старому й Новому Завітах. Для того щоб прослідкувати його походження, потрібно повернутися приблизно на 5 000 років назад. Уперше інжир з'явився десь у районі західної Азії. Із тих пір кочові народи зуміли поширити насіння смоківниці з одного місця в інше, щоб поліпшити обробку та використання й передати його середземноморським народам (єгиптянам, грекам, римлянам). У єгипетських папірусах говориться, що інжир був привезений із Сирії та вважався важливим елементом для влади народу. Його плоди їли свіжими, сушили, пресували, тоді як гілки захищали людей від палючих променів сонця. Він також використовувався як ліки, дрова для багаття й уважався символом родючості та процвітання, щастя на землі й після смерті [5, с. 110].

Італійський іменник *fico* – інжир походить від латинського слова *ficum*, яке має відмінний розвиток значення, порівняно з іншими найменуваннями фруктових дерев і плодів (наприклад: *melo/mela* – яблуна/яблуко, *pego/pega* – груша/груша тощо). Проте в найменуванні рослини й плода *fico/fico* відсутнє протиставлення чоловічий і жіночий рід, як у наведених вище прикладах. *Nuovo Grande Dizionario Italiano-Russo* презентує назву дерева й плода *fico* – 1) інжир, фігове дерево, смоківниця; 2) *fico secco* – інжир – синкретично в першому лексико-семантичному варіанті [4, с. 406].

Іменникова форма *fico* є жаргоном серед молоді й означає «крутий, класний», наприклад: *quanto sei fico!*; *è un ragazzo veramente fico!* – який ти крутий!; він справді крутий хлопець! [14].

У тосканському діалекті ця лексема означає манерність. У певних контекстах набуває переносного значення з негативним відтінком.

Розглянемо пропозиційно-семантичні типи дериватів лексико-словотвірного гнізда (далі – ЛСГ) «fico – інжир».

Пропозиційно-семантичні типи дериватів ЛСГ «fico – інжир»

Ficcanaso, ficchino, ficcone – італійський словник *Garzanti Linguistica* пояснює ці три лексеми так: той, хто занадто цікавиться справами інших. Характерним є той факт, що в більшості випадків вони вживаються в розмовному стилі мовлення [13].

Ficcanaso – складений іменник із двох основ, дієслівної та іменникової: *ficcare* (пхати) й *nasò* (ніс).

Ficchino та *ficcone* мають основу *ficce* і суфікси альтерації *-ino* (надає іменнику зменшувальне значення) та *-one* (надає відтінок зневаги).

На основі етимологічного дослідження лексем цього гнізда можна побудувати словотвірний ланцюжок: *ficcanaso: ficcare (лат.) – figere (лат.) – figo (лат.) – fico – ficcare + naso = ficcanaso; ficchino: ficcare (лат.) – figere (лат.) – figo (лат.) – fico – ficcare + ino = ficchino;*

ficcone: ficcare (лат.) – figere (лат.) – figo (лат.) – fico – ficcare + one = ficcone.

Не всі похідні слова можна схематизувати. У семантиці цих слів можна виділити змістові структури, що дають змогу зрозуміти сутність і причину метафоризації. У семантиці слова *ficcanaso* можна виділити таку пропозицію: 1) пхати носа, що на основі метафоризації означає занадто цікавитися чужими справами. Основою порівняння в цьому випадку, як ми бачимо, є початковий варіант латинської основи дієслова *ficcare*, яке шляхом історичних змін отримало форму *ficcare*. В італійській мові з цим дієсловом утворився вираз *ficcare il naso* – пхати ніс не у свої справи, звідси шляхом зрощення й утворився цей дериват *ficcanaso*.

Ficcante – той, що рветься напролом. Прикметник, утворений поєднанням дієслова *ficcare* та суфікса *-ante*. Цей суфікс є похідним для утворення прикметників та іменників, які зберігають у семантиці значення дієслівної форми, що слугувала словотвору.

На основі етимологічного дослідження лексеми цього гнізда можна побудувати словотвірний ланцюжок: *ficcare (лат.) – figere (лат.) – figo (лат.) – fico – ficcare – ficcante.*

Цей дериват співвідноситься із пропозицією: 1) прориватися, йти вперед. Суфікс *-ante* утворює прикметник від дієслова. Основою порівняння тут є ознака цілеспрямованості.

Fichetto – особа привабливої зовнішності. Можна вивести таку схему утворення: *fico (с+h перед літерою е) + -etto*. Суфікс *-etto* має пестливо-зменшувальне значення, що надає іменнику відтінок привабливості.

Отже, у цьому дериваті важко обмежитися лише однією структурною схемою. А пропозиції метафоричних дериватів, що ми умовно вираховуємо, теж не можуть бути зафіксовані з необхідною точністю й повнотою. У самому значенні деривата мотивувальне слово може бути відсутнім, воно розчиняється в метафоричній семантиці.

Ficaia, ficosecco, ficus – інжир. *Ficaia* – дериват, характерний для тосканського діалекту. Іменник походить від латинської форми *ficaria(m)* [14]. Спробуємо побудувати словотвірний ланцюжок: *figiare – figere – figo – ficus – ficaria(m) – ficaia.*

Ficosecco – іменник, утворений поєднанням двох основ: *fico* (інжир) + *secco* (сухий, висушлий). *Ficosecco* означає більшою мірою інжир, який зазнав хімічної обробки, щоб його висушити [9, с. 127].

Словотвірний ланцюжок цього деривата виглядає так: *figiare – figere – figo – fico + secco = ficosecco.*

Ficus – латинська форма іменника *fico*, яка використовується в італійській мові. Джакомо Сарагоза наводить різні варіанти походження цієї лексеми. Перший варіант – від грецької *sykon*, через східне походження цієї рослини. Другий варіант – відкидається корінь *sykon* і обирається грецьке слово *rho*, що означає «виробляти, давати плоти». Значення похідного слова пов'язане із родючістю цієї рослини [10, с. 124].

Ficina – фіцин – рослинний фермент, який отримують із листя інжирного дерева [7, с. 187]. Дериваційний процес тут пояснюється основою слова, семантика якої зберігає назву рослини. Звідси утворюється пропозиція: рослинний фермент, який отримується з фігового дерева [12].

Словотвірний ланцюжок виглядає так: *ficcare (лат.) – figere (лат.) – figo (лат.) – fico – ficina.*

Пропозиційно-семантичні типи дериватів ЛСГ «fico – інжир»			
1. Суб'єкт – предикат – об'єкт			
особа	називати	fico	iccanaso, ficchino, ficcone – пронира, допитливий; ficcante – той, що рветься напролом; fichetto – красунчик
1. Об'єкт – предикат – об'єкт			
рослина	означати	fico	ficaia, ficosecco, ficus – інжир ficodindia – опунція
рослина	називати	fico	
2. Час – предикат – об'єкт			
місяць	коли до-стигають плоди	fico	ficaio – вересень
3. Місце – предикат – об'єкт			
місце	рости	fico	ficheto – інжирова діброва
4. Дія – предикат – об'єкт			
дія	називати	fico	ficcanasare – лізти не у свої справи
5. Ознака з використанням об'єкта			
нази-вати	fico	ficoso – 1) нудний, 2) капризний, 3) манерний	

Ficodindia – опунція. У різних регіонах Італії ця рослина має свою назву: *figo d'India, figu turco* (Liguria); *agnus* (Piemonte) *figh d'asen* (Lombardia), *zavat* (Emilia), *ficarozzi, ficoronia* (Campania), *sicodianni* (Puglia), *ficu 'nianu, sicovindea* (Calabria), *ficudinnia, ficu pala* (Sicilia), *figu morisca* (Sargegna) [14].

Опунція поширилася із плоскогір'я Мексики. Ацтеки називали її *poralli* й уважали своїм символом. Існує твердження, що назва опунції народилася завдяки Христофору Колумбу, який уважав, що приплив до берегів Індії [14]. Досліджуваний дериват утворюється за допомогою іменника *fico* + прийменник *di* + географічна назва *India*. Прийменник *di*, поєднуючись із лексемою *India*, за правилами італійської мови, апострофується *d'India* й перекладається родовим відмінком – Індії. Проте під час словотворення апостроф і голосна «i» зникають.

Ficaio – інжировий місяць, тобто вересень. Складається з основи *fic* + *-aio*. Суфікс *-aio* походить від латинського суфікса *-arius*. Тут можна процитувати італійського лінгвіста Паво Текавчич: «Один із найважливіших номінативних суфіксів у романських мовах – це, без сумніву, суфікс *-arius*, за допомогою якого утворюються відносні прикметники, наприклад *argentarius* – той, який належить до срібла, *ficarius* – той, який належить до інжиру» [11, с. 248].

Ficheto – інжирова діброва. Утворюється за допомогою основи *fic* (+ *h* перед *e*) та суфікса *-eto*. Цей суфікс у більшості випадків називає місцевість. Має латинське походження й у латинській мові переважно утворює пасивні дієприкметники. Ця форма дієприкметника перейшла й в італійську мову [14].

Дериват *ficheto* співвідноситься із пропозицією: місце, де ростуть інжирові дерева.

Ficcanasare – лізти не у свої справи. Дієслово складається з двох основ: *ficcare* + *naso*. Закінчення *-are* переходить у кінець лексеми та формує дієслово.

Для цього похідного слова можна виділи такі пропозиції: 1) пхати носа; 2) цікавитися не своїми справами. Перша пропозиція має дослівний характер, хоча в українській мові цей вираз має й метафоричний підтекст. Друга пропозиція – експлікація характеру метафоричного зв'язку мотивованого слова з мотивуючим. На якій основі і як проходить порівняння одного слова

з іншим, загалом залежить від перцептивного, якщо не життєвого загалом, досвіду мовця та від його суб'єктивних кваліфікацій і оцінок, які важко підвести під певні чіткі формули. Це свідчить про те, що семантика дериватів, утворених метафоричним шляхом, завжди фразеологічна, а семантичні зрощення в таких словах практично повністю відповідають значенню слова [3, с. 241].

Ficoso – лексема має три лексико-семантичні варіанти: 1) нудний, 2) капризний, 3) манерний. Цей дериват дуже тяжко розкласти на пропозиції. Проте саме ця форма пов'язана з додатковим значенням іменника *fico* в негативному контексті.

Складається з основи *fico* + *-oso*. Суфікс *-oso* формує прикметники, які позначають характеристику, виражену базовим іменником.

Словотвірний ланцюжок лексеми *ficoso*: *figicare* (лат.) – *figere* (лат.) – *figo* (лат.) – *fico* – *ficoso*.

Висновки. Поданий вище аналіз дериваційної структури лексеми *fico* дає нам змогу говорити про те, що кожен дериват являє собою акт концептуалізації. Говорячи про концептуалізацію, ми маємо на увазі відображення уявлень про світ у свідомості людини. Відображення знань про світ більшою мірою реалізується на рівні комплексних одиниць дериваційної системи. У цьому випадку досліджується лексико-словотвірне гніздо, де деривати побудовані за кількома словотвірними моделями й виявляють різні аспекти певного концепту. Важливо відмітити, що реалізація концепту через гніздо, розкриває лише певну частину концепту, яка добре представлена на рівні словотвору.

Література:

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. – К. : Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2009. – 1416 с.
2. Виборнова В.К. Від легенди до сучасного наукового обґрунтування використання рослин у виробництві функціональних харчових продуктів-фітоконцентратів «Екомед» / В.К. Виборнова, І.В. Моспан, Н.М. Постоєнко // Фітотерапія. – 2014. – № 4. – С. 18–22.
3. Евсеєва І.В. Комплексные единицы русского словообразования: Когнитивный подход / И.В. Евсеєва. – М. : Либроком, 2012. – 312 с.
4. Зорько Г.Ф. Новый большой итальянско-русский словарь / Г.Ф. Зорько. – 3-е издание, стереотипное. – М. : Русский язык медиа, 2006. – 1223 с.
5. Мурашко О.С. Рослини-символи Старого та Нового Світу в бібліографічних джерелах / О.С. Мурашко, В.В. Немерцалов // Вісник Одеського національного університету. – 2012. – Т. 17. – Вип. 1 (7). – С. 105–138.

6. Сафарова Р.З. К вопросу об изучении ботанической терминологии башкирского языка (на материале названий растений) / Р.З. Сафарова // Вопросы лексикологии и лексикографии башкирского языка. – 1983. – С. 121–124.
7. Словник іншомовних слів / за редакцією О.С. Мельничука. – К. : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія», 1974. – 776 с.
8. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 10. 1979. – С. 589.
9. Saragosa G. Etimologia e leggende di un albero “storico”: il fico / G/ Saragosa. – Silvae, 2005. – p. 124–130.
10. Saragosa G. Alberi: Etimologia, storia, miti e leggende / G. Saragosa. – Avellino : Casa Editrice Scuderi, 1999/ – 161 p.
11. Tekavcic P. Grammatica storica dell'italiano / P. Tekavcic. – IL Mulino, 1972. – 343 p.
12. Мавлютов Р. Большая энциклопедия нефти и газа / Р. Мавлютов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ngpedia.ru/index.html>.
13. I Nuovi Grandi Dizionari italiani Garzanti Linguistica / De Agostini Scuola Spa [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.garzantilinguistica.it>.
14. Treccani G. Enciclopedia italiana Treccani.it / G. Treccani [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.treccani.it>

Куранда В. В. Деривационная семантика производных в лексико-словообразовательных гнездах с вершиной «fico – инжир»

Аннотация. В статье сосредоточено внимание на лексике для обозначения названий растений и деривационной семантике производных в лексико-словообразовательных гнездах с вершиной «fico – инжир». Раскрыты особенности семантики и этимологии лексико-словообразовательного гнезда с вершиной «fico – инжир», что употребляется в итальянском языке в целом и диалектах в частности.

Ключевые слова: лексика растений Библии, лексико-словообразовательное гнездо с вершиной «fico – инжир», деривационная семантика лексем.

Kuranda V. Derivative semantics of derivatives in lexical word-building nest with the top “fico – fig”

Summary. This article deals with the vocabulary that indicates the names of plants and the derivative semantics of lexical word-building nests with the top “fico – fig”. Revealed the semantic and etymology peculiarities of lexical word-building nest with top “fico – fig”, that is used in Italian as a whole, and in particular dialects.

Key words: vocabulary of the plants from the Bible, lexical word-building nest with the top “fico – fig”, the derivative semantic of lexemes.

Лазебна О. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

ПРИСЛІВНИКИ Й ДІЄПРИСЛІВНИКИ ОЦІНЮВАННЯ В СПОЛУЧЕННІ З ДІЄСЛОВОМ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ SAGEN У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ НІМЕЧЧИНИ ТА АВСТРІЇ

Анотація. У статті розглядаються лексичні склади прислівників і дієприслівників оцінювання, уживаних носіями німецької й австрійської комунікативних спільнот у діалогічному та авторському мовленні, у сполученні з дієсловом мовленнєвої діяльності sagen.

Ключові слова: німецька мова Німеччини, німецька мова Австрії, прислівник оцінювання, оцінювання, оцінне судження.

Постановка проблеми. Актуальність порушеної теми визначається відсутністю спеціальних праць з аналізу мовних актів позитивного/негативного оцінювання, виражених придієслівними прислівниками оцінювання (далі – ПО) та дієприслівниками оцінювання (далі – ДО) у сполученні з лексико-семантичною групою дієслів мовленнєвої діяльності, на матеріалі німецької мови Німеччини й Австрії.

Хоч дієслова в сполученні з ПО/ДО у світовій лінгвістиці не ставали безпосередньо об'єктом дослідження мовознавців, проте існує широкий спектр публікацій, дотичних до проблеми семантичних класифікацій дієслів (А. Агапій, Ш. Басиров, Ф. Бацевич, А. Висоцький, Г. Гікова, Л. Гришаєва, Ю. Кійко, Х. Брінкманн, Г. Хельбіг, В. Юнг, Х. Клосс та ін.).

Мета дослідження полягає у виявленні соціолінгвістичних особливостей функціонування прислівників і дієприслівників із різною семантикою оцінювання, що сполучаються з дієсловом мовленнєвої діяльності sagen, у сучасній німецькій мові Німеччини та Австрії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Предметно-логічна сфера, яку прийнято називати семантикою дієслів мовлення німецької мови, є явищем неоднорідним, що пов'язано значною мірою з багатогранністю поняття «мовна діяльність», яка опосередковує всі інші види людської діяльності. Дієслова мовлення мають велику функціональну значущість (на відміну від інших дієслів, вони використовуються для введення прямого й непрямого мовлення), унаслідок цього вони відіграють важливу роль при конструюванні тексту, оскільки репрезентують як безпосередньо акт комунікації між дійовими особами в художньому творі, так і авторські ремарки [1, с. 2].

Дані фактичного матеріалу сучасної німецької художньої прози та періодики засвідчують більшу варіативність (діє)прислівників оцінювання, уживаних із дієсловом мовлення sagen насамперед в авторських мовленнєвих актах комунікації, на відміну від німецького діалогічного мовлення, де спостерігається використання суб'єктами оцінювання, зарахованих до представників певних соціальних груп, значно меншої кількості оцінних одиниць у сполученні зі згаданим конституентом (44 : 15).

Розподіл оцінних одиниць, уживаних із зазначеним дієсловом мовленнєвої діяльності, відображено в таблицях (див. табл. 1. і табл. 2.). Аналіз ПО/ДО проводився як на матеріалі німецької художньої прози й періодики, так і на матеріалі австрійської художньої прози та періодичних журналів.

Результати кількісного аналізу обсягів лексичних складів (діє)прислівників, уживаних представниками соціальних груп безпосередньо в діалогічному мовленні на матеріалі сучасної німецької мови Німеччини та Австрії, засвідчують нерівномірність розподілу їхніх лексичних складів.

Так, кількість уживань (діє)прислівників у ролі актантів дієслова sagen у корпусі контекстів налічує в німецькому діалогічному мовленні 20 оцінних суджень, а в австрійській художній прозі й періодичі сукупність зафіксованих у текстовому матеріалі вживань оцінних лексичних одиниць становить 92 оцінних висловлень (пор. табл. 1. і 2.).

Таблиця 1

Градування ПО/ДО в сполученні з дієсловом sagen (на матеріалі німецької художньої прози й періодики)

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС		ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ	
Позитивна оцінка		Негативна оцінка	
ПРОФЕСІЙНИЙ ЦЕНЗ			
1	Інтелігенція	-	drohend seufzend (3)
2	Державні службовці/керівники різних рівнів	definitiv selbstkritisch	säuerlich so spöttisch (4)
3	Офісні працівники	genüsslich kokett lächelnd	primitiv simpel
4	Працівники сфери торгівлі та послуг	-	-
5	Робітники / ремісники	-	angespannt
6	Безробітні / домогосподарки	inbrünstig	-
ВІКОВИЙ ЦЕНЗ			
7	Діти/підлітки (учні шкіл)	-	-
8	Студенти	beruhigend	indigniert
9	Люди літнього віку (пенсіонери)	-	-
Усього	7	8	

Так, прислівником *verächtlich* у сполученні з дієсловом sagen, що зустрічається в романах німецьких письменниць Шарлотте Лінк і Гілі Люстігер, підкреслюють емоційно-оцінне ставлення мовця до об'єкта презирства на підставі особистісних причин:

„Erzähl mir nichts“, sagte er verächtlich, „du hältst dich für sehr schlau und mich für ziemlich dumm [2, с. 313].

„Ah, Denis!“, sagte Lisa verächtlich [3, с. 90].

Значний інтерес становлять вигуки ah, ooh, які експлікують семантику емоцій переживання, невдоволення, розчарування, є сигналізаторами суб'єктивної перспективи (див. приклад вище).

Таблиця 2

Градування ПО/ДО в сполученні з дієсловом *sagen* (на матеріалі австрійської художньої прози й періодики)

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС		ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ	
		Позитивна оцінка	Негативна оцінка
ПРОФЕСІЙНИЙ ЦЕНЗ			
1	Інтелегенція	einfallslos entschieden (2) erleichtert (2) freundlich (5) freundschaftlich froidement glücklich (3) großzügig hilfreich liebenswert nachdrücklich strahlend (3) triumphierend wahrheitsgetreu	angestrengt atemlos aufgeregt erschöpft (2) erstaunt erstickt heftig herablassend höhnisch (2) kalt kühl (3) leichtsinnig mühsam sehr scharf (2) streng ungeduldig ungläubig nicht verlegen verwirrt verzweifelt vorwurfsvoll
2	Державні службовці/керівники різних рівнів	ehrllich (10) ganz richtig tulli	abfällig zerstreut
3	Офісні працівники	recht lieb mild (2) nett stolz	so blöd gähnend (2)
4	Працівники сфери торгівлі та послуг	gern ganz modern	leicht ärgerlich falsch (2)
5	Робітники/ремісники	scherzhaft	tatsächlich grob mehr spielerisch
6	Безробітні / домогосподарки	eingeschüchtert spaßeshalber	besorgt flehenlich nervös
ВІКОВИЙ ЦЕНЗ			
7	Діти/підлітки (учні шкіл)	ausdrücklich ganz offen	laut
8	Студенти	zärtlich	lässig
9	Люди літнього віку (пенсіонери)	launig	naiv
Усього		30	35

Наведемо приклади вживання одного й того самого прислівника оцінювання *ehrllich*, що дібрані з австрійського діалогічного мовлення суб'єктів оцінювання, зарахованих до соціальної групи державних службовців/керівників різних рівнів.

Дескриптивний компонент значення зазначеного прислівника *ehrllich* «відзначений високими моральними якостями, правдивий, сумлінний» оцінюється в «картині світу» позитивно, і, як наслідок, висловлення містить оцінний компонент «це добре»:

Ich muss ganz ehrlich sagen, ich mag es auch nicht, wenn Männer weinen, es passt nicht recht, aber ich sage, wenn schon, dann bitte gleich und nicht dreißig Jahre nachher, das ist die schlechteste Version, und genau so machen es die meisten [4, с. 45].

Obwohl ich ganz ehrlich sagen muss, der Schwester Corinna glaube ich auch nicht, dass sie direkt nebenan im Schwesternzimmer überhaupt nichts gespürt hat [4, с. 7].

В узусі представника соціальної групи «Офісні працівники» зафіксовано вживання прислівника з негативно-оцінним значенням *blöd*, використання якого зумовлене суб'єктивною критикою неприйнятної манери спілкування з ним з боку близького родича:

Er hat immer so blöd gesagt: Döööönisdöööönis-döööönis, schöne Wohnung, Döööönis, was machst du so, Döööönis, und Döööönis, hast du was von Bob Dylan hier? Döööönis, nur so Scheiß, das ging mir schwer auf den Keks [5, с. 18].

Варто відзначити вживання в діалогічному мовленні представниками соціальної групи «Державні службовці/керівники різних рівнів» австрійського лінгвосоціуму ПО *tulli* з територіальним маркером (österr.), який кодифікований у словнику видавництва Дуден «Wie sagt man in Österreich?» [6, с. 185] як австрицизм. Цей австрицизм передає в найбільш загальному вигляді відповідну оцінну функцію, є «семантично спустошеним» (термін Н. Арутюнової) прислівником позитивної оцінки із загальнооцінним значенням, виражаючи аксіологічний підсумок.

Зіставний аналіз корпусу прикладів, що містять (діє)прислівники в поєднанні зі згаданою дієслівною лексемою, дає змогу встановити різну семантичну наповненість лексичних складів указаних лексем, уживаних у діалогічному мовленні носіями німецької мови Німеччини та Австрії, експлікованих у ролі суб'єктів оцінювання й зарахованих нами до представників певних соціальних груп.

В авторському мовленні німецьких письменників зі згаданим дієсловом виявлено вживання 21 різних за семантичним смислом (діє)прислівників позитивної оцінки та 23 (діє)прислівників негативної оцінки.

Наведемо кілька прикладів вживання вказаних лексичних одиниць у сполученні з дієсловом мовленнєвої діяльності *sagen*, дібраних із німецького авторського мовлення:

„Wenn Sie das nicht wünschen, tun wir das nicht“, sagte Professor Leven warm [7, с. 206].

Anton lächelte nun freundlich, sagte hell und weich Jewa (Eva), als wollte er mit einer Erklärung anheben, aber Boris schaute plötzlich düster und sagte etwas Russisches [8, с. 72].

За результатами інвентаризації оцінних одиниць, виявлених за вибірками з австрійських художніх творів, у яких письменник слугував суб'єктом оцінювання, констатуємо склад (діє)прислівників у зоні позитивної оцінки в кількості 16 номінацій, у зоні негативної оцінки спостерігаємо превалювання в кількісному вигляді (діє)прислівників негативної оцінки (20 лексем).

Наведемо кілька прикладів вживання вказаних оцінних одиниць у сполученні зі згаданим дієсловом, дібраних з австрійського авторського мовлення:

Ja, die Männer; sagte die alte Frau verständnisvoll und gerührt, und Beatrix verstand einen Moment nicht, aber dann, der alten Frau wegen, die noch an Märchen glaubte, schluchzte sie noch einmal laut auf [9, с. 352].

Da sagte er mürrisch: – Da du mich jetzt so lange aufgehalten hast, muß ich den wagen nehmen [10, с. 31].

Висновки. Вивчення соціолінгвістичних особливостей функціонування ПО/ДО в сполученні з дієсловом мовленнєвої діяльності *sagen* у німецькій мові Німеччини та Австрії дало змогу зробити такі висновки:

1. Носії німецької мови Німеччини й Австрії, незалежно від соціального та вікового цензу, у діалогічному й монологічному (авторському) мовленні часто вживають у сполученні зі згаданим дієсловом (діє)прислівники з оцінною семантикою двох типів: позитивною та негативною.

2. Лексичний склад (діє)прислівників із різною семантикою оцінки, а також їх уживання в діалогічному й монологічному (авторському) мовленні носіями сучасної німецької мови Німеччини та Австрії загалом різний, що зумовлюється такими основними чинниками: а) соціальним статусом і професією комунікантив; б) віковим цензом суб'єктів комунікації; в) характером відношень між суб'єктом оцінювання (людина) й об'єктом оцінювання (людина, подія, певний стан речей тощо).

3. У діалогічному мовленні носіїв німецької мови Австрії зафіксовано вживання австрицизму позитивної оцінки *tulli* (з дієсловом *sagen*).

Література:

1. Агапій А.П. Лексико-семантична група дієслів мовлення в сучасній німецькій мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / А.П. Агапій ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1999. – 19 с.
2. Link Ch. Der fremde Gast. Roman / Ch. Link. – München : Wilhelm Goldmann Verlag, 2005. – 480 S.
3. Lustiger Gila. Woran denkst du jetzt? Roman / Gila Lustiger. – Berlin : Bloomsbury Verlag GmbH, 2011. – 287 S.
4. Haas W. Das ewige Leben. Roman / W. Haas. – 4. Aufl. – Hamburg : Hoffmann und Campe Verlag, 2003. – 221 S.
5. Knecht D. Gruber geht. Roman / D. Knecht. – Berlin : Rowohlt Verlag, 2011. – 239 S.
6. Ebner J. Duden „Wie sagt man in Österreich?: Wörterbuch d. österr. Besonderheiten / von J. Ebner. – 2., vollst. überarb. Aufl. – Mannheim, Wien, Zürich : Bibliographisches Institut, 1980 (Duden-Taschenbücher; Bd. 8). – 252 S.
7. Lind H. Der Mann, der wirklich liebte. Roman / H. Lind. – 8. Aufl. – München : Diana Verlag, 2010. – 367 S.
8. Maier A. Kirillow. Roman / A. Maier. – Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 2005. – 349 S.
9. Bachmann I. Sämtliche Erzählungen / I. Bachmann. – München : Piper Verlag, 2005. – 493 S.
10. Geiger A. Es geht uns gut. Roman / A. Geiger. – München : Carl Hanser Verlag, 2005. – 390 S.

Лазебная Е. А. Наречия и деепричастия оценки в сочетании с глаголом речевой деятельности *sagen* в современном немецком языке Германии и Австрии

Аннотация. В статье рассматриваются лексические составы наречий и деепричастий оценки, употребляемых носителями немецкого и австрийского коммуникативных сообществ в диалогической и авторской речи, сочетающихся с глаголом речевой деятельности *sagen*.

Ключевые слова: немецкий язык Германии, немецкий язык Австрии, наречие оценки, оценка, оценочное суждение.

Lazebna O. Adverbs and participles of evaluation used with the verb of speech activity *sagen* in modern German Standard German and Austrian German

Summary. The article considers the lexical syllables of evaluative adverbs and participles combined with the verb of speech activity *sagen* in modern German Standard German and Austrian German.

Key words: German Standard German, Austrian German, evaluative adverb, evaluation, evaluative estimation.

Левчик І. Ю.,

кандидат педагогічних наук, асистент кафедри іноземних мов
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-СТИЛІСТИЧНОГО КОМПОНЕНТА В ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНІЙ АНГЛОМОВНІЙ КОМПЕТЕНЦІЇ ПСИХОЛОГА

Анотація. У статті подано характеристику компонентів англійської комунікативної компетенції психолога-посередника. Названо та обгрунтовано лінгводидактичні особливості формування професійно-стилістичного компонента, які полягають в отриманні знань основних функціональних стилів спілкування, схем побудови текстів, що функціонують як способи спілкування; способів побудови риторичних структур; композиційно мовленнєвих і жанрових форм; а також у формуванні навичок використання мовних засобів відповідно до типу створюваного тексту й оформлення тексту в стилістично коректній формі; у розвитку вмінь планування пропонованого тексту; прогнозування комунікативної відповідності мовних засобів і структурування тексту бесіди зі сторонами конфлікту згідно з професійним функціональним стилем і стратегією мовленнєвої поведінки посередника.

Ключові слова: професійно-стилістичний компонент, комунікативна компетенція, лінгводидактичні особливості, стратегія мовленнєвої поведінки посередника.

Постановка проблеми. Вивчення іноземних мов, особливо англійської, набуває серйозного значення в умовах приєднання України до єдиного світового освітнього простору, а це надає цій мові статус необхідного компонента професійної компетенції майбутніх фахівців. З метою вдосконалення навичок професійно орієнтованого іномовлення в межах спеціальності майбутнього психолога навчання англійської мови потребує врахування вузькогалузевої специфіки мовленнєвої поведінки посередника. Для розробки методики формування професійно орієнтованої англійської компетенції в говорінні майбутніх психологів необхідно встановити сутність посередництва в конфліктних ситуаціях як специфічного виду мовленнєвої діяльності, що, відповідно, дасть змогу виявити лінгводидактичні особливості її формування.

Особливості формування іномовної компетенції фахівця в медіативній сфері психології в аспекті професійно орієнтованого навчання іноземної мови на немовних факультетах ВНЗ розглянуто в працях О.П. Биконі, В.Д. Борщовецької, Г.А. Гринюк, Р.О. Гришкова, О.І. Каменського, Н.М. Пруднікова, Л.О. Сікорської, Н.А. Сури, О.Б. Тарнопольського, Н.В. Ягельської й інших науковців. Проте недостатньо дослідженим залишається питання компонентного складу структури іномовної професійної компетенції, яке відіграє суттєву роль у забезпеченні ефективного спілкування в професійно орієнтованій сфері мовленнєвої взаємодії.

Мета статті – описати й обгрунтувати лінгводидактичні особливості формування професійно-стилістичного компонента професійно орієнтованої англійської компетенції психолога-посередника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Опираючись на визначення С. Савіньон [9, с. 57], М.А.К. Халлідея [11, с. 136],

Д.А. Вілкінза та Н.І. Гез [2, с. 18], припускаємо, що панівне значення комунікативної компетенції полягає в можливості використання мовних і мовленнєвих засобів конкретної мови для вирішення життєво зумовлених завдань, тобто комунікативна функція мови превалює над мовними засобами її вираження.

Розглядаючи структуру комунікативної компетенції майбутнього психолога, насамперед потрібно виділити в ній *професійно-мовний* елемент. Однак наявність професійно-мовних знань і вмінь оперувати відповідними їм мовними одиницями не забезпечить майбутнього психолога достатньо сформованою іномовною комунікативною компетентністю. Варто зауважити, що рівень лінгвістичної нормативності іномовлення психолога має відповідати рівню його професійної насиченості.

Відповідно до того, майбутньому психологу-посередникові потрібно оволодіти професійними знаннями для досягнення запрограмованих результатів своєї діяльності. Психолог може вести бесіду з клієнтом, вибудовуючи при цьому всі свої психологічно-мовленнєві дії в чіткій логічній послідовності, дотримуватися встановлених регламентом правил, проте не досягнути бажаного результату спілкування. Серед вірогідних причин невдачі в більшості таких випадків можна зазначити те, що їхнє мовлення позбавлене прагматичного аспекту. Згідно з нашою інтерпретацією визначення В.О. Коккоти [6, с. 20], ми розуміємо прагматичну ознаку мовлення як здатність психолога встановити контакт із співрозмовником, подолавши при цьому психологічні бар'єри спілкування, розпочати медіативну бесіду й підтримати її протягом усього періоду спілкування та логічно завершити розпочату розмову, досягнувши при цьому поставленої мети. Варто акцентувати, що прагматичність мовлення психолога-медіатора передбачає здатність впливати на свідомість людини так, щоб непомітно підвести її до тих шляхів виходу зі складної конфліктної ситуації, які психолог запрограмував із самого початку процедури проведення медіативної бесіди. Лінгвістично така тактика мовленнєвої поведінки психолога буде виражатися спеціальними професійними та загальнориторичними засобами мови, якою він спілкується. Описаний аспект мовлення психолога-посередника повинен виявлятися у високому рівні його професійної компетентності, саме тому третій структурний елемент комунікативної компетенції психолога охоплює *професійно-стилістичний* аспект мовлення.

Більше того, фахівець у сфері посередництва в конфліктних ситуаціях обов'язково повинен уміти засобами іноземної мови виконати такі складні професійно-мовленнєві дії, пов'язані зі сприйняттям мовлення конфліктуючих сторін, як уточнення обставин суперечки, пропозиція альтернативних варіантів компромісного рішення, створення усних або письмових текстів-рекомендацій щодо нівелювання конфлікту, оформлення договор-

них відносин між сторонами конфліктної ситуації. Саме тому третій компонент іншомовної компетенції психолога стосується професійно-мовленнєвої сторони спілкування.

У результаті проведеного нами аналізу професійної діяльності психолога-медіатора з погляду його іншомовної комунікативної компетенції очевидно, що професійно орієнтована англомова компетенція в говорінні психолога посередника складається з установлених нами трьох структурних компонентів: професійно-мовного, професійно-стилістичного і професійно-мовленнєвого. Крім того, потрібно взяти до уваги те, що майбутній фахівець має відрізнити неформальну тональність спілкування від офіційно-ділового тону, особистий лист від ділового листування, увічливість від грубощів, знати специфічні лексичні особливості рідної та іноземної мов [1, с. 11–17], [5, с. 109–114]. Значущість прагматичних знань студентів, котрі вивчають іноземну мову для спеціальних цілей, пояснюється наявністю в кожній з національних соціокультурних професійних спільнот специфічних і прагматичних особливостей фахового спілкування [7, с. 74–78], [10, с. 326–330].

Щодо особливостей формування запропонованого нами професійно-стилістичного компонента професійної англомовної компетенції психолога потрібно акцентувати увагу передусім на тактиці й стратегії мовленнєвої поведінки майбутнього фахівця. Тому, розглядаючи особливості формування професійно-стилістичного компонента в професійно орієнтованій англомовній компетенції психолога, потрібно виокремити таке:

1) отримання знань а) основних функціональних стилів спілкування (наприклад, *scientific* – науковий, *official* – офіційно-діловий, *publicist* – публіцистичний, *colloquial* – розмовний, *poetic* – художній); б) схем побудови текстів, що функціонують як способи спілкування; в) способів побудови риторичних структур; г) композиційно мовленнєвих і жанрових форм (наприклад, *науковий стиль властивий таким жанрам: monograph* – монографія, *scientific paper* – наукова стаття, *theses* – дисертація, *annotation* – анотація, *review* – рецензія, *tutorial* – підручник, *lecture* – лекція; офіційно-діловий стиль реалізується в таких текстах: *law* – закон, *codes* – кодекс, *statutes* – устав, *order* – наказ, *announcement* – оголошення, *authorization* – доручення, *report* – розписка, *protocol* – протокол, *act* – акт, *instructions* – інструкція, *letter* – лист, *list* – список, *enumeration* – перелік, *invoice* – накладна тощо, а також *presentations at meetings* – виступи на зборах, *conferences* – наради, *press-conferences* – прес-конференції, *conversations with business partners* – бесіди з діловими партнерами тощо);

2) формування таких навичок, як а) використання мовних засобів відповідно до типу створюваного тексту; б) оформлення тексту в стилістично коректній формі;

3) розвиток таких умінь, як а) планування пропонованого тексту; б) прогнозування комунікативної відповідності мовних засобів, тобто таких, що викличуть певні емоції в співрозмовника і вплинуть на його подальшу поведінку.

Наприклад, для виклику в сторін конфлікту почуття емпатії, а також довіри та взаєморозуміння, що змінить поведінку опонентів у конструктивному напрямі вирішення конфлікту, доцільно застосувати професійно-стилістичний прийом активного слухання, який реалізується через перефразування медіатором почутої інформації власними словами:

Active listening is a communication technique used in counseling, training and conflict resolution, which requires the listener to feed back what they hear to the speaker, by way of re-stating or

paraphrasing what they have heard in their own words, to confirm what they have heard and moreover, to confirm the understanding of both parties;

в) структурування тексту бесіди зі сторонами конфлікту згідно з професійним функціональним стилем і стратегією мовленнєвої поведінки посередника.

Варто зауважити, що стратегія мовленнєвої поведінки посередника залежить від обраної сперечальниками моделі поведінки в переговорах: 1) уникнення, 2) поступка, 3) заперечення, 4) наступ. За умови використання учасником конфлікту заперечливого типу поведінки, психолог-посередник повинен таке: а) продемонструвати учасникам переговорів складність і небезпеку обговорюваної проблеми, наприклад:

I'm afraid I have to remind you about the existing problem, about its difficulty and danger. – Боюся, я змушена нагадати вам про наявну проблему, про її складність і небезпеку.

The problem won't disappear; it won't go anywhere unless you resolve the conflict. – Проблема не зникне, вона нікуди не подіється, поки ви не залагодите конфлікт;

б) виявити ініціативу під час обговорення предмета суперечки, наприклад:

I want to point out once again the danger and possible damage of the unresolved conflict situations. – Уконтре, я хочу зробити акцент на небезпеці й можливій шкоді невирішених конфліктних ситуацій;

в) створити сприятливу для обговорення проблеми атмосферу, наприклад:

If I understand you correctly you feel uncomfortable answering some of my enquiring questions but that's required by the procedure of mediation. – Якщо я правильно Вас розумію, Ви почуваете себе не зовсім комфортно, відповідаючи на деякі з поставлених мною запитань, проте, варто відзначити, що цього вимагає власне сама процедура медіації.

Let me try to reduce your feeling of discomfort about having to share "too personal information", reminding you that all the information said or heard during the mediation session stays strongly confidential. – Дозвольте мені спробувати зменшити Ваш дискомфорт через обговорення «занадто особистої інформації», нагадавши Вам про те, що все сказане й почуте тут залишиться суворо конфіденціальним;

г) показати сперечальникам можливі шляхи вирішення проблеми, наприклад:

Take a closer look at this variant from the other perspective focusing on the benefits you may gain instead of possible drawbacks. – Давайме глянемо на цей варіант вирішення під іншим кутком, фокусуючи увагу на вигоді, яку Ви отримуєте, а не на можливих витратах.

Висновки. З викладеного випливає, що прагматична роль майбутнього психолога має включати такі мовні засоби й стилістичні прийоми, які здатні вплинути на свідомість і поведінку співрозмовника, переконати його в чомусь або навіть змінити його початкові судження з метою досягнення найбільшого ефекту його професійної діяльності. Здійснена нами характеристика лінгводидактичних особливостей говоріння як компонента професійно орієнтованої компетенції майбутніх психологів та виявлення характерних особливостей її формування відкривають нам перспективи подальших розвідок щодо покращення наявних і розробки нової методик формування професійно орієнтованої англомовної компетенції в говорінні майбутніх психологів.

Література:

1. Гак В.Г. Прагматика, узус и граматика речи / В.Г. Гак // Иностранные языки в школе. – 1982. – № 5. – С. 11–17.
2. Гез Н.И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н.И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2. – С. 17–24.
3. Гринюк Г.А. Етапи формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів економічних спеціальностей / Г.А. Гринюк, Ю.О. Семенчук // Іноземні мови. – 2006. – № 2. – С. 22–27.
4. Измайлова О.А. Формування іншомовної комунікативної компетенції як структурного компоненту комунікативної культури студентів мовних ВНЗ / О.А. Измайлова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. – 2010. – № 17. – С. 66–72.
5. Каменський О.І. Іншомовна компетентність як компонент змісту професійної підготовки фахівця економічного профілю / О.І. Каменський // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»: зб. наук. праць. – 2008. – № 120. – С. 109–114.
6. Коккота В.О. Лингводидактическое тестирование: [науч.-теорет. пособие] / В.О. Коккота. – М.: Высшая школа, 1989. – 127 с.
7. Методика навчання англійської мови студентів-психологів: [монографія] / [О.Б. Тарнопольський, С.П. Кожушко, Ю.В. Дегтярьова, М.Р. Кабанова, Н.В. Безпалова]; за заг. та наук. ред. О.Б. Тарнопольського. – Д.: Дніпропетр. університет імені Альфреда Нобеля, 2011. – 264 с.
8. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: [підручник] / кол. авторів під кер. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
9. Топалова В.М. Формирование социокультурной компетенции студентов технического вуза (на материале английского языка): дисс. ... канд. пед. наук / В.М. Топалова. – К., 1998. – 168 с.
10. Ягельська Н.В. Методика укладання європейських мовних портфелів для різних категорій власників / Н.В. Ягельська // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки»: збірник / Чернігівський держ. пед. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. – Чернігів, 2007. – Вип. 48. – С. 326–330.
11. Halliday M.A.K., McIntosh A., Strevens P. The users and use of language. Readings in the sociology of language / Edited by J. Fishman. – The Hague and Paris: Mouton, 1970. – P. 136–169.

Левчик И. Ю. Особенности формирования профессионально-стилистического компонента в профессионально ориентированной англоязычной компетенции психолога

Аннотация. В статье подана характеристика компонентов англоязычной коммуникативной компетенции психолога-посредника. Названы и обоснованы лингводи-

дактические особенности формирования профессионально-стилистического компонента, которые заключаются в получении знаний основных функциональных стилей общения, схем построения текстов, функционирующих как способы общения; способов построения риторических структур; композиционно речевых и жанровых форм; а также в формировании навыков использования языковых средств в соответствии с типом создаваемого текста и оформления текста в стилистически корректной форме; в развитии умений планирования предлагаемого текста; прогнозирования коммуникативного соответствия языковых средств и структурирования текста беседы со сторонами конфликта в соответствии с профессиональным функциональным стилем и стратегией речевого поведения посредника.

Ключевые слова: профессионально-стилистический компонент, коммуникативная компетенция, лингводидактические особенности, стратегия речевого поведения посредника.

Levchik I. The features of formation of professional and stylistic component in the professionally oriented English-language competence of a psychologist

Summary. The article describes the components of English language communicative competence of a psychologist-mediator. The linguodidactic features of formation of professional and stylistic components have been named and grounded, they include gaining knowledge of basic functional styles of communication, schemes of building texts that function as means of communication; rhetorical methods of constructing structures; compositional speech forms and genres; as well as formation skills in the use of language means in accordance with the type of text and its editing in the stylistically correct manner; development of skills in planning the text to be proposed; matching prediction communicative language means and structuring the text of conversations with the conflict parties in accordance with professional functional style and strategy of mediator's speech behavior.

Key words: professional and stylistic components, communicative competence, language features, strategy of mediator's speech behavior.

*Литвин А. А.,
викладач кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури*

СЛОВОСКЛАДАННЯ ЯК СПОСІБ УТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ІННОВАЦІЙ СПОРТИВНО-ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ «СПОРТИВНИЙ ТУРИЗМ» (“SPORT TOURISM”)

Анотація. У статті проаналізовано словоскладання як один із найпродуктивніших способів утворення англomовних інновацій у спортивно-туристичній сфері. З метою визначення змісту складного слова описано критерії його ідентифікації, а також виділено три групи складних слів-неологізмів відповідно до їхнього смислового значення. Аналіз синтаксичних ознак складного слова засвідчив, що найпродуктивнішою моделлю утворення складних слів є модель $n + n = N$.

Ключові слова: словоскладання, складні слова, словотвір, неологізми, фонетичні, морфологічні, семантичні й орфографічні критерії складного слова, смислове значення складного слова.

Постановка проблеми. Словоскладання відіграє важливу роль в утворенні англomовних інновацій спортивно-туристичної сфери. Цей спосіб словотворення пов'язаний із визначенням сутності складного слова та його критеріїв. Оскільки в англійській мові складні слова компонується із повнозначних форм, то інколи їх важко відрізнити від словосполучень. Саме тому науковці визначають складне слово відповідно до його меж позначення різновидів понять у мові.

Д.О. Мешков зауважує, що складним словом можна назвати послідовність двох іменників у спільному відмінку, оскільки така послідовність не є синтаксичною, тобто не може виступати в ролі словосполучення, тому за принципом *tertium non datur* вважається складним словом [3, с. 88].

Відповідно до структури слова, І.В. Арнольд ділить складні слова на п'ять груп: 1) складні слова, які утворилися за допомогою поєднання основ: *dancesport* (спортивні бальні танці), *snowboarding* (спуск по засніжених схилах і горах на спеціальному снаряді – сноуборді), *whitewash* (поразка з результатом жодного забитого гола у ворота суперника); 2) складні слова, основи яких поєднанні голосним або приголосним звуком: *nanobreak* (короткий відпочинок, який включає лише одну ніч в готелі, мотелі тощо); 3) складні слова, що утворюються із повнозначних слів і сполучаються за допомогою прийменника або сполучника: *husband-and-wife* (успішний виступ учасників парного виду спорту завдяки чудовій грі лише одного гравця), *just-in-time lifestyle* (стиль життя сучасної людини, яка ніколи довго не займалася однією справою), *ham-and-egging* (хороший загальний результат команди, унаслідок чудової гри кожного учасника в різний період гри); 4) складноскорочені слова – ця група поєднує два види утворення складних слів: словоскладання й скорочення: *BAZE jumping* (стрибки з певного фіксованого об'єкта за допомогою спеціального парашута), *BMX* (катання на велосипеді, коли учасники проходять короткі дистанції типу мотокросу і тріалу та здійснюють фігурне водіння), *PFYM* (дієта, під час якої можна їсти все, що містить

потрібну кількість калорій і макронутрієнів (улюблена дієта спортсменів), *MAMIL* (чоловік середнього віку – прихильник велосипедного або ж будь-якого іншого спорту, де потрібно носити костюм із лайкрових матеріалів; 5) складнопохідні слова – поєднання двох видів словотворення: словоскладання й афіксація: *age fraudster* (спортсмен, який приховує свій справжній вік), *beer miler* (учасник змагань, котрий поєднує біг із випиванням пива), *fastpacker* (той, хто швидко пересувається гористою місцевістю із рюкзаком за спиною) [1, с. 161].

За визначенням І.В. Арнольд, складне слово – це поєднання двох або трьох (у рідкісних випадках) основ, які функціонують як одне ціле й виступають у ролі особливої цілісної лексичної одиниці в реченні [1, с. 159]. Думку про те, що цілісність значення є основною ознакою виділення складного слова, підтверджено також у працях Ю.А. Жлуктенко, А.І. Смирницького. Зокрема, Ю.А. Жлуктенко цілісністю слова називає цілісність смислового значення, тобто усвідомлення того, що предмет або явище, яке описується, є неподільним [2, с. 129].

Метою статті є встановлення особливостей утворення складних слів-неологізмів спортивно-туристичної сфери в сучасній англійській мові й визначення критеріїв їхньої ідентифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення статусу складного слова чи словосполучення О.Д. Мешков пропонує два підходи: глобальний та індивідуальний [3, с. 67]. Глобальний аспект полягає у визначенні загального критерію, який поширюється на весь корпус утворень відповідного типу. Індивідуальний аспект спрямовується на аналіз кожної лексичної одиниці, яка розглядається через призму фонетичних, морфологічних, семантичних і орфографічних критеріїв з метою визначення цілісності смислового значення утворень. Деякі науковці (Ю.А. Жлуктенко, Е.Н. Бортнічук, І.В. Василенко, Л.П. Пастушенко) описують ці критерії як внутрішні ознаки, а також виділяють зовнішні (синтаксичні) ознаки. Аналіз внутрішніх ознак дає змогу визначити ціліснооформленість окремо взятої лексичної одиниці, тоді як зовнішні ознаки свідчать про ціліснооформленість лексичної одиниці в потоці мовлення [2, с. 130].

Морфологічні ознаки складних слів свідчать про їхню морфологічну єдність. Ю.А. Жлуктенко зазначає, що морфологічні ознаки складних слів – це об'єднання морфологічно неподільних основ, а також основ, які поєднуються голосним або приголосним звуком [2, с. 134].

Фонетичні ознаки складних слів-неологізмів проявляються в наявності одного об'єднувального наголосу, що не притаманне словосполученню: *minimoon* (короткий і простий медовий місяць), *soccerplex* (футбольний комплекс з усіма приміщеннями та площадками), *sufferfest* («кріпатура» – біль і дискомфорт у м'язах після надто інтенсивної фізичної праці). Оскільки в англійській мові існує тенденція до наголошення першого

структурного компонента в складних словах, багато науковців надають йому ключового значення. Проте існують складні слова-неологізми, що мають подвійний наголос: *dancesport*, *hyperflyer* (людина, яка дуже часто користується повітряним транспортом), *bike-jousting* (лицарські двобої на спеціальних велосипедах, перетворених на «бойових коней»). Оскільки наголос може залежати від фразового наголосу або ж синтаксичної функції складного слова, він не завжди точно вказує на ознаки складного слова. Відповідно до запропонованих Ю.А. Жлуктенком моделей акцентування в спортивно-туристичній сфері, виокремлюємо такі моделі складних слів-неологізмів: 1) головний і об'єднувальний наголос на першому компоненті, а саме: *bellyboarding* (катання на дошці, лежачи на животі), *dirtsurfing* (катання на двохколісній дошці з кайтом, імітуючи рухи серфінгу та сноубордингу), *meanderthal* (особа, яка здійснює повільну прогулянку пішки), *snowcross* (перегони на снігоходах); 2) подвійний наголос – головний наголос на першому компоненті й слабкий, другорядний наголос – на другому компоненті: *gorge-walking* (ходіння або плавання вздовж невеликої річки, долаючи пороги, водоспади та інші перешкоди), *hubby-wife* (успішний виступ учасників парного виду спорту завдяки чудовій грі лише одного учасника); 3) головний наголос на обох компонентах складного слова: *Bosman ruling* (дозвіл гравців переходити в інші клуби з моменту втрати чинності контракту), *cereal box* (неякісний шолом для хокею), *bait bike* (спеціальний велосипед-приманка для велосипедних злодіїв), *trail angel* (людина, яка безкоштовно забезпечує пішохідних туристів їжею та іншими необхідними для подорожі речами).

Недоліком фонетичних ознак у визначенні статусу складного слова-неологізму є те, що не всі словники фіксують наголоси. Очевидно, що місце наголосу залежить від особистого чуття мовця, зокрема від того, як мовець сприймає послідовність лексичних одиниць у неологізмі. Якщо складне слово-неологізм позначає єдину смислову одиницю, то наголос буде об'єднувати компоненти складного слова: *dirtsurfing*, *fastpacking* (пробіжки, що здійснюються гористою місцевістю із рюкзаком за спиною). Проте, якщо складне слово складається із двох самостійних лексичних одиниць, усі компоненти будуть однаково наголошені: *beer miler*, *bike box* (місце для велосипедистів перед світлофором, як правило, на роздоріжжі, для того щоб велосипедисти зупинилися перед автомобілем і продовжували поїздку першими). Іншим недоліком фонетичних ознак для визначення складного слова-неологізму є те, що серед складних слів-неологізмів зустрічаються ідентичні за своїми ознаками слова, проте позиція наголосу інша: *dirtsurfing* – об'єднувальний наголос; *skysurfing* (виконання елементів серфінгу у вільному падінні), *snowsurfing* («сніговий серфінг», спуск на одній спеціальній лижі) – подвійний наголос. Окрім цього, деякі словники подають протилежні варіанти наголосів: *bodyboarding* (катання по хвилях на дошці, лежачи на животі) – подвійний наголос (Collins English Dictionary) та головний (об'єднувальний) наголос на першому компоненті (Oxford Dictionary).

Отже, значна кількість неточностей під час визначення статусу складного слова за допомогою фонетичного критерію свідчить про те, що цей критерій не дає достатніх ознак, для того щоб уважати неологізм складним словом, однак він слугує його додатковою ознакою.

Орфографічність складних слів-неологізмів є наступною ознакою для визначення складного слова. Проте існує певна розбіжність у написанні деяких складних слів-неологізмів:

age fraud, *age-fraud* (неправильне повідомлення стосовно свого справжнього віку, особливо поміж спортсменів); *bikelash*, *bike-lash* (негативна реакція на велосипедистів із боку міліціонерів і водіїв); *fastpacking*, *fast-packing*, *fast packing*; *retro running*, *retro-running*, *retrorunning* (біг у зворотному напрямі); *sightjogging*, *sight-jogging*, *sight jogging* (здійснення огляду визначних місць під час легкого бігу).

Ураховуючи орфографічні ознаки, науковці схильні вважати складними словами-неологізмами ті слова, які пишуться разом, оскільки саме написання слів разом свідчить про те, що лексична одиниця сприймається як семантична єдність [2, с. 133].

Написання слів через дефіс не позбавлене ознак, які допомагають підтвердити статус складних слів-неологізмів. Дослідники Ю.А. Жлуктенко, Е.Н. Бортнічук, І.В. Василенко, Л.П. Пастушенко, І.В. Арнольд виділяють естетичну функцію при написанні складних слів через дефіс, що в результаті полегшує читання слова. Уважається, що в американському варіанті англійської мови існує тенденція до написання складних слів-неологізмів разом, натомість у британському варіанті – до написання через дефіс [2, с. 133]. Щодо орфографічних ознак складних слів Д.О. Мешков стверджує, що написання компонентів у складному слові окремо не є достатньою ознакою вважати його словосполученням, проте написання слів разом – це беззаперечна ознака складного слова [3, с. 68].

Оскільки розбіжність у написанні складних слів-неологізмів не дає змоги чітко визначити статус складного слова, вважаємо, що орфографічні ознаки не є ключовими критеріями для підтвердження складного слова, однак вони надають додаткові підстави для встановлення їхнього статусу.

Виявлення внутрішніх ознак не є визначальним у встановленні статусу складного слова, оскільки вони не вичерпно описують ознаки складного слова. Ці критерії не існують у гармонії й не розташовуються за ієрархією.

Дослідники Г. Пауль, О. Епресен наголошують на домінантності семантичного критерію. Цю думку поглиблює Ю.А. Жлуктенко, стверджуючи, що один лише семантичний критерій не можна вважати ключовим у визначенні статусу складного слова, оскільки фразеологічні одиниці також виражають одне поняття й деякі з них володіють високим ступенем семантичної зв'язаності [2, с. 129]. Більшість же дослідників вважають семантичний критерій найбільш провідним і визначальним, оскільки саме він спроможний розкрити цілісність значення складного слова. Між компонентами складного слова існують певні смислові зв'язки. Для того щоб проаналізувати семантику складного слова, науковці наполягають на вивченні значення кожного елемента складного слова.

У сфері спортивного туризму ми виділяємо такі групи складних слів-неологізмів відповідно до їхнього смислового значення:

складні слова, значення яких відповідає сумі значень їхніх компонентів: *bikelash* (негативна реакція на велосипедистів із боку міліціонерів і водіїв); *bike-jousting* (лицарські двобої на спеціальних велосипедах, перетворених на «бойових коней»);

складні слова, у яких один компонент змінив своє значення: *wakeboarding* (виконання трюків у стрибку з хвилі-трампліна); *vacation bank* (річний розподіл періоду відпустки);

складні слова, значення яких не відповідає значенню їхніх компонентів: *cereal box* (неякісний шолом для хокею); *couchhogger* (особа, яка веде пасивний стиль життя); *game*

potato (неактивний уболівальник, котрий спостерігає за грою по телевізору); *gutter bunny* (людина, яка їздить на роботу на велосипеді); *fridge kid* (молодий британець, котрий тренується на спеціальній закритій сніговій арені). Ці складні слова-неологізми є ідіоматичні або немотивовані.

Немотивовані складні слова-неологізми не зберігають предметно-логічного зв'язку та не мають прямих асоціацій зі значенням компонентів складного слова-неологізму. Під час утворення цього складного слова лексичне значення обох компонентів зливається й утворюється нова семантична одиниця з новим значенням, яке не відповідає індивідуальному значенню компонентів.

Окрім немотивованих складних слів-неологізмів, у спортивно-туристичній сфері зустрічаються повністю мотивовані складні слова-неологізми та частково мотивовані складні слова-неологізми. Повністю мотивовані слова-неологізми є семантично прозорими й утворюються на основі логіко-предметного зв'язку: *flowriding* (катання по штучній хвилі, копіювання її припливу та відливу своїми рухами), *microvacation* (дуже короткий відпочинок), *wayfinding* (уміння складати символи й знаки, що допомагають туристам пересуватися з місця на місце). Смыслова структура частково мотивованих складних слів-неологізмів формується на асоціаціях, які формуються на конкретно-предметному значенні: *soccer leave* (відпустка для відвідування футбольного матчу, особливо під час проведення світового чемпіонату), *soccer mom* (заміжня та непрацююча представниця середніх класів, котра займається вихованням дітей і відвідує всі футбольні матчі), *rink rage* (бійки, сварки й інші конфлікти на хокейному полі).

Окрім аналізу фонетичних, морфологічних, семантичних і орфографічних критеріїв, для ідентифікації складного слова використовується також логіко-операційні прийоми Д.О. Мешкова. Ці прийоми спрямовані на визначення цілісності значення складного слова, діляться на три групи: прийом доповнення, прийом розширення та прийом підставлення [3, с. 70].

Прийом доповнення полягає в уведенні слова, яке характеризує перший компонент. Якщо вживання такого слова буде допустимим, то це утворення вважається словосполученням, в іншому випадку – це складне слово. Отже, якщо доповнити складне слово *ghost bike* (старий, пофарбований у білий колір велосипед, прикріплений до огорожі, на місці смерті велосипедиста в дорожньо-транспортній пригоді) словом *very* (*a very ghost bike*), то таке утворення буде некоректним і недопустимим.

Прийом розширення полягає в неможливості розширити складне слово іншими однорідними елементами. Так, складне слово *bike box* не можна розширити іншим компонентами, наприклад *car and bike box*. Це утворення є неправильним.

Прийом підставлення полягає в можливості замінити чи перемістити компонент складного слова без порушення його структурної цілісності: *snowsurfing*, *dirtsurfing*, *skysurfing*; *skateboarding*, *snowboarding*.

Зовнішні ознаки складних слів визначають порядок сполучуваності складних слів, синтаксичні зв'язки між компонентами складного слова та наявність чи відсутність службових елементів між компонентами. Аналіз компонентів складного слова-неологізму у сфері спортивного туризму виявив, що головним центром складного слова-неологізму є другий компонент, оскільки саме він визначає лексико-граматичні й семантичні риси першого компонента: *age fraud*; *bellyboarding*;

black-water rafting (плавання по підземних річках, потоках, печерах, катакомбах); *lifestyle fitness* (підтримка «життєвої форми» шляхом виконання такої повсякденної фізичної роботи, як прибирання домівки, садівництво).

Аналіз складних слів-неологізмів виявив, що найпродуктивнішою моделлю утворення складних слів-неологізмів є модель $n + n = N$: *Air Yoga* (заняття йогою в гамаку-гойдалці), *buck fever* (сердечний приступ, спричинений надмірним захопленням мисливця від побаченого чи вбитого оленя або надмірним зусиллям під час винесення оленя з лісу), *bucket list* (список досягнень і видів діяльності, які людина надіється здійснити у своєму житті). Серед складних іменників перший компонент уточнює й конкретизує другий компонент, виконуючи функцію прикметника: *dancesport*, *ghost bike*, *gorge-walking*.

Іншою продуктивною моделлю є модель $n + \text{Ving} = N$: *beer miling* (змагання, що поєднують біг із випиванням пива); *highlining* (ходіння по канату, натягнутому високо над землею); *powerbocking* (стрибки та біг на ходулях, зроблених із пружин); *tree-bashing* (катання на лижах поміж деревами на схилах гір).

Складні слова-неологізми цієї моделі можна поділити на 7 груп відповідно до їхніх смислових відношень:

– складні слова, що означають дію, яка виконується під час бігу: *fell running* (біг і перегони по гірській і пагористій місцевості), *beer miling*, *retro running*, *fastpacking*;

– складні слова, що означають дію, яка виконується під час пішохідних походів: *leaf peeping* (пошуки місць із найбільшою кількістю кольорового листа (у певний період осені), *gorge-walking*, *wayfinding*;

– складні слова, що означають екстремальну дію, виконану на воді: *flowriding*; *black-water rafting*, *cliff diving* (стрибки у воду з висоти скелі (як екстремальний спорт);

– складні слова, що означають екстремальну дію, виконану в повітрі: *jet-skiing* (політ на низьких висотах (над ворожою територією)), *hand gliding* (подія, коли пілот керує безмоторним засобом пересування в повітрі);

– складні слова, що означають екстремальну дію, виконану на дошці: *bellyboarding*, *dirtsurfing*, *mountainboarding* (спорт, у якому застосовують снаряд «маунтінборд»), *sandboarding* («сендбордінг» – катання на дошці на піску), *bodyboarding*, *riverboarding* (катання на дошці, лежачи на животі й використовуючи спеціальні плавці для ніг, що допомагають відштовхуватися та керувати рухом уперед);

– складні слова, які означають екстремальну дію, виконану з елементами серфінгу: *skysurfing*, *dirtsurfing*, *snowsurfing*;

– складні слова, що означають екстремальну дію, для виконання якої потрібно здійснити стрибок: *BASE jumping*, *bungee jumping* (стрибки зі скель, мостів або інших високих споруджень із прикріпленою до тіла еластичною мотузкою).

Наступною продуктивною моделлю складних слів-неологізмів є модель $\text{Adj} + \text{Noun} = N$. Ця модель є синтаксичною, тобто порядок компонентів у складному слові збігається із порядком слів у словосполученні: *silent traveler* (мандрівник, який користується виключно Інтернет-технологіями, нехтуючи послугами туристичної індустрії), *whitewash*. У такій моделі зустрічаються складні прикметники: *just-in-time lifestyle* (стиль життя сучасної людини, котра ніколи довго не займалася однією справою).

Менш продуктивною моделлю є трьохкомпонентна модель $\text{Adj} + N + N$: *black water rafting*, *black hole resort* (курорт, де блокуються всі вхідні та вихідні сигнали Інтернету), *free solo*

climbing (піднімання по скелях чи інших високих об'єктах без будь-яких допоміжних заходів і підстрахування).

Висновки. Словоскладання є одним із найактивніших способів утворення неологізмів у спортивно-туристичній сфері. Оскільки цей спосіб пов'язаний із визначенням сутності складного слова, то для його ідентифікації застосовані різні критерії (фонетичні, морфологічні, семантичні й орфографічні). Окрім цього, використано логіко-операційні прийоми Д.О. Мешкова. У сфері спортивного туризму простежуються такі групи складних слів-неологізмів відповідно до їхнього смислового значення: складні слова, значення яких відповідає сумі значень їхніх компонентів; складні слова, у яких один компонент змінив своє значення; складні слова, значення яких не відповідає значенню їхніх компонентів. Аналіз синтаксичних ознак складних слів-неологізмів засвідчив, що найпродуктивнішою моделлю утворення складних слів-неологізмів є модель $n + n = N$. Менш продуктивними моделями є такі: $n + \text{Ving} = N$, $\text{Adj} + \text{Noun} = N$, $\text{Adj} + N + N$.

Перспективним напрямом подальшого дослідження описаного вище явища вважаємо вивчення механізмів формування нових дериваційних елементів на базі словоскладання.

Література:

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка : [учебное пособие] / И.В. Арнольд. – 2-е изд., перераб. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2012. – 376 с.
2. Бортничук Е.Н. Словообразование в современном английском языке : [учебное пособие для студентов институтов и факультетов иностранных языков] / Е.Н. Бортничук, И.В. Василенко, Л.П. Пастушенко ; под редакцией Ю.А. Жлуктенко. – К. : Вища школа, 1988. – 263 с.
3. Мешков О.Д. Словосложение в современном английском языке / О.Д. Мешков. – М. : Высшая школа, 1985. – 187 с.
4. Collins English Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.

5. Merriam Webster Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.merriam-webster.com>.
6. Oxford English Dictionary Language Matters [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.oxforddictionaries.com>.

Литвин А. А. Словосложение как способ образования англоязычных инноваций спортивно-туристической сферы «СПОРТИВНЫЙ ТУРИЗМ» (“SPORT TOURISM”)

Аннотация. В статье осуществлен анализ словосложения как одного из самых продуктивных способов образования англоязычных инноваций в спортивно-туристической сфере. С целью определения содержания сложного слова описаны критерии его идентификации, а также выделены три группы сложных слов-неологизмов в соответствии с их смысловым значением. Анализ синтаксических признаков сложного слова показал, что самой продуктивной моделью образования сложных слов является модель $n + n = N$.

Ключевые слова: словосложение, сложные слова, словообразование, неологизмы, фонетические, морфологические, семантические и орфографические критерии сложного слова, смысловое значение сложного слова.

Lytvyn A. Composition as the way of English neologisms formation in the sphere of Sport Tourism

Summary. The article analyses composition as one of the most productive ways of English neologisms formation in the sphere of Sport Tourism. In order to reveal the content of compound words the criteria of their identification have been determined and the classification of compound neologisms into three groups concerning their sense of meaning has been undertaken. The syntactical characteristics of the compound neologisms analysis has proved to be rather effective in determining the model $n + n = N$ as the most productive one in compound neologisms formation.

Key words: composition, compound words, word-formation, neologisms, phonological, morphological, semantic, and graphic criteria of compound words, sense of meaning of compounds.

*Літвінова Н. В.,
викладач кафедри німецької мови і
літератури з методикою викладання
Криворізького національного університету*

СЕМАНТИКА ЛЕКСЕМИ MAGAD – «ДІВА, ДІВЧИНА» І ЇЇ РОЗВИТОК У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ДАВНІХ ТЕКСТІВ)

Анотація. У статті розглядається семантика лексеми magad – «діва, дівчина» в різні періоди розвитку німецької мови.

Ключові слова: концепт, значення, лексема, частота вживання, період, оригінальні тексти, графічний варіант.

Постановка проблеми. Концепт «людина», який, зазвичай, пов'язується з уявленням про «чоловіка» та «жінку», є значно багатограннішим і не обмежується лише цими двома значеннями. Якщо розглядати родинні зв'язки, то для їх позначення використовуються слова «батько», «мати», «син», «донька», «брат», «сестра» та інші. Коли мова йде про належність до статі (чоловічої чи жіночої), в мові вживаються слова «чоловік», «жінка», «хлопець», «дівчина», «хлопчик», «дівчинка» та інші.

Слова, на позначення людини, належать до найдавнішої і найуживанішої лексики, «яка утворює найважливіші ділянки мовної картини світу в давніх германців» [1, с. 405]. Вони майже не змінили своїх значень у процесі розвитку мови, але зазнали певних семантичних змін, таких як розширення чи звуження значення тощо. Лексика цієї тематичної групи є об'єктом досліджень у роботах В.В. Левицького, В.Г. Таранця, де розглядається походження та етимологічне значення слів зазначеної групи.

Мета статті – проаналізувати семантичне наповнення лексеми magad і його змінення в процесі розвитку німецької мови. Розглянемо лексико-семантичні варіанти слова magad у різні періоди.

Виклад основного матеріалу дослідження. У словнику Р. Шютцейхеля надаються основні значення і форми іменника magad для давньоверхньонімецького періоду: magad, masad, maged, magid, magit – висок. «діва», «незаймана дівчина», «дівчина, дівця» (Jungfrau) [2, с. 190]. Г. Кёблер, а також деякі інші дослідники, приводять ще додаткові значення «дівчинка», «дівчина»; розм. «(кохана) дівчина», «подруга» (Mädchen); заст. «служниця», «наймичка» (Mädchen, Magd) [3, с. 235].

Писемність в давньоверхньонімецькій мові була орієнтована, насамперед, на задоволення потреб церковно-християнської пропаганди. Тому літературні пам'ятники цього періоду мають, переважно, клерикальний характер. Все це зумовило вживання лексеми magad у текстах давньоверхньонімецького періоду, насамперед, у значенні: 1) висок. «діва», «незаймана дівчина». Розглянемо це на окремих прикладах:

«So selbo der forasago offono quati: Aer danne diu **magad** christian gabar in fleische, gabar sunu in sineru gotnissu fater, enti aer danne dera **magadi** ziit biquami za geberanne, gabar inan fater ano einigero ziteo bigin» [4, с. 9].

«Так сам пророк часто говорив: раніше в той час народила **діва** Ісуса во плоті, народила сина в його божественній суті батькові, і коли **діви** прийшов час народжувати, народила його (сина) батькові, не починаючи власного життя».

Ця ідея непорочного зачаття дівчиною, яка ще не була одружена, від святого духа, чітко прослідковується і в інших пам'ятниках давньоверхньонімецького періоду, насамперед, у молитвах і сповідях:

«So gloub, ich daz des gótes sunes suânger wart diu sin kiuskista muoter **magid** – ewiga sancta Maria, und daz er an aller sverodono wê von iro mennisclicho giborn wart, íro ie wesenter unvirwartun êwigun **magide**, bediu sament durnohte got unde durnohte mennisco» [5, с. 137].

«Таким чином, я вірю, що була вагітна божим сином його найчистіша мати – **діва** вічна свята Марія, і що він був народжений в тяжких муках земною жінкою, завжди незайманою (непорочною) вічною **дівою**, одночасно досконалий бог і досконала людина».

Лексема magad у значенні «діва», «незаймана дівчина» вживається у контексті, як правило, не окремо, а в сполученні з прикметниками, які, з одного боку, підкреслюють жіночу чистоту, взірцем якої в усі часи вважалося збереження дівочої цноти до заміжжя – «невинна, незаймана, чиста», з іншого – возвеличують жінку, яка, незважаючи на те, що народила дитину і стала жінкою фізіологічно, залишилася «вічною святою дівою» завдяки непорочному зачаттю від святого духа. Наприклад:

dhiu **unmeina** magad Maria – «**невинна (чиста) діва** Марія»;
magid **ewiga sancta** Maria – «**діва вічна свята** Марія»;
íro ie wesenter **unvirwartun êwigun** magide – завжди **незайманою (непорочною) вічною** дівою;
uone dero **kioskistun** magide **sancta** Maria – «від **найчистішої діви святої** Марії»;
von **sant** Mariun der **rainun** maigede – «**святою** Марією, **чистою** дівою».

Щодо вживання лексичної одиниці magad у значенні «дівчинка», «дівчина» – у давніх текстах, тут маємо такі приклади:

«Thô ni uuas lang te thiú,
that man an thea halla hôbid brâhte
thes thiodgumon, endi it thar theru thiornun fargaf,
magad for theru menegi: siu drôg it theru môder ford» [6, с. 53].

«Коли не було дуже довго тієї, слуга приніс за наказом голову чоловіка і віддав тій **дівчині-служниці** перед натовпом: вона понесла її далі матері».

У текстах давньоверхньонімецького періоду зустрічається дуже мало прикладів, у яких іменник magad представлено в значенні «(кохана) дівчина». Треба зауважити, що в обох випадках це значення підсилюється прикметником tunalic/munilic «кохана». Наприклад:

«Geuuet im thô umbi threa naht aftar thiú thesoro thiodo drohtin an Galileo land, thar he te ênum gômun uuard,
gebedan that barn godes:

thar scolda man êna brûd geban,
nunalica magat. Thar Maria uuas
 mid iro suni selbo, sâlig thiorna, mahtiges môder» [6, 71].

«Як минуло три дні, пішов тоді повелитель цих народів до Галілеї, де він був на бенкеті, щоб звернутися з проханням до дитяти господнього: там повинні були дати наречену, кохану дівчину. Тут була присутня зі своїм сином сама Марія, благословенна діва, мати всемогутнього».

Частота вживання лексеми *magad* у текстах давньоверхньонімецького періоду в кожному з розглянутих значень досить неоднорідна, й у відсотковому відношенні становить:

діва, незаймана дівчина	дівчинка, дівчина	(кохана) дівчина
0, 002%	0, 0007%	0, 0001%

У середньоверхньонімецький період досліджувана лексична одиниця має більшу кількість графічних варіантів, але ті ж самі значення. У словнику Лексера знаходимо такі форми і значення: іменник жіночого роду *maget, magt, mait, meit*, множ. *megede, meide* – 1) висок. діва, незаймана дівчина (особливо діва Марія); 2) молода самиця у тварин; 3) жіноча сором'язливість незайманої дівчини; 4) залежна дівчина, дівчина-служниця дами, служниця, наймичка [7, с. 132].

На відміну від текстів давньоверхньонімецького періоду, в яких лексема *magad* у значенні «діва», «незаймана дівчина», «дівця» вживалась, переважно, по відношенню до діви Марії, у середньоверхньонімецькому вона вживається у тому ж значенні, але коли мова йде про молоду, незаміжню дівчину шляхетного походження. Така зміна змісту значення пояснюється змінами у суспільстві, які відбувалися саме у цей час. У результаті розквіту лицарської літератури релігійно-церковна література виявилася відтиснутою на задній план. Саме в цей час виникають твори, які змінюють ставлення до жінки та її ролі у суспільстві. Розглянемо семантику досліджуваної лексеми з точки зору цих змін.

В оригінальних текстах середньоверхньонімецького періоду лексична одиниця *maget* вживається, насамперед, у значеннях: висок. діва, незаймана дівчина (*Jungfrau*) і залежна дівчина, дівчина-служниця дами, служниця (*Dienerin*):

«Sie sprach: «ritter edele, ir sult ez lâzen stân!
 des ir dâ habet gedingen, jan mag es niht ergân.
 Ich wil noch **magt** beliben (ir sult wol merken daz)
 Uns ich diu mære ervinde» [8, с. 110].

«Вона сказала: «Шляхетний лицарю, облиште!

Те, що ви збираєтесь зробити, цього не станеться.

Я маю намір залишатися **незайманою** (і ви маєте це прийняти до уваги)

доти, поки я не дізнаюся вашої таємниці».

Є також приклади, в яких досліджуване слово вживається не в прямому значенні діва, незаймана дівчина, як в попередньому прикладі, а як молода дівчина, тобто незаміжня, як протиставлення до жінки:

«Wider ein ander giengen **maget unde wip**.

man sach dâ wol gezieret vil manegen schoenen lip» [8, с. 103].

«Знову наблизились одна до одної дівчата і жінки, вдягнуті у вишукане вбрання».

Іменник *maget* вживається також по відношенню до молоді незаміжньої дівчини шляхетного походження (у рамках значення діва, незаймана дівчина), і це значення обов'язково підсилюється прикметником *edel* – «шляхетний, благородний»:

«Er gedachte ouch manege zîte: «wie sol daz geschehen
 daz ich die **maget** edele mit ougen müge sehen?
 die ich von herzen minne und lange hân getân,
 diu ist mir noch vil vremde: des muoz ich trurêc gestân» [8, с. 28].

«Часто він розмірковував: «Як може так статися, що я побачу цю шляхетну **дівчину** на власні очі?».

Досліджувана лексема вживається також із прикметниками, які возвеличують, підкреслюють жіночу вроду:

minneclichen meide – «гарненька дівчина»;

ein **schœniu** meit – «гарна, вродлива дівчина»;

herlichen meit – «прекрасна дівчина»;

wârtlichen meit – «гарна, вродлива дівчина»;

lobelîch meit – «дівчина, яка варта того, щоб її возвеличували, славили»;

wünneclîche meit – «чарівна дівчина».

У значенні «залежна дівчина, дівчина-служниця дами, служниця (*Dienerin*)» лексема *maget* вживається переважно у множині:

«Dô hiez ir juncfrouwen drîzec **meide** gân

ûz ir kemenâten Krimhilt diu künegin,

die zuo solhem werke heten droezlîchen sin» [8, с. 66].

Гюнтер мав поїхати до Бургундії, щоб там децю владнати. Йому і його підлеглим потрібен був гарний одяг, щоб з'явитися перед тамошніми жінками у пристойному вигляді. Він звернувся за допомогою до своєї сестри Кримхільди, аби вона та її служниці зшили відповідний одяг. Кримхільда вислухала прохання свого брата, а потім наказала тридцяти **дівчатам** із кола своїх фрейлін, які мали особливий хист до такої роботи, прийти до неї.

У цій ситуації мова йдеться про молодих незаміжніх дівчат, які прислужували особі шляхетного походження.

Частота вживання лексеми *maget* у текстах цього періоду в кожному із розглянутих значень у відсотковому відношенні становить:

діва, незаймана дівчина (<i>Jungfrau</i>)	залежна дівчина, дівчина служниця дами, служниця (<i>Dienerin</i>)
0,005	0,004

У сучасній німецькій мові досліджувана лексична одиниця має такі форми і значення:

das *Mâdel* – розм. 1) дівчинка, дівчина; 2) (кохана) дівчина;

die *Magd* – заст. робітниця для сільськогосподарських робіт, батрачка (*Landarbeiterin*), служниця, дівчина для виконання чорної, важкої роботи (*Dienerin, Mädchen für grobe Arbeiten*); die *Magd Gottes* – рел. діва Марія;

das *Mâgd(e)lein* – поет. заст. дівчинка, дівчина;

die *Maid* – заст. поет. діва, дівчина; служниця, скорочена форма від свн. *maget*.

Ранньоверхньонімецьке *Meid* загубилося протягом 16 століття. У романтичній поезії ця лексема отримала друге життя і на початку 20 століття вживалася по відношенню до учениць сільськогосподарських шкіл домашнього господарства (*landwirtschaftliche Hausschulen*) [9, с. 575; 10, с. 834].

Частота вживання в текстах сучасної німецької літератури для кожної лексичної одиниці становить: *das Mâdel* – 40, *die Magd* – 139, *das Mâgd(e)lein* – 39, *die Maid* – немає даних [11, с. 395].

Висновки. Спираючись на проаналізовані оригінальні тексти давньо– та середньоверхньонімецьких періодів і на матеріал словників, можна зробити такі висновки.

Досліджувана лексична одиниця *magad* і в давньоверхньонімецькому, і в середньовісньонімецькому періодах найчастіше вживається в значеннях висок. «діва», «незаймана дівчина», «дівця» (*Jungfrau*) та «(залежна) дівчина, дівчина-служниця» (*Mädchen, Magd*).

Проте ці значення в кожному з досліджуваних періодів мають дещо різний зміст, що зумовлено часом, станом суспільства та тими змінами, які відбувалися протягом розвитку цих періодів.

Так, у давньоверхньонімецькій мові лексема *magad* у значенні висок. «діва», «незаймана дівчина», «дівця» (*Jungfrau*) вживалася, насамперед, у відношенні до діви Марії та інших святих дів, тому що літературні пам'ятники цього періоду мали, переважно, клерикальний характер.

Це значення підсилюється прикметниками *unmeina* – «невинна (чиста)», *ewiga sancta* – «вічна свята» та іншими, які підкреслюють жіночу цноту і возвеличують жінку, яка залишилася «вічною святою дівою, завдяки непорочному зачаттю від святого духа».

У значенні «(залежна) дівчина, дівчина-служниця» (*Mädchen, Magd*) лексична одиниця *magad* вживається по відношенню до молодих, незаміжніх дівчат.

Значення «(кохана) дівчина» також підсилюється прикметником *munalic/munilic* «кохана», і таких прикладів дуже мало.

Найбільшу частоту вживання лексична одиниця *magad* у давньоверхньонімецьких текстах має в значенні висок. – «діва», «незаймана дівчина», «дівця» (*Jungfrau*) (0, 002%).

У середньовісньонімецький період на зміну релігійно-церковній літературі приходять куртуазно-лицарська література, яка змінює ставлення до жінки та її ролі у суспільстві. Ці зміни зумовили вживання іменника *maget* у значенні висок. «діва», «незаймана дівчина», «дівця» (*Jungfrau*) у відношенні до молоді незаміжньої дівчини (дівчат) шляхетного походження.

Як у давньоверхньонімецькому, так і в середньовісньонімецькому, вживання лексеми *maget* у значенні висок. «діва», «незаймана дівчина», «дівця» (*Jungfrau*) підсилюється прикметниками *edel* – «шляхетний, благородний», *minneclich* – «гарненька» та інші, які підкреслюють та возвеличують жіночу вроду, що було притаманне літературним пам'ятникам цього періоду.

У значенні «(залежна) дівчина, дівчина-служниця» (*Mädchen, Magd*) лексична одиниця *maget* вживається також по відношенню до молодих незаміжніх дівчат, які супроводжували та прислужували молодій пані. Зазвичай це були дівчата із сімей, батьки яких належали до числа придворних.

Найбільшу частоту вживання лексична одиниця *magad* у текстах середньовісньонімецького періоду має в значенні висок. «діва», «незаймана дівчина», «дівця» (*Jungfrau*) (0,005%).

У сучасній німецькій мові існує чотири синонімічні лексеми, спільним для яких є значення «дівчинка; дівчина» і «служниця». Значення «діва», яке має релігійний зміст, збереглося у фразеологічному виразі – *die Magd Gottes* рел. діва Марія.

Ці іменники належать до маловживаних слів і зустрічаються, переважно, в поетичних творах і в творах, які вже не належать до сучасної літератури. Натомість для позначення цих понять вживаються лексичні одиниці *das Mädchen* – 1) дівчинка, дівчина; 2) розм. (кохана) дівчина, 3) заст. служниця, прислуга [9, с. 574] і *das Dienstmädchen* – служниця, покоївка; (хатня) робітниця [9, с. 216].

Таким чином, для досліджуваної одиниці на всіх етапах розвитку німецької мови найуживанішими є значення «діва», «дівчинка, дівчина», «дівця» (*Jungfrau*) та «(залежна) дівчина, дівчина-служниця» (*Mädchen, Magd*).

Література:

1. Левицький В.В. Основи германістики / В.В. Левицький. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 527 с.
2. Schützeichel Rudolf. Althochdeutsches Wörterbuch / Rudolf Schützeichel. – [3. Aufl.]. – Tübingen, 1981. – S. 309.
3. Köbler Gerhard. Taschenwörterbuch des althochdeutschen Sprachschatzes / Gerhard Köbler. – München-Wien-Zürich, 1994. – S. 399.
4. Der althochdeutsche Isidor / [nach der Pariser Handschrift und den Monseer Fragmenten neu herausgegeben von Hans Eggers]. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1984. – S. 77.
5. Die kleineren althochdeutschen Sprachdenkmäler / [herausgegeben von Elias von Steinmeyer]. – Berlin/Zürich, 1963. – S. 408.
6. Altdeutsche Texte / [ausgewählt und kommentiert von H. Mettke]. – Leipzig, 1970. – S. 487.
7. Lexer Matthias. Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch / Matthias Lexer. – [34. Aufl.]. – Leipzig, 1974. – S. 343.
8. Das Nibelungenlied. Mittelhochdeutscher Text und Übertragung. Bd. 2 – Frankfurt am Main: Fischer Bücherei, 1971. – S. 304.
9. Москальская О.М. Большой немецко-русский словарь: в 2 т. / О.М. Москальская. – М., 2003. Т. 1. – 860 с., Т. 2. – 656 с.
10. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. – Berlin, 1993. Band 2. – S. 821–1 665.
11. Meier Helmut. Deutsche Sprachstatistik / Helmut Meier. – Hildesheim: Olms, – 1964. – S. 550.

Литвинова Н. В. Семантика лексеми *magad* – «дева, девушка» и её развитие в немецком языке (на материале древних текстов)

Аннотация. В статье рассматривается семантика лексеми *magad* – «девушка, девочка» в разные периоды развития немецкого языка.

Ключевые слова: концепт, значение, лексема, частота употребления, период, оригинальные тексты, графический вариант.

Litvinova N. Semantik of word *magad* – «girl» and its development in German language (based on materials of old texts)

Summary. In article is explored semantic of word *magad* – «girl» in different periods of development of German language.

Key words: concept, meaning, word, frequency of use, period, original texts, graphic version.

Mykhaylenko V. V.,

Doctor of Philology,

Professor, Dept. of Translation and Philology

Ivano-Frankivsk King Danylo Galytsky University of Law

NEGATION OPERATORS IN CREATING THE OPPONENT'S IMAGE

Summary. The paper examines negation operators (Neg. operator) as a means of creating an image of the opponent in the political discourse, namely the Announcement speech of Donald I. Trump. The definitions of the political discourse have one common feature 'the political use' and based on the concepts of power, conflict, control, or domination which in cognitive linguistics provide instruments for the identification and analysis of the audience manipulation. The explicit and implicit Neg. operators are defined as well as their functions in creating an opponent's negative image in the political speech.

Key words: negation, Neg. operator, political discourse, speaker, recipient, opponent, function, distribution, semantics.

Introduction. The very notions of political analysis and political discourse analysis are ambiguous in linguistics and political studies. The most common interpretation the Political Discourse Analysis is that it focuses on the analysis of 'political discourse', although Teun van Dijk [8, p. 12; 7, p. 12–52] says that, first, it is necessary to determine which discourse is political and which is not [see: 1, p. 236–244; 2]. "A political discourse expresses power or domination including the various forms of resistance or counter-power against such forms of dominance" [7, p. 249–283]. The term is suggestive of at least two possibilities: first, a discourse which is itself political; and second, an analysis of political discourse as an example of any discourse type [see: 2]. P.A. Chilton defines the political discourse as the use of language in ways that humans, being political animals, tend to recognize as political [4, p. 201]. We attempt to link social practice and linguistic practice, as well as micro- and macro-analysis of discourse [see: 9, p. 97]. The proposed definitions have one common feature 'the political use' and based on the concepts of power, conflict, control, or domination [see: 17, p. 111–113]. Concepts in cognitive linguistics provide instruments for the identification and analysis of linguistic and psychological strategies for manipulation in political discourse.

We shall concentrate on negation operators (Neg. operator) as a means of creating an image of the opponent in the political discourse, namely the Announcement speech of Donald I. Trump. The fact is that classification of types of political discourse much depends on the definition of the political sphere itself. We may consider all political activities of pre- and election campaign, electors, pressure groups, media, political parties and other players in the political process and the announcement speech is one of such activities in political context, which can turn any type of discourse into political. We must admit that when the politicians in power seem to hide the negative events within particular formulations that the population may not detect the truth, the politicians to come vehemently try to disclose and atomize them with the help of the Neg. operators.

The objective of this paper is to examine the functions of Neg. operators in his speech. Negation is one of the major controversial issues in philosophy, logic, and linguistics. Among the traditional problems of negation it is in the first place a phenomenon of semantic opposition. As such, negation relates an expression *e* to an-

other expression with a meaning that is in some way opposed to the meaning of *e*. This relation may be realized syntactically and pragmatically in various ways. Moreover, there are different kinds of semantic opposition [see: Stanford Encyclopedia of Philosophy On-line, 2015].

It has often been observed that the logical symmetry of negative and affirmative propositions in logic belies a fundamental asymmetry in natural language. In symmetric negation affirmative and negative structures show no differences except for the presence of the negative marker(s), whereas in asymmetric negation there are further structural differences, i.e. asymmetries. In comparison to different perspectives on negation, particular attention is paid to the action of the negative operator *not* and to its interaction with various elements [16, p. 552–570]. Based on an authentic corpus of data, we attempt to indicate the discursive contribution of the Neg. operators in political discourse.

Discussion. We deploy on different existing theories in order to further depict and elucidate various aspects that interact with the negative operator. There is a vast philosophical and linguistic literature on negation [see: 13 for a thorough overview].

In Paul Werth's [20] world text model negation is not just a static semantic notion. The contribution of the discursive level of the Neg. operators is highly contextual. We will begin by discussing standard negation, the negation of declarative verbal clauses. Among the features of the Neg. operators in political discourse are the following: the existence of more discursive entities, represented not only by the speaker but also by allusions to political adversaries and opponents, a rich background the speaker assumes to be shared with the audience. It emerges as a dynamic discourse process as it involves a constant reassessment of ongoing discourse [20, p. 198]. B. Sowinsky considers political language (discourse) as a unity of language structures in the political use specific for a definite language community [19, p. 249].

We shall start our investigation with 'standard negation', the term originates from John R. Payne [18, p. 197–242]. It can be characterized as the basic means that languages have for negating declarative verbal main clauses. In English we can identify the construction that adds *not* after the auxiliary verb as the standard negation strategy [see the history of English negation [15].

Investigation. We consider it appropriate not to analyse Neg. operators as single instances revealed many interesting aspects. Many of them are generated on the speaker's background knowledge, i. e. the speaker assumes that his hearer may form a certain thought at some point based on the same type of information [3, p. 11].

There are two points of differentiating functions of negation: (a) unit of linguistics and (b) a unit within a literary text. As for the position of negative markers in the clause Otto Jespersen [14] had already noted that they tend to be placed before the elements they negate. Østen Dahl [6, p. 79–106] notes that negative operators tend

to be placed in relation to the finite element rather than in relation to the whole clause, and they tend to come as close to the finite element as possible.

Now we shall consider the Neg. operators in the sentence of the political speech and their quantity in the speech: *n't* (77); *not* (34); *no* (17); *never* (9); *nothing* (7); *nobody* (6) are registered in 6 formulae:

I. **N't** [Vaux+Neg. *n't* + V *n-f*], e. g.:

1. I (Trump) don't think, it(other candidates' success)'s gonna happen.

2. But I (Trump) said, "[you the US Military] Don't hit Iraq", because you're going to totally destabilize the Middle East.

II. **Not** [Vaux + Neg. *not* + V *n-f*] / [Neg. *not* + NP], e. g.:

3. They (nowadays American politicians) will not bring us (Americans including Trump) – believe me (Trump) – to the promised land. They (politicians) will not.

4. They(Mexican people)'re sending us (Americans including Trump) not the right people (immigrants).

The simplest form of negation appearing in the speech is the use of the operator *not* to reject or to signal the speaker's opposition to the activities of his opponents. He uses negation *not* to show mainly his opponents' failure to achieve an intended goal.

III. **No** [Neg. *no* + NP], e. g.:

5. Because we (Americans including Trump) have no protection and we (Americans including Trump) have no competence, we (Americans including Trump) don't know what's happening.

6. They (American unemployed) can't get jobs, because there are no jobs, because China has our jobs and Mexico has our jobs.

The operator 'no' is used to negate the objects, subjects or ideas to reveal the state of affairs which from the speaker's point must be changed and he promises to do it [see: 12].

IV. **Never** [Neg. *never* + VP] / [Vaux +Neg. *never* + V *n-f*], e. g.:

7. I have a friend who's a doctor, and he said to me the other day, "Donald, I never saw anything like it (Obamacare).

8. Now they're going militarily. They're building a military island in the middle of the South China sea. A military island. Now, our country could never do that because we'd have to get environmental clearance, and the environmentalist wouldn't let our country – we would never build in an ocean.

Never routinely fails to express temporal quantification, it apparently functions as a straightforward sentential negator with emphatic force to attract the audience's attention.

V. **Nothing** [NP=Neg. *nothing*], e. g.:

9. Well, you (hearers) need somebody, because politicians are all talk, no action. Nothing (no changes for the better)'s gonna get done.

10. And we (Americans including Trump) have nothing. We (Americans including Trump) can't even go there. We (Americans including Trump) have nothing (no profiting) And every time we give Iraq equipment, the first time a bullet goes off in the air, they leave it.

VI. **Neg. nobody** [NP= Neg. *nobody*], e. g.:

11. And, you know, China comes over and they dump all their stuff, and I buy it. I buy it, because, frankly, I have an obligation to buy it, because they devalue their currency so brilliantly, they just did it recently, and nobody (world including Americans) thought they (Chinese authorities) could do it again.

12. But the real number, the real number is anywhere from 18 to 19 and maybe even 21 percent, and nobody (American people) talks about it, because it's a statistic that's full of nonsense.

Nobody can be interpreted as an 'indefinite pronoun' which contextually preconditioned. In natural languages there are different means of expressing negation, for instance, the following models are paraphrases of external negation *not/n't*, however they represent the negative operator. The Neg. prefix is rather frequent as a negation verbalizer in the present speech, wherein the Neg. suffix is used in one case:

Prefix + Root (+ Suf) → Stem (=11), e. g.:

im-possible, in-credible, in-expensively, un-salvageable, il-legal, un-believable, un-employment, de-stabilize, dis-like.

Root +Neg. suffix → Stem = e. g.: use-less (1).

The semantic analysis of the following lexemes reveals a Neg. component in their meaning:

Lexeme with a Neg. semantic component, e. g.:

disaster (5), to take over (3), destroy (2), beat (2), kill (2), stupid (2), lose (2), bad (2), loser (2), small potatoes (2), a third world country (2), disastrous (1), bloat-ed (1), bubble (1), no-good(1), traitor (1), hit (1), destructive (1), wrong (1), to take away(1), nonsense (1), to cut (1), crisis (1), corrupt (1). This is a group of implicit negatives (Clark 1976, Fodor, Fodor, and Garrett, 1975) – they express similar negative meaning but lack morpho-syntactic negation, e. g.:

13. But I said, "Don't hit Iraq", because you're going to totally destabilize the Middle East. [←"Don't hit Iraq", because you're not (aren't) going to totally stabilize the Middle East]. Though we do not fully agree with the given verb classification, but we will not go into its details in this paper.

The speaker uses Neg. operators to deny all the events carried out or suggested by his opponents. The above forms of natural language negation also use Neg. operators to compare or quantify scalar values. Negation is often used for the concept of zero, or non-existence when the speaker says that there are new jobs then there is a starting point for him to create them. Function, however, is concerned with what the utterance is meant to achieve. Harold Garfinkel [10, p. 167] states that it is never possible to say what one means 'in so many words' [5, p. 30]. Listeners work to interpret what a speaker functionally means or implies. According to H.P. Grice [11, p. 41–58], for an utterance in form to be unambiguous requires that the speaker fulfill four maxims: 1. Relation be relevant. 2. Quality (a) do not say what you believe to be false; (b) do not say that for which you lack adequate evidence. 3. Quantity a) make your contribution as informative as is required; (b) do not make your contribution more informative than required; (4) manner: (a) avoid obscurity of expression; (b) avoid ambiguity; (c) be brief; (d) be orderly [5, p. 31]. We have differentiated major functions of negation (1) organizing and updating information, (2) blocking flow of information producing a sort of communicative short circuit, (3) literary function to deny a proposition mentioned in previous explicit or implicit discourse; (4) it does not modify the previously existing information but introduces a new item to deny it [16, p. 198]; (5) contributing to the creation of the opponent's negative image. It is crucial to consider the cognitive properties of negative statements to understand the world view that is being projected in a given speech, paraphrasing the response to Emperor Pu Yi's question on importance of words for a gentleman (Bertolucci & Peplow: The Last Emperor) we can say that Neg. operators are important for a gentleman, "for if he cannot say what he means, he will never mean what he says".

We suppose that the results of the functional and qualitative analyses point out that the speaker tries to actualize the concept 'desaster' in the direct manner using various means of negation,

mainly direct to bring his idea of disaster clearly to his recipients, for instance:

14. Because we have no protection and we have no competence, we don't know what's happening. A succession of negatives in this fragment stressing the state of the society (no) and its objection to that state (n't) is used to emphasize the disaster in the country.

Neg. operators are used in the sentences with the deixis of person: 'I:We' (including the speaker) and the deixis of time: past::present stress that he (Trump, who succeeded in life all over the world) could not or doesn't grasp of the value events undertaken by the present Administration and his opponents.

Conclusions: In our approach to Neg. operators primarily expressed by explicit negatives: not, n't, no, never, nobody, nothing – negative in meaning, morphologically marked as negative, have specific co-occurrence in sentence that makes them also syntactically negative. The words of different parts of speech with the negative prefixes and adjectives with the negative suffix likewise are explicit negatives, though in case of their co-occurrence with an additional Neg. operator they can transform sentence negation into sentence affirmation.

It becomes evident that negation in natural language must be investigated from a broader perspective than suggested by propositional logic and traditional grammar. The contextual or discursive research of Neg. operators is more comprehensive and objective in determining their function, semantics, and pragmatics in use.

We tried to indicate the Neg. operators used by the speaker in order to persuade his audience to believe in his opponents' inability to succeed and to adhere to his opinions. Special attention was paid to the contribution of Neg. operators in creating the speaker's image that of a 'rescuer'.

Modeling the conceptual system of 'disaster' and determining Neg. operators position in the functional semantic domain of its actualizers can give us a true picture of the speaker's discourse pragmatics.

References:

1. Михайленко В. Дискурс-аналіз як віха у літературній критиці / В. Михайленко // Питання літературознавства. – Вип. 74. – Чернівці : Рута, 2007. – С. 236–244.
2. Вступ до літературного дискурсу [Text] = Introduction to literary discourse : [навч. посіб.] / уклад.: В.В. Михайленко, І.М. Микитюк ; М-во освіти і науки України, Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2003. – 119 с.
3. Albu Elena Nicoleta. The Pragmatics of Negative Structures in Political Discourse. A Relevance Theoretic Approach Elena Nicoleta Albu. Doctorate Dissertation. Resumat. – Bucharest : University of Bucharest, 2012. – 25 p.
4. Chilton P.A. Analysing Political Discourse: Theory and Practice / P.A. Chilton. – London : Routledge, 2004. – 227 p.
5. Coulthard R.M. An Introduction to Discourse Analysis / R.M. Coulthard. – Harlow : Longman, 1985. – Pp. 69–88.
6. Dahl Östen. Typology of sentence negation / Östen Dahl // Linguistics. – 1979. – Vol. 17. – Issue 1–2. – Pp. 79–106.
7. Dijk van T.A. Principles of Critical Discourse Analysis / T.A. van Dijk // Discourse and Society. – 1993. – Volume 4. – Issue 2. – Pp. 249–283.
8. Dijk van Teun A. What is Political Discourse Analysis? / T.A. van Dijk // Belgian Journal of Linguistics. – 2009. – Vol. 11. – Pp. 12–52.
9. Fairclough N. Language and Power / N. Fairclough. – London : Longman, 1989. – 135 p.

10. Garfinkel Harold. Studies in Ethnomethodology / Harold Garfinkel. – Englewood Cliffs, NJ.: Prentice-Hall, 1967.
11. Grice H.P. Logic and conversation / H.P. Grice // P. Cole, J. Morgan (eds.). Speech Acts. – New York : Academic Press, 1975. – Pp. 41–58.
12. Hidalgo Downing L. Negation, Text Worlds, and Discourse: The Pragmatics of Fiction / L. Hidalgo Downing. – Stanford, Connecticut : Ablex Publishing Corporation, 2000. – XXI. – 225 p.
13. Horn Laurence R. A Natural History of Negation / Laurence R. Horn. – Leland Stanford Junior University : CSLI Publications, 2001. – 227 p.
14. Jespersen Otto. Negation in English and Other Languages / Otto Jespersen. – Kobenhavn : Bianco Lunos Bogtrykkeri, 1917. – 160 p.
15. Mazzon G. A History of English Negation / G. Mazzon. – London : Pearson Longman. 2004. – XVI. – 176 p.
16. Miestamo Matti. Negation – An Overview of Typological Research / Matti Miestamo // Language and Linguistics Compass. – 2007. – Vol. 1. – Issue 5. – Pp. 552–570.
17. Mykhaylenko Valery V. Prolegomena to Russia's "Readings" Dynamics / Valery V. Mykhaylenko // Образ России в зарубежном политическом дискурсе: стереотипы, мифы и метафоры : материалы Международной научной конференции. Екатеринбург, 13–17 сентября 2010 / Урал. гос. пед. Ун-т ; гл. ред. А.П. Чудинов. – Екатеринбург, 2010. – С. 111–113.
18. Payne J.R. Negation. Language Typology and Syntactic Description / J.R. Payne // T. Shopen (ed.). Clause Structure. Volume I. – Cambridge : CUP, 1985. – Pp. 197–242.
19. Sowinsky B. Stilistik. Stiltheorie und Stilanalysen / B. Sowinsky. – Weimar : Metzler Verlag, 1999. – 252 S.
20. Werth Paul. Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse / Paul Werth. – London : Longman, 1999. – 390 p.

Михайленко В. В. Оператори заперечення у створенні образу опонента

Анотація. Об'єктом дослідження слугують оператори заперечення як засіб утворення образу опонента в політичній промові Дональда Трампа. Найвні визначення політичного дискурсу мають спільну рису – «політичний регістр», що базується на концептах «влада», «конфлікт», «контроль» і «панування», які слугують інструментами когнітивного дослідження маніпуляції мовцем аудиторією. Оператори заперечення поділено на експліцитні й імпліцитні, завдяки комплексному аналізу виокремлено їхні прагматичні функції.

Ключові слова: заперечення, оператор заперечення, політичний дискурс, мовець, слухач, опонент, функція, дистрибуція, семантика.

Михайленко В. В. Операторы отрицания в создании образа оппонента

Аннотация. Объектом исследования служат операторы отрицания как способ создания образа оппонента в политическом выступлении Дональда Трампа. Существующие определения политического дискурса располагают общим компонентом – «политическим регистром», основу которого составляют концепты «власть», «конфликт», «контроль», «господство», что служат инструментами когнитивного исследования манипуляции говорящего слушателями. Выделены эксплицитные и имплицитные операторы, а также благодаря комплексному анализу их прагматические функции.

Ключевые слова: отрицание, оператор отрицания, политический дискурс, говорящий, слушатель, оппонент, функция, дистрибуция, семантика.

Оверчук О. В.,

аспірант кафедри перекладу та загального мовознавства

Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

КОМУНІКАТИВНІ ІНТЕНЦІЇ УЧАСНИКІВ ВЕБ-КОМЕНТУВАННЯ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ (НА МАТЕРІАЛАХ СТОРІНОК УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ДІЯЧІВ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ FACEBOOK)

Анотація. У статті проаналізовано типи комунікативних інтенцій авторів веб-коментарів на сторінках відомих українських політиків у соціальній мережі Facebook, визначено семантичні, граматичні та прагматичні засоби реалізації інтенцій адресанта учасників інтернет-спілкування засобами коментування та особливості їх мовленнєвої взаємодії.

Ключові слова: веб-коментар, соціальна мережа, комунікативна інтенція.

Постановка проблеми. Мова, будучи головним засобом спілкування людей, відіграє важливу роль у реалізації комунікативних намірів мовця. Комунікативна інтенція займає домінуюче місце у висловленні та експлікує причини, які обумовлюють комунікацію. У сучасному мовознавстві велика увага зорієнтована на питаннях комунікації та мовних засобів, які сприяють чи перешкоджають досягненню комунікативних цілей.

Комунікативну інтенцію як елемент організації мовленнєвої діяльності досліджували вітчизняні та зарубіжні мовознавці у напрямку лінгвопрагматики (Дж. Остін, Дж. Серль, М. Хо, К. Ящольт, О. Гнатковська) та комунікаційних технологій (Г. Грайс, Дж. Ліч, Г. Почепцов, І. Стернін), психолінгвістики (О. Леонтьєв, О. Шахнарович), літературознавства (М. Бахтін), фонетики (Т. Мощева) та ін. Актуальність статті зумовлена необхідністю аналізу комунікативних інтенцій учасників веб-коментування у соціальних мережах. Метою цієї статті є аналіз україномовних веб-коментарів соціальної мережі Facebook із позиції комунікативних інтенцій як компоненту комунікативно-прагматичної структури висловлення, що передбачає аналіз намірів комунікантів, їх цілей, розуміння вихідних установок адресанта. Об'єктом дослідження є веб-коментар у соціальних мережах, як засіб реалізації мовної інтенції комуніканта, а предметом – семантичні, граматичні та прагматичні особливості веб-коментаря.

Емпіричну базу дослідження становить 70 медіа-публікацій, розміщених на офіційних сторінках у соцмережах відомих українських політичних діячів, які ведуть сторінки українською мовою (П. Порошенко, А. Яценюк, В. Гройсман, К. Згуладзе) і 492 коментарі, опубліковані до них.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток інтернет-технологій веде до оптимізації комунікативних процесів та спрощення процесу мовної взаємодії між різними верствами населення, адже у наш час сторінки у соціальних мережах є у більшості публічних особистостей у сфері політики, шоу-бізнесу, науки та мистецтва. Соціальні мережі є не лише засобом спілкування та розваг, а й несуть важливу соціальну роль. Зокрема вони реалізують потребу сучасного світу у діалогічній (полілогічній) формі спілкування і слугують засобом зворотного

го зв'язку між їх учасниками, що забезпечується таким важливим аспектом комунікації у соцмережах, як надання можливості користувачам залишати відгуки на інформацію, розміщену на сторінках їх власників.

Розуміючи актуальність теми політичних подій в Україні у даний період, суб'єкти політичної діяльності при конструюванні політичного іміджу шукають способи зв'язку з громадянами, а Інтернет є підходящим майданчиком для його реалізації. Розміщуючи окремі повідомлення на сайті – «пости» (від англ. to post) на своїх офіційних сторінках соціальних мереж, політичні діячі мають змогу побачити, як реагує суспільство на їхню діяльність, зокрема засобами веб-коментування. Сучасна людина відчуває потребу у так званому «публічному відгуку», який реалізується засобами інтернет-технологій web 2.0. Завдяки web 2.0 читач-автор відкрив для себе насолоду публічності – вона дає змогу досягти відгуку про своє існування. Це значно вищий градус соціалізації, ніж раніше, коли читач був пасивним і безправним споживачем інформації [3].

У нашому дослідженні визначаємо веб-коментар як особливий комунікативний жанр інтернет-дискурсу, що являє собою комунікативні дії особистості, яка демонструє себе через відкриту публікацію своєї думки/оцінки [6, с. 18]. Комунікативна інтенція відноситься до основних характеристик веб-коментаря як мовного жанру і тлумачиться як осмислений чи інтуїтивний намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення [1, с. 116]. Саме типом інтенційності визначаються такі види міжособистісного спілкування, як, наприклад, переконування, аргументація, з'ясування, обговорення, сварка та ін.

Як зазначає О. Почепцов, «своїм мовленнєвим ходом мовець переслідує певну мету... Інтенцію можна розглядати як різновид бажання, а саме як бажання, для реалізації котрого особа вдаватиметься до певних кроків. У разі, якщо інтенція належить мовцеві, дії, спрямовані на реалізацію інтенції, включають продукування мови або зводяться до цього процесу» [5, с. 43].

Зважаючи на те, що існують різні підходи до класифікації жанрів мовлення за метою висловлення, у нашому дослідженні дотримуємося типологізації Т. Шмельової, яка виділяє інформативні (повідомлення, підтвердження, запит інформації), оцінні (похвала, докір, осуд), етикетні/ перформативні (привітання, вибачення, поздоровлення) та імперативні (порада, рекомендація, інструкція) жанри [9, с. 60].

Інформативна установка, згідно з класифікацією Т. Шмельової, націлена на різні операції з інформацією: її надання або запит, підтвердження або спростування» [8, с. 92]. Враховуючи той факт, що об'єктом нашого дослідження є інтернет-коментарі до інформації, розміщеної на сторінках відомих політичних

діячів, інформативна установка у досліджуваному матеріалі передбачає надання пояснень, тлумачень або уточнень до новин політичного характеру або постановка питань, зокрема адресованих безпосередньо власникові сторінки. Так, аналізуючи інтернет-відгуки до постів на сторінках відомих українських політиків, зазначаємо такі приклади повідомлень із інформативною інтенцією (тут і надалі орфографію та пунктуацію збережено):

1) повідомлення інформації (де автор надає пояснення до питання від одного із користувачів, виражені розповідними реченнями):

«Олена Бойко. Київрада прийняла рішення «за основу». Наш Комітет паралельно прийняв рішення розглянути питання за 2 тижні...»;

2) запит інформації (виражений питальними реченнями):

Kostyantyn Kalachikov. Пане, @Volodymyr Groysman, А процедура відкриття депутатів там прописана?

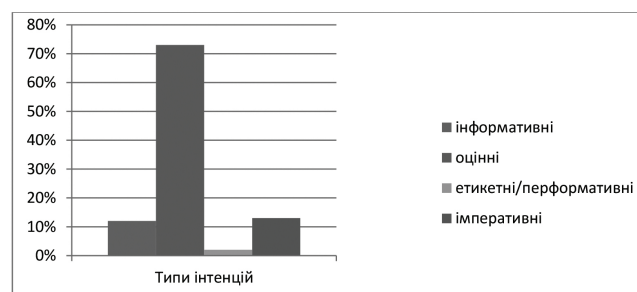
Ivan Zhekov. А що з районними радами м. Києва?

Anton Zemanek. А чого відео видалили?

Роман Шуменко. А що з капітальним ремонтом за рахунок міського бюджету перед передачею до ОСББ?

Впадає у вічі, що поширеним елементом побудови питального речення у відгуках даного типу характеризується використання сполучника «а» на початку питання, що надає спілкуванню у мережі ознак неформального стилю, незалежно від соціального статусу учасників комунікації.

Варто зазначити, що відгуки даного типу становлять незначну кількість проаналізованого матеріалу, а саме – 12% відгуків. При чому переважна більшість коментарів з інформаційною інтенцією є саме запитом інформації, що свідчить про ставлення інтернет-користувачів до офіційних сторінок політичних діячів, як до довідкового ресурсу (Таб. 1).

Таб. 1. Типи комунікативних інтенцій учасників веб-коментування у соціальних мережах

Оцінна установка характерна для жанрів, які «націлені на зміну самопочуття учасників спілкування, співвідносячи їх вчинки, якості та всі інші маніфестації з прийнятою у даному соціумі шкалою цінностей» [8, с. 92]. У досліджуваному матеріалі даний вид інтенції реалізується у спробі автора дати своє суб'єктивне судження щодо інформації, яка надається власником сторінки у соціальній мережі. У ході аналізу відмічаємо, що кількість відгуків із оцінною інтенцією переважає у досліджуваному матеріалі (82% коментарів), що підтверджує думку про те, що основною метою веб-коментування є вираження оцінки тим чи іншим діям політиків, наприклад:

Михаил Дугин. Брехня.

Дима Ведилін. і буде знову забирати...хай віддадуть тощо забрали! Хоча б ПДВ повернуть за ненаданні комунальні послуги?

Григорий Невский. чому наш влада нічого подібного не робить і нічим не перймається? де такий же документ від нашої вр?

Галина Пономарчук. Не смішіть людей – це не школа і у нас ВІЙНА. За прогули треба назначати ВЕЛИЧЕЗНІ штрафи і купувати на них ТЕПЛОВІЗОРИ. А за систематичні взагалі позбавляти мандата, як тих, хто не виправдав довіру виборця. Матері хоронять дітей !!!

Григорий Невский. і справді нашо тим БППшникам ходити у вр, якщо в них шеф президент і там всі злочинці. думають що їм все можна.

Значаємо, що у досліджуваному матеріалі відгуки з негативним оцінним значенням становлять переважну більшість висловлювань (75% коментарів з оцінною установкою). Таку тенденцію можна пояснити тим, що слова негативної семантики мають численну перевагу над словами позитивної семантики на рівні мови та мовлення [7, с. 10] і, відповідно, мають більший психологічний вплив на читача. Негативна оцінка (докір, осуд) у досліджуваному матеріалі виражається такими лексичними одиницями з негативно-оцінною семантикою: брехня, одні балачки, очі замилювати, «перевертні в погонах», гріш Вам ціна.

До висловлень імперативної інтенції відносяться такі відгуки, як побажання, обіцянка, прохання, наказ, інструкція, пропозиція, дозвіл, порада тощо. О. Ісаченко зазначає, що імператив є формою прямого звертання, у якому мовець спонукає адресата до дії, вираженої дієсловом. Наявність цих двох комунікативних (мовця й адресата) є граматичним стрижнем, організаційним початком форми імператива [2, с. 8]. Зважаючи на характер спонукування, його автор може комбінувати імператив із різноманітними інтонаційними і лексичними засобами, вдаватися до непрямого вираження за рахунок імплікацій або, навпаки, прямо називати різновид спонукування за допомогою перформативів директивної семантики (наказувати, веліти, вимагати, просити, благати і т. д.) [4, с. 17]. Імперативна цільова установка, згідно з Т. Шмельовою, «має на меті викликати втілення/невтілення подій, необхідних, бажаних або, навпаки, небажаних, небезпечних для декого з учасників спілкування» [8, с. 92]. У досліджуваному матеріалі імперативність виражається, як правило, дієсловами у наказовому способі (78% висловлювань), які виражають спонукування до дії, наприклад:

Марина Манзулич. Спочатку про закінчення війни думайте, не крадіть, не брешіть...Ганьба!!!Слава ГЕРОЯМ!!!

Евгеній Шевченко. ВПРОВАДЖУЙТЕ КОНТРОЛЬ ЗА ОБРАНЦЯМИ Й НАДАЛІ, ЗНИМАЙТЕ З НИХ НЕДОТОРКАНИСТЬ! УСПІХІВ ВАМ!!!

Vladimir Kosenko. розпустіть районні ради!

Петро Павлович. Зробіть, щось корисне для майбутнього українських дітей.

Vladimir Kosenko. відділіть міста районного значення від міст обласного!

У рідших випадках (20% імперативних висловлювань) спонукування реалізується предикативними прислівниками треба, слід, варто, можна тощо:

Shatruk Volodymyr. «Атата» треба робити цим хапугам.

Людмила Скидова. Не просто поздоровляти треба, шановний, а не дати занепасти медицину в країні взагалі і довести лікарів і медсестер до повних злиднів!!!

Альберт Мазур. У першу чергу, тре потуриати тих, хто замість законотворчої діяльності займається деструкцією, перешкоджаючи коаліції нормально працювати.

Серед інших засобів вираження імперативності у досліджуваних коментарях виокремлюємо питальне речення (Oleg Fedorov Uddhava. Чому би не впровадити таку вільну економічну зону..Як експеримент..Бог у Поміч..!!!), та розповідне речення (Кіндрат Гвоздинський. мінімальний прожитковий рівень в 1000 usd вирішить це питання))).

Етикетні/перформативні жанри представляють собою незначну групу висловлювань. До таких відгуків відносимо привітання з національними святами, поздоровлення та побажання, наприклад:

Людмила Рибачук. Час від часу випробовування несподіваних та болісних для кожного народу на Землі.... Співчуваємо, ми подумки з вами в цей нелегкий час.

Svetlana Poleva. 3 Днем Права нації на гідне життя !

Отже, веб-коментар на сторінках українських політичних діячів у соціальній мережі Facebook є способом ведення соціального діалогу, що веде до реалізації комунікантами інформативних, оцінних, перформативних та імперативних інтенцій за допомогою різних лексичних та граматичних засобів. Перспективним напрямком дослідження вважаємо компаративний аналіз інтенцій веб-коментарів українською та англійською мовами.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. – К.: Академія, 2004. – 343 с.
2. Исаченко А.В. К вопросу об императиве в русском языке / А.В. Исаченко // Рус. яз. в шк. – 1957. – № 6. – С. 7–14.
3. Мирошниченко А.А. Новые медиа: «Ты можешь тоже!». – [Электронный ресурс] / А.А. Мирошниченко // OpenSpace.Ru. – Режим доступа: <http://www.openspace.ru/media/projects/19888/details/30569/>.
4. Никитин М.В. Заметки к теории речевых актов / М.В. Никитин // Проблемы лингвистического описания разноуровневых языковых единиц. Межвузовский сборник научных трудов. – Уссурийск, 1998. – С. 4–22.
5. Почепцов О.Г. Основы прагматического описания предложения. – К.: Вища школа, 1986. – 116 с.
6. Сидорова И.Г. Коммуникативно-прагматические характеристики жанров персонального интернет-дискурса (сайт, блог, социальная сеть, комментарий): автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / И.Г. Сидорова. – Волгоград, 2014. – 23 с.
7. Скворцова Е.В. Лексико-семантические аспекты асимметрии положительной и отрицательной зон оценки (на материале русского и английского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Орел, 2012. – 20 с.
8. Шмелева Т.В. Модель речевого жанра / Т.В. Шмелева // Жанры речи. Саратов: Издательство Гос. УНЦ «Колледж», 1997. – Вып. 1. – С. 88–99.
9. Шмелева Т.В. Речевой жанр: опыт общелингвистического осмысления / Т.В. Шмелева // Collegium. – Киев, 1995. – № 1–2.

Оверчук О. В. Коммуникативные интенции участников веб-комментирования в социальных сетях (на материалах страниц украинских политических деятелей в социальной сети Facebook)

Аннотация. В статье проанализированы типы коммуникативных интенций авторов веб-комментариев на страницах известных украинских политиков в социальной сети Facebook, определены семантические, грамматические и прагматические средства реализации интенций адресанта участников интернет-общения средствами комментирования и особенности их речевого взаимодействия.

Ключевые слова: веб-комментарий, социальная сеть, коммуникативная интенция.

Overchuk O. Communicative intentions of web-commenting participants in social nets (based on materials of pages of famous Ukrainian politicians in social net Facebook)

Summary. The article analyses types of communicative intentions of web-comments authors on pages of famous Ukrainian politicians in social net Facebook, semantic, grammar and pragmatic means of realization authors' intentions of participants of Internet-communication by means of commenting and peculiarities of their verbal interaction.

Key words: web-comment, social net, communicative intention.

*Олександрова Г. М.,**кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасних європейських мов
Національної академії статистики, обліку і аудиту*

РЕАЛІЗАЦІЯ СЕМАНТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРЕОЛІЗОВАНИХ ТЕКСТІВ ЯК СУБЛІМАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню реалізації семантичного потенціалу креолізованих текстів. Уперше з позицій діалектичного підходу до вивчення мовних явищ креолізовані тексти розглянуті, як сублімаційні моделі у рекламному дискурсі.

Ключові слова: інтертекстуальність, експлікативна категорія, контекст, сублімаційна модель, рекламний дискурс.

Постановка проблеми. Сучасні лінгвістичні школи спрямовують апіорі свою зацікавленість у царину компіляції паралінгвальних (невербальних) та вербальних засобів декодування тексту. Особлива увага приділяється вивченню контекстуальних аспектів креолізованих структур крізь призму рекламного дискурсу. Слід зауважити, що інтерпретація креолізованого утворення являє собою експлікативну категорію, де словесні і візуальні елементи складають однорідне ціле структурних, семантичних і функціональних конститuantів. Проте сублімаційний аспект окресленої категорії залишається недостатньо вивченим. Тому завдання нашої розвідки – детермінація креолізованих текстів рекламного дискурсу як сублімаційної моделі, що полягає у комплексному впливі на адресат, позитивній перцепції та правильному декодуванню повідомлення. Необхідність поступового заповнення цієї лакуни й визначає обрану нами тему.

Метою статті є дослідження семантичного потенціалу креолізованого дискурсу як сублімаційної моделі у сконденсованій формі.

Завдання статті:

1) окреслити теоретико-методологічні засади вивчення креолізованих текстів у контексті когнітивної лінгвістики;

2) ідентифікувати функціонування інтертекстуальності як експлікативної категорії в полі взаємодії паралінгвальних та вербальних компонентів;

3) розглянути креолізований текст, як сублімаційну модель, окреслити перспективи трансформації відомостей та психологічні передумови впливу їх на реципієнта й установити на цій основі перспективи подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. Глибоке розуміння культурних витоків через призму цілісного виміру буття створює сприятливі умови для розвитку інтелектуального людського потенціалу, оскільки людина як філософська категорія виступає одночасно як конститuantом еволюційного історичного процесу, так і його творінням. Протягом століть набуття «когнітивного знання» постає не тільки у здатності сприйняття та переробки інформаційної даності, а й у вірогідному декодуванні певних номінацій: суспільство встановлює канони рецепції, механізми, за допомогою яких відбувається інтерпретація зображень. Відповідно, ефективність трансформації будь-якої ідеї, втіленої у малюнку, схемі залежить безпосередньо від

рівня культури спільноти, яке надало початок її існуванню. Не викликає сумніву той факт, що текстова структура складається саме з системи образів, попередньо зафіксованих у культурологічній парадигмі єдності природного і соціального, а певні відомі символічні знаки сприяють їх розумінню.

Домінування «масової людини» в епоху сучасних технологій та ущільнення часового простору проєктує нові можливості влучного самовираження у фрагментарній текстовій формі і одночасно правильного його тлумачення. Семантичні особливості тексту, як одиниці комунікативного простору, стали предметом обсервації таких гуманітарних наук – лінгвістики, психолінгвістики та лінгводидактики. Лінгвістичні розвідки розглядають композицію дискурсу, передусім, через призму аналітичного аспекта та оперування останнім у межах інформативного поля.

Дослідження тексту в якості авторського концепту, детермінація організаційних канонів його структури та універсальних категорій, інтенційний масштаб адресанта, перспективи передачі відомостей та їх правильного декодування завжди у полі зацікавленості сучасної лінгвістики. На думку культуролога В. Руднева походження номінативної одиниці «текст» є досить складним й окреслюється трьома семантичними ідентифікаторами: «1) те, що створене, зроблене людиною, неприродне; 2) зв'язність елементів всередині цього зробленого; 3) вмість цього зробленого» [9, с. 53].

Текст, як багатоплановий стилістично-синтаксичний комплекс, зумовлений корелятивністю змістово-прагматичних конструкцій, де існує підтекстний, інтерпретаційний, функціональний план, «сублімаційна реальність», тобто інтертекстуальність. Як зазначає дослідниця

М. Кожина інтертекстуальність може виступати і текстовою категорією, що «відображає співвіднесеність одного тексту з іншими, діалогічну взаємодію текстів у процесі їх функціонування, і забезпечує прирощення смислу твору» [9, с. 104]. У свою чергу Є. Смольников наголошує на тому, що «Найбільш важливою категорією дискурсу можна вважати інтертекстуальність – дискурс усного прозового тексту, який відображає стереотипні установки, оцінки, логіку оповіді, не обмежується рамками одного оповідання, він включає інші попередні тексти, обмін думками...» [10, с. 40].

Проте останнім часом набуває поширення обсервація семантичного потенціалу взаємодії паралінгвальних, або іконічних та вербальних компонентів у дискурсі, репрезентованому саме друкованими засобами масової інформації у так званому креолізованому тексті. Форма останнього довготривалий час не ставала об'єктом дослідження, а деякі окремі спостереження окреслювалися побіжно: терміном «креолізований» радше послуговувалися для детермінації мови, що утворилася внаслідок компіляції двох мов.

До лінгвістичного обігу термін «креолізовані тексти» ввели психолінгвісти Ю. Сорокін та Є. Тарасов, які підкреслювали, що «це тексти, фактура яких складається з двох негомогенних частин (вербальної мовної (мовленнєвої) та невербальної (яка належить до інших знакових систем, аніж до природної мови)» [11, с. 180–181]. Студіюванню креолізованих текстів присвячені праці відомих українських та російських дослідників – А. Загнітко, Н. Валгіної, Л. Макарук, а також зарубіжних лінгвістів О'Грейді та Д. Кристал. Науковець Л. Макарук звертає увагу на те, що «візуальні складники креолізованого повідомлення наділені ще й сильними маніпулятивними потенціями, оскільки вони не тільки ефектніше передають контент статті, а й можуть зумовлювати велику кількість різних трактувань, що дає широке поле діяльності для модифікації поведінки цільової аудиторії» [8, с. 50]. Комбінаторність мовленнєвого та візуального аспектів створює відповідний естетичний ефект, сприяє цілісному прагматичному враженню на адресата, оскільки взаємовплив різних за своєю природою знакових систем позначається на їх реалізації у комунікативному просторі.

Забезпечення читача повною мірою оптимальним розумінням та правильним декодуванням інформації, враховуючи її особливості – першочергове позиціонування тексту. Домінантами будь-якого дискурсу є безпосередня структуризація всіх його елементів. Цілісність креолізованого утворення, в першу чергу, репрезентує специфіку його семіотичної системи, що обумовлюється наявністю в ній двох підсистем, а саме – іконічної (жести, міміка, фото, малюнки) та вербальної (імплементация інваріативних форм висловлювання – друкованого, усного та письмового). Тому часто креолізовані оповідні структури називають двокодовою системою. Основними показниками даного аспекта виступають незавершеність та відкритість форми повідомлення, що характеризуються розкриттям творчого потенціалу у вирішенні поставлених завдань, характером наративної лінії, у якій віддзеркалюються аксіологічні стандарти логічного мислення.

Однак диференціація між прозовим та креолізованим текстами констатує той факт, що імпліцитне висловлювання має фрагментарний характер, пов'язаний із еклектичним принципом отримання та обробки інформаційного потоку, його обсяг преважує у межах майже одного речення, тоді як текст апіорі позначається впливом на нього інших текстів. Однак не можна залишати поза увагою критерії, загальні для детермінації прозового та креолізованого текстів: наявність логічно-сміслових зв'язків із попереднім повідомленням, формування оціночної системи, що базується на досвіді та стандартних уявленнях про світ.

Прикладом креолізованих текстів правомірно виступає реклама, як специфічний медіатекст за своєю семіотичною різновекторністю іконічних (зображально-графічних: фотооб'єкт, розмір, колір, звук, композиція) та вербальних (назва рекламного товару, аргументація, комунікативно-адресне спрямування) конститuentів. На думку вченої Е. Анісімової «Для рекламних текстів характерний переважно такий вид креолізації, при якому встановлюються синсемантичні зв'язки між вербальними й іконічними компонентами» [1, с. 75]. Інформативний сенс вербальної складової втрачає свою довершеність без залучення асоціативного образу, який доповнює собою повідомлення та додає експресивного семантичного забарвлення основному тексту. Іноді образні елементи можуть найповнішою мірою розкривати зміст реклами і виступати самостійними відповідниками поданої інформації без репрезентації мовного компоненту.

Структура креолізованого тексту дає нам підстави окреслити цю категорію сублімаційною моделлю (СМ), яка у сконденсованому вигляді залишається відкритою, неповною, демонструє перенесення значної частини змісту в підтекст, фактично запрошує читача до співпраці, вимагаючи від нього більшого інтелектуального напруження. Рекламний дискурс формує соціальні уявлення, що полягають у розумінні якісних та кількісних норм консумпції, з одного боку. Як лінгвістична парадигма, з іншого боку, рекламний дискурс вивчає функціонування системи мовних знаків у просторі мовленнєвих інтенцій адресанта–адресата (продуцента та реципієнта інформаційної передачі). На думку Є. Коваленко: «Варіативність рекламного дискурсу зумовлюється його функціональним навантаженням. Тож його комунікативно-прагматична спрямованість впливає на процес добору вербальних та невербальних елементів та способу їх вираження» [7, с. 117].

Тексти такого ґатунку моделюють міфологічний простір, де об'єктам надається сакралізоване значення. Останні наділяються унікальними властивостями, оновлюються та вводяться в соціально-значимий для споживачів смисловий контекст. Семантичне поле контексту створюється, насамперед, візуальними ідентифікаторами (шрифти, малюнки, адреса, телефонні номери та ін.) та фрагментарними прецедентними висловлюваннями (гасла, назва предмета реклами, комунікативно-адресне повідомлення, аргументи, уривки з відомих віршів або прозових творів); відбувається позитивний зсув – перенесення інтенційної експланації продуцента у форму сублімаційної моделі, що прикметно вирізняється своєю «мобільністю». Сконденсованість художнього вислову визначає характер нарації, що за своєю лаконічністю та влучністю має неабиякий вплив на реципієнта.

Креолізовані тексти як сублімаційні моделі виконують інформаційно-експресивну функцію: у них «подвійне» навантаження припадає на образний ряд, посилюється роль синтаксичних фігур (фразеологічні звороти, паремії) та засобів створення відповідного настрою. В англійському рекламному дискурсі прикметно вирізняються такі цікаві, на нашу думку, фразеологічні звороти: «Your brain is 75% of water. Keep it topped up!» (реклама водної дієти) або «Be kind to your behind!» (реклама вологих серветок); «What are you made of? Performing art of self-expression» (реклама годинників). Досить часто використовують і віршовані рядки з творів видатних поетів та письменників; успішним інструментарієм пропагування годинників компанії Brequet слугував уривок з роману «Євгеній Онегін» О. Пушкіна з залученням назви цієї компанії: «A dandy from boulevards, strolling at leisure, until his Brequet ever vigilant reminds him it is midday». У оповідних структурах відкритого типу спостерігається перенесення значної частини змісту в контекст, що сприяє персуазивності, позитивній перцепції та правильному декодуванню рекламного повідомлення.

Висновки. Отже, виявлена в результаті аналізу сконденсована форма креолізованого тексту дає нам підстави окреслити дану категорію сублімаційною моделлю, оскільки відбувається позитивний зсув у структурі повідомлення – перенесення змісту основного тексту у контекст з метою посилення емоційного ефекту на адресат та отримання розмаїття інтерпретації. Однак у межах однієї статті не можливо ґрунтовно висвітлити цей аспект, його проблематику, тому питання функціонування креолізованих утворень, як сублімаційних моделей, із позиції лінгвістики тексту й лінгвістичної англійської мови потребує подальшої розробки.

Література:

1. Анисимова Е.Е. Креолизованные тексты – тексты XXI века? Взаимодействие вербального и паралингвистического в тексте: учебное пособие по интерпретации текста / Е.Е. Анисимова. – Воронеж, 1999. – 148 с.
2. Анисимова Е.Е. Паралингвистика и текст (к проблеме креолизованных и гибридных текстов) // Вопросы языкознания / Е.Е. Анисимова. – 1992. – № 1. – С. 71–78.
3. Валина Н.С. Теория текста / Н.С. Валина. – М.: Логос, 2003. – 280 с.
4. Дмитрук О.В. Маніпулятивні стратегії в сучасній англомовній комунікації (на матеріалах друкованих текстів та інтернет-видань 2000–2005 років): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / О.В. Дмитрук. – К., 2005. – 242 с.
5. Ерохина Т.Б. Воздействие рекламы на сознание потребителей: [монография] / Т.Б. Ерохина. – Ростов-н/Д.: Ростовский гос. эконом. ун-т, 2001. – 115 с.
6. Загнітко А.П. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум. Науково-навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. і перероб / А.П. Загнітко. – Донецьк: ТОВ «Юго-е-Восток Лтд», 2007. – 313 с.
7. Коваленко Є.С. Рекламний дискурс: лінгвістичні аспекти вивчення / Є.С. Коваленко // Лінгвістичні студії. – 2004. – № 19. – С. 314–319.
8. Макарук Л.Л. Візуалізація, як характерна ознака сучасного англomовного газетного дискурсу. / Л.Л. Макарук // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 2012. – № 6 (231). – С. 47–52.
9. Руднев В.П. Словарь культуры XX века. – М.: Аграф, 1997. – 384 с.
10. Сорокин Ю.А., Тарасов Е.Ф. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция. // Оптимизация речевого воздействия. – Москва: Наука. – 1990. – С. 180–186.
11. Смольников С.Н. Фольклорный текст и дискурс. // Текст. Культура. Социум: Сборник статей, посвященных 70-летию профессора
12. М.А. Вавиловой. – Вологда: ВГПИУ, Изд-во «Русь», 2000. – С. 32–50.
13. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М.Н. Кожинной. Члены редколлегии: Е.А. Баженова, М.П. Котурова, А.П. Сквородников. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 696 с.
14. О'Grady W. Contemporary linguistics / W. O'Grady, M. Dobrovolsky, F. Katamba. – Essex: Pearson Education Limited, 2001. – 755 p.
15. Crystal D. A little Book of Language / D. Crystal. – Cornwall: TJ International Ltd, 2010. – 260 p.

Александрова Г. М. Реализация семантического потенциала креолизованных текстов как сублимационных моделей

Аннотация. Статья посвящена исследованию реализации семантического потенциала креолизованных текстов. Впервые с позиций диалектического подхода к изучению языковых явлений креолизованные тексты рассмотрены, как сублимационные модели в рекламном дискурсе.

Ключевые слова: интертекстуальность, экспликативная категория, контекст, сублимационная модель, рекламный дискурс.

Oleksandrova G. Implementation of creolized texts semantic potential as sublimation models

Summary. The article studies implementation of semantic potential of creolized texts as sublimate models in advertising discourse. Interpretation within context of intertextuality as explicative category where verbal and visual elements constitute homogeneous whole structural, semantic and functional aspects is determined.

Key words: intertextuality, explicative category, context, perception, advertising discourse.

*Pravdivtseva Yu. S.,
candidate of pedagogical sciences, associate professor of foreign languages department
Donbas State Teachers Training University*

THE COGNITIVE ASPECT OF USING OF APHORISMS IN ENGLISH POLITICAL DISCOURSE

Summary. The article deals with peculiarities of political discourse of English language. The author considers political aphorism as special unit that indicates interests and world outlook of a certain politician. On examples of aphorisms of famous world politicians author has determined most frequently used concepts that are used in political discourse.

Key words: aphorism, concept, lexeme, political discourse, politician.

The problem. Studying sense of political discourse we notice that aphorism reflects its existence in unity of two parts –material (events and phenomena that are directly connected with field of policy) and abstract one that indicates reality of human's existence. On one hand, political aphorisms like aphorisms of another groups, characterize common important cultural concepts; form positive attitude to world's spiritual values, on other – hand political aphorisms reflect peculiarity of perception of reality of political discourse.

The analysis of vocabulary of political aphorisms allows us to make conclusions about features of world outlook of participants of political discourse and also about its system of values and ways of its realization. So, problem of article lies in considering of interconnection between aphorisms that are used by politicians and its world outlook or system of values.

The aim of article is to disclose meaning, principals of use of political aphorism as element of political discourse.

The subject of article is political discourse as important part of lexicology.

The object of article is a political aphorism as an important element of political discourse.

The reference of article lies in importance of political discourse in common. People always tried to find ways to influence and manipulate great quantity of people, so political aphorisms have been created as result of such a process of searching and this question has been studied by many scientists, lexicologists, politicians etc.

A lot of native and foreign scientists have investigated aspects of political discourse. The ories of political discourse have been studied by following scientists: Y. Sheigal, B. Parshin, T. van Dake, A. Chudinov, S. Vinogradova.

The ories of speech influence and principals of linguistic pragmatics have been studied by I. Susov, O. Issers, M. Makarova and ors.

The main Material. The perception of world of policy is realized in system of concepts in consciousness of participants of political discourse. «The central concepts that form basis of social institutions have great generative power because y concentrate great sensual field. The special vocabulary should be compiled in order to describe this sensual field» [1, p. 6].

The According to vocabulary of cognitive terms statement of concept corresponds to representation of such meaning which is operated by a man during process of thinking and also which reflects

content of experience and knowledge, content of results of whole human's activity and of processes of world cognition in form of certain «quantum» of knowledge. Concepts reduce diversity of observed and imaginary phenomena to only unit bringing m under one subject. The y help man to keep knowledge about world. The y are also used as «building blocks» of conceptual system promoting process of experience handling by summing information under certain developed categories and classes. The statement «concept» means totality of words and phrases that create matic cycle and it is closely connected with statement «semantic field» [3, p. 430].

It should be pointed that in minds of native speakers reality is divided into two interrelated associated sides: material (real) world and world of abstract concepts and phenomena. These are very important components for many categories of people and especially for politicians who try to comprehend and define reality in its diverse relations with a man.

Each category in lexical composition of aphorisms is presented in a special lexical and grammatical set. In particular, a considerable amount of lexical units presents property category of «policy» and categories which include lexical units denoting such concepts as «state», «nation», «ideology», «law», «society», «power», «right», «economy», «democracy», «health», «election», «crime», «corruption», «war» etc.

The concept of «policy» is regarded in political aphorism system in several aspects: a) activities of state administration reflecting social order; b) direction of state activities (native and foreign policy); c) kind of action, strategy:

«Politics depends on our ability to persuade each or of common aims based on common reality» [6, p. 140].

«The first rule of politics: the are no rules. You make your own luck» [8].

The Foreign policy in aphorism system is pointed as:

a) a non-intervention in internal affairs or countries:

«In end, no amount of American forces can solve political differences that lie in heart of somebody else's civil war» [6, p. 133].

b) relations with anor countries:

«When our neighbors suffer, all of Americans suffer» [6, p. 121].

c) process of realizing of foreign policy:

«Diplomacy is measured by patience and effort» [6, p. 73].

d) interwork among countries:

«Interdependence is an accepted fact. It is giving rise to a great yearning for a sense of global purpose, underpinned by global values, to overcome challenges, global in nature» [7];

e) globality:

«The Globalisation is good, but it will only work to create a world of peace and plenty if world also acts decisively to give its values a set of convictions and beliefs, as well as accepting what it brings by its own force» [9].

The Specificity of political aphorism system indicates lexemes that form semantic field «power». Power is understood in political

science as a special kind of influence, and as ability to achieve certain goals, and as possibility of using those or or devices, and as special relationships between administration and inferior [5, p. 98].

Y. Sheigal divides political aphorisms into two groups:

1) aphorisms that include essence of power, its philosophical and psychological aspects;

2) aphorisms of strategic type that include strategic principals of struggle for power [5, p. 106].

The Aphorisms of first group are considered as as aspire to power as an integral direct feature of human nature and also y reveal deep psychological motivation of thirst to power authorities; emphasize negative moral and et hic consequences of staying in power. Strategic aphorisms declare principle of distribution of power; actualize statement of power at forefront of revolutionary strategy; postulate government support to force of weapons; emphasize incompatibility of absolute power and freedom.

The Different groups of political aphorisms are presented in following examples:

1) The Political domination:

«Sometimes only way you conquer pull of power is to set it down» [7].

2) bodies of administration, government:

«In an opportunity society, as opposed to old welfare state, government does not dictate; it empowers» [7].

3) The Rights and abilities:

«Power, wealth and opportunity are in hands of many, not few» [9].

The lexeme «elections» also relates to semantic field and presented political aphorisms of words such as campaign, campaigning, voter, party, guarantees, promises:

«The core vote of this party today is not heartlands, inner city, not any sectional interest or lobby. Our core vote is country».

A large group among political aphorisms make up formula, comprising such lexemes as tutor, government, administration that are included in semantic field of «administration», for example:

«Leaders lead but in end it's people who deliver» [7].

The Analyzing lexemes with a more concrete content we make a conclusion that much attention is given to features of character of a tutor that is a member of a ruling party or of a politician that have ruling positions in a country. Lexical content of such aphorisms include lexemes denoting:

a) The Moral essence: gratitude, audacity, integrity, honesty, responsibility, as in following example:

« The Power without responsibility being prerogative of harlot through ages» [9];

b) ability of a tutor to fulfill promises and to achieve aims, for example:

« The Promise made is a promise kept» [6, p. 80];

c) tutor's attitude to all people and himself: arrogance, confidence, goodwill etc., for example:

«We need leadership that sees government not as a tool to enrich well-connected friends and high priced lobbyists, but as defender of fairness and opportunity for every American» [6, p. 92];

d) tutor's volitional qualities: courage, independence, strong will, for example:

«The Religious leadership need not accept such wisdom in counseling ir flocks, but y should recognize this wisdom in ir politics» [6, p. 97].

Conclusions. We come to a conclusion that aphorisms help us to determine what concepts attract attention of different politicians as authors of aphorisms. The analysis has shown us that most used concepts of aphorisms are such concepts as: «policy», «state», «value», «administration», «power» and «economy». The Aphorisms have been created as result of great cultural experience of any nation. The intensity of using of certain concepts indicates features of world outlook of certain politicians. The deeper investigation of or aspects of political discourse may be perspective for furr investigations.

Literature:

1. Карасик В.И. Религиозный дискурс // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики. – Волгоград: Перемена, 1999. – С. 5–19.
2. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов. / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянов – М., 1996. – 245 с.
3. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. – М.: АСТ, Астрель, 2001. – 624 с.
4. Чесноков П.В. Основные единицы языка и мышления / П.В. Чесноков – Ростов н/Д., 1966. – 287 с.
5. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. Дис. д-ра филол. наук: 10.02.01, 10.02.19 – Волгоград, 2000. – 434 с.
6. Cohen D. Obama: The historic front pages / D. Cohen – W.: Sterling, 2009. – 224 p.
7. Glaberson W. U.S. May Permit 9/11 Guilty Pleas in Capital Cases / W. Glaberson // New York Times. – 2009. – № 3.
8. Hope C. Britain could intervene militarily in Syria in months, UK's top general suggests / C. Hope // The telegraph. – 2012. – № 6.
9. Hope C forgotten war / C. Hope // The telegraph. – 2012. – № 8.

Правдивцева Ю. С. Когнітивний аспект вживання афоризмів в англійському політичному дискурсі

Анотація. У статті розглянуті особливості політичного дискурсу англійської мови. Автором проаналізований політичний афоризм, як особлива одиниця, яка відображає інтереси та світогляд певного політичного діяча. На прикладах афоризмів відомих світових політиків автором визначено найбільш розповсюджені концепти, які вживаються в політичному дискурсі.

Ключові слова: афоризм, концепт, лексема, політичний дискурс, політичний діяч.

Правдивцева Ю. С. Когнитивный аспект употребления афоризмов в английском политическом дискурсе

Аннотация. В статье рассматриваются особенности политического дискурса английского языка. Автором анализируется политический афоризм, как особая единица, которая отражает интересы и мировоззрение определенного политического деятеля. На примерах афоризмов известных мировых политиков автором определены наиболее распространенные концепты политического дискурса.

Ключевые слова: афоризм, концепт, лексема, политический дискурс, политический деятель.

*П'ятничка Т. В.,**кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та професійної комунікації
Тернопільського національного економічного університету*

СУТНІСТЬ І ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕПЕРІШНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена системному аналізу реалізації об'єктивної теперішності в англійському художньому дискурсі. На основі трьох різних теоретичних підходів досліджуються зміст та функціонально-семантичні характеристики теперішності.

Ключові слова: темпоральна система, категорія теперішності, теперішній час, об'єктивна теперішність.

Постановка проблеми. Особливий інтерес у темпоральній системі викликає теперішній час як центральний у процесі внутрішньої логічної організації думки, і такий, що може виражати широкий спектр функціонально-семантичних відтінків. Сутність теперішнього часу – це предмет довгих дискусій у філософії та мовознавстві, починаючи від античності і до наших днів.

У сучасній лінгвістиці більшість вчених, зокрема: В.М. Ярцева, А.К. Корсаков, Т.І. Дешерієва, Н.Л. Жабицька, Е.Я. Мороховська, М.Я. Блох, R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik, H. Poutsma та інші дотримуються думки про те, що основою мовного теперішнього є реальний теперішній час об'єктивного світу. При цьому у свідомості того, хто говорить, теперішнє невіддільне від минулого і майбутнього, оскільки кожний теперішній момент його існування заповнений пам'яттю минулого, а в основі вчинків, які людина здійснює у теперішньому, лежить модель майбутнього [12, с. 50]. У філософському трактуванні теперішність – це те, що ми бачимо, чуємо, відчуваємо [14, с. 148], це відрізок часу, коли можна активно діяти, впливаючи на поточні події [9, с. 103].

Мета дослідження полягає у необхідності визначення змісту категорії теперішності, її функціонально-семантичних особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Подібно до суті будь-якого явища суть теперішності складається з її властивостей, що виявляються у функціонуванні мовних засобів, якими вона реалізується. Умовно виділяємо три основні підходи до визначення властивостей теперішності.

Перший з них базується на поєднанні двох аспектів, що доповнюють один одного, – широкого (епоха, століття) та вузького (все, що пов'язаний з моментом мовлення). У.І. Булл розрізняє два презенси: точковий (позначений точкою) і плинний. Останній у його трактуванні – це часовий інтервал між минулою і майбутньою подіями. Точковий презенс – це акт встановлення відношення, визначеного цим часовим інтервалом [18, с. 132]. Є.П. Надірова, називаючи широкий та вузький аспекти презенса неактуальним і актуальним теперішнім, вважає теперішньою актуальною ту дію, яка відбувається у момент мовлення, і наголошує, що, звичайно, період часу, необхідний для здійснення актуальної дії, виявляється значно ширшим від періоду мовлення [10, с. 99]. Б.В. Чернюх, розуміючи теперішній час, як вираження «сучасності» у широкому значенні слова, зводить два різновиди презенса – актуальний і неактуальний – до спільного знаменника. Він вважає, що основною функці-

єю теперішнього часу є вираження актуального презенса, тобто дії, що збігається з моментом мовлення. Неактуальний презенс позначає дію, яка, крім моменту мовлення, охоплює певні відрізки часу, що передують і слідує за ним [16, с. 47]. У трактуванні теперішнього часу тексту, зокрема його актуальності/неактуальності, доцільно керуватися підходом, започаткованим А. Белічем. Його суть полягає у виділенні «сфери синтаксичного індикатива», у якій вживання усіх часових форм пов'язане з моментом мовлення і сфери «синтаксичного релятива», в якій минуле цілком відособлене від реального теперішнього і зображується само по собі [17, с. 89]. Е. Бенвеніст розмежував часи, що вживаються у «плані мови» і «плані історії» [3, с. 149], а Х. Вайнріх протиставив часи «обговорюваного» і часи «переданого в оповіді» [21, с. 34]. Виходячи із суті цих підходів, у запропонованій роботі розглядається часова площина, створена творчою уявою автора, на тлі якої розгортаються події, і яка є теперішньою у сприйнятті персонажів. Вона виявляється у мовленнєвих ситуаціях, описаних у творі, або комунікативних актах персонажів.

У дослідженні актуального/неактуального теперішнього домінуючого значення набуває момент мовлення (ММ), що за визначенням А.П. Загнітко є умовним позначенням реального теперішнього, відносно якого всі події визначаються як такі, що належать до плану теперішнього/минулого чи майбутнього [8, с. 228]. Трактуючи розуміння теперішності, К.Г. Городенська акцентує увагу на тому, що з моментом мовлення пов'язуються не самі стани та дії, які мають місце в об'єктивній дійсності. З цим часовим орієнтиром їх співвідносить мовець, функція якого полягає у констатації об'єктивності дій та станів, реальних із погляду мовця. Зважаючи на це, у ситуації, яку представляє категорія часу в лінгвістичній онтології, особа мовця є обов'язковою, визначальною, бо саме для неї дії та стани об'єктивної дійсності, про які йдеться у комунікативному акті, є реальними [5, с. 41]. У прямому діалозі момент мовлення встановити не важко, але якщо діалог ведеться з залученням складних речень, то демаркація його ускладнюється [13, с. 14].

Аналізуючи семантику форм теперішнього часу в англійських текстах, М.В. Перцов робить висновок, що у більшості випадків точка відліку збігається з часом початку мовленнєвого акту, тобто з моментом мовлення персонажа, але може відрізнитися від нього, наприклад, збігатися з часом факту, який позначений іншою дієслівною формою у головному реченні [11, с. 10]. Отже, у комунікативній ситуації художнього твору момент мовлення є точкою відліку часу для персонажів – учасників комунікації та читача – реципієнта ситуації, який за задумом автора уявно стає учасником подій. Як бачимо, у процесі демаркації категорії теперішнього часу і визначення моменту мовлення особливої ваги набуває поняття мовець. Категорія мовця, одночасно лінгвальна та екстралінгвальна, є визначальною для актуалізації темпоральної семантики. Таким чином, теперішньому часу, як граматичній категорії, властивий об'єк-

тивно-суб'єктивний характер. Його об'єктивність зумовлюється тим, що основою мовної теперішності є реальний теперішній час навколишнього світу, а суб'єктивність тим, що йому властива перцептивність, тобто певне усвідомлення людиною. Ставлячи об'єктивний фактор на перше місце, ми аж ніяк не надаємо йому переваги. Тобто об'єктивне і суб'єктивне у даному випадку є рівноправним цілим. Мовець, вживаючи ту чи іншу форму дієслова, не просто вказує чи називає об'єктивний час позначеної ним дії, він подає його відповідно до цілі розмови, пропонуючи іншим саме той ракурс, який мають сприйняти за його задумом. У художньому творі мовець – це персонаж, через сприйняття і висловлювання якого ми сприймаємо співвідношення описаних дій і станів із зображуваною дійсністю, що є для нього реальною. Спробуємо пояснити висловлену думку на прикладі.

He gave a warning snort just as a mounted figure rode out of gorge.

«Your guide comes», the driver informed Nate unnecessarily. «So I see». Hooking his thumbs in his belt, Nate eyed approaching rider [22, с. 27].

Замість форми comes, цілком можливо вжити форми is coming чи has come, адже із контексту зрозуміло, що з'явився провідник, якого чекали (has come) і він їде, наближається (is coming) до тих, хто його чекає в даний момент. Проте шофер, говорячи про цей факт, вибирає презентну форму Present Simple. Мовець демонстративно підкреслює свою непричетність і байдужість, що підсилюється прислівником unnecessarily, і усе це разом насторожує, змушує відчувати натяк на особливу, поки що скрити значимість появи даної людини для подальшого розвитку подій. Отже, вибір тієї чи іншої часової форми дієслова пов'язується не тільки з бажанням мовця вказати на час дії, про яку він говорить, але й висловити своє відношення до цієї дії, вплинути на адресата і змусити його сприйняти цю дію відповідно до свого задуму.

Цікавими у цьому плані є дослідження Р.О. Жалейко і Д. Шіффра, які простежують взаємовплив тлумачень категорії часу в логіці й психології та кореляції з мовознавчими трактуваннями [7; 20]. У працях цих та інших вчених домінує думка, яка підтверджується численним фактичним матеріалом, про те, що у художньому тексті реалізація об'єктивної теперішності підпорядковується задуму автора, і саме з його точки зору відображається у мовленні персонажів, а через них суб'єктивно сприймається читачем. Можна з ймовірністю констатувати, що чим вища художня вартісність твору, тим глибше його проникнення в емоції і свідомість читача, тим ближче його злиття з персонажами і їх сприйняттям змальованих подій.

Цілком слушно зауважує О.В. Тарасова, що теперішньому в більшій мірі, ніж іншим часам, властиві специфічні риси та особливості, пов'язані з людською психікою чи емоційним відношенням людини до природи або інших людей, звідси – першорядне значення теперішнього, як центрального виду часу в процесі внутрішньої логічної організації думки [12, с. 49].

Основою іншого підходу до трактування теперішності є наголос на її протяжності. Ще Геракліт визначав теперішність, як тривалість із невизначеністю періоду [2, с. 32]. О. Есперсен вважає, що теоретично теперішній час – це точка, яка не має ніякої тривалості. Теперішній момент, «тепер» – це лише рухома границя між минулим і майбутнім, вона весь час рухається вправо по лінії часу. На практиці «тепер» означає відрізок часу із значною тривалістю, яка сильно змінюється в залежності

від обставин [6, с. 302]. На широту кількісного діапазону теперішності вказує і Я.Ф. Аскін: теперішнє завжди співвіднесене з якимось наявним станом, подією. І тривалість цієї події, стану визначає «розміри» теперішнього, причому в кожному конкретному ряді подій це визначення специфічне. Різна тривалість теперішнього є однією з характерних рис його специфіки [1, с. 85]. Думку про протяжність теперішнього поділяє також К.В. Філіна, виокремлюючи момент мовлення, як центр цього часового проміжку, якому теж властива тривалість. Дослідниця зазначає, що часові межі теперішності і моменту мовлення збігаються у виключно рідких випадках, тобто момент мовлення входить у теперішній час, складаючи якийсь його відрізок, і тільки частково збігається з ним [15, с. 7]. Тривалість теперішнього М.С. Веденькова називає «часовою квантитативністю», яка може бути зведена до нуля і розширена до безмежності [4, с. 40].

Ще один підхід до визначення властивостей теперішнього базується на думці про семантичну неоднорідність презентності, яка також простежується у лінгвістичній літературі. Мовознавець психологічного напрямку Г. Гійом, наприклад, вважає, що теперішність семантично не є однорідним цілим, а утворюється переважно із сполучення минулого і майбутнього. Така особливість розглядається ним, як обов'язкова складова розуміння теперішнього часу [19, с. 117]. Часовий спектр теперішнього включає в себе широкі можливості вираження функціонально-семантичних відтінків, починаючи від уявлення про мить (поштовх) і закінчуючи усвідомленням об'ємних часових періодів (у наш час, на сучасному етапі...) або взагалі про позачасовість [8, с. 232].

Висновки. Отже, властивості теперішності, що впливають на особливості її реалізації у мові літературної прози, визначаються: актуальністю/неактуальністю; темпоральною локалізацією дії/стану через відношення до моменту мовлення/іншої точки відліку часу; співвідношенням компонентів поліпредикативного комплексу; об'єктивно-суб'єктивним характером; різною протяжністю; семантичною неоднорідністю; кореляцією на часовій осі з минулим та майбутнім; емоційною насиченістю змісту.

Категоріальне значення теперішності визначається як сучасність – період, обмежений або необмежений будь-якими рамками, з ситуацією мовлення у своєму центрі, що захоплює сфери минулого і майбутнього, і який пов'язується або не пов'язується безпосередньо з моментом мовлення; функціонально презентні структури для учасників мовленнєвого акту є принципово особливими формами, які передають факти і події як такі, що мають безпосереднє відношення до учасників комунікації.

Література:

1. Аскін Я.Ф. Проблема времени (ее философское истолкование) / Я.Ф. Аскін. – М.: Мысль, 1966. – 200 с.
2. Ахундов М.Д. Концепции пространства и время. Истоки, эволюция, перспективы / М.Д. Ахундов. – М.: Наука, 1982. – 259 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист – М.: Прогресс, 1974. – 385 с.
4. Веденькова М.С. Презенс и момент речи / М.С. Веденькова // Некоторые вопросы романо-германской филологии. – Челябинск, 1969. – Вып. 4. – С. 33 – 49.
5. Городенська К.Г. Онтологічні параметри граматичних категорій способу та часу / К.Г. Городенська // Мовознавство – 1997. – № 1. – С. 39–42.

6. Есперсен О. Философия грамматики / О. Есперсен. – М.: Иностранная литература, 1958. – 404 с.
7. Жалейко Р.А. Перцептуальное время и его выражение в функционально-семантическом поле темпоральности: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Р.А. Жалейко. – М.: Московский государственный лингвистический ун-т., 1980. – 22 с.
8. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Морфологія / А.П. Загнітко. – Донецьк: Донецький державний ун-т, 1996. – 437 с.
9. Моисеева Н.И. Временная среда и биологические ритмы / Н.И. Моисеева. – Л.: Наука, 1981. – 127 с.
10. Надирова Е.П. О высказываниях с семантикой расширенного настоящего времени в русском языке / Е.П. Надирова // Функционально-семантические аспекты грамматики. Лингвистические исследования. – М., 1987. – С. 99–111.
11. Перцов Н.В. К проблеме инварианта грамматического значения / Н.В. Перцов // Вопросы языкознания. – М.: Наука, 1998. – № 1. – С. 3–25.
12. Тарасова Е.В. Время и темпоральность / Е.В. Тарасова. – Харьков, 1992. – 136 с.
13. Тураева З.Я. Категория времени / З.Я.Тураева. – М.: Высшая школа, 1979. – 220 с.
14. Уорф Б.Л. О двух ошибочных воззрениях на речь, характеризующих систему естественной логики, о том, как слова и обычаи влияют на мышление / Б.Л. Уорф // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1962. – № 2. – С. 310–334.
15. Филина К.В. Исследование презенса английского глагола: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / К.В. Филина. – М.: Московский государственный ун-т иностранных языков, 1975. – 21 с.
16. Чернюх Б.В. Категорія виду і часу в дієслівній системі латинської мови: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. / Б.В. Чернюх. – Львів, 1992. – 199 с.
17. Белић А. О језичкој природи и језичком развоју / А. Белић. – Београд, 1967. – 127 p.
18. Bull W.E. Time, Tense and the Verb / W.E. Bull. – California: University of California Publications in Linguistics, 1960. – 387 p.
19. Guillaume G. De la double action separative du present dans representation fran cats du temps / G. Guillaume. – Paris, 1951. – 215 p.
20. Schiffrin D. Tense variation in narrative / D. Schiffrin // Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981. – № 57. – P. 45–62.
21. Weinrich H. Tempus / H. Weinrich. – Stuttgart: Mouton de Gruyter, 1977. – 3 Aufl. – 108 p.
22. Lott B. Jewel. – New York: Washington Square Press, 1992. – 358 p.

П'ятничка Т. В. Сущность и характеристики настоящего

Аннотация. Статья посвящена системному анализу реализации объективного настоящего в англоязычном художественном дискурсе. На основании трех различных теоретических подходов исследуются сущность и функционально-семантические характеристики настоящего.

Ключевые слова: темпоральная система, категория настоящего, настоящее время, объективное настоящее.

Pyatnychka T. Essence and characteristics of Presence

Summary. The article focuses on systematic analysis of objective presence realization in fiction discourse. In course of research conceptual grounding of temporality, essence and contents of presence as well as three main approaches to studying its semantic and functional characteristics are defined.

Key words: temporal system, present time, present tense, objective presence.

Савчук Р. І.,
докторант

Київського національного лінгвістичного університету

ТВОРЕННЯ МОЖЛИВИХ СВІТІВ У НАРАТИВНОМУ ПРОСТОРИ ФРАНЦУЗЬКОГО ПРОЗОВОГО ТВОРУ: ДОСВІД НАРАТИВНО- СЕМІОТИЧНОГО АНАЛІЗУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Ж. ДЕ НЕРВАЛЯ «AURELIE OU LE REVE ET LA VIE»)

Анотація. Стаття присвячена розкриттю семіотичних засобів творення можливих світів у художньому тексті. З метою визначення специфіки маркування та вербалізації мислимих станів персонажного буття у романі французького письменника XIX ст. Жерара де Нерваля «Aurélie ou le rêve et la vie» основну увагу приділено з'ясуванню й окресленню провідних наративно-семіотичних способів і механізмів побудови (квазі)онтонедосяжного можливого мікрокосму, що реалізується в оповіді через сон, сновидіння та сонні візії.

Ключові слова: семантика можливих світів, мислимий стан персонажного буття, текстовий референт, наративний об'єкт, наративний суб'єкт.

Постановка проблеми. У термінах семіотичного підходу до тлумачення художнього тексту останній постає певною матрицею (пере)творення [1, с. 102] або осторонення (термін В.Б. Шкловського) [9, с. 40] навколишнього світу чи його можливих / імовірних варіантів.

Поняття «можливого» стало дійсно знаковим для сучасних наукових студій різноманітного спрямування. Актуальність пропонованої статті, а саме звернення до проблематики можливих світів із позицій семіотики, пояснюємо, передусім, пильною увагою цієї галузі лінгвістичного знання до неймовірного потенціалу знаку й власне знакових механізмів у побудові / маркуванні та реконструкції можливих світів у різних за своїми наративними характеристиками текстових мікрокосмах.

Мета нашої розвідки полягає у розкритті семіотичних засобів творення можливих світів у художньому тексті, а також у виявленні специфіки маркування та вербалізації можливих станів персонажного буття у романі французького письменника XIX ст. Жерара де Нерваля «Aurélie ou le rêve et la vie». Предмет дослідження становлять наративний і семіотичний аспекти побудови можливих світів у наративному просторі художнього твору. Об'єктом вивчення є французька художня література XIX ст. із позицій наративно-семіотичного підходу в інтерпретації прозового тексту.

У семантичному просторі мови виокремлюються світи, які не є копіями того, що існує й розвивається у дійсному світі [10, с. 18]. Саме такі розумові (домислювані) універсуми й називаються можливими світами. Лишаючись категорією модальної логіки, вони дають змогу встановлювати істинність або хибність модальних висловлень.

У формальній логіці висуваються ідеї про те, що можливі світи існують не поряд зі світом дійсності, а складають його в сукупності [4, с. 160]. За твердженням одного з основоположників семантики можливих світів фінського філософа Яакко Хінтікка, можливий світ слід трактувати, як можливий

стан справ по відношенню до суб'єкта, який міститься в реальному світі й проєктує власне «я» в інші розумові простори [13, с. 70–75].

Виклад основного матеріалу. Одну з перших концепцій кореляції реального і можливого запропонував і розвинув німецький філософ і математик Г.В. фон Лейбніц, у теорії якого всі можливі світи можуть бути досягнутими як мислимими й потенційно можливі стани світу, що існують в уяві Творця [3, с. 134–136]. При цьому дійсний стан речей є одним із можливих, а реальний світ є найкращим із можливих [там само].

Зазначимо, що аналіз таких термінопонять, як можливість / неможливість / імовірність / необхідність серйозно вплинув на філософів, які розмірковували над тим, чи існує загалом гіпотетично можливий універсум, і в якій формі. Сучасна філософія, поглиблюючи теорію можливих світів, постулює ідею того, що можливий світ є епістемологічною сутністю [1, с. 103], а отже одним із варіантів бачення реального світу, що конструюється для взаємодії людини з дійсністю [там само, с. 102].

Під впливом логіко-філософських концепцій можливий світ трактується, як множинність потенційних світів, які проєктуються на світ дійсний [7]. Розробляючи основні техніки й методику лінгвістичного інтерпретаційного аналізу реалізації можливих світів у художньому тексті, російська дослідниця Г.В. Новікова стверджує, що, з одного боку, семантика можливих світів об'єктивується через категорії можливості / необхідності / дійсності, а з іншого – враховує аналіз актуалізованої ситуації [8, с. 103]. Відтак, до існуючих у сучасній мовознавчій традиції логіко-семантичного (Е.В. Бардасова), психолінгвістичного (Л.В. Калашникова) й концептуального (М.Н. Епштейн, Ю.С. Степанов) підходів у трактуванні семантики можливих світів, додається референційно-ситуативний аналіз, який ґрунтується на положенні про внутрішню та зовнішню [там само] або пряму та непряму референції [11, с. 426].

З точки зору внутрішньої референції художній світ письменника постає дійсним універсумом, відносно якого автор актуалізує семантичний простір можливих світів у термінах потенційності / нереальності / ірреальності, що детермінують модальний аспект категорії можливості [8, с. 103]. У контексті зовнішньої референції можливий світ є альтернативою дійсного, а отже, результатом деякої трансформації онтології реально-го макрокосму [там само].

Зважаючи на модальні значення потенційності, нереальності й ірреальності в мові, окреслюються три типи можливих світів, а саме потенційний, який може бути експлікований се-мою «потенційної реалізації можливості», нереальний як «нереалізована можливість» і ірреальний світ у разі «заперечення реалізації потенційної можливості» [там само, с. 104]. Крім

того, невід'ємною прикметою будь-якого можливого світу виступають його онтологічні ознаки, а саме онтодосяжність / онтонедосяжність, онтореалізованість / онтонереалізованість [7], на які нашаровуються епістемологічні та аксіологічні.

Повертаючись до питання про семіотичне конструювання можливих світів у наративному просторі художнього твору, процитуємо основні чотири позиції, наведені російським науковцем, семіотиком О.С. Бразговською, які видаються нам найбільш релевантними.

Отже, по-перше, будь-який можливий світ має виключно знакову (текстову) сутність, оскільки ймовірною формою його існування є лише текст [1, с. 103], тому можливий світ – це завжди текстова альтернатива реальному універсуму. По-друге, можливий світ зароджується в результаті референції до певних об'єктів. При цьому останні отримують знакове відображення. Крім того, можливі світи вибудовуються певним мовним каркасом (Р. Карнап). Дослідниця стверджує, що можливі світи творяться в процесі мовної гри, а сам мовний каркас дає змогу робити припущення щодо їх дійсного існування, оскільки з погляду семіотики існує лише те, що стало мовним знаком [там само]. Нарешті, лінгвістичні способи маркування можливих світів визначаються інтенціями автора й можуть бути звужені до таких операцій, як:

- вибір референта відображення, що й визначає різну онтологію можливих світів;
- номінація референта відображення;
- прозора / непрозора вказівка на об'єкт референції;
- актуалізація об'єктів, які описуються (їхня предикація) [там само, с. 105].

У науковій думці ХХ ст. під впливом семіотики текст значно розширив межі своєї інтерпретації, зважаючи на те, що його написання або дослідження реалізуються у просторі інших текстів [1, с. 112], таких собі текстових референтів, що формують певну рамку, в межах якої й розгортається весь зміст твору. Референтами відображення в такому разі постають деякі уявлення письменника про фрагмент світу, інший текст культури і «текст пам'яті» автора або інтерпретатора [там само, с. 113].

У цьому контексті на особливу дослідницьку увагу заслуговує роман французького письменника ХІХ ст. Жерара де Нерваля «*Aurélien ou le rêve et la vie*», у наративному просторі якого чітко простежуємо вказані вище текстові референти, що маркують можливі світи.

Потужним способом конструювання деякої іншої реальності, або інореальності [2, с. 224] в наративній поетиці автора є прийом сновидінь, які вводять дуже специфічну індивідуально-авторську «міфологію» [там само, с. 223], котра виступає суттєвою складовою всього художнього макрокосму Ж. де Нерваля.

Одним із текстових референтів можливого світу, побудованого в наративному просторі нервалівського роману, є подія та / чи дія з історії життя гомодієгетичного оповідача. Власне межею, що імплікує наявність іншого мікрокосму, відмінного від реального буття головного героя, постає процес перетворення Я – оповідача, що веде оповідь, тобто виступає її наративним суб'єктом, у наративний об'єкт: \diamond Je vais essayer, à leur exemple, de transcrire les impressions d'une longue maladie qui s'est passée tout entière dans les mystères de mon esprit \diamond (Nerval, ARV, 3).

Перемикачем світів (термін Н.С. Лисенко [4, с. 170]) у наведеному нижче фрагменті твору виступає номінативна одиниця porte n. f.: «ouverture spécialement aménagée dans un mur, une clôture, etc., pour permettre le passage; l'encadrement de cette

ouverture» [15], яка в поєднанні з дієсловом *percer* v. tr. актуалізує сему перетину деякої реальності, переміщення в інший простір, про що свідчить компонентний аналіз семантичної структури цього дієслова й наявність такого його семантичного інваріанта, як «*pratiquer dans (qqch.) une ouverture pouvant servir de passage*» [ibid.]:

Le rêve est une seconde vie. Je n'ai pu percevoir sans frémir ces portes d'ivoire ou de corne qui nous séparent du monde invisible. Les premiers instants du sommeil sont l'image de la mort; un engourdissement nébuleux saisit notre pensée, et nous ne pouvons déterminer l'instant précis où le moi, sous une autre forme, continue l'oeuvre de l'existence. C'est un souterrain vague qui s'éclaire peu à peu, et où se dégagent de l'ombre et de la nuit les pâles figures gravement immobiles qui habitent le séjour des limbes. Puis le tableau se forme, une clarté nouvelle illumine et fait jouer ces apparitions bizarres; le monde des Esprits s'ouvre pour nous (Nerval, ARV, 1).

Через основні й інваріантні значення іменників і прикметників із семою «уявне / нереальне», а саме *rêve* n.m.; *invisible* adj.; *sommeil* n.m.; *image* n.f.; *nébuleux* adj.; *bizarre* adj. в наративному просторі художнього тексту маркується можливий (квазі)онтонедосяжний світ із погляду його можестування (термін М.Н. Епштейна [14]), що імплікується такими метафорами, як *le rêve est une seconde vie* («сон – це друге життя»), *les premiers instants du sommeil sont l'image de la mort* («перші хвилини сну – це образ смерті»), *un engourdissement nébuleux saisit notre pensée* («туманне заціпеніння охоплює наш розум»), *un souterrain vague qui s'éclaire peu à peu* («підземелля, в якому потроху з'являються проблески світла»).

Нагадаємо, що з позицій референційно-ситуативного аналізу (Г.В. Новікова) онтонедосяжним вважається такий можливий світ, який суперечить дійсному стану справ [7]. Зважаючи на те, що аналізований роман написано письменником під час його перебування в клініці через серйозний психічний розлад, можемо припустити, що за певних умов, а саме у стані зміненої свідомості, зокрема внаслідок хвороби, Ж. де Нерваль вибудовує такий мікрокосм сновидінь і візій, який набирає рис не лише можливого або альтернативного, але й дійсного стану буття. У цьому разі створений можливий світ не суперечить реальному, а оскільки його просто не існує в іншому виді для французького митця, ми класифікуємо останній, як (квазі)онтонедосяжний.

Сон осягається оповідачем, як деякий перехід, йому відкриваються нові можливості власного буття, що в оповіді експліковано стилістичною фігурою висхідної градації: *un engourdissement nébuleux saisit notre pensée* → *un souterrain vague qui s'éclaire peu à peu* → *se dégagent les pâles figures gravement immobiles* → *le tableau se forme, une clarté nouvelle illumine et fait jouer ces apparitions bizarres* → *le monde des Esprits s'ouvre pour nous*. Наведений вище стилістичний засіб виразності підвищує емоційно-смыслову значущість мислимого стану буття оповідача як певного одкровення. Через семантичні інваріанти таких дієслів, як *saisir* v. tr., *s'éclairer* v. pron., *se dégager* v. pron., *s'ouvrir* v. pron. у поєднанні з іменниками *pensée* n. f., *clarté* n. f. і *monde* n. m., імпліковано чітку паралель між станом переходу до іншого світу та сном, а саме з його чотирма послідовними фазами. Відтак маємо аналогію між сном як фізіологічним процесом і сном як переходом до іншого можливого світу.

Щодо тези про те, що одним із текстових референтів можливих світів є інший текст культури, цілком правомір-

но стверджувати, що оніричні лексеми в аналізованому творі віддзеркалюють світобачення і світовідчуження французького письменника крізь призму сну, що постає окремим осередком культури, котрий ми маємо змогу виявити в мові [12, с. 59].

Висновки. Трактатування сну як альтернативної реальності, сну як специфічного стану свідомості властиве мистецтву здавна і дотепер [6, с. 10]. У нарративній поетиці Ж. де Нерваля сон, а разом із ним і сонні візії та сновидіння не лише маркують можливі стани буття гомодієгетичного оповідача, а й виступають засобами самоаналізу, моделюючи несвідомі суб'єктні стани, перебування в яких наближається для французького письменника до істинної й справжньої реальності.

Література:

- Бразговская Е.Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры: [уч. пособие] / Елена Евгеньевна Бразговская. – Пермь: Перм. гос. пед. ун-т., 2008. – 201 с.
- Кудрявцева Д.А. Сновидение как способ познания инореальности («Аврелия» Ж. де Нерваля) / Д.А. Кудрявцева // Знание. Понимание. Умение. – 2007. – № 3. – С. 223–227. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/>.
- Лейбниц Г.В. Опыт теодицеи о благодати Божией, свободе человека и начале зла / Г.В. Лейбниц // Г.В. Лейбниц. Соч. в 4-х т. – Т. 4. – М.: Мысль, 1989. – С. 49–414.
- Лисенко Н.С. Возможные миры в художественном текстовом макрокосме (на материале творив М. Леві та Е.–Е. Шмідта) / Н.С. Лисенко // Романські студії початку ХХІ століття: текстові концепти, нарратив, можливі світи: [кол. моногр.] / О.М. Кагановська, Г.М. Каратєєва, Р.І. Савчук та інші. – К.: Вид. центр, 2012. – С. 158–180.
- Лотман Ю.М. Семиосфера / Ю.М. Лотман. – Санкт-Петербург: «Искусство-СПБ», 2000. – 704 с.
- Мочернюк Н.Д. Сновидіння в поетиці романтизму: часо-просторова специфіка: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / Н.Д. Мочернюк. – Л., 2005. – 229 с.
- Новикова А.В. Лингвистический анализ реализации возможных миров в художественном тексте: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / А.В. Новикова. – Челябинск, 2010. – 20 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissertat.com/content/lingvisticheskii-analiz>.
- Новикова А.В. Референциально-ситуативный анализ семантики возможных миров / А.В. Новикова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2008. – Вып. 26. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/referentsialno-situativnyy-analiz>.
- Новикова М.Л. Изучение семантики острого знака-словесного образа как единицы и компонента художественного пространства текста / М.Л. Новикова // Acta Linguistica. – 2007 (2). – Vol. 1. – С. 40–54.
- Олейникова Г.А. Композиционно-речевые средства выражения иномирия в англоязычном научно-фантастическом тексте: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Г.А. Олейникова. – Одесса, 2009. – 196 с.
- Рикёр П. Метафорический процесс как познание, воображение и ощущение / Поль Рикёр // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 416–434.
- Ткаченко О.А. Лингвокультурні витоки та розвиток оніричної лексики (на матеріалі української, англійської та латинської мов): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / О.А. Ткаченко. – К., 2012. – 203 с.
- Хинтиikka Я. Логико-эпистемологические исследования. Логика и методология науки: [сб. избр. ст. / Пер. с англ.] / Яакко Хинтиikka. – М.: Прогресс, 1980. – 448 с.
- Эпштейн М.Н. Философия возможного / М.Н. Эпштейн. – СПб.: Алетея, 2001. – 334 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://society.polbu.ru/epstein_possiblephilo/ch04_i.html.

Довідники:

- Dictionnaire Le Petit Robert électronique / Version électronique du Nouveau Petit Robert, dictionnaire analogique et alphabétique de la langue française. – P.: Bureau van Dijk, 1997. – Электрон. опт. диск (CD-ROM). – Назва з титул. екрану.

Джерело ілюстративного матеріалу:

- Nerval, ARV: Nerval de G. Aurélie ou le rêve et la vie / Gérard de Nerval. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.atramenta.net/lire/aurelia/2335/2#oeuvre_page.

Савчук Р. И. Создание возможных миров в нарративном пространстве французского прозаического текста: опыт нарративно-семиотического анализа (на материале романа Ж. де Нерваля «Aurélie ou le rêve et la vie»)

Аннотация. Статья посвящена раскрытию семиотических средств создания возможных миров в художественном тексте. С целью определения специфики маркирования и вербализации мыслимых состояний персонажного бытия в романе французского писателя XIX в. Жерара де Нерваля «Aurélie ou le rêve et la vie» основное внимание уделено выяснению и представлению главных нарративно-семиотических способов и механизмов построения (квази)онтонепостижимого возможного микрокосма, который реализован в повествовании с помощью сна, сновидений и сонных визий.

Ключевые слова: семантика возможных миров, мыслимое состояние персонажного бытия, текстовый референт, нарративный объект, нарративный субъект.

Savchuk R. Possible worlds creation in narrative space of french literary text: the experience of a narrative and semiotic analyses (on material of G. de Nerval novel «Aurélie ou le rêve et la vie»)

Summary. Semiotic instruments in possible worlds' creation in a literary text have been revealed. For purpose of determining specificity of designation and verbalization of a character conceivable state being in novel of G. de Nerval «Aurélie ou le rêve et la vie» main attention is paid to finding out and to lineation of principal narrative and semiotic ways and mechanisms of construction of (quasi)ontoachievable possible world, witch is realized in narrative through dream and dream visions.

Key words: semantic of possible worlds, character conceivable state being, text referent, narrative object, narrative subject.

Смазлій В. М.,

виконавач обов'язків завідувача кафедри професійної англійської мови
Одеського національного морського університету

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ І ЇХНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У статті розглянуто визначення терміна «фразеологія» та види фразеологізмів в англійській мові, а також проаналізовано типи перекладу цих лінгвістичних одиниць. Визначено особливості перекладу фразеологізмів.

Ключові слова: англійська мова, фразеологія, типи фразеологізмів, види перекладу, труднощі перекладу.

Постановка проблеми. Фразеологізми – одна з універсальних мовленнєвих одиниць. У них знаходимо відображення історії народу, своєрідність його культури й побуту. Численні тлумачні словники визначають термін «фразеологія» (від грецьк. *phrasis* – «вираз» і *logos* – «учення, знання») як такий, що вивчає сукупність сталих зворотів мовлення, які притаманні цій мові [1; 2; 3]. Серед лінгвістів досі немає єдиної точки зору щодо складу фразеологізмів. Одні вводять до складу фразеологізмів широке коло словосполучень, включаючи крилаті вирази, приказки, афоризми. Інші підходять до визначення фразеологізмів тільки із граматичного погляду.

Вивченню фразеологізмів присвятили свої праці класики англійської філології: І.Є. Анічков, І.В. Арнольд, В.В. Виноградов, А.В. Кунін, П.П. Литвинов, Є.Д. Поливанов, Н.М. Шанський, А.Н. Баранов, О.Д. Добровольський, Д.Г. Мальцева, Р. Гіббс, Дж. Лакофф та інші. Такі відомі лінгвісти, як Л.С. Бархударов, В.С. Виноградов, Т.А. Казакова, С.В. Засекін, В.В. Алімов, В.В. Коптілов, С.П. Ковганюк, проводили дослідження перекладу фразеологізмів російською й українською мовами.

Не вирішеною все ще залишається така проблема: фразеологія – надзвичайно складне явище, вивчення якого потребує свого методу дослідження, а також використання даних інших наук – лексикології, граматики, стилістики, фонетики, історії мови, культурології, історії, філософії, логіки та крайнознавства [5, с. 5–6]. Досить розповсюдженою помилкою є переклад фразеологізмів методом кальки (дослівний переклад). Тому під час перекладу фразеологізмів та ідіом рідною мовою потрібно підбирати вислови й мовні кліше, які відповідають саме менталітету й культурі мови перекладу. Стаття присвячена вирішенню проблеми перекладу англійських фразеологізмів українською мовою шляхом підбору необхідного еквівалента.

Об'єктом дослідження є англійські фразеологічні одиниці. Предметом дослідження є переклад англійських фразеологізмів українською мовою. Метою статті є визначення особливостей перекладу англійських фразеологізмів українською мовою. Для досягнення поставленої мети необхідне вирішення таких завдань: визначення терміна «фразеологізм», розкриття цього поняття; класифікація фразеологізмів; методи перекладу англійських фразеологізмів із наочним прикладом щодо складнощів перекладу. У статті використовуються такі методи дослідження, як аналіз і синтез; історичний і діяхронічний аналіз; індукція й дедукція.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання про фразеологію як лінгвістичну дисципліну було вперше поставлене видатним радянським лінгвістом професором Є.Д. Поливановим [5, с. 128–129]. В.В. Виноградов виділив три типи фразеологічних одиниць:

1. Фразеологічні зрощення, або ідіоми – немотивовані одиниці, що виступають як еквіваленти слів: *to go between* (бути посередником), *a quiet wedding* (негучне весілля), *to be dead with cold* (промерзнути до кісток). До фразеологічних одиниць належать звороти типу *to get up, to give up, to fall in love*. Ідіоми основано на перенесенні значення, метафорі, яка ясно усвідомлюється об'єктом мовлення, наприклад: *to take the bull by the horns* – узяти бика за роги; діяти рішуче; *dead as doornail* – без жодних ознак життя. Беручи до уваги вищезазначене, головним завданням теоретичних досліджень у царині перекладу є формулювання чітких принципів перекладу фразеологізмів, ідіом, фразеологічних сполучень, ураховуючи їхнє походження [5, с. 138–139].

2. Фразеологічні єдності – мотивовані одиниці з єдиним цілісним значенням, що виникає зі злиття значень лексичних компонентів: *horn of plenty* (повна чаша), *to rise to the occasion* (бути на висоті), *to do somebody proud* (надавати честь комусь).

3. Фразеологічні сполучення – звороти, у яких в одного з компонентів фразеологічно пов'язане значення, що виявляється лише у зв'язку з чітко визначеним колом понять і їхніх мовних значень. Наприклад: *набирати страху, давитися зі сміху* [5].

До трьох типів фразеологічних одиниць Н.М. Шанський додав ще один – фразеологічні вирази: *to share one's last shirt with somebody* – поділитися останньою сорочкою; *if you run after two hares, you will catch neither* – якщо поженешся за двома зайцями, жодного не спіймаєш [4].

Під час перекладу фразеологізму перекладачеві треба передати його зміст і образність, знайшовши аналогічний вираз в англійській мові чи мові перекладу й не загубивши при цьому стилістичну функцію фразеологізму. За відсутності в потрібній мові ідентичного образу перекладач змушений удаватися до пошуку «приблизної відповідності» [4, с. 51]. Хороше рецептивне знання фразеології необхідне й для того, щоб уміти відновити фразеологізми, що зазнали «авторської трансформації» [5, с. 74], і передати під час перекладу потрібний художній ефект. До авторських перетворень, у результаті яких підкреслюється асоціативне значення фразеологізмів (майже не сприймається інакше), належить, зокрема, введення в фразеологічний зворот нових компонентів, семантично співвіднесених із прямим значенням, тобто зі значенням вихідного змінного словосполучення.

Існують такі види перекладу фразеологізмів: 1) еквівалентний, тобто в обох мовах існують затверджені культурним досвідом паралельні поняття; для рідної мови це адекватний фразеологічний зворот, що збігається з англійським зворотом за змістом і образною основою; 2) аналог, тобто такий стій-

кий зворот, який за значенням адекватний англійському, але за образною основою відрізняється від нього повністю або частково; 3) описовий переклад, тобто переклад шляхом передання змісту англійського звороту вільним словосполученням. Описовий переклад застосовується тоді, коли в мові перекладу відсутні еквіваленти й аналоги англійському оригіналові; 4) антонімічний переклад, тобто передання негативного значення за допомогою позитивної конструкції або навпаки; 5) калькування. Метод калькування застосовується тоді, коли перекладач хоче виділити образну основу фразеологізму або коли англійський зворот не може бути перекладений за допомогою інших видів перекладу; 6) комбінований переклад. Якщо рідний аналог не в повному обсязі передає значення англійського фразеологізму або ж має інший специфічний колорит місця й часу, дається калькований переклад, а потім іде описовий переклад і рідний аналог для порівняння.

Інша важлива умова в процесі розпізнавання фразеологізмів полягає в умінні аналізувати їхні мовні функції. Наприклад, конфлікт між переносним і буквальним значенням нерідко використовується автором тексту для обігравання яких-небудь образних, естетичних, емоційно-оцінювальних та інших асоціацій або створення гумористичного ефекту. Крім того, фразеологізми досить міцно закріплені за певними соціально-культурними шарами суспільства й слугують ознакою опосередкованої присутності того чи іншого шару в тексті. Також фразеологізми мають певне стилістичне забарвлення: це можуть бути елементи високого, нейтрального або низького стилів, професійні або інші жаргонізми. Наприклад, поява в російській тексті фразеологізму типу «серединка на половинку» свідчить про порівняно низький соціальний статус пов'язаного з ним персонажа найчастіше з діалектно провінційним відтінком [7]. Фразеологізми можуть бути суто англійськими та запозиченими.

Перекладач також може зіткнутися з проблемою національно-культурних відмінностей між подібними за змістом фразеологізмами у двох різних мовах. Збігаючись за змістом, фразеологізми можуть мати різну стилістичну забарвленість. У деяких випадках уживання фразеологізму в початковому тексті будується на використанні можливостей національно-культурного колориту, наприклад для побудови художнього образу, і тоді навіть наявність словникової відповідності не допомагає перекладачеві у вирішенні проблеми. Наприклад, вираз *when queen Ann was alive*, який може бути фразеологічним (у незапам'ятні часи) і зберігати свій прямий сенс (при дворі королеви Анни). Цей фразеологізм не можна перекласти якимось російським фразеологізмом без утрати національно-культурного колориту (наприклад, за царя Гороха), оскільки воно не пов'язане з ознаками того часу в початковому тексті: дами, інтриги, бали. Можливо, найбільш відповідним рішенням буде або вибір на користь якогось більш відомого для російського читача королівського імені (при дворі короля Артура), або на користь тимчасової віддаленості (як у середньовіччі). Проблеми можуть виникнути навіть під час перекладу інтернаціональних фразеологізмів, що мають однакове джерело і приблизно однаковий зміст у різних мовах, але отримали різні функціональні характеристики [7].

Труднощі перекладу фразеологізмів починаються із їхнього розпізнавання в тексті. Практично в будь-якій мові існує кілька рівнів фразеологізмів: зафіксовані словником і відомі всім; виходять з ужитку, але відмічені словником; відомі всім, але з якихось причин не зафіксовані словником; відомі окремим

суспільним групам. Перша та найголовніша умова в будь-якому випадку – уміти розпізнати в тексті фразеологізми, на відміну від вільних мовних одиниць. Найбільш продуктивний шлях – це навичка виділення в тексті одиниць, що суперечать загальному змістові, оскільки, як правило, саме поява таких одиниць і свідчить про наявність переносного значення.

Протягом століть в Англії читали й цитували Біблію після її перекладу з латинської мови. Не тільки окремі слова, а й ідіоматичні вирази ввійшли до англійської мови зі сторінок Біблії [2, с. 130–131]: *at the eleventh hour* –останньої хвилини; *can the leopard change his spots?* – хіба може леопард змінити свої плями? Такий вираз використовується у випадку, коли людина не бажає змінюватись на краще або не дотримує правил поведінки, прийнятих цим суспільством. Тоді потрібно перекладати так: *горбуна могила виправить*. Фразеологічний зворот *cast pearls before swine* перекладається як *не розспайте перл своїх перед свинями*. Значення цього фразеологізму таке: не розкривати свої духовні цінності перед людьми, які цього не варті. Значення фразеологізмів біблійного походження часто не збігаються з думкою, яку хотіли висловити автори Біблії. Щоб зрозуміти автора біблійної книги, потрібно вивчити коментарі та аналізувати її повністю. Зворот *to kill the fatted calf* у притчі про блудного сина застосовується в буквальному значенні – «убити відгодоване теля». Пізніше цей зворот набув нового значення – *пригостити найкращим, що є в домі* [4].

Для отримання адекватного перекладу художнього прозового тексту рекомендується дотримуватись таких дій:

1. Знайти в тексті фразеологізми.
2. Зробити дослівний переклад, використовуючи словник.
3. Зіставити отриманий переклад із контекстом.
4. Дати переклад фразеологізму з урахуванням особливостей менталітету й культури рідної мови, літературних та історичних норм.
5. У разі будь-яких сумнівів щодо адекватності звірити отриманий переклад з інформацією у відповідних тезаурусах.

Висновки. Отже, за час існування будь-якої мови в ній накопичилася велика кількість виразів, за допомогою яких люди знайшли спосіб зберігати й передавати мудрі спостереження та поради своїм нащадкам і наступним поколінням. Такі вирази повинні бути бути вдалим, влучним й водночас зрозумілим простим людям. Так і виник особливий шар мови – фразеологія, сукупність стійких виразів, що мають самостійне значення. Добре знання мови, у тому числі й англійської, неможливе без знання її фразеології. Розумне використання фразеологізмів робить мову більш ідіоматичною. За допомогою фразеологічних висловів, які не перекладаються дослівно, а сприймаються переосмислено, посилюється естетичний аспект мови. Дуже часто фразеологізми слугують свого роду кодом упізнавання статусу тексту (співрозмовника, теми висловлювання, взаємин між учасниками комунікації тощо) [8, с. 129]. Найбільш переконливим доказом багатих можливостей фразеологічних одиниць й особливої складності їх для перекладу є те, що їх охоче не тільки вживають, а й творчо перетворюють багато письменників, журналістів та інших творчих мовних особистостей [8, с. 127].

Для тих, хто вивчає англійську мову як іноземну, цей шар мови становить труднощі під час засвоєння, але після засвоєння фразеологізмів можна говорити як англіїці, розуміти їх із півслова. У фразотворенні величезну роль відіграє людський фактор, тому що більшість фразеологізмів пов'язані з людиною, різними сферами її діяльності. Ш. Баллі стверджував:

«Віковічна недосконалість людського розуму виявляється також і в тому, що людина завжди прагне одухотворити все, що її оточує. Вона не може уявити собі, що природа мертва й бездушна; її уява постійно наділяє життям неживі предмети, але це ще не все: людина постійно наділяє предмети зовнішнього світу рисами та прагненнями, властивими її особистості» [5, с. 130–134]. Застосування рекомендацій, поданих у статті, дасть змогу поглибити знання студентів про культуру й традиції народу, мова якого вивчається, удосконалити вивчення мови в оригіналі, формувати розуміння та вміння відчувати логіку мовлення, збагатити світогляд студентів, навчити їх адекватно й своєрідно висловлювати власні думки, використовуючи ідіоми та фразеологічні єдності.

Література:

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tolslovar.ru/f2684.html>.
- Кунин А.В. Большой англо-русский фразеологический словарь / А.В. Кунин. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Русский язык, 1984. – 944 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.alleng.ru/d/engl/engl196.htm/>
- [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://slovari.yandex.ru/фразеология%20это/Гуманитарный%20словарь/Фразеология>
- Рагузіна Л.Ю. Особливості перекладу англійських фразеологізмів та ідіом: розвиток перекладацьких умінь і навичок / Л.Ю. Рагузіна, Ж. Бараненко // Матеріали Інтернет-конференції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://confcontact.com/2009f1/2_raguzina.php.
- Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка / А.В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1996. – 381 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://razym.ru/naukaobraz/inyaz/57325-kunin-av-kurs-frazeologii-sovremennogo.htm>.
- Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В.С. Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://twirpx.com/file/5162> копия.
- Особливості перекладу англійських фразеологізмів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrbukva.net/59286-Osobennosti-perevoda-angliyskih-frazeologizmov.html>.
- Казакова Т.А. Практические основы перевода / Т.А. Казакова. – СПб. : Союз, 2001. – 320 с.

Смаглий В. М. Анализ особенностей английских фразеологизмов и их перевода

Аннотация. В статье рассмотрено определение термина «фразеология» и виды фразеологизмов в английском языке, а также проанализированы типы перевода данных лингвистических единиц. Рассмотрены особенности перевода фразеологизмов.

Ключевые слова: английский язык, фразеология, типы фразеологизмов, виды перевода, трудности перевода.

Smaglyi V. Analysis of the types of phrasal units and their translation

Summary. The article studies the definition of the term “phraseology” and types of phrasal units in the English language. There are also analyzes ways of translation of these linguistic units and their peculiarities.

Key words: English language, phraseology, types of phrasal units, types of translation, translation difficulties.

Станіслав О. В.,
докторант кафедри французької філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СИНТАКСИЧНА КОГЕЗІЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ РОЗВИТКУ ФРАНЦУЗЬКОГО МИСТЕЦТВА ХХ СТОЛІТТЯ (КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Анотація. Стаття присвячена особливостям когезійного синтаксичного зв'язку в сучасній французькій мові. Методом лінгвокультурологічного аналізу встановлено, що синтаксична когезія в реалістичній літературі, раціоналістичні ідеї у філософії, принципи гармонії, тональності, мелодійності в музиці, правила сполучуваності кольорів, геометрична точність, цілісність у живописі тощо мають спільну художню основу, яка визначала тенденції духовного, культурного життя французького народу ХХ століття.

Ключові слова: синтаксична зв'язність, когезія, класичний синтаксис, ієрархічність, раціоналізм, логіка, структуралізм, цілісність, завершеність.

Постановка проблеми. В епоху інтеграції знань різних галузей (як гуманітарних, так і негуманітарних) закладаються основи нових дисциплін, що ведуть пошуки не лише на межі дотичних наук, а й на їхньому органічному синтезі. Такі розвідки уможливають поглянути більш усеохопно на спільний об'єкт дослідження – Людину – з позицій її культури, менталітету, буття в соціумі, мовленнєвих компетенцій тощо. Розвідка присвячена проблемам сучасного синтаксису французької мови, зокрема когезійним зв'язкам синтаксичних елементів у структурі висловлення з позиції лінгвокультурологічного аналізу.

Глибоко й усебічно синтаксичні зв'язки в романістиці вивчали О. Андрієвська, Ш. Баллі, Ф. Брюно, Л. Веденіна, В. Гак, Ж. Дамуретт, К. Долінін, Ж. Дюбуа, Л. Ілія, А. Мартіне, О. Реферовська, А. Соважо, А. Сеше, Н. Шигаревська та багато інших учених. Однак питання будови, семантичного значення, особливостей функціонування синтаксичних структур залишаються повсякчас актуальними й перебувають у постійному фокусі розгляду не лише синтаксистів, а й психологів, культурологів, філософів, мистецтвознавців, літераторів і всіх тих, хто цікавиться проблемами мови.

Пропонуємо поглянути на когезійну синтаксичну зв'язність у контексті тих лінгвокультурологічних процесів, що відбувались у ХХ столітті у сфері різних видів мистецтва, культури, духовного життя французького суспільства. Такий підхід до вирішення проблеми зумовлений необхідністю застосування нових, сучасних методів і методик аналізу, нової оптики бачення об'єкта дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед укажемо, що під *когезією* ми розуміємо такий різновид синтаксичного зв'язку, який на основі формальних, структурно-граматичних, логічних засобів сполучуваності речень у висловленні забезпечує його семантичну та комунікативну цілісність. Когезія встановлює формальні види зв'язку речень у висловленні, тексті; це категорія логічного плану, яка регулюється в синтагматичному розрізі. Розвиток когезійної зв'язності в багатьох

відношеннях пов'язаний з удосконаленням синтаксису літературної мови.

Оскільки когезія забезпечує структурно-граматичні, послідовні, системні види зв'язку речень у тексті, становить класичний вид синтаксису, то можна припустити, що вона безпосередньо співвідноситься із традиціями реалізму в літературі та мистецтві загалом.

Естетика реалізму у французькій літературі ХХ століття також зазнала змін епохи, пережила світоглядні трансформації, відбулась переоцінка цінностей. На часі принципи реалізму орієнтувались не лише на особисте, емоційне, а передусім раціональне начало. В основі реалістичного погляду на світ – визнання об'єктивного існування зв'язку між людиною, природою та соціальним середовищем, відчуття закономірностей розвитку людини й суспільства, можливості всеохопного пізнання силою розуму. Письменники реалістичного напрямку намагались максимально адекватно, правдиво відображати дійсність і свого героя в умовах цієї дійсності. Сюжети їхніх творів логічно, послідовно вибудовані, події взаємозумовлені відповідно до ситуації, соціальних законів, історичних закономірностей розвитку тощо.

Реалістичні тенденції в літературі ХХ століття отримують новий виток свого розвитку; художнє мислення стає більш глибоким, раціональним, збагаченим культурними надбаннями. Успішно розвиваються такі жанри реалістичної літератури, як соціальний роман (Р. Ролан, А. Барбюс), інтелектуальний роман (А. Франс), філософсько-моралістична проза (Ф. Моріак), сімейний і психологічний романи (М. Дрюон, А. де Сент-Екзюпері, А. Труайя, Е. Базен), реалістичний роман (Р. Мерль, Ф. Саган) тощо.

Мова реалістичної літератури ХХ століття, зберігаючи класичні, раціоналістичні традиції, оновлюється в душі часу. У художні тексти, не порушуючи загальної мовної структури, уводяться лексичні, синтаксичні елементи розмовного мовлення; сучасна реалістична проза стає більш демократичною. У синтаксичній структурі, підтримуючи й розвиваючи традиції класичного типу синтаксису, саме когезія забезпечує сполучуваність усіх елементів у зв'язній текст на різних рівнях.

У межах статті встановимо основні засоби вираження синтаксичної когезії та доведемо, що вони є прямим віддзеркаленням спільних реалістичних тенденцій розвитку французького мистецтва ХХ століття. Розглянемо уривок:

Quand un camarade meurt ainsi, sa mort paraît encore un acte qui est dans l'ordre du métier, et, tout d'abord, blesse peut-être moins qu'une autre mort [...] (1).

[...] La terre ainsi est à la fois déserte et riche (2). Riche de ces jardins secrets, cachés, difficiles à atteindre, mais auxquels le métier nous ramène toujours, un jour ou l'autre (3). Les camarades, la vie peut-être nous en écarte, nous empêche d'y beaucoup penser,

mais ils sont quelque part, on ne sait trop où, silencieux et oubliés, mais tellement fidèles! (4).

Rien, jamais, en effet, ne remplacera le compagnon perdu (5). *On ne se crée point de vieux camarades* (6). *Rien ne vaut le trésor de tant de souvenirs communs, de tant de mauvaises heures vécues ensemble, de tant de brouilles, de réconciliations, de mouvements du cœur* (7). *On ne reconstruit pas ces amitiés-là* (8). *Il est vain, si l'on plante un chêne, d'espérer s'abriter bientôt sous son feuillage* (9).

Ainsi va la vie (10). *Nous nous sommes enrichis d'abord, nous avons planté pendant des années, mais viennent les années où le temps défait ce travail et déboise* (11). *Les camarades, un à un, nous retirent leur ombre* (12) (A. de Saint-Exupéry. *Terre des hommes*, p. 117–118).

У цьому фрагменті на структурному рівні виокремлюється когезія із ланцюжковим (послідовним, лінійним) зв'язком і когезія із паралельним сполученням речень. Когезія із ланцюжковий зв'язком передбачає, що кожне наступне речення є залежним від попереднього й водночас є головним реченням стосовно того, що слідує за ним. Так сполучені 2, 3 і 4 речення, 5, 6, 7 і 8 речення у висловленні. Спостерігаємо послідовну, лінійну сполучуваність речень, яка забезпечується синтаксичною когезією: тематична єдність у межах висловлення (роздуми головного персонажа про життя і смерть, про дружбу й товаришів), використання стилістичних синонімів (*camarade – compagnon, mourir – mort – perdu, travail – métier, commun – ensemble, ombre – feuillage*), повторів (... *riche. Riche...*) тощо. У результаті використання таких способів зв'язності утворюється цілісне висловлення.

9, 10, 11, 12 речення сполучені паралельним типом когезійного зв'язку, коли кожне наступне речення складного синтаксичного цілого співвідноситься з одним і тим самим головним реченням або з одним із членів речення (підметом, присудком, обставиною, додатком) головного висловлення. У нашому випадку речення об'єднані розгорнутою метафорою: щойно посаджений дуб не може давати відразу тінь, так і в житті, щоб щось отримати, треба багато чого досягти. Паралельна зв'язність речень подана синтаксичним паралелізмом, використанням лексем, що позначають поступовість часу, логічність розвитку подій (*d'abord, pendant les années, le temps*). Усі ці засоби забезпечують збереження теми в межах надфразової єдності й когезійну зв'язність речень у висловленні.

Серед граматичних засобів, що уможливають когезійну зв'язність тексту на синтагматичному рівні, виокремлюються передусім указівні займенники (*ce travail, ces jardins, ces amitiés-là*), присвійні (*son feuillage, leur ombre*), особові займенники у функції заміщення (*ils – les camarades*), означені артикли (*le compagnon, les camarades*) тощо.

Дослідження підтверджує тезу В. Гака, що важливими лексико-семантичними засоби, які організують когезійну зв'язність речень у синтагматичному типі синтаксису сучасної французької мови, є такі: 1) уживання тематичної лексики та 2) використання засобів кореференції (повторної номінації) [1, с. 202–203]. У наведеному вище прикладі всі речення об'єднані спільною мікротемотою – розмисли головного персонажа про плінність життя, значущість чоловічої дружби й вічні людські цінності. Можна виокремити два лексичних поля: 1) лексика на позначення абстрактних понять (*vie, mort, amitié, heures vécues ensemble, brouille, réconciliation, mouvements du cœur, souvenirs communs*), 2) епітети на позначення відчуттів, емоцій (*désert, riche, silencieux, oublié, fidèle*). Когезійну сполу-

чуваність забезпечують такі засоби кореференції, як синонімічні ряди (*camarade – compagnon, mourir – mort – perdu, travail – métier*), стилістичні антонімічні позначення (*vie – mort, désert – riche, brouille – réconciliation, toujours – jamais*).

Установлено, що до частотних засобів повторної номінації (кореференції) належать такі: лексичні повтори, синонімічні лінії, гіпероніми, гіпоніми, антоніми, корелятивні слова, явище прономіналізації, метафоричні та метонімічні перенесення тощо. Дослідження підтверджує вагомий роль лексико-семантичних засобів когезії для синтагматичної зв'язності тексту. Використання цих засобів є зумовленим як у формальному (граматичному, структурному) плані, так і в семантичній площині тексту загалом. Проаналізуємо ще один приклад:

Philippe, je suis venue ce soir travailler dans ton bureau (1). *En y étant, j'avais peine à croire que je ne t'y trouverais pas* (2). *Tu restes si vivant pour moi, Philippe* (3). *Je te vois dans ce fauteuil, un livre à la main, jambes repliées sous le corps* (4). *Je te vois à table, quand ton regard fuyait, que tu n'écoutes plus ce que je disais* (5). *Je te vois recevant un de tes amis et faisant tourner sans fin, de tes longs doigts, un crayon, une gomme* (6) (A. Maurois. *Climats*, p. 133).

Отже, перше, друге й третє речення зв'язані між собою ланцюжково, послідовно. Зв'язність речень відбувається за допомогою дейксису (*bureau – y*), антиципації (*tu – Philippe*), асоціацій, що стосуються спогадів героїні. 3, 4, 5, 6 речення з'єднані паралельно, когезія підкріплена синтаксичним паралелізмом і спільним об'єктом опису (*Philippe*). Крім того, спостерігаємо використання часових (*ce soir*) і просторових конекторів (*dans ton bureau, y, dans ce fauteuil, à table*), які також сприяють логічній зв'язності висловлення.

На граматичному рівні відзначимо частотне використання присвійних (*ton bureau, ton regard, tes amis*) та вказівних (*ce soir, ce fauteuil*) займенників. Когезійну зв'язність на лексико-семантичному рівні уможливує вживання тематичної лексики. Цей фрагмент становить спогади героїні про свого коханого Філіпа, коли вона зайшла в його кабінет. Виокремлюється таке: 1) тематичне поле на позначення предметів інтер'єру (*bureau, fauteuil, table, livre, crayon, gomme*) і 2) тематичне поле опису портрету (*la main, les jambes, le corps, le regard, les longs doigts*).

Аналіз матеріалу надав можливість ще раз переконатись у тому, що фундамент, основу синтаксису становлять передусім формальні граматичні засоби зв'язності, що подані когезією. Когезійні синтаксичні відношення є виявом класичного, кодифікованого, синтагматичного типу синтаксису сучасної французької мови. Синтаксична когезія за допомогою своїх комбінаторних можливостей (структурних особливостей, граматичних, лексико-семантичних засобів) забезпечує логічність, послідовність викладу думок, чітку композицію висловлення та завершеність тексту загалом. Ця синтаксична категорія перебуває у своєму подальшому розвитку й укріплює свої сильні позиції в сучасному французькому синтаксисі.

Як зазначалося вище, сучасна французька реалістична література якнайкраще зберегла в собі традиції розвитку синтагматичного синтаксису, а отже, когезійного зв'язку речень у тексті. Визначимо, яким способом в інших видах мистецтва ХХ століття, духовного життя французького народу відобразились подібні тенденції.

Насамперед укажемо на філософські раціоналістичні теорії, принципи структуралізму, коли будь-яке явище суспільного життя, культури, мови тощо трактується як цілісна структура,

у якій усі елементи ієрархічно підпорядковані, відповідно сполучені й взаємозалежені. Наприклад, такі ідеї знаходяться в основі теорії цивілізаційних фаз, структурної антропології К. Леві-Стросса, дискурсивних формацій М. Фуко. На цьому самому підґрунті формувались різні ідеології, які своїми технологіями передбачали прагматичне структурування суспільства, вирішення його соціальних проблем, економічних вимог, духовних потреб тощо.

Проводячи аналогії з тенденціями розвитку французького живопису ХХ століття й когезійними зв'язками в мовному синтаксисі, відразу вкажемо, що відношення між літературою та живописом менш близькі, ніж, наприклад, між живописом і архітектурою, скульптурою. Більшість сучасних французьких художників тримались дещо осторонь літературних тенденцій і намагались віднайти власні, виключно художні (у прямому значенні слова) засоби вираження особистих емоцій, переживань, світогляду. Тим не менше, культурологічна паралель очевидна при розгляді творчості представників «конкретного мистецтва» (Д. Сегонзак, Варокі, Дюфресн), «нового реалізму» в особі А. Ерро, ліричних пейзажистів М. Утрільо, А. Марке та ін. Усі вони надавали великого значення композиції твору, її завершеності, цілісності, пропорціям, гармонії зображення. Неможливо не згадати хоча б мініатюри братів Лімбургів, у яких з абсолютною точністю, геометричною правильністю й особливою витонченістю передавались ідеї, настрої, уподобання художників, що повністю відповідають реалістичним ідеям у літературі, когезійній зв'язності в синтаксисі, раціоналістичним теоріям у філософії.

Паралелі між синтаксичною когезією і французькою музикою ХХ століття закладені в самій сутності, натурі французької музики, яка завжди виразна, інтелігентна, вишукана, елегантна, споріднена з літературою. Музичне мистецтво Франції, як ніяке інше, завжди перебувало під значним впливом національних літераторів, поетів, філософів. Усі культурно-історичні епохи відзначалися тісною творчою співпрацею, яка існувала між письменниками та музикантами. Назвемо принаймні такі відомі тандеми, як Бізе – Меріме, Франк – Бодлер, Г. Форе – Верлен, Пуленк – Аполінер, Булез – Маларме, духовний зв'язок між якими збагатив художні надбання обох митців. Більше того, саме література заклала підвалини такого власне французького ліричного виду мистецтва, як речитатив (спів, декламація віршів, поетичних текстів під музику). Речитатив – це співзвучне, злагожене поєднання слів і музики, вербального й музичного мистецтва.

Можна з упевненістю стверджувати, що гармонійне, правильне сполучення слів у реченні, речень у тексті або звуків у музиці – це одна тенденція, одна культурна парадигма, єдина система мислення й відчуттів, лише засоби різні.

Стосовно схожостей між тенденціями розвитку французького театрального мистецтва та синтаксичної когезії в літературі ХХ століття, то вони виявляються в удосконаленні, в укріпленні реалістичних, класичних основ обох видів мистецтва. Назвемо хоча б театральну систему А. Антуана, яка оберігала академічні традиції драматичної гри, творчу спілку «Картель»,

що сповідувала принципи гармонії, цілісності тексту й театральної постановки.

Аналогічні процеси спостерігаються й у французькому кіно, улюбленими художніми напрямками якого залишаються соціальний і поетичний реалізм. Кращі з фільмів цього напрямку втілюють мистецькі традиції таких загальноєвропейських класиків літератури, як В. Гюго, О. де Бальзака, Е. Золя та інші.

Висновки. Отже, можна визнати, що зв'язні синтаксичні конструкції (когезія) у літературній мові, раціоналістичні ідеї у філософії, принципи ієрархічності, сполучуваності, логічності, точності, конструктивізму, завершеності, цілісності й загальної гармонії кольорів, звуків, частин загалом, слів, речень у тексті тощо в різних видах мистецтва – це все явища одного стильового ряду, однієї культурної тенденції. Перспективним було б провести паралель між розвитком синтаксичної когезії і, наприклад, науковими досягненнями епохи, прослідкувати динаміку їхнього розвитку в порівняльному аспекті.

Література:

1. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка / В.Г. Гак. – М. : Добросвет-2000, 2004. – 839 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

- Saint-Exupéry A. Terre des hommes / Antoine de Saint-Exupéry. – Kiev : Editions “Dnipro”, 1978. – 263 p.
Maurois A. Climats / A. Maurois. – Éditions Bernard Grasset, 1978. – 244 P.

Станислав О. В. Синтаксическая когезия как отображение традиций развития французского искусства XX века (культурологический аспект исследования)

Аннотация. Статья посвящена особенностям синтаксической когезии в современном французском языке. Методом лингвокультурологического анализа установлено, что синтаксическая когезия в реалистической литературе, рационалистические идеи в философии, принципы гармонии, тональности, мелодичности в музыке, правила сочетания цветов, геометрическая точность, целостность в живописи и тому подобное имеют общую художественную основу, которая определяла тенденции духовной, культурной жизни французского народа в XX веке.

Ключевые слова: синтаксическая связность, когезия, классический синтаксис, иерархичность, рационализм, логика, структурализм, целостность, завершенность.

Stanislav O. Syntactic cohesion as a reflection of the traditions of french art of the twentieth century (cultural aspect of research)

Summary. This scientific exploration of cohesion devoted to the peculiarities of syntactic context in modern frenches languages. The method of linguistic and cultural analysis found that syntactic cohesion in realistic literature, rationalistic ideas in philosophy, the principles of harmony, tonality, melody in music, rules of compatibility of colors, geometric precision, integrity in painting and so forth, have the same artistic framework that determines spiritual and cultural trends of french people who lived in twentieth century.

Key words: syntactic coherence, cohesion, classical syntax, hierarchy, rationalism, logic, structuralism, integrity and completeness.

Тараненко О. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Запорізького національного університету

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ОЦІННИХ АНТРОПОНІМІВ

Анотація. Статтю присвячено вивченню семантичних особливостей оцінних антропонімів у британській та американській лінгвокультурах. Здійснено семантичну класифікацію досліджуваних оцінних онімів, встановлено спільні й етноспецифічні риси їхньої семантики в межах різних варіантів однієї мови. Виділено основний набір сем, що зумовлюють оцінність досліджуваних одиниць.

Ключові слова: антропонім, власна назва, національно-культурний компонент, ономастика, оцінка, реалія.

Постановка проблеми. Стаття присвячена аналізу семантичних особливостей оцінних антропонімів у британському та американському варіантах сучасної англійської мови, зокрема мовних одиниць типу брит. *Mick* 'Мік, зневажл. прізвисько ірландця, особливо католика або моряка', амер. *Sage of Monticello* 'мудрець із Монтиселло, прізвисько Томаса Джефферсона, одного з «батьків-засновників» США'. Антропоніми визначаються як будь-яка власна назва, що може мати людина або група людей [1, с 31-33], тобто є однією з груп ономастичних одиниць.

Оними вже тривалий час привертають увагу лінгвістів. Проблеми ономастики досліджуються в роботах О.А. Леоновича, В.А. Ніконова, Н.В. Подольської, В.О. Ражиної, А.І. Рибакіна, О.В. Суперанської, А.В. Чигіррової та багатьох інших [1; 2-4; 5-9]. Існує чимало праць із окремих галузей цієї науки: антропоніміки [6; 10-15], топоніміки [3; 16-21], етніміки [20; 22; 23], ідеоніміки [9], наутоніміки [24] тощо. Водночас ведуться дослідження власних назв в окремих мовах: українській [11-12; 14], російській [8; 10; 25-26], англійській [2; 6; 9; 18], зокрема в її американському варіанті [3; 15-17; 20], а також зіставні дослідження [19; 24].

Проте, незважаючи на значну кількість праць, зосереджених на студіюванні власних найменувань, зокрема антропонімів, ще належить докладніше проаналізувати особливості їхньої семантики. Актуальними постають вивчення оцінного аспекту значення цих мовних одиниць, інтерпретація особливостей семантики оцінних антропонімів у руслі лінгвокультурної парадигми. Це вводить до кола досліджуваних нами проблем одну з центральних категорій сучасної лінгвістики – оцінку, вивченню якої присвячено чимало робіт [27-31 тощо].

Об'єктом дослідження є оцінні антропоніми у британському та американському варіантах сучасної англійської мови.

Предмет дослідження становлять семантичні особливості британських та американських оцінних антропонімів.

Мета статті полягає у виявленні й описі особливостей семантики оцінних антропонімів у британському та американському варіантах сучасної англійської мови.

Матеріал дослідження становлять 540 мовних одиниць англійської мови (55 у британському варіанті та 485 в американському), отриманих методом суцільної вибірки із 5 лінгвокра-

їнознавчих словників [32-36] із перевіркою за тлумачними й ідеографічними словниками англійської мови. До аналізу були залучені оцінні антропоніми, що розглядаються як одна з ідеографічних груп оцінних реалій – значного прошарку номінативних одиниць, семантика яких характеризується взаємодією національно-культурного та оцінного компонентів значення. Вони посідають важливе місце в тезаурусі мовної особистості як найяскравіші знаки культури, виразники національного колориту, що містять унікальні специфічні смисли, які корелюють із явищами, характерними для однієї культури й відсутніми в іншій. Поряд із тим оцінні реалії відображають відомості про ціннісне ставлення суб'єкта мови до якостей означуваного. Як виразники національного колориту оцінні реалії є одиницями, що відбивають глибинний взаємозв'язок мови й культури [37-38].

Виклад основного матеріалу дослідження. На першому етапі дослідження було здійснено класифікацію британських та американських оцінних антропонімів за характером оцінювання в структурі їхнього значення, що подана в таблиці 1.

Обидві лінгвокультури характеризуються перевагою **позитивно** оцінних антропонімів. В американській англійській їхня кількість становить 349 одиниць, або 72% від загальної кількості антропонімів із оцінним компонентом значення в американському варіанті. Наприклад: *Thomas Alva Edison* 'Томас Алва Едісон, американський винахідник, автор понад 1 000 винаходів, переважно в різних галузях електротехніки; феноменальність Едісона як винахідника зробила його легендою ще за життя'.

Таблиця 1

Класифікація оцінних антропонімів у британському та американському варіантах англійської мови (за характером оцінювання одиниць)

Знак оцінювання	Британський варіант		Американський варіант	
	Кількість	%	Кількість	%
«+»	32	58	349	72
«-»	23	42	126	26
«+», «-»			10	2
Усього	55	100	485	100

Негативне забарвлення притаманне 126 американським антропонімам (26% від загальної кількості одиниць у групі): *John Dillinger* 'Джон Діллінджер, бандит і вбивця, грабіжник банків, тероризував Середній Захід у 1930-х рр., був оголошений «ворогом суспільства номер один» і застрелений у Чикаго агентами ФБР'.

Варто зауважити, що 10 одиниць ідеографічної групи американських оцінних антропонімів (2%) можуть мати як позитивну, так і негативну оцінку: *John Edgar Hoover* 'Джон Едгар

Гувер, директор Федерального бюро розслідувань із 1924 до 1972 р., під його керівництвом ФБР відрізнялося рішучими діями щодо виявлення та покарання найбільш небезпечних злочинців; діяльність Гувера оцінюється неоднозначно: деякі вважають, що він був піонером у практичному застосуванні передових методів криміналістики, тоді як інші переконані, що він зловживав своїми повноваженнями.

У британській лінгвокультурі частка антропонімів із **позитивною** оцінкою становить 32 одиниці, або 58% від загальної кількості британських оцінних антропонімів. Наприклад: *Lady Godiva* 'леді Годіва, легендарна покровителька м. Ковентрі; у 1040 р. її чоловік наклав тяжкі повинності на городян, пообіцявши скасувати їх, якщо леді Годіва проїде оголена на коні через усе місто; вона проїхала верхи, прикрита лише своїм довгим волоссям, і повинності були зняті; пам'ять леді Годіви щорічно відзначається в м. Ковентрі процесією'.

Негативно оцінні антропоніми у варіанті Великої Британії нараховують 23 одиниці (42% від загальної кількості одиниць у групі): *Old Contemptibles* 'нікчемні старі вояки, розм. прізвисько англійських експедиційних військ, що билися при Монсі в 1914 р.; воно виникло на основі фрази «нікчемна англійська армія» і приписується кайзеру'.

На наступному етапі дослідження за допомогою компонентного аналізу було виділено групи оцінних сем у структурі значення британських та американських антропонімів на основі спільної для них семантичної ознаки:

- особистісні характеристики: «доброта», «розум», «сила», «смівливість», «талановитість», «чесність»; «некмітливність», «жорстокість», «злість», «ледачість», «нерозумність», «хвалькуватість»;
- популярність: «популярність», «слава»;
- зовнішній вигляд: «краса»;
- стосунки, ставлення: «покровительство»;
- соціальний статус: «бідність»;
- негативний вплив: «кривавість».

Оскільки оцінні реалії цієї підгрупи є назвами людей, природним є те, що абсолютна більшість оцінних сем зафіксована у структурі значення тих одиниць, що позначають особистісні характеристики. Вони можуть бути як спільними для обох лінгвокультур («доброта», «сила», «смівливість», «чесність»; «жорстокість», «злість»), так і етноспецифічними (амер. «некмітливність», «ледачість», «нерозумність», «хвалькуватість»).

Оскільки саме в американському варіанті представлена значна кількість оцінних антропонімів, що відрізняються неоднорідністю й різноманітністю, видається можливим здійснити подальшу класифікацію, у результаті якої можна виділити такі 6 підгруп американських оцінних антропонімів, що є найбільш репрезентативними в межах ідеографічної групи:

Оцінні імена відомих діячів культури, наприклад *Richard Gere* 'Ричард Гір, американський кіноактор, який відомий не тільки гарною зовнішністю, а й психологізмом гри'.

Оцінні імена відомих спортсменів, наприклад *Henry (Hank) Aaron* 'Генрі («Хенк») Ерон, видатний американський бейсболіст'.

Оцінні імена відомих історичних осіб, наприклад *George Washington* 'Джордж Вашингтон, перший президент США та головнокомандуючий американськими військами, що одержали перемогу у Війні за незалежність США; Конгрес назвав його «першим у війні, першим у мирний час, першим у серцях співвітчизників»; відзначався мужністю, об'єктивністю, тверезістю суджень'.

Оцінні імена відомих науковців, наприклад *Richard Phillips Feynman* 'Ричард Філіпс Фейнман, американський фізик, лауреат Нобелівської премії'.

Оцінні імена відомих суспільно-політичних діячів, наприклад *Milton Friedman* 'Мілтон Фрідман, американський економіст, лауреат Нобелівської премії', *Daley, Richard* 'Дейлі, Ричард, мер Чикаго в 1950-70 рр., його ім'я набуло недоброї слави під час жорстокої розправи над демонстрантами; водночас політична машина Дейлі зарекомендувала себе позитивно швидким реагуванням на проблеми міста'.

Оцінні прізвиська. Одиниці цієї підгрупи заслуговують на особливу увагу, оскільки, по-перше, вони є досить численними, а по-друге, саме «в них підсилюється оцінний елемент, спостерігається прагнення в прізвиськовому найменуванні не стільки відобразити реальні ознаки людини, скільки дати їй соціальну, більшою мірою глумливу оцінку» [39, с. 33]. Ще І. Гальперін відзначав сильне емоційне навантаження, що зазвичай несуть прізвиська [40, с. 137]. Тобто, оцінні прізвиська здатні виконувати важливу для лінгвокультурної спільноти функцію «мови» культури, що виражається в можливості відображати в них культурно-національну ментальність її представників у вигляді асоціативних уявлень, образів і понять, а також накопичувати, зберігати й передавати наступним поколінням інформацію, що відповідає певному часу й оточенню.

Прізвиська на позначення людей, за визначенням Н. Подольської, – це вид антропоніма, тобто додаткові імена, якими особа наділяється людьми, котрі її оточують, відповідно до її характерних рис, обставин, що супроводжують її життя, тощо. Автор виділяє групі (або колективні), шкільні прізвиська, а також глумливі, ті, що принижують або прославляють, тощо [1].

До підгрупи оцінних прізвиськ увійшли як колективні прізвиська на позначення представників різних національностей, жителів окремих місцевостей США, так і індивідуальні прізвиська, якими наділяються відомі діячі культури, мистецтва, політики, історичні особистості. Одиниці цієї групи не просто передають об'єктивну інформацію про ті чи інші якості осіб, а й дають їм емоційну або соціальну оцінку.

У групі оцінних прізвиськ на позначення людей можна виділити 4 підгрупи.

Оцінні прізвиська мешканців різних штатів, міст і місцевостей США, наприклад *the Cracker* 'презирл. білий бідняк із південних штатів (особливо із Джорджії або Флориди), який начебто вирізняється хвалькуватістю'; *Clay Eaters* «ті, які їдять глину», презирливе прізвисько жителів штату Південна Кароліна; *the Pike* 'презирл. виходець зі штату Міссурі, який начебто вирізняється лінню й непридатністю до будь-якої роботи'; *Southern belle* 'південна красуня, жінка з півдня США аристократичного походження, яка відзначається красою та гарними манерами'.

Необхідно зазначити, що одиниці цієї підгрупи в більшості випадків характеризуються наявністю додаткових сем, які вказують на риси, що засуджуються, наприклад хвалькуватість, лін, непридатність до будь-якої роботи, або, навпаки, прославляються, наприклад краса, гарні манери (див. приклади вище). Значення низки прізвиськ цієї групи містять також додаткові семи, що інформують про соціальний стан, рівень освіти осіб, які оцінюються, наприклад *hillbilly* 'розм., зневажл. селяк, малограмотний мешканець глухих гірських районів південних штатів США'.

Оцінні прізвиська відомих людей, наприклад *Calamity Jane* 'Джейн Лихо, прізвисько Марти Джейн Берк, жінки, яка стала відомою на Дикому Заході США за вміння їздити на конях і стріляти; вона одягалася як чоловік і казала, що принесе лихо кожному, хто її розіллє або спробує її покохати'.

Оцінні прізвиська представників різних національностей, рас, поширені на території США, наприклад *honky* 'амер. сленг, презирл. білий, зазвичай уживається афроамериканцями'; *Negro (American)* 'табу «негр (американський)», прізвисько на позначення чорношкірої людини, що раніше вважалося нейтральним, але зараз розцінюється як образливе'; *redskin* 'презирл. «червоношкірий», представник корінного населення Америки, індіанець'.

Оцінні прізвиська громадян США, якими їх наділили представники інших народів, наприклад *gringo* 'презирл. грінго, американець чи будь-який інший англомовний іноземець у Латинській Америці, особливо в Мексиці'.

Загалом можна відзначити, що серед американських оцінних прізвиськ більше таких, що мають негативну семантику. Їхній аналіз також виявив, що позитивно американцями оцінюються здебільшого такі явища і якості, як багатство, спритність, мудрість, гостинність, краса, гарні манери, про що свідчить наявність відповідних сем у структурі значення прізвиськ. Водночас засуджуються бідність, відсутність або недостатність освіти, віддаленість від цивілізації, лінь, некітливість. Тобто, отримання гарної освіти, досягнення забезпеченості, відчуття комфорту є пріоритетними поняттями в американському суспільстві.

Висновки. Результати дослідження семантичних особливостей британських та американських оцінних антропонімів дають змогу зробити такі висновки:

1. Оцінні антропоніми розглядаються як одна з ідеографічних груп оцінних реалій. Структура значення цих одиниць ускладнена наявністю національно-культурного й оцінного компонентів, унаслідок чого такого роду мовний матеріал має величезний лінгвокультурознавчий потенціал. Вивчення оцінних реалій є одним із ключів до пізнання іншого народу, системи його цінностей, особливостей світосприйняття.

2. Корпус оцінних антропонімів у британському та американському варіантах англійської мови представлений 540 мовними одиницями (брит. 55 од. – 10% від загальної кількості вибірки, амер. 485 од. – 90%). Домінування оцінних власних назв на позначення людини або групи людей в американському варіанті надає можливість зробити висновок про антропоцентричну спрямованість системи цінностей американців.

3. Основні спільні для антропонімів обох лінгвокультур оцінні семи зафіксовано в структурі значень тих одиниць, що позначають особистісні характеристики. Вони можуть бути як спільними для обох варіантів («доброта», «сила», «сміливість», «чесність»; «жорстокість», «злість»), так і етноспецифічними (амер. «некітливість», «ледачість», «нерозумність», «хвалькуватість»). В обох варіантах превалюють позитивно забарвлені одиниці (брит. 32 од. – 58% від загальної кількості британських оцінних антропонімів, амер. 349 од. – 72%).

4. Перспективи дослідження полягають у застосуванні розробленої методики лінгвокультурологічного аналізу оцінних антропонімів щодо більшої кількості варіантів англійської, а також із залученням інших мов, що відкриває можливості для встановлення спільних рис і етноспецифічних особливостей світобачення представників різних соціумів. Моделювання

концептів культури, вербалізованих за допомогою оцінних антропонімів, також постає актуальним науковим напрямом.

Література:

1. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / Н.В. Подольская; отв. ред. А.В. Суперанская. – 2-е изд. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
2. Леонович О.А. В мире английских имен: [учеб. пособ. по лексикологии] / О.А. Леонович. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель», 2002. – 160 с.
3. Леонович О.А. Топонимы США: [учеб. пособ. по англ. яз.] / О.А. Леонович. – М.: Высш. шк., 2004. – 247 с.
4. Никонов В.А. Задачи и методы антропонимики / В.А. Никонов // Личные имена в прошлом, настоящем, будущем: проблемы антропонимики: сб. ст. – М.: Наука, 1970. – С. 33–41.
5. Ражина В.А. Ономастические реалии: лингвокультурологический и прагматический аспекты: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / В.А. Ражина. – Краснодар, 2007. – 19 с.
6. Рыбакин А.И. Словарь английских фамилий / А.И. Рыбакин. – М.: Рус. яз., 1986. – 576 с.
7. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного / А.В. Суперанская. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 368 с.
8. Суперанская А.В. Связь топонимов с называемыми объектами / А.В. Суперанская // История топонимики в СССР: тез. докладов. – М.: АН СССР, 1967. – С. 38–41.
9. Чигирёва А.В. Структурно-семантические модели названий англоязычных кинофильмов и особенности их перевода / А.В. Чигирёва, В.А. Ожерельева // В пространстве филологии: сб. ст. / редкол.: В.М. Калинин (отв. ред.) и др. – Донецк: ООО «Юго-Восток», 2002. – С. 329–338.
10. Бондалетов В.Д. Средства выражения эмоционально-экспрессивных оттенков в русских личных именах / В.Д. Бондалетов, Е.Ф. Данилина // Антропонимика: сб. / ред.: В.А. Никонов, А.В. Суперанская. – М.: Наука, 1970. – С. 194–200.
11. Винтонів Т.М. Антропоніми Іван Богун, Іван Ганжа, Филон Джелалій у історичних романах Л. Костенко «Берестечко», П. Загребельного «Я, Богдан», Г. Сенкевича «Вогнем і мечем» / Т.М. Винтонів // Філологія в просторі культур: сб. ст. / редкол.: В.М. Калинин (отв. ред.) и др. – Донецк: Юго-Восток, 2007. – С. 70–81.
12. Карпенко О.П. Слов'янські антропоніми в гідроосновах Центрального Полісся / О.П. Карпенко // В просторі филології: сб. ст. / редкол.: В.М. Калинин (отв. ред.) и др. – Донецк: ООО «Юго-Восток», 2002. – С. 134–140.
13. Морозова М.Н. Взаимодействие антропонимии и нарицательной лексики / М.Н. Морозова // Личные имена в прошлом, настоящем, будущем: проблемы антропонимики: сб. ст. – М.: Наука, 1970. – С. 62–69.
14. Познанська В.Д. Складні прізвища в антропонімі Південно-Східної України / В.Д. Познанська // В просторі филології: сб. ст. / редкол.: В.М. Калинин (отв. ред.) и др. – Донецк: ООО «Юго-Восток», 2002. – С. 290–297.
15. Спиридовский О.В. Антропонимы американских президентов и их функционирование в политическом дискурсе / О.В. Спиридовский // Язык, коммуникация и социальная среда. – Воронеж: ВГУ, 2006. – Вып. 4. – С. 123–127.
16. Беленькая В.Д. Особенности англоязычной топонимии / В.Д. Беленькая // Ономастика: сб. ст. / ред.: В.А. Никонов, А.В. Суперанская. – М.: Наука, 1969. – С. 225–232.
17. Костенко І.М. Порівняльний аналіз топонімії штатів Каліфорнія та Мен / І.М. Костенко // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. – К.: Вид. дім Дмитра Бураго, 2006. – Вип. 20. – С. 57–64.
18. Музя Є.М. Топонімічна лексика і методи її опису в англомовних словниках: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Є.М. Музя. – Одеса, 2007. – 22 с.
19. Складенко О.М. Ізоморфізм та аломорфізм в ойконімії США й України: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / О.М. Складенко. – К., 2008. – 20 с.

20. Скрозникова В.А. Варианты топонимов и этнонимов США / В.А. Скрозникова // Этнография имён : сб. ст. / отв. ред. В.А. Никонов, Г.Г. Стратанович. – М. : Наука, 1971. – С. 218–223.
21. Фролов Н.К. К проблеме таксономизации топонимов / Н.К. Фролов // В пространстве филологии : сб. ст. / редкол.: В.М. Калинин (отв. ред.) и др. – Донецк : ООО «Юго-Восток», 2002. – С. 100–110.
22. Андросова О.Е. Этнонимы как отражение культурных контактов и их перевод / О.Е. Андросова // Вопросы современной филологии и методики обучения языкам в вузе и школе : сб. статей X Международной научно-практической конференции / под общ. ред. Т.А. Румянцевой. – Пенза : РИО ПГСХА, 2007. – С. 58–61.
23. Чеснов Я.В. Ранние формы этнонимов и этническое самосознание / Я.В. Чеснов // Этнография имён : сб. ст. / отв. ред. В.А. Никонов, Г.Г. Стратанович. – М. : Наука, 1971. – С. 6–13.
24. Гринингер О.Е. Про номінацію американських та британських морських суден (співставний аспект) / О.Е. Гринингер // Филологические исследования : сб. науч. работ / редкол.: В.В. Федоров (отв. ред.) и др. – Донецк : Юго-Восток, 2004. – Вып. 6. – С. 203–210.
25. Поротников П.Т. Групповые и индивидуальные прозвища в говорах Талицкого р-на Свердловской области / П.Т. Поротников // Антропонимика : сб. / ред.: В.А. Никонов, А.В. Суперанская. – М. : Наука, 1970. – С. 150–154.
26. Флоровская В.А. Прозвища в русских говорах Кубани / В.А. Флоровская // Этнография имён : сб. ст. / отв. ред. В.А. Никонов, Г.Г. Стратанович. – М. : Наука, 1971. – С. 141–144.
27. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений. Оценка, событие, факт / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 338 с.
28. Бессонова О.Л. Оценка как семантический компонент лексического значения слова (на материале существительных-наименований лица в английском, французском и украинском языках) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / О.Л. Бессонова. – Донецк, 1995. – 184 с.
29. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти / О.Л. Бессонова. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 361 с.
30. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 228 с.
31. Хидекель С.С. Природа и характер языковых оценок / С.С. Хидекель, Г.Г. Кошель // Лексические и грамматические компоненты в семантике языкового знака : межвуз. сб. науч. тр. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1983. – С. 11–16.
32. Американка : англо-русский лингвострановедческий словарь / под ред. Г.В. Чернова. – Смоленск : Полиграмма, 1996. – 1185 с.
33. Великобритания : лингвострановедческий словарь / сост.: А.Р.У. Рум, Л.В. Колесников, Г.А. Пасечник и др. – М. : Рус. яз., 1978. – 480 с.
34. Томахин Г.Д. США. Лингвострановедческий словарь / Г.Д. Томахин. – М. : Рус. яз., 1999. – 576 с.
35. Longman Dictionary of English Language and Culture. – [2nd Ed.]. – Edinburgh : Longman, 1998. – 1568 p.
36. Oxford Guide to British and American Culture for Learners of English / [ed. by J. Crowther]. – [2nd Ed.]. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 536 p.
37. Тараненко О.В. Оцінні реалії в сучасній англійській мові: лінгвокультурологічний аспект : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.В. Тараненко. – Донецьк, 2011. – 209 с.
38. Тараненко О.В. Оцінні реалії в сучасній англійській мові: лінгвокультурологічний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.В. Тараненко. – Донецьк, 2012. – 22 с.
39. Симина Г.Я. Фамилия и прозвище / Г.Я. Симина // Ономастика : сб. ст. / ред.: В.А. Никонов, А.В. Суперанская. – М. : Наука, 1969. – С. 27–34.
40. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка / И.Р. Гальперин. – М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1958. – 459 с.

Тараненко О. В. Семантические особенности английских оценочных антропонимов

Аннотация. Статья посвящена изучению семантических особенностей оценочных антропонимов в британской и американской лингвокультурах. Осуществлена семантическая классификация исследуемых оценочных онимов, установлены общие и этноспецифические черты их семантики в рамках разных вариантов одного языка. Выделен основной набор сем, обуславливающих оценочность исследуемых единиц.

Ключевые слова: антропоним, имя собственное, национально-культурный компонент, ономастика, оценка, реалия.

Taranenko O. Semantic peculiarities of English evaluative anthroponyms

Summary. The paper focuses on the semantic peculiarities of evaluative anthroponyms in British and American linguocultures. The semantic classification of the evaluative proper names under study has been carried out, common and ethno-specific characteristics of their semantics have been revealed within different variants of the same language. The main evaluative semes in the meaning structure of the linguistic units in question have been singled out.

Key words: anthroponym, proper name, evaluation, national-cultural component, onomastics, realia.

Тарнавська М. М.,
старший викладач кафедри східних мов
Навчально-наукового центру мовної підготовки
Національної академії Служби безпеки України,
аспірант Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського
Національної академії наук України

КЛАСИФІКАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АРАБСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ)

Анотація. У статті розглядаються варіанти класифікації юридичної термінології загалом і термінів юриспруденції в сучасній арабській літературній мові зокрема; визначається низка ознак, за якими можна класифікувати юридичну термінологію сучасної арабської літературної мови.

Ключові слова: сучасна арабська літературна мова, юридична термінологія, класифікація, ознаки диференціації.

Постановка проблеми. Як відомо, будь-яка галузь знань має свою термінологію, чим специфічнішою вона є, тим гостріше постає питання про проблеми її термінології. Актуальними є проблеми термінології й у юриспруденції, зокрема, арабських країн.

Дослідження особливостей юриспруденції країн Арабського Світу давно привертає увагу науковців Європи та США. Це пояснюється насамперед геополітичними інтересами цих країн. Серед дослідників, які вивчали цю проблему, Норман Андерсон, Ніколас Ділан Рей, Дауд Ель-Алям, Шиблі Маллат, Ахмед Аль-Сувайді, Уільям Беллентайн, М.Дж. Холл, Н. Карам, Самір Салех та ін. На території колишнього Радянського Союзу юридичним наукам Арабського Сходу приділяли увагу Г. Керімов, М. Садагдар, Р. Сюкіяйнен та ін. Щодо безпосередньо юридичної термінології сучасної арабської літературної мови і її класифікації, то досліджень у цій сфері значно менше. Тож актуальність статті зумовлена необхідністю класифікації й систематизації термінів арабської правової мови.

Метою статті є визначення основних видів юридичних термінів на матеріалі сучасної арабської літературної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття юридичної термінології достатньо розмите й неоднозначне. У правовій науці запропоновано кілька визначень поняття «юридичний термін», а саме:

1. Юридичний термін – елемент юридичної техніки, словесне визначення державно-правового поняття, за допомогою якого висловлюється та закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави [5].

2. Юридичним терміном варто вважати «будь-яке слово чи словосполучення, яке виступає в номінативній функції й визначає ключове поняття елемента правової системи (гіпотези, диспозиції, санкції)» [9, с. 24].

3. Юридичний термін – слово або словосполучення, що виражає поняття із правової сфери суспільного життя і має визначення (дефініцію) у юридичній літературі (законодавчих актах, юридичних словниках, науково-правових працях) [1].

Найбільш удалим вважаємо визначення поняття «юридичний термін», наведене Л. Кураковим, оскільки об'єктом вивчення права є такі важливі та комплексні компоненти суспіль-

ства, як держава й право, державно-правові явища суспільного життя.

Особливості юридичних термінів не можна охарактеризувати без диференційованого підходу до них. Відповідно до положень Енциклопедичного юридичного словника, за ознакою «зрозумілості» тій чи іншій частині населення розрізняють юридичні терміни загального значення, спеціально-технічні терміни, а також спеціально-юридичні терміни.

Терміни загального значення, або загальнозживані терміни – юридичні терміни, зрозумілі більшості людей, уживані в тексті нормативно-правового акта в тому самому значенні, що й у повсякденній лексиці. Загальнозживані терміни діляться на терміни, які використовуються в тексті нормативно-правового акта в загальноприйнятому значенні, і терміни, що використовуються в тексті нормативно-правового акта у вузькому значенні. Основною характеристикою загальнозживаних термінів є їхній вжиток у звичному значенні. До цієї групи термінів належать, наприклад, такі: لاجيء – *біженець*, شاهد – *свідок*, عامل – *працівник*, شريك – *співучасник*, بيّنة – *доказ*, جزء – *частина*. Деякі вчені вважають, що повсякденна лексика не завжди задовольняє вимоги точності й стислості законодавчого акта [3, с. 62]. Тим не менше, без них не можуть існувати ані юридична наука, ані законодавство, оскільки без загальнозживаних слів не можна висловити думки, зробити законодавство та юриспруденцію доступними для розуміння.

Спеціально-технічні терміни – юридичні терміни, що відображають сферу спеціальних знань: техніки, економіки, медицини; або ж терміни-складові інших (неюридичних) наук і галузей, які використовуються в законодавстві і юридичній науці, а саме: قواعد المرور – *правила дорожнього руху*, رسم تسجيل الامتياز – *патентний збір*, حق الانتخاب – *виборче право*, بضاعة رديئة النوع – *недоброякісний товар*, السلامة من الحرائق – *пожежна безпека*, علم الضبط السيرانية – *кібернетика* – الميزانية – *бюджет*. Для визначення їхнього змісту необхідно звертатися до тих галузей знань, до яких вони належать.

Технічних термінів найчастіше неможливо уникнути, оскільки чим спеціальнішим є закон, тим вужчу галузь суспільних відносин він регулює, тим більше в ньому технічних термінів [7, с. 12].

Спеціально-юридичні терміни – юридичні терміни, уведені до складу мови законодавцем і юридичною доктриною, які містять особливий правовий зміст. Спеціальні юридичні терміни є зрозумілими лише фахівцям у галузі права [4]. Наприклад: ظروف مخففة – *пом'якшувальні обставини*, ساوامة على رد المتهم – *угода між обвинуваченням і захистом*, مسؤولية قانونية شاملة – *об'єктивна відповідальність*, تزوير – *контрафікція, підробка*.

Із розвитком і популяризацією досягнень науки й техніки, зокрема розвитку юриспруденції, терміни зі сфери спеці-

ального вжитку переходять до категорії загальноновживаної та загальнозрозумілої лексики. При цьому термін залишається частиною термінологічної системи мови. Тому юридична термінологія майже повністю спирається на загальноновживані слова. А. Черкаєв зазначає, що спеціально-юридичних термінів у мові не так багато [10, с. 26]. Застосовуються вони для позначення особливих понять лише в юриспруденції. Як правило, спеціально-юридичний термін створюється законодавцем, коли в загальнолітературній мові немає терміна для позначення відповідного поняття. Спеціально-юридичні терміни мають особливий правовий зміст і є зрозумілими лише фахівцям у галузі права.

Уживані в мові законодавства терміни можна також класифікувати за сферою застосування. Визначають загальноправові, міжгалузеві та галузеві терміни. Загальноправовими вважаються терміни, поширені й уживані в усіх галузях права та законодавства. До них можна зарахувати загальноновживані терміни без уточнення їхнього значення, наприклад: عقد – *договір, контракт*; ملكية خاصة – *приватна власність*; تعريف – *визначення*; الدولة – *державна*; حق – *право*; وكالة الدولة – *державний орган*; مؤسسة إجتماعية – *суспільна організація*; مسؤول – *посадова особа*; تشريع – *законодавство*; قانونية – *законність*; نظام قانوني – *правопорядок* тощо.

Міжгалузевими вважаються терміни, притаманні кільком галузям права. Міжгалузєва термінологія має змішаний характер. Наприклад, جنحة – *правопорушення*, مسؤولية تأديبية – *дисциплінарна відповідальність*, خسائر مملوسة – *значні збитки*, محضر – *протокол*, ملك – *майно*, ضمان مصرفي – *банківська гарантія*; كفالة مالية – *застава* тощо. Очевидно, що поняття, які охоплюються міжгалузєвими термінами, за своїм обсягом значно вужчі, ніж загальноправові.

Особливістю галузевої термінології є те, що вона базується на предметно-логічних зв'язках і відношенні відповідних понять, які відображають специфіку конкретної сфери правових відносин. Відповідно, галузева термінологія обслуговує визначену галузь права, тобто утворює галузєву термінологічне поле, яке не збігається ані із загальноправовим, ані з міжгалузєвим термінологічними полями – ширшими в змістовому й функціональному планах. Як правило, це спеціально-технічні та спеціально-юридичні терміни [11]. Наприклад: دائن – *кредитор*, أوراق مالية – *цінні папери*, وثيقة التوكيل – *довіреність*, ملكية – *право власності*, أضرار الممتلكات – *майнові збитки*, ارتكاب الجريمة – *скоєння злочину*; طلاق – *розлучення* тощо.

Крім того, серед термінів юриспруденції можна виділити терміни точного значення й терміни, що відображають оцінні поняття. Застосування точних юридичних термінів має об'єктивний характер і не передбачає вибору правозастосувачем дії того чи іншого явища; їхній зміст повністю залежить від закону та визначається ним. Як правило, до точних термінів у тексті нормативно-правового акта подаються дефініції. Фактично обставини застосування юридичних термінів точного значення не мають впливу на їхній зміст, наприклад: قتل – *убивство*; معاش – *пенсія*; طلاق – *розлучення*. Визначаючи те чи інше поняття, вони відображають об'єктивні зв'язки дійсності, а роль органу, який застосовує норми права з такими термінами, зведено до роз'яснення їхнього змісту, констатації відповідності ознак понять, що вони визначають, і певного факту, події [2].

Значення термінів, які позначають оцінні поняття, пов'язане з конкретними обставинами, залежить від них: أضرار مملوسة – *суттєва шкода*; خسائر مملوسة – *значні збитки*. За допомогою та-

ких термінів правозастосувальний орган має не просто констатувати, а й надати оцінку відповідності ознак того чи іншого факту, події та ознак відповідного оцінного поняття. У межах, визначених законом, правозастосувач, по суті, самостійно формує зміст оцінного поняття, при чому конкретні ознаки його змісту кожен раз визначаються залежно від ознак конкретного випадку. У законодавстві існує значна кількість термінів на позначення оцінних понять. Вони допомагають адекватно враховувати соціально-політичний стан, конкретні обставини, а також становлять підґрунтя для правової ініціативи, самостійності, творчого підходу до застосування права [6].

За фактом фіксації в законі юридичні терміни класифікують на закріплені в законодавстві й незакріплені; у свою чергу, перші діляться на визначені (коли в законі вказано істотні ознаки поняття) та невизначені терміни, які, зокрема, виражають оцінні поняття [11].

Із погляду семантики терміни можна поділити на терміни з інтенціональним типом значення (حق الارتفاق – *сервітут*; عقوبة – *покарання*), у якому закріплені якості або властивості, що становлять внутрішній зміст слова, тобто його сигніфікація; а також терміни з екстенціональним типом значення, у якому більш чітким є денотативне значення, тому що в ньому закріплений не зміст поняття, а його обсяг, тобто множина речей, денотатів, із якими співвідноситься поняття.

Екстенціональне значення мають терміни, уживані в широкому та вузькому значеннях. Наприклад, термін عميل – *агент* у широкому значенні позначає й посередника, і контрагента, і замовника, і клієнта, й агентуру; у вузькому значенні (зокрема в Кримінальному кодексі Катару) цей термін позначає лише клієнта [15, с. 119]. Подібний тип значення притаманний термінам, у семантичній структурі яких закладено альтернативу. Альтернатива міститься в дефініціях низки юридичних термінів: الجرح – *рана* – будь-який поріз **або** різана рана зовнішніх покривів людського тіла [13, с. 12]; بيت السكن – *місце проживання* – визначене місце **або** частина будівлі, призначене для використання як житлового приміщення власником, орендарем, їхніми членами родини, гостями, обслуговуючим персоналом, навіть якщо на момент скоєння злочину воно було не заселеним [13, с. 12]; الشخص – *особа* – фізична особа **або** компанія, асоціація **чи** група осіб, юридичних чи тих, що не мають цього статусу [12].

Характер співвіднесеності інтенціонального та екстенціонального типів значень у загальнолітературній лексичі й термінології різниться. У термінології інтенція слова збільшується внаслідок уточнення та спеціалізації його значення, тенденції до однозначного вжитку слова. Відповідно, у термінології скорочується екстенція слова – коло предметів, до якого його можна зарахувати. Так, під терміном الإفتراء – *обмова* в юриспруденції розуміють не будь-яке хибне обвинувачення чи наклеп, а лише хибне повідомлення особою представників судової влади або органів, уповноважених інформувати представників судової влади, про стосунок іншої особи до проступку або правопорушення або фабрикацію речових доказів скоєння злочину [14, с. 96]. Незважаючи на це, терміни з екстенціональним типом значення продовжують існувати в юридичній термінології [8].

Висновки. Під час дослідження ми дійшли висновку про те, що наведені варіанти класифікації є актуальними для юридичної термінології сучасної арабської літературної мови. Ураховуючи викладене, можна класифікувати юридичні терміни сучасної арабської літературної мови за ознакою зрозумілості;

за сферою застосування; за точністю поняття, яке позначає термін; за фактом фіксації в законі; за семантикою.

Література:

1. Артикуца Н.В. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію / Н.В. Артикуца // Українська термінологія і сучасність : збірник наукових праць / Інститут української мови НАН України. – К., 2005. – № 6. – С. 35–42.
2. Земляная Т.Б. Использование терминологии в правотворчестве / Т.Б. Земляная, О.Н. Павлычева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://siberia-expert.com/publ/satti/stati/ispolzovanie_terminologii_v_pravotvorchestve_zemljanaja_t_b_pavlycheva_o_n/4-1-0-207.
3. Керимов Д.А. Законодательная техника : [научно-методическое и учебное пособие] / Д.А. Керимов. – М., 2000. – 127 с.
4. Колгина В.Ю. Системные отношения в терминологической лексике (на материале русского и арабского языка) : автореф. дисс. ... канд. фил. наук / В.Ю. Колгина. – М., 1996. – 19 с.
5. Кураков Л.П. Экономика и право : [словарь-справочник] / Л.П. Кураков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://determiner.ru/dictionary/222/symbol/222>.
6. Соловьева Н.А. Значение дифференциации оценочного терминологического аппарата для модернизации уголовно-процессуальной деятельности / Н.А. Соловьева // Вестник Волгоградского государственного университета [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/znachenie-differentsiatsii-otsenchnogo-terminologicheskogo-apparata-dlya-modernizatsii-ugolovno-protsessualnoy-deyatelnosti>.
7. Хабибулина Н.И. Язык закона и его толкование : [монография] / Н.И. Хабибулина. – Уфа : Уфимская высшая школа, 1996. – 123 с.
8. Хижняк С.П. Семантические свойства юридического термина / С.П. Хижняк // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Серия «Гуманитарные науки» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/semanticheskie-svoystva-yuridicheskogo-termina>.
9. Хижняк С.П. Юридическая терминология: формирование и состав / С.П. Хижняк. – Саратов : Изд-во Саратовского университета, 1997. – 136 с.
10. Черкаев А.В. Юридическая терминология в российском публичном праве: проблемы применения и совершенствования : дисс. ... канд. фил. наук / А.В. Черкаев. – М., 2004. – 175 с.
11. Чирков А.П. Грамматическое толкование норм уголовного права / А.П. Чирков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.pravo.vuzlib.su/book_z550_page_4.html.
12. – [المصدر الإلكتروني] / مجلس الشورى. 1991 – الوصول إلى المصدر: <http://www.syrianbar.org/index.php?news=441>
13. قانون العقوبات: لسنة 1960 / مجلس الأعيان والنواب. – الإصدار الرسمي. – الأردن: الحكم الأردني، 1960. – 99 ص.
14. قانون العقوبات: لسنة 1993 / مجلس الوزراء. – الإصدار الرسمي. – لبنان، 1943. – 183 ص.
15. قانون العقوبات: لسنة 2004 / مجلس الشورى. – الإصدار الرسمي. – قطر، 2004. – 125 ص.

Тарнавская М. М. Классификация юридических терминов (на материале современного арабского литературного языка)

Аннотация. В статье рассматриваются варианты классификации юридической терминологии в целом, а так же терминов юриспруденции в современном арабском литературном языке в частности; определяется ряд признаков, по которым можно классифицировать юридическую терминологию современного арабского литературного языка.

Ключевые слова: современный арабский литературный язык, юридическая терминология, классификация, признаки дифференциации.

Tarnavska M. Classification of legal terms (on the material of Modern Standard Arabic)

Summary. The article discusses options for classification of legal terminology, as a whole, as well as the terms of law in Modern Standard Arabic; as well as identifies a number of characteristics used to differentiate legal terminology of Modern Standard Arabic.

Key words: Modern Standard Arabic, legal terminology, classification, characteristics of differentiation.

Тоненчук Т. В.,
аспірант кафедри англійської мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

КІЛЬКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Анотація. У статті проаналізовано кількісні характеристики функціонування фразеологізмів із компонентом-соматизмом у сучасній англійській художній літературі, виявлено найбільш фразеологічно частотні соматизми, середню фразеологічну вживаність соматизмів у текстах, найбільш фразеологічно вживані та гіперуживані соматизми, насиченість творів фразеологізмами із компонентом-соматизмом, високочастотні та гіперчастотні фразеологізми із компонентом-соматизмом у художній літературі.

Ключові слова: соматизм, фразеологізми із компонентом-соматизмом, фразеологічно частотні соматизми, середня фразеологічна вживаність, гіперуживані соматизми, гіперчастотні соматичні фразеологізми.

Постановка проблеми. Увагу лінгвістів до питань функціонування фразеологізмів у художній літературі визначає те, що в них набагато ширші можливості формування експресивних емоційно-оцінних конотацій, ніж у лексики, з іншого боку, саме в тексті фразеологічна одиниця виявляє своє істинне призначення – урізноманітнювати, збагачувати мову.

Отже, фразеологічна одиниця (далі – ФО) як компонент будь-якого тексту тісно пов'язана з контекстом твору. У мовленні вона виявляє свій зміст повною мірою. В. Білоноженко зазначає, що фразеологічна одиниця поза текстом становить абстрактну схему, яка в кожному конкретному випадку наповнюється особливим, властивим лише цьому контексту змістом [2, с. 72–73]. ФО посідають важливе місце серед образних засобів опису персонажів і подій художнього твору. Естетична роль фразеологізмів у художній літературі зумовлена їхньою природною образністю, емотивністю й умінням автора відібрати потрібний матеріал і ввести його в текст, підпорядкувати авторському задумові [3].

Звідси аналіз особливостей функціонування ФО, зокрема фразеологізмів із компонентом-соматизмом, у сучасній англійській художній літературі є невід'ємним елементом усебічного вивчення досліджуваних одиниць.

Функціонування фразеологізмів у художніх текстах розглядалося у працях М. Алефіренка, В. Білоноженко, І. Задорожної, Ю. Прадіда, Л. Скрипник, І. Скрипник, В. Ужченка, М. Шанського [1; 2; 4; 6; 8; 9; 10; 11] та ін. Однак не здійснено ґрунтовного дослідження особливостей уживання саме фразеологізмів із компонентом-соматизмом (далі – СФО) у сучасних англійськомовних творах.

Так, **метою статті** є виявити і проаналізувати такі кількісні характеристики функціонування фразеологізмів із компонентом-соматизмом у сучасній англійській художній літературі, як найбільш фразеологічно частотні соматизми, середня фразеологічна вживаність соматизмів у текстах, найбільш фразеологічно вживані та гіперуживані соматизми, насиченість творів СФО, високочастотні й гіперчастотні СФО у художній літературі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Матеріалом дослідження обрано 15 творів сучасної англійської художньої літератури, виданих із 2000 по 2007 рр. Це 15 романів сучасних популярних англійськомовних письменників [12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26], книги яких продаються мільйонними тиражами, а деякі із творів були екранізовані. Нами спеціально відібрано такі підвиди роману, які репрезентують різноманітний жанровий матеріал і є надзвичайно популярними в сучасного читача, а саме: фентезі, наукова фантастика, трилер, жах, соціально-побутовий роман, сучасний молодіжний роман.

Загалом обсяг художнього матеріалу становить 6 522 сторінок і близько 1 885 360 слововживань. Загальна похибка вибірки, вирахована за формулою, запропонованою В. Перебийніс [5], становить 0,03 (δ), або 3%, що забезпечує об'єктивність аналізу та висновків.

У результаті аналізу нами зафіксовано 3 830 уживань 1 322 окремих СФО. Серед 1 322 СФО більше ніж половина (748 СФО) не зафіксовані у фразеологічних словниках, тобто вони є або авторськими новотворами (оказіоналізмами), або певними модифікаціями зафіксованих у фразеографічних джерелах фразеологізмів, або фразеологічними неологізмами, які ще не потрапили до словника.

У 1 322 СФО нами виявлено 72 компоненти-соматизми, а саме: *ankle, arm, back, beard, belly, blood, body, bone, backbone, brain(s), breast, cheek, chest, chin, ear, elbow, eye, eyeballs, eyebrow/brow, eyelash, face, finger, fist, flesh, foot/feet, forehead, guts, hair, hand, head, heart, heel, hip, jaw, joint, knee, knuckle, lap, leg, limb, lip, liver, lung, marrow, moustache, mouth, muscles, nail, nape, neck, nerve, nose, nostril, palm, rib, rump, scalp, shoulder, sides, skeleton, skin, skull, spine, stomach, thigh, throat, thumb, toe, tongue, tooth/teeth, vein, whiskers*.

Частотність використання тих чи інших соматизмів у фразеології пояснюється передусім важливістю частин тіла й органів для життєдіяльності людини, їхнім значним ступенем символічності та високим рівнем розгалуженості переносних значень. Уживання ж соматизмів у складі ФО в художній літературі залежить ще й від змісту твору, мовної компетенції автора та персонажів твору тощо. Так, у художній літературі найбільше різних СФО виявлено із соматизмами, які позначають такі частини тіла й органи людини, як око, рука, голова, серце, обличчя, нога (ступня): *eye* – 182 різних СФО, *hand* – 152 СФО, *head* – 110 СФО, *heart* – 97 СФО, *face* – 76 СФО, *foot* – 66 СФО; це **найбільш фразеологічно частотні** соматизми (див. рисунок 1). Соматизми вухо, кров, рот, шлунок, спина, ніс, рука, палець також активно беруть участь у формуванні СФО (*ear* – 44, *blood* – 44, *mouth* – 40, *stomach* – 37, *back* – 35, *nose* – 35, *arm* – 34, *finger* – 33).

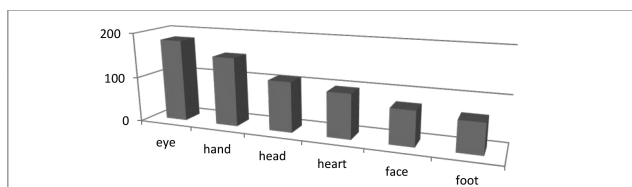

Рисунок 1. Найбільш фразеологічно частотні соматизми

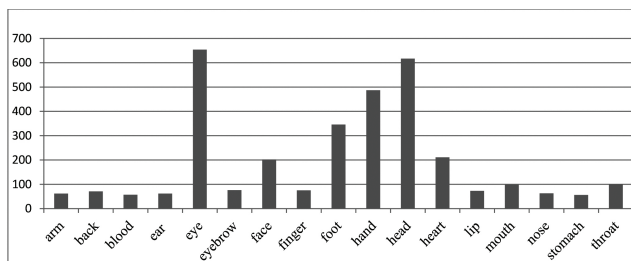

Рисунок 2. Найбільш фразеологічно вживані соматизми-компоненти СФО

СФО із такими соматизмами, як *armpit*, *marrow-bone*, *eyelid*, *gullet*, *gums*, *kidney*, *navel*, *spleen*, *vessel*, *wrist*, незначна кількість СФО із якими була виявлена в словниках, художній літературі взагалі не зафіксовані. А СФО із соматизмом *rump* натомість було виявлено тільки в літературі (*from nape to rump – від потилиці до попереку, згори донизу* [14]) і не зафіксовано в словниках.

Якщо 72 соматизми вживаються в текстах у складі СФО 3 830 разів, то частка від поділу цієї кількості СФО на кількість

соматизмів є **середньою фразеологічною вживаністю** соматизмів у текстах [7], яка становить таке:

$$3830 \div 72 \approx 53 \text{ рази.}$$

Соматизми (18), що трапляються в художніх творах як компоненти СФО більше ніж 53 рази (що становить 3 376 уживань), умовно визначаємо як **найбільш фразеологічно вживані** (див. рисунок 2).

А ті з них, які зустрічаються в літературі у складі фразеологізмів понад 187 разів ($3376 \div 18 \approx 187,5$), зараховуємо до **гіперуживаних**: *eye* – 654 СФО, *head* – 617 СФО, *hand* – 487 СФО, *foot* – 346, СФО *heart* – 211 СФО, *face* – 202 СФО.

Насиченість творів фразеологізмами, у тому числі й із компонентами-соматизмами, свідчить про мовне багатство того чи іншого автора чи твору. **Насиченість** творів СФО є часткою від загальної кількості СФО на кількість досліджуваних сторінок і становить у середньому 0,58 СФО на 1 сторінку (0,56 і 0,62 для романів американських та британських письменників, відповідно). Це підтверджує те, що соматична фразеологія відіграє важливу роль для передання змісту художнього твору, опису персонажів і їхніх дій у сучасних різножанрових романах. Розподіл частоти вживання СФО із соматизмами на 1 сторінку в досліджуваних романах проілюстровано в таблиці 1, де також наведено найчастотнішу СФО кожного твору.

Як видно із таблиці 1, найбільш насиченим СФО серед творів американських авторів є роман у стилі фентезі Девіда Еддінгса *'The Redemption of Althalus'* (0,8 СФО на сторінку), а серед творів британських письменників – *'Can You Keep a Secret'* Софі Кінселла (1,01) і *'Harry Potter and the Goblet of Fire'* Дж. Роллінг (0,8). Оскільки два із найбільш насичених фразеологізмів

Таблиця 1

Розподіл СФО у творах художньої літератури

Порядковий номер	Автор	Назва твору	Кількість різних СФО	Загальна кількість СФО у творі	Найчастотніші СФО	Кількість сторінок	Частота вживання СФО із соматизмами на 1 сторінку
Твори американських письменників				2598		4597	0,56
1	Poul Anderson	Genesis	100	105	shake one's head (14)	253	0,42
2	Poul Anderson with Gordon R. Dickson	Hokas Pokas!	181	189	shake one's head (8)	278	0,67
3	Ben Bova	Jupiter	134	243	shake one's head (51)	444	0,55
4	Ben Bova	Venus	186	302	shake one's head (46)	416	0,73
5	Orson Scott Card	Shadow of the Hegemon	81	101	rise to one's feet (4)	440	0,23
6	David Eddings	The Redemption of Althalus	295	561	shake one's head (26)	704	0,8
7	John Grisham	A Painted House	148	232	shake one's head (20)	465	0,5
8	Stephen King	Dreamcatcher	239	370	shake one's head (31)	620	0,6
9	Robert Ludlum and Phillip Shelby	The Cassandra Compact	146	227	shake one's head (45)	448	0,51
10	Eric Van Lustbader	Bourn Legacy	120	268	shake one's head (79)	529	0,51
Середній показник				163		460	0,56
Твори британських письменників				1232		1990	0,62
11	Iain Banks	Look to Windward	101	142	shake one's head (28)	357	0,4
12	Arthur C. Clarke (with Stephen Baxter)	The Light of Other Days	121	152	shake one's head (16)	320	0,47
13	Nick Hornby	Slam	46	58	make a face (8)	309	0,19
14	Sophie Kinsella	Can You Keep a Secret	165	372	clear one's throat (30)	368	1,01
15	J. K. Rowling	Harry Potter and the Goblet of Fire	245	508	shake one's head (51)	636	0,8
Середній показник				136		398	0,62
Загальна кількість			1322	3830	shake one's head(422)	6587	0,58

мами творів – книги Девіда Еддінгса і Дж. Роулінг – належать до жанру фентезі, можна зробити припущення, що фантастично-казковий світ героїв таких творів спонукає авторів збагачувати, урізноманітнювати лексику своїх книг соматичною фразеологією. До того ж у цих творах зафіксована найвища кількість різних СФО – 295 [19] і 245 [26].

501 СФО (майже половина від 1 322 окремих СФО, зафіксованих у літературі) зустрічаються в досліджуваних творах більше ніж один раз. Середню частоту вживання СФО в літературі визначаємо як частку від поділу загальної кількості зафіксованих у творах СФО на кількість окремих СФО:

$$3\ 830 \div 1322 \approx 3.$$

Соматичні фразеологізми, які зустрічаються понад 3 рази називаємо високочастотними в художній літературі, таких є 207 СФО. Середня частота вживання серед високочастотних СФО в тексті:

$$2\ 339 (\text{уживань}) \div 207 \approx 11.$$

Отже, СФО, які вживаються більше ніж 11 разів, є **гіперчастотними**. Сюди належать 43 СФО, які становлять 1 358 СФО-уживань, або 58% високочастотних і 35% від усіх виявлених СФО.

СФО *shake one's head* – *похитати головою* (на знак несхвалення, сумніву, незгоди, суму) є абсолютним лідером за кількістю вживань у літературі (422 рази), що становить 31% уживань усіх гіперчастотних соматичних фразеологізмів, 18% високочастотних СФО та понад 11% від усіх уживань СФО в 15 творах сучасної англомовної художньої літератури. СФО *shake one's head* є найчастотнішою майже в усіх аналізованих художніх творах (див. таблицю 1), а особливо у творах американських письменників, і зустрічається від 3 до 79 разів (а в середньому 28 разів) у кожному окремо взятому творі. Але є твори, де інші СФО є найчастотнішими, наприклад: *clear one's throat* (30), *make a face* (8), *rise to one's feet* (4) (див. таблицю 1).

159 СФО вживаються в 3 й більше творах, що становить понад 20% досліджуваного матеріалу, 14 із них зустрічаються у 8 творах і більше (понад 50% аналізованого матеріалу):

catch one's eye – *піймати, перехопити чийсь погляд; упадати в око, привертати увагу;*

eyes widen – *очі (зіниці) розширилися від здивування;*

out of the corner of one's eye – *нишком, потай, непомітно, краєм ока;*

at the foot of (be) – *унизу, під (знаходиться тощо);*

get to one's feet – *підвестися, стати на ноги, вудужатися; стати на ноги, стати незалежним (матеріально забезпеченим);*

on the other hand – *з іншого боку, проте;*

shake hands – *привітатися за руку, потиснути один одному руки; обмінятися рукоштовками; помиритися, потиснути руки (на знак перемир'я); познайомитися з чимсь; розпрощатися з чимсь; перебити руки (після досягнення угоди);*

shake one's hand – *привітатися за руку, потиснути один одному руки;*

shake one's head – *похитати головою (на знак несхвалення, сумніву, незгоди, суму);*

heart sinks – *злякатися, перелякатися; душа в н'ятах;*

bite one's lip(s) – *кусати губи, прикусити язика, замовкнути;*

keep one's mouth shut (closed) – *мовчати, помовчувати; держати язик за зубами, прикусити язик, ні пари з уст; мовчи та дши на батьків книш;*

clear one's throat – *прочистити горло, відкашлятися;*

grit (one's) teeth – *скреготати зубами, зіпнути зуби від злості тощо.*

Висновки. Отже, художні тексти вирізняються особливо широким підбором і характером використання таких мовних засобів, як СФО, які, у свою чергу, підпорядковані основним комунікативним завданням цих текстів – образно, емоційно відтворювати об'єктивну дійсність через художні образи за допомогою мови.

Із викладеного вище можна зробити висновок, що соматична фразеологія широко представлена у відібраних творах сучасної англійської різножанрової художньої літератури. Так, у художніх творах зафіксовано 1 322 різних СФО, у складі яких є один або кілька із 72 соматизмів. До соматизмів, що є компонентами найбільшої кількості окремих СФО в досліджуваних творах художньої літератури, належать *eye, hand, head, heart, face, foot*. Середня фразеологічна вживаність соматизмів в аналізованих текстах становить 53,2 раза. До найбільш фразеологічно вживаних (понад 53,2 раза) належать 18 соматизмів, а гіперуживаними є соматизми *eye, head, hand, foot, heart* і *face*, які зустрічаються у складі СФО понад 187 разів.

Насиченість творів СФО становить у середньому 0,58 СФО на 1 сторінку. Нами також помічено, що автори творів у стилі фентезі активніше використовують засоби соматичної фразеології у своїх книгах, до того ж у цих найбільш насичених СФО творах зафіксована найвища кількість окремих СФО.

Середня частота вживання СФО становить 3 рази, тобто 207 СФО, які зустрічаються понад 3 рази, є високочастотними. 43 СФО, що вживаються більше ніж 11 разів є гіперчастотними й становлять 58% високочастотних і 35% від усіх виявлених СФО. СФО *shake one's head* виявилася найчастотнішою в аналізованих творах (422 вживання) й становить понад 11% від усіх зафіксованих уживань СФО. Нами виявлено також СФО найбільш частотні для окремих творів, а 14 фразеологізмів із усіх відібраних зустрічаються у 8 творах і більше, що становить понад 50% досліджуваного матеріалу.

Перспективним також вважаємо проведення подібного дослідження на матеріалі публіцистичних текстів.

Література:

- Алефіренко Н.Ф. Сравнительно-сопоставительное изучение фразеологии русского и украинского языков / Н.Ф. Алефіренко // Проблеми міжпредметних зв'язків в умовах білінгвізму : тези доповідей Всеукраїнської науково-методичної конференції. – Дрогобич, 1990. – С. 160–161.
- Білоноженко В.М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк. – К. : Наук. думка, 1989. – 154 с.
- Голуб І.Б. Стилистика современного русского языка / И.Б. Голуб. – М. : Высш. школа, 1986. – 203 с.
- Задорожна І.П. Семантичні та сполучувальні властивості компонентів фразеологізмів у німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / І.П. Задорожна. – Львів, 2003. – 267 с.
- Перебийніс В.І. Частотні словники та їх використання / В.І. ПЕРЕБІЙНІС, М.П. Муравицька, Н.П. Дарчук ; АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К. : Наукова думка, 1985. – 204 с.
- Прадід Ю.Ф. Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень) / Ю.Ф. Прадід. – К. ; Сімферополь, 1997. – 252 с.
- Райхштейн А.Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии / А.Д. Райхштейн. – М. : Высшая школа, 1980. – 143 с.
- Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови / Л.Г. Скрипник. – К. : Наукова думка, 1973. – 280 с.

9. Скрипник І.Ю. Соматичні фразеологічні одиниці із значенням інтерперсональних відносин: структурно-семантичні та функціональні характеристики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / І.Ю. Скрипник ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2009. – 20 с.
10. Ужченко В.Д. Східноукраїнська фразеологія / В.Д. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 362 с.
11. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка / Н.М. Шанский. – М. : Высш. шк., 1985. – 160 с.
12. Anderson P. Genesis / P. Anderson. – New York : Tor Books, 2000. – 253 p.
13. Anderson P. Hokus Pokas! / P. Anderson, G. Dickson. – New York : Baen Books, 2000. – 278 p.
14. Banks I. Look to Windward / I. Banks. – London : Orbit Books, 2000. – 357 p. – (The Culture).
15. Bova V. Jupiter / V. Bova. – London : Hodder & Stoughton, 2000. – 444 p.
16. Bova V. Venus / V. Bova. – New York : Tor Books, 2001. – 416 p.
17. Card O. Shadow of the Hegemon / O. Card. – New York : Tor Books, 2001. – 440 p.
18. Clarke A. The Light of Other Days / A. Clarke, S. Baxter. – New York : Tor Books, 2000. – 320 p.
19. Eddings D. The Redemption of Althalus / D. Eddings, L. Eddings. – New York : Del Rey Books, 2000. – 704 p.
20. Grisham J. A Painted House / J. Grisham. – New York : Doubleday, 2001. – 465 p.
21. Hornby N. Slam / N. Hornby. – London : Puffin, 2007. – 309 p.
22. King S. Dreamcatcher / S. King. – New York : Scribner, 2001. – 620 p.
23. Kinsella S. Can You Keep a Secret? / S. Kinsella. – New York : Dial Press Trade Paperback, 2005. – 368 p.
24. Ludlum R. The Cassandra Compact / R. Ludlum, P. Shelby. – New York : St. Martin's Press, 2001. – 448 p.
25. Lustbader E. The Bourne Legacy / E. Lustbader. – New York : St. Martin's Paperbacks, 2005. – 529 p.
26. Rowling J.K. Harry Potter and the Goblet of Fire / J.K. Rowling. – London : Bloomsbury, 2000. – 636 p.

Тоненчук Т. В. Количественные характеристики функционирования соматических фразеологизмов в современной английской художественной литературе

Аннотация. В статье проанализированы количественные характеристики функционирования фразеологизмов с компонентом соматизмом в современной английской художественной литературе, выявлены наиболее фразеологически частотные соматизмы, средняя фразеологическая употребляемость соматизмов в текстах, наиболее фразеологически употребляемые и гиперупотребляемые соматизмы, насыщенность произведений фразеологизмами с компонентом-соматизмом, высокочастотные и гиперчастотные фразеологизмы с компонентом-соматизмом в художественной литературе.

Ключевые слова: соматизм, фразеологизмы с компонентом-соматизмом, фразеологически частотные соматизмы, средняя фразеологическая употребляемость, гиперупотребляемые соматизмы, гиперчастотные соматические фразеологизмы.

Tonenchuk T. Quantitative characteristics of functioning of somatic idioms in modern English literature

Summary. The quantitative characteristics of idioms with a component-somatism in modern English literature are analyzed in the article. Somatisms with the highest idiomatic frequency, the average idiomatic usage of somatisms in the texts, the most idiomatically used and hyper used somatisms, the richness of the literary works in somatic idioms, somatic idioms of high frequency and hyper frequent ones in the works of fiction under study are discovered.

Key words: somatism, idioms with a component-somatism, idiomatically frequent somatisms, average idiomatic usage, hyper used somatisms, hyper frequent somatic idioms.

Фахурдинова М. А.,
кандидат філологічних наук,
старший преподаватель кафедри німецької філології і перекладу
Київського національного лінгвістического університету

АСПЕКТУАЛЬНЫЕ ЗНАЧЕНИЯ АНАЛИТИЧЕСКОЙ ПЕРИФРАСТИЧЕСКОЙ КОНСТРУКЦИИ TUN+ИНФИНИТИВ

Аннотация. В статье рассматривается специфика аспектуальных значений аналитической конструкции *tun*+инфинитив и представлены результаты ее анализа в ранненоверхненемецкий период.

Ключевые слова: аспектуальность, семантика, дуратив, прогрессив, хабиуталис.

Постановка проблемы. В центре внимания предлагаемого исследования находится немецкая конструкция *tun*+инфинитив, которая по своим структурным характеристикам соответствует синтаксическим аналитическим конструкциям и представляет собой сочетание грамматикализованного вспомогательного глагола *tun* и знаменательного глагола в форме инфинитива. Актуальность темы статьи обусловлена интересом ученых к проблемам грамматикализации, одним из путей которой является развитие аспектуально-темпоральных значений. Аспектуальность представляет собой набор семантических признаков, которые выражают характер протекания действия во времени.

Аналитическая перифрастическая конструкция *tun*+инфинитив не становилась объектом специальных исследований отечественных германистов, но вызывала интерес зарубежных ученых. Ей посвящены работы Э. Вайсса [14], В. Абрахама и А. Фишер [6], И. Эрбена [9], Х.В. Эромса [10] и др. Особенности аспектуальной семантики конструкции с *tun* рассматривали Н. Лангер [13] и Т. Резникова [3], но их выводы противоречат друг другу.

Цель статьи – проанализировать аспектуальную семантику конструкции *tun*+инфинитив.

Изложение основного материала исследования. Аналитическая перифрастическая конструкция *tun*+инфинитив характеризуется семантической спаянностью, дистантным расположением элементов, идиоматичностью, соотносительностью с синтетическими формами и неспособностью образования грамматической категории, что дает возможность причислить ее к аналитическим единицам такого типа. Глагол *tun*, утративший свое лексическое значение, превратился в формальный показатель грамматического значения. Он обладает всеми признаками вспомогательного глагола: широкой семантикой, высокой частотностью и способностью замещать другие глаголы. Вторым элементом аналитической перифрастической конструкции с *tun* является немаркированный инфинитив. Наибольшее распространение конструкция получила в ранненоверхненемецком языке, поэтому материалом исследования послужили тексты разных типов данного периода: художественные, богословские, юридические тексты, хроники и др. (всего 245 текстов).

Ученые, исследовавшие конструкцию *tun*+инфинитив, расходятся во мнениях касательно ее аспектуальной семантики.

Т. Резникова считает, что глагол *tun*, обладая признаком [+непредельность], не может использоваться для описания

предельных ситуаций и, таким образом, «не может становиться показателем какого-либо из значений перфективной аспектуальной области», а является представителем имперфективной семантики [3, с. 83]. Такое предположение, однако, не подтверждается данными анализа фактического материала настоящего исследования. Перифрастический *tun* сочетается в ранненоверхненемецком языке со всеми семантическими типами предикатов: динамическими (предельными и непредельными) и стативными. Зарегистрировано также употребление *tun* в безличных предложениях. Поэтому можно с уверенностью утверждать, что глагол *tun* используется в данный период для описания и непредельных, и предельных ситуаций с имперфективной и перфективной семантикой.

Н. Лангер, напротив, относит *tun* к числу семантически опущенных элементов, который не может повлиять на семантику конструкции в целом. Аспектуальное значение конструкции может быть обусловлено, по его мнению, только семантикой инфинитива или адвербиальными маркерами [13, с. 93]. Доводы ученого сводятся к следующему. Лексический *tun* обладает признаком [+дуратив], т. е. он маркирует длительно протекающие динамические ситуации, не имеющие предела. Если бы перифрастический *tun* сохранил семантику лексического *tun* [+дуратив], то совершенно невозможно было бы установить общую семантику конструкции при наличии инфинитива со значением [-дуратив]. Например:

* Der Zug tut [+дуратив] explodieren [+пунктив];

* Das Kind tut [+дуратив] plötzlich [+пунктив] einschlafen [13, с. 93].

Исследовав тексты ранненоверхненемецкого периода, можно прийти к выводу, что, хотя грамматикализованная лексема *tun* на данном этапе развития немецкого языка не оказывает существенного влияния на аспектуальную семантику всей конструкции, нельзя назвать *tun* абсолютно пустым элементом. Перифраза с *tun* является синонимом лексического глагола, лексически они взаимозаменяемы и тождественны. Но, являясь грамматическим центром аналитической конструкции, вспомогательный глагол *tun* выступает в качестве усилителя динамического характера процессуального значения. Основная его цель – выделение полнозначного глагола, в первую очередь графически и интонационно, но так же и семантически.

Lieder tichten tuo nit mehr / Das rät ich dir bi miner er, / Davon man tanzen tuot [12] (*Песен больше не сочиняй [...]*) (инфинитив перемещается на нехарактерную для него позицию – второе место в предложении – и оказывается в фокусе, именно на нем акцентируется все внимание, кроме того, он выделяется эмфатическим ударением).

Перифрастический *tun* усиливает аспектуальное значение, задаваемое инфинитивом и контекстом, акцентирует внимание на высказывании как на развертывающейся динамической целостности.

В сочетании с неопределенными глаголами значение *tun* [+дуратив] накладывается на дуративное значение лексического глагола, что позволяет подчеркнуть незавершенность и нерезультативность действия. *Дуратив* представляет собой относительное время, которое означает линейное протекание действия через момент или ограниченный промежуток и соответствует абсолютному времени – прошедшему, настоящему или будущему [4, с. 68]. Другими словами, дуратив обозначает срединную стадию у ситуаций любого типа [2, с. 300].

Wie gieng es zu in Israel, da baide Götzen [...]das volck verführen thetten [15] (*Когда подходили к Израилю, то оба идола [...] соблазнили народ*).

Wozu ihr lust und lieb thut han [...] [8] (*к чему вы имеете желание и любовь [...]*).

Die Euch liebt und recht ehren thut [...] [12] (*которая вас любит и уважает [...]*).

Прогрессивная семантика (представление динамической ситуации в процессе ее развития; длительное и непрерывно развивающееся или беспрерывно продолжающееся действие) имеет место в сочетании *tun* как с неопределенными глаголами (постепенное увеличение параметров ситуации, по сравнению с предшествующим моментом), так и с предельными глаголами (развитие ситуации во времени, постепенное приближение к пределу).

Und damit die beclagt' in kann auch executieren, thu ich aus der ZPO 708 numero 6 und 711 satz 1 citieren [15] (*и чтобы я смог привести в исполнение решение суда по отношению к обвиняемой, я цитирую из [...]*) (неопределенный глагол) (ситуация развивается в момент наблюдения, происходит раскрытие внутренней части ситуации без указания ее начального и конечного пределов).

Er tut darneben die hände gegen himmel heben [8] (*Но он поднимает руки к небу*) (предельный глагол) (мы являемся свидетелями срединной стадии ситуации, наблюдая, как происходит постепенное приближение к пределу, следим за изменением состояния).

Одним из самостоятельных значений прогрессива является значение регулярной повторяемости, и вспомогательный глагол *tun* может быть контекстуально обусловленным маркером **хабитуального значения**, т. е. *tun* вносит не только видовой оттенок длительности или постоянства действия, но и используется для выражения привычного действия.

Wenn wir die lesen thun, thun wir unmäszig lachen [11] (*когда мы их читаем (каждый раз, когда мы их читаем), мы чрезмерно смеемся*).

Viel weiber und mann thun täglich zu ihr rennen [...] [15] (*много мужчин и женщин бегают к ней каждый день*) (предельность/неопределенность глагола *rennen* задается контекстом; в сочетании с *tun* и итеративным наречием *täglich* вся ситуация приобретает значение регулярно повторяющегося действия).

Du stätig sorgen thüst [7] (*ты постоянно заботишься*) (хабитуальная семантика выражается неопределенностью смыслового глагола *tun* и наречием с имперфективной семантикой *stätig*).

Использование *tun* в данных ситуациях в какой-то мере избыточно. Для выражения хабитуального значения достаточно было бы употребления *täglich* и *stätig*. Однако плеонастическое выражение аспектуального значения с помощью аналитической перифрастической конструкции *tun*+инфинитив фокусирует внимание читателя на постоянно повторяющемся действии.

Агентивный неопределенный глагол *tun* употребляется, как правило, в динамичных повествованиях (предельных и неопределенных), актуализируя постепенность протекания глагольной ситуации. Примеры сочетания его с моментальными глаголами немногочисленны. Перифрастический *tun* не оказывает влияния на семантику предложений с такими глаголами, а является только маркером аналитического спряжения.

Необходимо также учесть, что перифраза *tun*+инфинитив употреблялась большей частью в поэзии, а стихотворная речь имеет свои особенности. Слова, объединенные в стихотворный ряд, постоянно взаимодействуют. Вспомогательный глагол *tun* использовался авторами ранневерхненемецкого периода в первую очередь как ритмо- и рифмообразующее средство. А под воздействием ритма на семантику происходит «изменение семантической значимости слова в результате его значимости ритмовой» [5, с. 89]. Особенности поэтического языка подчеркнуты еще И.В. Гёте: «Чтобы писать прозой, надо что-нибудь да сказать; в поэзии же одно слово подсказывает другое, и хотя оно ровно ничего не значит, но кажется, будто что-то и значит» [5, с. 89]. Так и перифрастический *tun* при кажущейся «бессодержательности» способствует динамизации, напряженности речевого материала, выделению смыслового глагола.

Wer that dich erschrecken? / Sag an, was dir geschehn; / Ich schwör bey deinem Stecken, / Bey Dir will trewlich stehn [12] (*Кто тебя испугал? Скажи, что с тобой случилось [...]*) (благодаря *tun* смысловой глагол занимает конечную позицию, является ударным элементом и на нем акцентируется внимание).

Часто в лирике главную роль играют не смысловозначительные признаки, а «способность занять определенную позицию в стихотворной строке» для придания ей особой ритмической весомости [1, с. 27], что и демонстрирует конструкция с глаголом *tun*.

Выводы. В результате анализа удалось установить, что глагол *tun* встречается в текстах ранневерхненемецкого периода в сочетании с динамическими (предельными и неопределенными) и стативными предикатами, в ситуациях с имперфективной и перфективной семантикой. Но он не является специальным показателем какого-либо аспектуального значения. Обладая семантикой [+неопределенность] *tun* подчеркивает и усиливает значения имперфективной области. В ситуациях с перфективным значением *tun* выступает в роли носителя финитных характеристик знаменательного глагола и актуализирует постепенное приближение к пределу либо употребляется без дополнительных аспектуальных оттенков.

Перспективой дальнейших исследований может являться изучение аспектуальной семантики конструкции *tun*+инфинитив на современном этапе, а также сравнительно-типологический анализ аспектуальных значений конструкций *do/doing/tun*+инфинитив в английском, нидерландском и немецком языках.

Литература:

1. Бахтин М.М. Поэтический язык как предмет поэтики / М.М. Бахтин // Медведев П.Н. Формальный метод в литературоведении / П.Н. Медведев, М.М. Бахтин. – М. : Лабиринт, 1993. – С. 84–116.
2. Плунгян В.А. Общая морфология: Введение в проблематику : [учебное пособие] / В.А. Плунгян. – М. : Эдиториал УРСС, 2012. – 384 с.
3. Резникова Т.И. Грамматикализация конструкций с глаголом «делать»: типология и семантика : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Т.И. Резникова. – М., 2003. – 143 с.

4. Рудин С.Г. Специализированные глагольные сочетания тамильского языка / С.Г. Рудин // Вопросы языкознания. – 1975. – № 4. – С. 64–76.
5. Тынянов Ю.Н. Проблема стихотворного языка / Ю.Н. Тынянов. – 5 изд. – М.: КомКнига, 2010. – 176 с.
6. Abraham W. Das grammatische Optimalisierungsszenario von TUN als Hilfsverb / W. Abraham, A. Fischer // Donhausen K. Deutsche Grammatik / K. Donhausen, L. Eichinger. – Thema in Variationen. Festschrift für Hans-Werner Eroms zum 60. Geburtstag. – Heidelberg: Winter, 1998. – S. 35–47.
7. Bibliotheca Augustana [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.hs-augsburg.de/~harsch/germanica/Autoren/d_alpha.html.
8. Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://woerterbuchnetz.de/DWB/?sigle=DWB&mode=Vernetzung&lemid=GT04069>.
9. Erben J. “Tun” als Hilfsverb im heutigen Deutsch / J. Erben // Ulrich Engel, Paul Grebe, Heinz Rupp Festschrift für Hugo Moser. – Düsseldorf: Schwann, 1969. – S. 46–52.
10. Eroms H.-W. Indikativische periphrastische Formen mit DOA im Bairischen als Beispiel für latente und virulente syntaktische Regeln / H.-W. Eroms // P. Wiesinger Beiträge zur Bairischen und Ostfränkischen Dialektologie. – Göppingen: Kümmerle, 1984. – S. 123–135.
11. Gryphius A. Lyrische Gedichte [Hrsg. von H. Palm] / A. Gryphius. – Tübingen, 1884. – [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.archive.org/stream/andreasgryphius02grypgooog/andreasgryphius02grypgooog_djvu.txt.
12. Heidelberg Corpus / Langer N. Linguistic Purism in Action. How auxiliary tun was stigmatized in Early New High German. – Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2001. – S. 225–263.
13. Langer N. Linguistic Purism in Action: How auxiliary “tun” was stigmatized in Early New High German / N. Langer. – Berlin, New York: Studia Linguistica Germanica, 2001. – 312 S.
14. Weiss E. TUN: MACHEN. Bezeichnung für die kausative und periphrastische Funktion im Deutschen bis um 1400 / E. Weiss. – Stockholm: ALMQVIST & WIKSELLS, 1956. – 272 S.
15. Wikisource: Frühneuhochdeutsche Texte – Quellen und Volltexte. – [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://de.wikisource.org/wiki/Kategorie:Fr%C3%BChneuhochdeutsch>.

Фахурдінова М. А. Аспектуальні значення аналітичної перифрастичної конструкції tun+інфінітив

Анотація. У статті розглянуто специфіку аспектуальних значень конструкції tun+інфінітив і подано результати її аналізу в ранньонововірхньонімецький період.

Ключові слова: аспектуальність, семантика, дуратив, прогресив, хабітуаліс.

Fakhurdinova M. Aspect meanings of the analytical periphrastic construction tun+infinitive

Summary. The article is devoted to the specificity of aspect meanings of the construction tun+infinitive. It presents the results of their analysis in Early New High German.

Key words: aspect, semantic, durative, progressive, habitual.

Фоменко Е. Г.,
доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри теорії і практики перекладу
Класического приватного університету

СИНЕРГЕТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Аннотация. Статья дает критический обзор современных синергетических школ, изучающих художественные тексты, и намечает пути исследования, обогащающие лингвистическую теорию художественного текста обращением к самоорганизации художественного дискурса в скольжении темпомиров.

Ключевые слова: самоорганизация художественного дискурса, параметры порядка, фрактальность, синергия писателя, модель художественного дискурса.

Постановка проблемы. Синергетическая платформа представляет значительный интерес для лингвистической теории художественного текста. Синергетические исследования вводят в открытую среду художественного текста, продвигают понимание индивидуально-авторских концепций писателей во взаимодействии с коллективными параметрами порядка, сталкивают модель текста с синергией отдельного писателя. Выявление параметров порядка, прослеживаемых в скольжении вербализованных темпомиров, выдвигает на первый план малоизученный феномен – генерирующий хаос.

Синергетика отвечает потребностям в изучении художественного дискурса как нелинейной, открытой и диссипативной системы, о чем свидетельствуют современные попытки выявления динамики системы текста [1–9]. Лингвистическая теория художественного текста преодолевает искусственное разделение между художественным дискурсом и художественным текстом, связывая фрактальность со средой рассеяния художественных текстов и единственным в своем роде индивидуально-авторским продуктом. Синергетические исследования могут по-новому осветить фазовые переходы в становлении художественного текста благодаря включению разнообразных художественных текстов в среду художественного дискурса, выявлению роли хаоса в обновлении параметров порядка, рассмотрению сложной динамической системы в культурообороте через самоорганизацию художественных текстов, принадлежащих разным темпомирам. Сцепление художественных текстов в природной среде их функционирования становится объектом синергетических исследований.

Цель статьи – сделать критический обзор современных школ, разрабатывающих синергетическую платформу в лингвистической теории художественного текста.

Изложение основного материала исследования. В Украине можно говорить о сложившейся харьковской школе синергетических исследований текста, возглавляемой Л.С. Пихтовниковой. В полный голос Л.С. Пихтовникова и ее ученики – О.Н. Гончарук, С.Н. Коринь, Н.Н. Пильгуй и И.М. Яремчук – заявляют о себе в коллективной монографии «Синергетика в филологических исследованиях» [9]. Л.С. Пихтовникова рассматривает синергию дискурса в триаде контекста-текста-под-

текста. Ключевым для ее концепции является утверждение: «В любом типе дискурса актуально взаимодействие текста и контекста, а также их продукта – подтекста» [9, с. 90]. По мысли Л.С. Пихтовниковой, «автор является одновременно и творческим конструктором дискурса, и орудием аттракторов и репеллеров этого дискурса, которые возникли до автора и независимо от него» [9, с. 92]. Новыми являются рассуждения о поляризации частей системы параметром порядка. Требуют ответа поставленные Л.С. Пихтовниковой вопросы об уровнях и проявлениях поляризации частей дискурса, с одной стороны, и о природе параметров порядка, способствующих поляризации и самоорганизации системы – с другой [9, с. 93]. Л.С. Пихтовникова полагает, что поляризация эксплицитных и имплицитных смыслов текста охватывает адресанта и адресата, текст сообщения, реферативное пространство сообщений, коммуникативное пространство сообщений [9, с. 93].

По нашим наблюдениям [14], положение Л.С. Пихтовниковой о поляризации справедливо для инновационной модели художественного текста, последовательно воплощенной Дж. Джойсом, М. Прустом, А. Белым и поздним Т. Манном. Синергия этих писателей, принадлежащих разным языкам и культурам, поляризовала художественный дискурс, рассеяв тексты с полной иерархией повествовательных категорий (традиционное повествование) и тексты с их прерванной иерархией. В самоорганизации изменяющейся системы поляризация обеспечивается разными техниками потока сознания, активизацией целостности в одновременности коллективного и индивидуально-авторского начал. Очевидно, поляризация становится возможной благодаря сетевому скольжению констант культуры в темпомирах. Свернутое повествование не только извлекается из подтекста, но и обеспечивает переход к контексту-тексту-подтексту как новому роду целостности, подобно тому, как Джойс примеряет Келлскую книгу к «Поминкам по Финнегану» или «Одиссею» Гомера к «Улиссу». Система Дж. Джойса ищет положение устойчивости в неравновесной среде, отказываясь от конвенционального повествования в изменении повествовательного параметра порядка. Это подтверждает рассуждение Л.С. Пихтовниковой о том, что «состояния, далекие от равновесия, для самоорганизации плодотворны» [10, с. 16].

Развивая синергетическую парадигму, Л.С. Пихтовникова проводит мысль о состоянии взаимозависимости между текстом и контекстом, приводимом в движении дискурсом. Она считает аттракторами цели дискурса, определяющими синергетический вектор исследования разных типов текста. Л.С. Пихтовникова прослеживает самоорганизацию дискурса во взаимном моделировании подсистем. По ее мнению, самоорганизующуюся систему создают иерархичность, неравновесные состояния и диссипативность [10, с. 9], причем «точки

бифуркации являются началом отсчета для необратимого перехода саморганизирующейся системы к новому равновесию» [9, с. 11]. Далеко идущие последствия имеет предположение Л.С. Пихтовниковой о том, что составляющие самоорганизующейся системы могут моделировать друг друга и окружающую среду [10, с. 15]. Об этом мы писали в своих работах о лингвотипологической природе идиостиля писателя, выполненных на материале Джеймса Джойса [14; 15].

В России синергетические исследования текста представлены несколькими школами. Пермская школа контрадиктно-синергетической лингвистики, флагманом которой является Н.Л. Мышкина, рассматривает процессы саморазвития и самоорганизации в языковых системах как слияние энергий и контрадикции самодвижений языковых единиц. Н.Л. Мышкина строит свою теорию в терминах «энергия», «синергия», «контрадикция» и «движение». Например, под синергией она понимает «слияние энергий языковых единиц, которое ведет к синергетическим эффектам, синкретизму, контаминации и другим скрытым проявлениям глубинных смыслокреативных процессов» [8, с. 95]. Под данное определение можно подвести слова-саквожи, как в художественных текстах Ф. Рабле, Л. Кэрролла и Дж. Джойса. Контрадикцией Н.Л. Мышкина называет смысловые разрывы в языковой системе, проявляющие симметрию (параметры порядка) и асимметрию (хаос). Движение, по мысли Н.С. Мышкиной, состоит в иррадиации духовных смыслов, а также в проекции одних множеств элементов на другие множества элементов, например, в результате эманации или «истечения несвязанной энергии смыслов на уровне целого текста» [8, с. 95]. Наши работы, в частности [13], подтверждают, что Дж. Джойс, опираясь на константы культуры, иррадирует их фрактальными образованиями, которые обычно принимают за интертекстуальность. Оригинальность контрадиктно-синергетического подхода состоит в обращении к нелинейным смысло-креативным процессам.

Концепция энергожизни текста Н.Л. Мышкиной развивается в кандидатской диссертации Е.В. Демидовой [4]. В ходе изучения динамики поэтических смыслов исследовательница устанавливает, что звуко-смыслообраз является результатом синергии звуковой формы и смыслообраза. Звуко-смыслообраз рассматривается как единица анализа поэтического текста, единица поэтического смысла и единица интерпретации синергии самодвижений поэтического текста. Е.В. Демидова моделирует горизонтальную и вертикальную проекции поэтического универсума. В русской поэзии XX века она выявляет девять типизаций, а именно: «внутренний моральный закон», «интеллектуальная развитость», «внутренняя свобода», «революционность», «стремление к гармонизации» и некоторые другие. В вертикальной проекции Е.В. Демидова различает пять смысловых уровней: высшесудовный, душевный, неопредмеченный смысл-эмоция, душевно-духовный и душевно-эмоциональный. Таким образом, учитывается иерархичность неравновесной динамики звуко-смыслообраза.

Представители оренбургской школы синергетики текста – Г.Г. Москальчук и ее ученик К.И. Белоусов – исходят из того, что материально-идеальная реализация текста образует его внутритекстовое пространство. Разрабатывая теорию формообразования текста, К.И. Белоусов проводит полиструктурный синтез – построение структур, составленных разнопредметными текстовыми структурами. Он рассматривает семантическое пространство текста как самоорганизующуюся систему. Текст

изучается как становящаяся целостность. По мысли К.И. Белоусова, целостным текст является в ментальной репрезентации или как абстрактный исследовательский конструкт. Он утверждает, что словоформа служит элементом процессуальности текста. Согласно этому исследователю, всякий текст имеет универсальные сценарии, которые выражают взаимодействие его симметрических и асимметрических комплексов, причем позиции-константы влияют на формообразование текста. Обращение к пространственной модели формы текста показало неоднородность распределения длины предложений в художественном тексте, что позволило выявить их динамику в деятельностном контексте. К.И. Белоусов считает, что «модель семантического пространства текста отражает реальные процессы в концептуальной системе человека в процессе интерпретации текста» [2, с. 339]. В семантическом пространстве исследователь выделяет семантический контур. К.И. Белоусов убежден, что изучать текст надо как становящийся феномен. С этим, разумеется, нельзя не согласиться.

Еще один представитель данной школы – А.Ю. Корбут [5] – исходит из инвариантности формообразования в симметрологическом аспекте. Она разграничивает внутреннюю и междутекстовую симметрию, а также фокусирует внимание на инвариантности внутренней структуры текста. А.Ю. Корбут полагает, что художественный текст игнорирует частноопределяющие параметры, вследствие чего параметры порядка скрыты в глубинной языковой структуре [5, с. 318]. По мысли А.Ю. Корбута, гомеостатичность текста делает его синергетическим объектом. Иными словами, гомеостаз (относительное динамическое постоянство системы) позволяет тексту поддерживать себя в функционирующем состоянии.

Математическое моделирование, на которое опирается школа Г.Г. Москальчук, подтверждает, что содержание текста раскрывается посредством текстовых форм в пространстве-времени. Присущее данной школе чисто математическое моделирование делает ее несколько схематичной, сухой применительно к художественному дискурсу, где длина предложений и ритмический рисунок могут быть обусловлены самыми разнообразными факторами.

Белгородский ученый Н.Ф. Алефиренко выдвигает на первый план проблему имплицитности, которая «формируется многоканальной когнитивно-синергетической природой образного дискурса, порождающего художественный текст» [1, с. 5]. Он считает, что художественный дискурс создает среду для системы текста в четырех энергопотоках: (1) сенсорно-перцептивная образность, (2) знаково-символическая интерпретация первичных образов, (3) действие превращений форм в тексте и (4) воздействие экстралингвистической среды [1, с. 30]. Данная теория, однако, не учитывает, что образ и образность исторически изменчивы.

Понимая под дискурсом процесс взаимного конструирования значения, представитель кубанской школы Л.В. Бронник создает портрет дискурса в таких проявлениях, как информативность, конструктивность, спонтанность и цикличность. Развивая целостную динамическую теорию концепта, Л.В. Бронник [3] останавливается на многоуровневой системе «тело – нейropsychические процессы – концепт – дискурс – социокультурная среда» и когнитивно-синергетической картине мира как фрагменте общенаучной картины мира, основными принципами которой являются когнитивность, системность, (само) подобие (фрактальность), многомерность и динамич-

ность. По мысли Л.В. Бронник, динамика концептов раскрывается в моделях-метафорах, к которым она относит следующие: (1) концепт есть динамическая система; (2) динамика концепта есть жизненный цикл; (3) цель динамики концепта есть аттрактор; (4) динамика новой концептуальной структуры есть самоорганизация. В среде дискурсивного акта динамика концептов имеет множество неоднородных циклических состояний, множество целей и множество причин, влияющих на эту динамику. Л.В. Бронник считает, что концепт есть «результат эволюционного эмерджентного развития человеческого разума» [3, с. 17], в то время как эмерджентная гипотеза сознания, от Р. Декарта и И. Канта, объясняет связь духовного и телесного, обусловленность ментальности нервными процессами. Еще один представитель кубанской школы – И.Н. Пономаренко – посвящает свою докторскую диссертацию изучению внутренней динамики текста как процесса в категориях симметричности и асимметричности, продолжая тем самым традицию описания тексто-дискурсивных категорий [12].

Обращение к корпусным технологиям способствует поиску индивидуально-авторских особенностей в идиостиле писателя. Частотная лексика встречается у разных писателей-современников, равно как и синтаксические конструкции, которые можно обнаружить стилеметрическим методом. Докторская диссертация екатеринбургского исследователя М.Ю. Мухина [7], посвященная идиостилям М. Булгакова, В. Набокова, А. Платонова и М. Шолохова, выявляет индивидуально-авторские концептуальные системы, проводит идеографическую систематизацию лексики, предлагает формализованное моделирование идиостиля писателя, определяет текстовые лексические универсалии, конструирует концептуальный и синтагматический профили писателя и устанавливает синтагматическую активность слова. Исходя из денотативных сфер и групп в идиостиле писателя, М.Ю. Мухин делает правильный акцент на «писательской парадигме», вне зависимости от литературного направления, представленного конкретным идиостилем писателя. Такая постановка проблемы близка нашему видению коллективного в художественном дискурсе [13].

М.Ю. Мухин устанавливает, что «искусство» является текстовой лексической универсалией, в отличие от «сверхъестественного», такой универсалией не являющегося. Исследователь не склонен считать «искусство» сквозной лексической универсалией В. Набокова, универсалиями которого являются «оценка» и «интеллект». Не умаляя ценности статистических данных, все-таки хочет сказать, что повтор лексемы часто не несет идентичности смысла. Статистический метод не может быть объективным при подсчете лексем, которые обладают двойственным смыслом. Неслучайно М.Ю. Мухин не делает выводов о коллективном начале в отборе лексики четырьмя современными друг другу писателями. Следует отметить, что четырехкратное употребление одной и той же методики в диссертации М.Ю. Мухина обманывает ожидание цельности и не реализует идею холизма в подходе к словесному творчеству эпохи.

Московский ученый С.Н. Плотникова вводит в обиход понятие фрактальности дискурса, подготовленное понятием «дискурсивное пространство». По ее мнению, пространство художественного дискурса устремляется в бесконечность. Фрактальная организация дискурса обусловлена проецированием и тиражированием. С.Н. Плотникова считает, что «фрактальные дискурсивные пространства самоорганизуются и сами

выдвигают из себя тот когнитивный аспект, который и является базовым для их формирования» [11, с. 133]. Можно, однако, оспорить с выдвиганием на первый план одного аспекта текста, поскольку когнитивный аспект не может быть рассмотрен изолированно от макроструктуры текста, его антропоцентриков, пространства-времени, интерпретации в ведущих константах культуры эпохи, к которой принадлежит читатель, и тому подобное.

Другой представитель московской школы – И.Ю. Моисеева – определяет текст как «самоорганизующуюся, самонастраивающуюся систему, обладающую свойством эмерджентности» [6, с. 10]. Синергетическому моделированию, на ее взгляд, подлежат комбинаторные (вариантные) возможности текстовых структур, сценарии текстообразования, позиционная детерминация процесса самоорганизации системных-асистемных структур в процессе текстообразования. И.Ю. Моисеева вводит понятие деривационной способности как свойства воспроизведения и тиражирования языковых структур в параметрах протяженности во внутритекстовом пространстве-времени, воспроизводства и тиражирования, самовоспроизводства и самотиражирования [6, с. 28]. Моделирование инвариантной организации текста, проведенное И.Ю. Моисеевой, близко нашему пониманию лингвотипологической природы художественного текста. И.Ю. Моисеева верно указывает, что усложнение системы текста ведет к качественному скачку, т. е. изменению. И.Ю. Моисеева проводит верную мысль, что синергетические процессы в тексте обладают протяженностью.

Таким образом, синергетические исследования текста являются попыткой направить изучение текста в новое русло. Художественный дискурс рассматривается как среда, где синергия писателя включается в общий процесс коллективного творчества. Хаос индивидуально-авторской интенции уравнивается параметрами порядка, в частности наследуемой повествовательной памяти, опорой на культурные (духовные) константы культуры, тернарность автора-читателя-текста. Сам писатель, сближаясь с отобранной для синергетического обмена системой текста, включается в диалог с предшественниками и современниками, подключая их для рассеяния своей индивидуально-авторской концепции в художественном дискурсе эпохи. Подключаясь к интерпретационному каналу, в котором уже начат синергетический обмен писателем, читатель подключает среду, в которой сквозь конкретный художественный текст проходят другие, часто одновременные тексты. Например, «Внутренний замок» Терезы Авильской с метафорой души в многокомнатном замке вступает в синергетический обмен с лабиринтом ассоциативности, который свойствен М. Прусту и Дж. Джойсу.

Высшим качеством любого произведения искусства Л.Н. Толстой считает цельность и органичность, когда форма и содержание выражают целостное чувство со всей искренностью. Критикуя Р. Вагнера, Л.Н. Толстой подчеркивает, что «в новой музыке Вагнера отсутствует главная черта всякого истинного художественного произведения – цельность, органичность, такая, при которой малейшее изменение формы нарушает значение всего произведения» [13, с. 147]. В музыке Р. Вагнера Л.Н. Толстой не слышит ни одной мелодии, а только переплетение лейтмотивов, по которым узнаются и персонажи, и предметы разговора. В «Нибелунгах» все заимствовано и подражательно, зато эффектно и занимательно новые диссонансы, не иначе, как гипноз зрителя, доведенный до со-

вершенства, схематичний расчёт, недоумевает Л.Н. Толстой. Настоящее произведение искусства, не стекло, а бриллиант, заставляет воспринимающего искусство сливаться с создателем этого предмета искусства сопереживанием, выходом из своего одиночества. Л.Н. Толстой признает, что современное ему искусство зашло в тупик. Он уверяет: «Искусство будущего – то, которое действительно будет, – не будет продолжением теперешнего искусства, а возникнет на совершенно других, новых основах, не имеющих ничего общего с теми, которыми руководится теперешнее наше искусство высших классов» [13, с. 195]. Искусство будущего Л.Н. Толстой связывает с выражением соединения людей общечеловеческими чувствами, доступными всем без исключения.

Выводы. Синергетические исследования текста являются попыткой дальнейшего развития лингвистической и общей теории текста в опоре на моделирование и отходе от дуалистического, статического мышления. Синергетические исследования направляют к синтез-компонентам, например, воображению-сетевидности-пониманию. Их цельностью образуется живая система художественного текста, а синергетический эффект достигается взаимодействием автономных систем, обусловленных синергией писателя. Сложность синергетического изучения текста состоит в том, что ученый должен сознательно менять свое мышление, а не просто подменять одни термины другими. Хотя нами были подчеркнуты точки соприкосновения синергетических исследований с нашими исследованиями, где красной нитью проходит мысль о преобразении генерирующего хаоса в параметры порядка, многое остается неясным и требует дальнейшего изучения.

Перспективным является выяснить на более обширном материале, как влияет синергия писателя на среду художественного дискурса в скольжении темпов и какова природа фрактальности в художественном тексте в проекции на разные темповы.

Литература:

1. Алефиренко Н.Ф. Категория имплицитности художественного текста в когнитивно-дискурсивном аспекте / Н.Ф. Алефиренко // Гуманитарные исследования. – 2011. – № 2 (38). – С. 28–34.
2. Белоусов К.И. Деятельностно-онтологическая организация формообразования текста : дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / К.И. Белоусов. – Оренбург : Оренбургский государственный университет, 2005. – 374 с.
3. Бронник Л.В. Когнитивно-синергетический подход к языку: философско-методологический анализ : автореф. дисс. ... докт. филос. наук : спец. 09.00.08 «Философия науки и техники» / Л.В. Бронник. – Ростов-на-Дону : ФГАОУ ВПО «Южный федеральный университет», 2013. – 51 с.
4. Демидова Е.В. Моделирование динамики поэтических смыслов с позиций контрадиктно-синергетического подхода : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.21 «Прикладная и математическая лингвистика» / Е.В. Демидова. – Пермь : Пермский государственный технический университет, 2007. – 238 с.
5. Корбут А.Ю. Текстосимметрия как раздел общей теории текста : дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / А.Ю. Корбут. – Бар-

наул : Алтайский государственный университет, 2005. – 343 с.

6. Моисеева И.Ю. Синергетическая модель текстообразования : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / И.Ю. Моисеева. – Челябинск, 2007. – 38 с.
7. Мухин М.Ю. Лексическая статистика и идиостиль автора: корпусное идеографическое исследование (на материале произведений М. Булгакова, В. Набокова, А. Платонова и М. Шолохова) : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / М.Ю. Мухин. – Екатеринбург : Уральский государственный университет им. А.М. Горького, 2011. – 43 с.
8. Мышкина Н.Л. Концептуально-терминологическая специфика контрадиктно-синергетической лингвистики / Л.Н. Мышкина // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – № 24 (239) : Филология. Искусствоведение. – Вып. 57. – С. 94–96.
9. Пихтовникова Л.С. Самоорганизация дискурса и отдельных типов дискурса. Самоорганизация речевых произведений: информационно-когнитивный аспект / Л.С. Пихтовникова // Синергетика в филологических исследованиях : [монография] / под ред. проф. Л.С. Пихтовниковой. – Х. : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2015. – С. 88–134.
10. Пихтовникова Л.С. Основные положения и понятия синергетики в применении к филологии. Базовые и инструментальные понятия синергетики / Л.С. Пихтовникова // Синергетика в филологических исследованиях : [монография] / под ред. проф. Л.С. Пихтовниковой. – Х. : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2015. – С. 7–19.
11. Плотникова С.Н. Фрактальность дискурса как новое лингвистическое понятие / С.Н. Плотникова // Вестник ИГЛУ. – 2011. – № 3 (15). – С. 126–134.
12. Пономаренко И.Н. Симметрия/асимметрия : дисс. ... докт. филол. наук / И.Н. Пономаренко. – Краснодар : КГУ, 2005. – 325 с.
13. Толстой Л.Н. Собрание сочинений : в 22 т. / Л.Н. Толстой. – М. : Художественная литература, 1982. – Т. 15 : Статьи об искусстве и литературе. – 1982. – 432 с.
14. Фоменко Е.Г. Языкотворчество Джеймса Джойса / Е.Г. Фоменко. – Запорожье : Классический приватный университет, 2014. – 196 с.
15. Фоменко Е.Г. Эпифаническое откровение Джеймса Джойса / Е.Г. Фоменко. – Запорожье : Классический приватный университет, 2014. – 179 с.

Фоменко О. Г. Синергетичні дослідження художнього тексту: проблеми й перспективи

Анотація. Стаття критично осмислює сучасні синергетичні школи, які досліджують художні тексти і пропонують розвиток лінгвістичної теорії тексту із фокусом на самоорганізацію художнього дискурсу як рух крізь темпосвіти.

Ключові слова: самоорганізація художнього дискурсу, параметри порядку, фрактальність, синергія письменника, моделювання художнього дискурсу.

Fomenko E. Synergetic research of literary text: problems and perspectives

Summary. The article critically surveys present-day synergetic schools that study literary texts and proposes further research aimed at enriching Linguistic theory of literary text focusing on self-organization of literary discourse within the movement through tempoworlds.

Key words: self-organization of literary discourse, parameters of order, fractality, the writer's synergy, literary discourse modeling.

*Фроляк М. П.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри французької філології**Львівського національного університету імені Івана Франка*

ЗОБРАЖЕННЯ РОЛІ ЖІНКИ В МУСУЛЬМАНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ БАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙЦЯ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ТЕЛЕДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМУ “DUEL AU PAKISTAN” ІЗ СЕРІЇ “ASSASSINATS POLITIQUES”)

Анотація. Статтю присвячено вивченню специфіки зображення визначальних рис стереотипу жінки-мусульманки у французькому документальному теледискурсі. На основі матеріалів фільму із серії «Політичні вбивства» (“Assassinats politiques”) показано спосіб подання європейцями ролі жінки в мусульманському суспільстві, а також описано спробу авторів фільму змінити стереотипне уявлення французів про роль і місце жінки-мусульманки в Пакистані на прикладі життя й діяльності Беназир Бхутто.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, теледискурс, стереотипізація реальності, французька мова.

Постановка проблеми. До важливих проблем міжкультурної комунікації, зокрема здійснюваної активно в сучасному світі за допомогою засобів масової інформації, належить проблема відмінності в системах знань і когнітивному досвіді представників різних мовно-культурних груп, котрі ускладнюють взаємопорозуміння, сприйняття як подібних суспільних явищ, так і реалій, які є специфічними, притаманними лише суспільству певних країн, що не раз підкреслювалося вченими, які досліджують особливості формування та розвитку мови радіо- й теледискурсу, а також вивчають специфіку аудіовізуального перекладу [1, с. 127 тощо]. Відмінності у сприйнятті «свого» та «чужого» світу виражаються в специфіці концептуалізації його елементів носіями певної мови й культури, що виявляється, зокрема, у створенні стереотипів, які підтримуються й знаннями, почерпнутими з радіо- і телепередач.

Необхідно підкреслити, що стереотипи, які з часів виходу праці Вальтера Ліппманна “Public Opinion” (1922) [2] учені визначають як спрощені, узагальнені, неповні, однобічні образи людей і речей, є невід’ємною частиною суспільної практики та міжкультурної комунікації. У процесі міжкультурної комунікації неможливо уникнути стереотипізації, адже, за словами Єжи Бартмінського, «сприйняття дійсності в межах соціальних пізнавальних моделей, а отже, і певних оцінних і описових схем міститься в самій природі мови, якою ми послуговуємося, лежить в основі усталеної картини світу» [3, с. 106].

Останнім часом когнітивісти все частіше підкреслюють пізнавальне, а не тільки аксіологічне й інтегративне значення стереотипів, які, спрощені за своєю природою, спираються на вибір окремих ознак предметів і явищ та їхню специфічну конфігурацію в ментальній репрезентації дійсності [3, с. 107]. Саме тому актуальними є питання: які саме риси стають визначальними під час створення стереотипу жінки-мусульманки в телерадіомовленні; як відбувається стереотипізація «чужого» явища з життя іншої країни, до яких належить спе-

цифіка місця й ролі жінки в мусульманському суспільстві; як впливає на формування стереотипу пункт бачення, виходячи з якого мовець – учасник міжкультурної комунікації – концептуалізує цей відрізок дійсності.

Актуальність теми статті підкреслює також важливість гендерного питання в лінгвістиці, зокрема в мові засобів масової інформації, яке, незважаючи на значну кількість праць у слов’янському мовознавстві, присвячених ролі жінки та чоловіка в суспільстві й специфіці їх світосприйняття й оформлення його в мовленні (праці А. Волобуєвої, І. Кіянка, С. Кушнір, Н. Остапенко, Н. Сидоренко, Т. Старченко, Р. Федосєєвої, Л. Леонтьєвої, О. Фоменко та ін.), а також на становлення т. зв. гендерної лінгвістики (напр., у працях Л. Ставицької [4]), досі залишається не до кінця вивченим у питанні впливу релігійних та інших світоглядних особливостей жінки на стереотипізацію її місця й ролі в суспільстві.

Метою статті є простеження закономірностей і специфіки зображення ролі жінки в мусульманському суспільстві через призму бачення європейця у французькому теледискурсі на фоні попередньо сформованого у світогляді французів стереотипу жінки-мусульманки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Автори фільму «Дуель у Пакистані», який належить до серії «Політичні вбивства», зображають мусульманське суспільство на прикладі політичних змін на певному відрізку часу в Пакистані. Зокрема, автори розглядають основні віхи становлення Беназир Бхутто як першої жінки-прем’єр міністра та її вплив на мусульманське суспільство. Варто відзначити подвійну суб’єктивність зображуваного, адже, з одного боку, автори фільму – французи й, відповідно, сприймають мусульманське суспільство та його традиції з точки зору європейця, а з іншого – фільм хоча й заторкує значною мірою проблему жінки в мусульманському суспільстві, не відображає її повною мірою. Водночас цікавою для аналізу видається саме зображена динаміка розвитку мусульманського суспільства, зокрема саме розвиток місця жінки в суспільстві загалом і роль у цьому процесі жінки-політика зокрема.

Аудіовідеотекст фільму зображає, з одного боку, Беназир Бхутто як жінку-політика, яка походить з багатой прогресивної родини, а також отримала освіту в Оксфорді, що, безперечно, вплинуло на її світогляд. З іншого ж боку, автори фільму подають нарис соціального та регіонального розшарування суспільства, де протиставляються великі проєвропейські міста й села з глибоко вкоріненими мусульманськими традиціями, а також показують вплив Беназир Бхутто на покращення умов життя жінки в мусульманському суспільстві.

Варто зазначити, що середньостатистичний європеєць при сприйнятті мусульманського суспільства послуговується певною кількістю стереотипів, які можуть більшою чи меншою мірою відповідати істинному стану речей і самооцінці представників мусульманського світу, а можуть їй і не відповідати, що загалом підтверджує положення В. Ліппманна про суб'єктивність стереотипізації подій і явищ у мовленні засобів масової інформації [2]. Окрім цього, для середньостатистичного європейця всі мусульманські суспільства сприймаються однаково.

У реченні *En tant que femme musulmane, je me sens très concernée par le sort des autres femmes, qu'elles soient musulmanes ou non* Беназір Бхутто позиціонує себе як мусульманську жінку, що вербально передано виразом *En tant que femme musulmane*, що можна перекласти як *мусульманська жінка*. Однак у цьому самому реченні вона частково протиставляє себе мусульманським жінкам, ставлячи себе вище за релігійний поділ жінок на групи: *qu'elles soient musulmanes ou non* можна перекласти як *мусульманки вони чи ні*. Беназір Бхутто також указує, що доля *інших* жінок їй не байдужа: *je me sens très concernée par le sort des autres femmes*. Цікавим видається в цьому контексті вживання слова *мусульманка* в значенні « мешканка мусульманської країни, незалежно від віросповідання » й « вірна мусульманській релігії ».

Автори фільму вводять до його тексту слова Беназір Бхутто, де вона заявляє, що своєю діяльністю прагне показати, що жінка може побудувати справедливе суспільство для жінок у контексті ісламу, а також указує, яких заходів було вжито з цією метою: *Je veux montrer qu'une femme peut construire un système équitable pour les femmes dans le contexte de l'islam*. Загалом названі заходи в цьому напрямі сама Беназір ділить на дві категорії, одна з яких стосується створення банків для жінок з усіма наслідками, які з цього випливають, а друга – права жінки в суспільстві, зокрема створення жіночої поліції та судів. Так глядачі зустрічаються з явищами, неприйнятними європейському суспільству: *Premièrement, j'ai créé une banque de développement réservée aux femmes : il n'y a que des femmes qui y travaillent, et elles ne prêtent qu'aux femmes*, а саме: створення банку виключно для жінок, де можуть працювати лише жінки й де видають позику лише жінкам, що порушує стереотип, який побутує в європейців, про те, що жінка в мусульманському суспільстві має право лише сидіти вдома й не працювати або, якщо й працювати, не бути керівником підприємства, адже наступне речення пояснює, що це дало змогу створити нові робочі місця: *Cela a conduit à la création de nombreuses entreprises dans notre pays*. З іншого ж боку, існування вищезгаданого стереотипу набуває підтвердження в словах Азіфа Зардарі, чоловіка Беназір Бхутто: *Dans ma région, le Sind, l'homme va aux champs et la femme reste à la maison et fait les tâches ménagères. Elle s'occupe de la maison, du bétail, s'assure que les repas du mari sont servis à l'heure, que les enfants vont en classe. Ici, c'est différent*, що можна перекласти так: *У моєму регіоні, у Сінді, чоловік працює в полі, а жінка залишається вдома та виконує роботу по господарству. Вона опікується домом, худобою, забезпечує вчасне харчування чоловікові й стежить, щоб діти ходили до школи. Тут усе інакше*. Хоча автор і не вказує, де знаходиться це *ісі* (тут), можна зрозуміти, що йдеться про міста. Окрім того, явище створення банку для жінок – це не тільки нова реальність в мусульманському світі, а вона не має еквівалента в

європейському суспільстві. Тобто, таке явище не наближає мусульманський світ до європейського, а, навпаки, робить його ще більш екзотичним, сприяє створенню нової риси мусульманського світу як чужого. На противагу цьому, для Беназір створення й банків, і судів для жінок є необхідним етапом інтеграції мусульманського суспільства до європейського та важливим кроком до еволюції ролі й місця жінки в контексті ісламу. Підтвердженням цього слугує друга категорія заходів, спрямована на забезпечення прав людини та жінки зокрема: *Deuxièmement, nous avons ouvert le premier poste de police féminin. Il sera chargé d'enquêter sur les crimes contre les femmes. Auparavant il arrivait assez fréquemment que les femmes soient violées lors de leur garde à vue. Pour mettre fin à tout cela, pour que les affaires concernant les femmes soient traitées de façon plus sensibles, nous allons aussi mettre en place des tribunaux réservés aux femmes, avec des femmes juges qui traiteront des affaires qui les concernent, telles que le viol, le divorce, la garde des enfants, la violence domestique, l'adultère etc.*, що можна перекласти так: *По-друге, ми відкрили перше жіноче відділення поліції. Його завданням буде розслідування злочину проти жінок. Раніше доволі часто траплялося, що жінок гвалтували під час попереднього ув'язнення. З метою припинення всього цього, для того щоб справи, які стосуються жінок, розглядалися більш делікатно, ми також плануємо створити суди, виключно для жінок, із суддями жінками, котрі розглядатимуть справи, що їх стосуються, такі як звалтування, розлучення, опіка дітей, домашнє насильство, зрада тощо*. Отже, глядач знову опиняється перед, з одного боку, підтвердженням стереотипу про безправність жінки в мусульманському суспільстві, а з іншого – спостерігається динаміка розвитку мусульманського світу в його наближенні до європейського. Такий крок Пакистанського прем'єр-міністра є більш зрозумілим для європейського глядача, адже в Європі протягом другої половини минулого століття також набрав сили рух *contre la violence domestique* (проти домашнього насильства). Явище жінки-судді чи жінки-адвоката, яке в Європі є звичним і, зокрема, пропагованим телебаченням (згадаймо, наприклад, серію фільмів *Avocate*, режисера *Michel Wajn*), для мусульманського суспільства виявляється екзотичним і не відповідає законам шариату, що й зумовлює труднощі в адаптації суспільства Пакистану до європейських реалій, де заявлено, що жінки мають рівні права з чоловіками під час вибору професії. Про це ми дізнаємося з тексту фільму: *Car le fonctionnement des tribunaux reste encore en partie fondé sur la charia, la loi coranique*. – *Адже частково функціонування судів досі базується на шариаті, законі Корану. А la Haute Cour de Lahore, on ne voit encore aucune femme parmi les avocats, encore moins parmi les magistrats*. – *У Верховному Суді Лахори ще й досі немає жодної жінки-адвоката, а тим паче в магистраті*.

Екзотичним, на думку європейця, що підтверджує стереотип про безправність мусульманських жінок, є й окреме виявлення цього закону шариату, згідно з яким свідчення жінки дорівнює лише половині свідчення чоловіка: *Le témoignage d'une femme ne vaut que la moitié de celui d'un homme*. А також абсолютно незрозумілим для європейця виявляється положення про те, що, якщо жінка хоче довести, що стала жертвою насильства, четверо чоловіків має підтвердити цей факт: *Et si une femme veut prouver qu'elle a été victime d'un viol, quatre hommes doivent confirmer ses dires*.

Більш звичним для європейців, зокрема для французів, є традиція мусульманок покривати голову, яку, завдяки значній кількості мусульман у Франції на сьогодні, її мешканці можуть спостерігати щодня. Однак, базуючись на цій ознаці, що є важливою рисою стереотипу жінки-мусульманки, автори фільму будують образи двох різних світів у Пакистані: з одного боку, великих міст, таких, як Karachi, де іслам співіснує із західним способом життя (*où l'islam cohabite avec un mode de vie occidental*), а з іншого – села, де мешкає більшість населення й жінки не мають права виходити на люди з непокритою головою: *Les femmes ne se dévoilent pas en dehors de leurs familles*.

Окрім того, автори фільму, ніби між іншим, указують на те, що спільнота неписьменна, не наголошуючи на тому, це притаманне лише Пакистану чи всьому мусульманському суспільству. *Or dans cette société largement illettrée les mentalités évoluent lentement*. Однак у глядача, підготованого низкою інших французьких передач про мусульманський світ і не лише про нього, може скластися враження, що за межами об'єднаної Європи та США більшість людей неписьменна.

Водночас автори фільму звертаються також до бачення чоловіками місця жінки в мусульманському світі, показуючи реакцію чоловіків – керманічів мусульманського суспільства на наявність жінки при владі: *Une femme n'est pas aussi forte qu'un homme. Elle n'est pas faite pour commander à la guerre, à l'usine ou dans les champs. L'islam réserve cette tâche aux hommes. Жінка не настільки сильна як чоловік. Вона не створена для того, щоб керувати на війні, на заводі чи в полі. Ці завдання іслам залишає чоловікам*. Значущим виявляється те, що така думка, хоча й не висловлюється так відверто, побутує й у європейському суспільстві, де водночас задекларована гендерна рівність. Цікавим є також уживання слова *forte* «сильна» без уточнювального контексту, адже не вказано, про яку силу йдеться: фізичну чи моральну. І якщо жінок називають і в європейському суспільстві «слабкою статтю», на противагу «сильній», тобто чоловікам, автор висловлення не вказує, які риси мають бути притаманні людині, щоб вона виявилася достатньо сильною для керівництва країною.

Промовистою виявляється ситуація суперництва за владу між Беназір Бхутто та її братом: *Cette guerre dynastique entre le frère et la sœur ressemble à s'y méprendre aux intrigues des émirs qui se disputaient jadis la région*. Так, автори фільму порівнюють цю боротьбу за владу з інтригами емірів. Із телепередачі зрозуміло, що прихід до влади для них буде способом помсти за страту опозицією їхнього батька. І в цій ситуації, згідно з давнім кодом честі, саме син має помститися за батька: *On applique encore l'ancien code de l'honneur qui veut qu'un fils venge son père*. І саме це стало причиною того, що деякі прихильники Бхутто вирішили підтримати Муртаза Бхутто в виборах у 1993 році, а не його сестру Беназір, що, на думку останньої, стало зрадою: *C'est pourquoi certains partisans des Bhutto ont suivi Murtaza, lorsqu'en 93, il se présente aux élections contre sa sœur. Une trahison impardonnable pour Benazir*, а, на думку авторів фільму, засвідчило усталене розуміння мусульман ролі жінки в дотриманні народних традицій.

Як ми бачимо з телепередачі, проблема «хлопчик/дівчинка» постає й у випадку конфліктів у родині. Беназір Бхутто стверджує, що родина її матері хотіла хлопчика й у випадку народження хлопчика його балували, а також вона згадує, що

її матір стверджувала, що, коли народилася Беназір, усі були розчаровані, що вона виявилася не хлопчиком. І в разі конфлікту між сестрою й братом мати підтримала сина, а сама Беназір ставить собі запитання, чи справді інші представники родини були розчаровані, чи ж сама мати хотіла, щоб дитина була хлопчиком: *Je me souviens, elle me disait que sa famille avait toujours voulu un garçon. Lorsqu'un garçon naissait, il était gâté et dorloté. Et elle me disait que lorsque je suis née, tout le monde était déçu que je n'aie pas été un garçon. Mais je me le demande aujourd'hui : est-ce que les autres étaient déçus ou est-ce que ma mère n'aurait pas préféré au fond d'elle-même, que je sois un garçon ?*

Як уже було вказано вище, мусульманський світ передбачає, що в родині повинен існувати традиційний розподіл ролей: саме жінка залишатиметься вдома, а чоловік здобуватиме кошти. Однак у випадку родини Беназір Бхутто і її чоловіка Азіфа стан речей змінюється: ми бачимо, що саме Беназір багато подорожує у справах, а її чоловік хоча й працює, але часто залишається поблизу дому (*Son mari, Asif est souvent retenu ici pour affaire, tandis que Benazir court le monde*). Водночас Беназір прагне керувати освітою своїх дітей, забезпечуючи тим традиційну функцію жінки й матері: *Mais Benazir, elle, tient à mener de front la politique et l'éducation de ses enfants. Elle veut jouer à temps plein son rôle de mère*.

Промовистою з погляду на перспективи жінки в мусульманському суспільстві виявляється також зображена ситуація, коли після принесення присяги Беназір запитує в президента, чи може вона піти з ним до Мечеті й отримує у відповідь відмову: *Après sa prestation de serment, Benazir demande au président : "puis-je venir à la Mosquée avec vous ?". Il lui répond : "non mais vous pouvez me regarder prier". Le ton est donné*. Отже, навіть на вищому державному рівні ставлення до жінки залишається зверхнім, що легко пояснюється тим, що мусульманське суспільство Пакистану залишається феодальним і жінка належить чоловікові: *Ici, la société est restée féodale: la femme appartient à son mari*.

Висновки. Отже, роль жінки в мусульманському суспільстві є визначальною рисою європейського стереотипу жінки-мусульманки, який не збігається з автостереотипом мусульманки та прагненням жінки до рівності. Такі стереотипні риси жінки-мусульманки, як залежність її від чоловіка, другорядна роль у суспільстві й родині, необхідність покривати голову, підтверджуються авторами фільму. Подане в аналізованому телефільмі розв'язання проблеми гендерної рівності в умовах мусульманського суспільства знаходиться лише в зародковому стані й суперечить релігійним і звичаєвим традиціям, а також усталеному стереотипу жінки-мусульманки. Спроба зміни стереотипу у фільмі простежується на прикладі Беназір Бхутто – прем'єр-міністра Пакистану – і протиставлення звичаїв у містах і селах; тут зображено роль жінки в мусульманській спільноті й спроби її зміни як найважливішої умови реформи суспільного ладу.

Література:

1. Tomaszkiwicz T. Przekład audiowizualny / T. Tomaszkiwicz. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2006. – 232 s.
2. Lippmann W. Public Opinion / W. Lippmann. – New York, 1922. – 427 p.
3. Bartmiński J. Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne / J. Bartmiński. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2007. – 360 s.
4. Ставицька Л.О. Мова і стаття / Л.О. Ставицька // Критика. – 2003. – № 6. – С. 29–34.

Фроляк М. П. Изображение роли женщины в мусульманском обществе сквозь призму видения европейца во французском теледискурсе (на материале фильма “Duel au Pakistan” из серии “Assassinats politiques”)

Аннотация. Статья посвящена изучению специфики изображения основных черт стереотипа роли женщины-мусульманки во французском документальном теледискурсе. На основании материалов фильма из серии «Политические убийства» (“Assassinats politiques”) представлен способ изображения европейцами роли женщины в мусульманском обществе, а также изображена попытка авторов фильма изменить стереотипное представление французов о роли и месте женщины-мусульманки в Пакистане на примере жизни и деятельности Беназир Бхутто.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, теледискурс, стереотипизация действительности, французский язык.

Frolak M. The image of women’s role in Muslim society from the perspective of Europeans in the French massmedia (based on the movie “Duel au Pakistan” from the “Assassinats politiques”)

Summary. The article is devoted to the study of the images of the defining features of the stereotype of Muslim women in the French documentary massmedia. Here, on the basis of materials of the film from the series “Political assassinations” (“Assassinats politiques”), shows how Europeans view the role of women in Muslim society, and described the attempt of the filmmakers to change the stereotypical view of the French on the role and place of Muslim women in Pakistan on the example of the life and work of Benazir Bhutto.

Key words: intercultural communication, film discourse, stereotype of reality, French language.

*Цвіркун Г. С.,
викладач англійської та німецької мов
кафедри професійної англійської мови
Одеського національного морського університету*

АКТУАЛЬНІ ВИМОГИ ДО НАВЧАННЯ Й ОВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. У статті проаналізовано загальну навчальну програму для дисципліни «Англійська професійна мова», яку розроблено в Україні згідно з вимогами Болонського процесу. У системі вищої освіти України відбулися радикальні зміни. Надалі програму треба розробити з метою вдосконалення кредитно-модульної системи. Особливу увагу потрібно приділити самостійній роботі студентів.

Ключові слова: англійська професійна мова, Болонський процес, мовна компетентність, навчальна програма, самостійна робота студентів.

Постановка проблеми. У системі вищої освіти України відбуваються радикальні зміни, викликані процесом інтеграції нашої країни в європейську спільноту й, відповідно, європейські стандарти вищої освіти. Створений до 2010 року Європейський простір вищої освіти (Болонья, 1999 рік) висунув складні завдання перед фахівцями в галузі освіти й перед тими, хто навчається, стосовно більш ефективного міжнародного спілкування, легшого доступу до інформації, поглиблення взаєморозуміння, зростання мобільності українських студентів [1, с. 2]. Незважаючи на те що цей процес розпочався в Україні досить давно, він залишається актуальним і потребує вирішення певних проблем, викликає дискусії та неоднозначне розуміння й утілення у вищих навчальних закладах. Легко навести простий приклад: хоча модульна система вже давно запроваджена, студенти, замість оцінювання за модулями, здають окремо іспити й залки. Оцінки виставляються як за вітчизняною системою («незадовільно, задовільно, добре, відмінно»), так і в 100-бальній системі, причому в різних закладах різні бали відповідають одній національній одиниці оцінювання, наприклад, «задовільно» в одних вищих навчальних закладах починається з 51 бала, а в інших – із 64. Також, з метою заощадження витрат на оплату праці викладачів іноземної професійної мови, збільшуються групи студентів, скорочується кількість навчальних годин із цієї дисципліни.

Метою статті є аналіз вимог до створення нових навчальних і робочих програм із вивчення професійної англійської мови у вищих навчальних закладах нашої країни, а також розробки комплексних завдань для самостійної роботи студентів. Предметом дослідження є Болонський процес і його вимоги, а об'єктом – вимоги Болонського процесу стосовно англійської професійної мови у вищих навчальних закладах України. Проблема широко висвітлювалась у мас-медіа, широким загалом, науковцями, фахівцями з міністерства освіти й нижчими ланками управлінців. В Україні Болонський процес і його вимоги вивчали досить докладно: проводились семінари, круглі столи, обговорення; для магістрів різних спеціальностей було введено курс лекцій і потрібно було писати реферати й складати залік із

дисципліни «Болонський процес та його вимоги» тощо [8, с. 9].

Вклад основного матеріалу дослідження. З метою уніфікувати вимоги до володіння студентами англійською мовою, фахівцями, котрі працюють у різних вищих навчальних закладах України (Донецький національний університет, Український інститут лінгвістики та менеджменту, Українська банківська академія, Миколаївський національний університет кораблебудування, Харківський національний університет, Донецький національний гірничий університет, Дніпропетровський національний гірничий університет), за підтримки Британської Ради в Україні у 2005 році було розроблено програму з англійської мови для професійного спілкування. Ця програма призначена для вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців із різних спеціальностей, і рекомендована Міністерством освіти і науки України (лист Міністерства освіти і науки України від 02.03.2005 р. № 14/18.2-481) [10].

Укладачами програми враховані загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти щодо рівня володіння мовою, компетенції користувача, можливих контекстів користування мовою, процедур складання програм і контролю результатів навчання [3]. Програма є загальною за характером і може використовуватись для різних спеціальностей та спеціалізацій професійної підготовки студентів і слухачів різних рівнів навчання. Програма допомагає розробляти навчальні модулі відповідно до вимог кредитно-модульної системи, яку було запроваджено у вищій освіті як передумову для приєднання України до Болонського процесу [5]. Програма з англійської мови для професійного спілкування надає студентам можливість розвивати мовну компетентність й стратегії, які необхідні для ефективної участі в процесі навчання та виробничій практиці, що сприяє підвищенню мобільності й конкурентоспроможності студентів на ринку праці.

Згідно із загальноєвропейськими стандартами рівня володіння іноземною мовою, існує така градація:

I. Елементарний користувач: A1 – інтродуктивний («відкриття») та A2 – середній («виживання»).

II. Незалежний користувач: B1 – рубіжний і B2 – просунутий.

III. Досвідчений користувач: B1 – автономний і B2 – компетентний.

Уведення цих рівнів в українську практику викладання та вивчення АМПС має на меті підвищити якість вивчення та викладання мови, а також зробити оцінювання володіння мовою прозорим і таким, що визнається в широкому європейському форматі. Оскільки Україна заявила про свій намір стати рівноправним партнером у межах Болонського процесу, то вітчизняні вищі навчальні заклади вже здійснюють навчаль-

ний процес відповідно до європейських стандартів володіння мовою [4].

Ураховуючи результати національної реформи викладання англійської мови в загальноосвітніх школах і беручи до уваги міжнародну практику мовної освіти у вищих навчальних закладах, програма АМПС констатує, що мінімально прийнятний рівень володіння мовою для бакалавра є B2 – незалежний користувач. Вихідний рівень володіння мовою для бакалавра потрібно оцінювати під час випускного кваліфікаційного іспиту в кінці курсу. Для отримання ступеня бакалавра разом з усіма іншими професійними вміннями студент повинен бути здатним ефективно спілкуватися англійською мовою у професійному середовищі, що включає таке:

- обговорювання навчальних і пов'язаних зі спеціалізацією питань з метою досягнення порозуміння зі співрозмовником;
- підготовку публічних виступів із великої кількості галузевих питань, застосовуючи відповідні засоби вербальної комунікації та адекватні форми ведення дискусій і дебатів;
- знаходження текстової, графічної, аудіо- й відеоінформації, що міститься в англомовних галузевих матеріалах (друкованих і електронних);
- аналіз англомовних джерел інформації з метою отримання даних, необхідних для виконання професійних завдань і прийняття професійних рішень;
- написання професійних текстів і документів англійською мовою з галузевих питань;
- написання ділових та професійних листів, демонструючи міжкультурне розуміння й знання конкретного професійного контексту;

– переклад англомовних професійних текстів українською мовою, користуючись двомовними термінологічними словниками, електронними словниками та програмним забезпеченням.

Програма АМПС відповідає професійним потребам студентів, а також вимогам ринку праці; вона заохочує самоосвіту, оскільки вивчення іноземної мови в європейському контексті виходить за межі обов'язкової освіти. В умовах постійного зростання міжнародної академічної мобільності й сприяння Болонському процесу цільовий рівень B1 (автономний) студентів магістратури відкриває можливості для українських університетів приєднатися до європейського простору вищої освіти як рівноправні та міцні партнери, а також забезпечити такий стан справ, коли університети в Україні зможуть і надалі розвиватися як міжнародні освітні центри.

Відповідно до нормативних документів Міністерства освіти і науки України, кредитно-модульна система організації навчального процесу та модульно-рейтингова система контролю, що наразі запроваджуються в Україні, прирівнюються до європейської кредитно-трансферної системи. Європейська кредитно-трансферна й акумулювальна система зорієнтована на студента й базується на його навчальному навантаженні, необхідному для досягнення мети програми, спрямованої на результати навчання та компетенції [4, с. 6].

Типовий курс АМПС для бакалаврів повинен охоплювати етап навчання від рівня B1+ (рубіжний+) до рівня B2 (просунутий) і забезпечити досягнення випускниками рівня незалежного користувача англійської мови. Він є необхідним для всіх спеціальностей і вимагає мінімум 270 аудиторних академічних годин і ще 126 годин для самостійної роботи. Додатково до цього мінімуму можна виділити ще кілька годин за рахунок регіональних та університетських компонентів, що дасть вищим навчальним

зкладам змогу пропонувати факультативні курси АМПС. Завдяки такій можливості, вищий навчальний заклад може підвищити вихідний рівень володіння мовою бакалаврів до рівня B2 (компетентний) для спеціальностей, які вимагають більш інтенсивної комунікації. За рахунок додаткових годин може бути також запропоновано перехідний/корективний курс для тих студентів, котрі мають нижчий початковий рівень володіння англійською мовою. Такий курс надасть їм можливість підійти до мінімального необхідного рівня, зафіксованого в Державних стандартах базової й повної середньої освіти, тобто рівня B1+.

Організація курсу АМПС для магістрів залежить від професійних потреб певних спеціальностей і рішення вищого навчального закладу щодо необхідної кількості годин для такого курсу. Очікуваний рівень володіння англійською мовою для студентів магістратури при вступі становить B2 (незалежний користувач), що є достатнім для роботи в певному професійному середовищі. Вищий навчальний заклад може запропонувати магістрам курс АМПС, спрямований на вдосконалення їхніх мовленнєвих умінь і поглиблене вивчення своєї спеціальності в межах свого навчального закладу. У такому випадку немає потреби у випускному кваліфікаційному іспиті, оскільки студенти до того часу вже підтвердили свій рівень володіння мовою B2.

Вищі навчальні заклади, які активно працюють із зарубіжними навчальними закладами та організують академічні обміни студентами, можуть підняти рівень володіння мовою для студентів магістратури з рівня незалежного користувача (B2) до рівня досвідченого користувача (B1). Завдяки цьому, студенти зможуть скористатися можливостями міжнародної освіти і стати користувачами англійської мови на рівні вільного володіння нею у своєму професійному середовищі. Перехід від рівня B2 до рівня B1 може відбутися шляхом самоосвіти студента. Самоосвіта може здійснюватися у вигляді занять мовою, а також під час семінарів, лекцій, майстер-класів, ділових ігор, круглих столів тощо, що проводяться англійською мовою вітчизняними викладачами, котрі викладають спеціальні предмети, чи викладачами з інших країн.

Самостійна робота є невід'ємною частиною будь-якого курсу АМПС, а тому потребує регулярного й послідовного оцінювання. В умовах самостійного навчання та зростання відповідальності студента за результати прагнення здатність студента до самооцінки має надзвичайно велике значення. Тому треба розробити й надати студентам надійні та практичні засоби для такої самооцінки.

Висновки. Матеріали для самостійної роботи потребують особливої уваги з боку викладачів АМПС. Такі завдання повинні бути детально розроблені й спеціально налаштовані для незалежного від викладача застосування, оскільки українські студенти ще не мають необхідних навичок організації свого навчання без пильного нагляду викладачів. Матеріали для самостійної роботи повинні:

- містити чітко сформульовані завдання та зразки їх виконання;
- бути доступними для студентів поза межами аудиторних занять;
- бути доступними з різних джерел інформації (друкованих, аудіо, відео, комп'ютерних програм, Інтернету) [4];
- мати чіткі критерії оцінювання результатів.

Як відомо, вищенаведені принципи самостійної роботи діють протягом тривалого часу. Пропонуємо, щоб додатково

до матеріалів саме АМПС були розроблені сучасні й детальні рекомендації щодо вміння вчитися самостійно. Завдання для самостійної роботи, допоміжні комплекти для самостійної роботи, що містять рекомендації, можуть мати різний характер, від індивідуальних вправ до групових проєктів. Результати самостійної роботи можуть бути представлені в різних формах залежно від поставлених завдань: тести, письмові звіти, журнали обліку прочитаного матеріалу, переклади, анотації, реферати, усні презентації, дискусії тощо. Такі матеріали й завдання потрібно постійно оновлювати, ураховуючи не тільки зміни в спеціальній термінології англійської мови, а й у технічних засобах її передання, тобто новітніх інформаційних технологіях.

Література:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Кабінет міністрів України // Іноземні мови. – 2004. – № 1.
2. Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу : Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.01.2004 р. № 48 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/education/higher>.
3. Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Бюлонської декларації в системі вищої освіти України на 2004–2005 роки : Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.01.2004 р. № 49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/education/higher>.
4. Convention on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education in the European Region. Lisbon [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/Lisbon-convention.pdf>.
5. English for Specific Purposes. National Curriculum for Universities. – Kyiv : Ministry of Education and Science of Ukraine; British Council, Ukraine; «Ленвіт», 2005. – 119 с.
6. The European Higher Education Area. Joint Declaration of the European Ministers of Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cepes.ro/information-services/sources/on-line/bologna.htm>.
7. IELTS Handbook [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.selts.org/library/handbook-2003.pdf>.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bologna-bergen2005.no>.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/12790914/pedagogika/vischa_osvita_ukrayini_bolonskiy_protse.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sch-in13.com.ua/wp-content/uploads/>.

Цвиркун А. С. Актуальные требования к обучению и овладению английского языка профессионального общения в высших учебных заведениях

Аннотация. В статье анализируется общая учебная программа для дисциплины «Английский язык профессионального общения», разработанная в Украине в соответствии с требованиями Болонского процесса. В системе высшего образования Украины произошли радикальные изменения. В дальнейшем программу необходимо разработать с целью усовершенствования кредитно-модульной системы. Особое внимание нужно уделить самостоятельной работе студентов.

Ключевые слова: английский язык профессионального общения, Болонский процесс, языковая компетентность, учебная программа, самостоятельная работа студентов.

Tsvirkun A. Actual requirements to teaching and mastering professional English in higher educational institutions

Summary. The article analyzes the curriculum for the discipline of the Professional English Language, worked out in Ukraine on the basis of the Bologna Process requirements. Radical changes have been introduced into Ukrainian higher education. The curriculum should be developed as to improve the module credit system. Special attention is paid to the self-educational students' work.

Key words: Bologna process, curriculum, English professional language, language proficiency, self-educational students' work.

Цолін Д. В.,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської філології

Національного університету «Острозька академія»

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕПОСЛІДОВНЕ ВЖИВАННЯ ДІЄСЛІВНИХ ПОРІД У СЕРЕДНЬОАРАМЕЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Для середньоарамейської мови характерне непослідовне використання порід (ܦܘܪܝܢܐ) дієслів: каузативні та рефлексивні форми вживаються в значенні простих або інтенсивних, тож залишається нез'ясованою лінгвістична природа таких змін у синтаксичних функціях дієслова саме в розмовній мові. Дослідження цього питання здійснюється на матеріалі поетичних текстів із таргумів – перекладів-парафразів біблійного тексту арамейською мовою, створених у II–VIII ст.

Ключові слова: морфосинтаксис, арамейська мова, породи дієслова, трансформаційно-генеративна граматики.

Постановка проблеми. Морфосинтаксис арамейського дієслова загалом потребує додаткових досліджень, особливо це стосується так званого середньоарамейського періоду (200–700 рр. н. е. за класифікацією К. Баера). Однією з проблем є відсутність у цьому діахронічному зрізі арамейської мови чіткої диференціації між уживанням так званих *порід дієслова*, що було пов'язано з інтенсивним поширенням арамейської, її активним уживанням різними народами як *lingua franca* (а отже, і впливом інших мов на неї), та її функціонуванням як розмовної мови. У попередніх граматиках середньоарамейської це явище описується досить лаконічно, без пояснень його лінгвістичної природи [1, с. 201; 2; 3, с. 44–46].

Метою статті є спроба пояснити цей феномен виходячи з теорії трансформаційно-генеративної граматики Н. Хомського – на основі концепції глибинних і поверхневих структур мови, а також використовуючи метод діахронічного аналізу – порівняння частоти цього явища в різних зрізах історії арамейської мови. До того ж частиною нашої методології є аналіз поетичних текстів, оскільки гіпотетично очікується, що мова поезії є більш вишуканою, підведеною під граматичні стандарти. Частково ця проблема вже висвітлювалася в нашій статті [4, с. 138–170].

Матеріалом для дослідження є поезія таргумів – перекладів-парафразів Тори (П'ятикнижжя Мойсеєвого) арамейською мовою, що були створені в період між II і VIII ст. Таргуми містять як переклади власне біблійної (давньоєврейської) поезії, що зберігають архаїчну синтаксичну модель віршування, так і додані до перекладу біблійного тексту більш пізні *ніюти* – твори літургійної поезії, які були написані вже за новим типом віршування. У дослідженні використано тексти із Таргума Онкелоса (TgOnq), Таргума Йонатана (TgJon), Таргумів Каірської Генизи (TgCG), Таргума Неофіті (TgNeof), Таргума Псевдо-Йонатана (TgPsJon) та Фрагментарного Таргума (FragTg).

Предметом дослідження є морфосинтаксис дієслова середньоарамейської мови, об'єктом – функціонування дієслова з погляду концепції універсальної граматики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Породою, або біньяном¹ називається похідна дієслівна основа, у якій основне значення дієслова модифіковане новими смисловими відтінками. Поява додаткових семантичних конотацій виражається при цьому в морфологічних змінах самої основи дієслова – подвоєнні другого кореневого приголосного, приєднанні префіксів, суфіксів і змінах голосних основи, залежно від додаткового значення, що надається дієслову. Відповідно до семантичних відтінків дії, породи діляться на основну (G) і три похідних (D, S і T – див. нижче). Проста порода в арамейській мові – *pəʕal*, утворена за правилами арамейської акцентуації від протосемітської основи **paʕala* шляхом відпадиння кінцевого й редуції першого голосного в переднаголошеному відкритому складі: *pəʕal* < **paʕala*.

Для позначення порід у граматиці семітських мов також використовують латинські букви:

– G – основна порода (нім. Grundstamm), позначає просту дію; її структурна модель в арамейській – *pəʕal*;

– D – інтенсивна (нім. Doppelungsstamm), указує на більш інтенсивну дію, використовується також для утворення дієслів від іменників і прикметників; утворюється шляхом *подвоєння* другого кореневого приголосного, в арамейській мові дієслова цієї породи формуються за моделлю *paʕʕəl*;

– T – рефлексивна, має значення зворотної або повторюваної дії; утворюється шляхом *приєднання* префікса [t-], основна структурна модель в арамейській – *hitpəʕəl*;

– S – каузативна, дієслова цієї породи позначають спонукання до дії, надання предмету якоїсь ознаки; утворюється через *приєднання* префіксів [š-], [s-], [h-], [ʔ-];² арамейські структурні моделі – *šapʕəl* (*sapʕəl*), *hapʕəl*, *ʔapʕəl*.

До того ж в арамейській мові є ще й комбіновані породи:

– T-D – рефлексивно-інтенсивна, що вказує на інтенсивну зворотну дію, утворюється й через *подвоєння* другого кореневого приголосного, і *додаванням* префікса [t-]: *hitpaʕʕəl*;

– T-S – рефлексивно-каузативна, що позначає каузативну зворотну дію; утворюється й за допомогою рефлексивного префікса [t-], і каузативних префіксів [š-], [s-], [h-], [ʔ-]: *hištapʕəl*, *hitapʕəl*, *ʔitapʕəl*.

У біблійній арамейській є також дві пасивні породи – *pəʕil* і пасивно-каузативна порода *hoʕʕal*.

Те, як дієслівні основи зазнають модифікацій у різних породах, можна продемонструвати прикладами: дієслова основної породи *pəʕal* можуть мати свій інтенсивний варіант *paʕʕəl*: дієслово ܦܘܪܝܢܐ «зупинити» набуває нового відтінку значення – ܦܘܪܝܢܐ «змусити зупинити» (Езра 4:21, 24; 5:5). Подібно дієслово основної породи ܦܘܪܝܢܐ «надягати щось» дещо змінює своє осно-

¹ Слово «порода» є калькою з арабського терміна نَوْء [nawʕ-un]; його відповідники в граматиках семітських мов латинною – *stirps*, англійською – *stem*, німецькою – *Stamm*; поширеним є також арамейський термін «біньян» (ܦܘܢܝܐ), тобто «побудова», «конструкція».

² Імовірно, ці префікси походять від загальносемітського та загальнофразійського префікса * š: ʔ < h < š.

ним, тобто не пов'язаним із поетичним контекстом.⁸ Цікаво відзначити, що в аналізованих текстах класичної поезії відзначений лише один випадок використання Т-породи в значенні D-породи:

אָרְזָא שְׁמַיָא וְאַרְזָא אֶרְצָא – рука Моя встановила небеса і землю (Ex 20b, 1–2).

З іншого боку, у подібних поетичних пасажах, які говорять про створення всесвіту і встановлення основ світобудови, у класичній поезії живається S-порода і G-порода, що коректно не тільки з граматичного погляду, а й у поетичному контексті звучить більш виразно:

אָנָא גְמַרְתִּי שְׁמַיָא לְשָׁלְלָא
וְאַסִּיקַת יְתוּוֹן לְעִילָא
וְאַנְהַרִית בְּהוֹן כּוֹכְבִין בְּמִילָא

Я завершив (real) небеса абсолютно,

І підняв (aphel) їх на висоту,

І запалив (aphel) у них зірки словом ...

(Ex 20b, 3–1a).

וְאַפִּיקַת מְטֵרָא שְׁמַיָא

І Я вивів (aphel) сльї із кременю ... (4-1).

Частота вживання порід дієслів у докласичній і класичній поезії виявляє максимальну наближеність останньої до граматичного стандарту: якщо в класичних *піютах* засвідчений тільки один випадок уживання Т-породи в значенні G-породи, то в докласичній – 17. Цей факт свідчить про поширеність цього явища в розмовній арамейській мові, і тому виникає питання про природу цього явища: як пояснити змішання функцій дієслівних форм?

Подібне явище значно рідше зустрічається в ранньому діахронічному зрізі арамейської мови, зокрема в ахемідській арамейській (VI–IV ст. н. е.), і деякі випадки, як правило, можна пояснити: Т-порода може вживатися не лише в рефлексивному значенні, а й у значенні *починального дієслова* (inchoative) та *дії втручання* (ingressive); протезмішання DiS-порід важко пояснити [9, с. 191–192]. Що ж стосується нашого діахронічного зрізу, то проблемою тут є відсутність будь-якої системності у використанні порід дієслова: одне й те саме дієслово в подібному контексті може вживатися то в Т-породі, то в G або D-породі тощо.

При цьому певний зв'язок між семантичними відтінками (тривалістю, повторюваністю, каузативністю й інтенсивністю дії, перехідністю й неперехідністю дієслова) та формою виявити досить складно. Імовірно, на початковому етапі цей процес був семантично зумовленим: Т-породи через їхню асоціацію з повторюваною дією набували ще й значення початкової дії; S-породи підкреслювали силу впливу на об'єкт, D – її інтенсивність, і тому могли виходити за межі граматичної й синтаксичної коректності, пізніше ж цей процес став менш контрольованим. Але чому саме розмовна мова стала чинником непослідовного морфосинтаксису дієслова?

Найбільш імовірним поясненням може бути теорія трансформаційно-генеративної граматики Н. Хомського, зокрема його *концепції глибинних і поверхневих структур*: у розмовній мові первинними є глибинні структури, що базуються на «ка-

тегоріальному субкомпоненті і словниковому запасі»; глибинні структури «вводять семантичні компоненти й отримують семантичну інтерпретацію» [10, с. 141]; проте наступна стадія – імплементація в «поверхневі структури» (тобто морфосинтаксичні форми) – у розмовному варіанті мови є більш вільною, ніж у мові літературній, і тому виходить за межі граматичних норм. У цьому випадку ми можемо порівняти феномен розмовної мови з психолінгвістичними дослідженнями мови дітей, яка теж виявляє синтаксичну коректність, проте ігнорування «особливих» граматичних правил [11, с. 19–20].

Висновки. Щодо непослідовності вживання дієслівних форм, що позначають зворотню (медіальну) та пасивну дію, то вона характерна не лише для семітських мов, а й, наприклад, для мов індоєвропейських. Так, зокрема, добре відоме явище так званих *відкладних дієслів* у класичній грецькій (ρηματα ἀποθετικά) і латинській (verba deponentia) мовах. У випадку з грецькою мовою є кілька сміюся а груп дієслів медіального та пасивного станів, які мають активне значення: медіально відкладні (μέσα ἀποθετικά), депонентно пасивні (παθητικά ἀποθετικά) та медіально-пасивні відкладні (μεκτὰ ἀποθετικά) [12, с. 322–327]. У латинській мові виділяють три форми відкладних дієслів: praesens, perfectum, infinitivus praesentis. Також є група напіввідкладних дієслів (verba semideponentia), які часи інфекта утворюють в активному стані, а часи системи перфекта – у пасивному або навпаки [13, с. 230]. Зустрічається це явище й у слов'янських мовах, зокрема в українській: *сміюся* – зворотне дієслово з активним значенням, оскільки дієслово потребує додатка (*сміюся над кимось/чимось*), *дивлюся* (на когось/щось), *торкаюся* (когось/чогось) тощо. Стосовно української мови ми можемо зазначити, що такі випадки частіше трапляються в діалектах і просторіччі (наприклад, *питаюся*, *вибачаюся* тощо), що підтверджує нашу гіпотезу.

Література:

1. Левіас К. Дікдук га-араміт га-гліліт / К. Левіас. – Нью-Йорк : Бейт га-Мідраш ле-Раббім бе-Амеріка, 1986. – 343 с. לויאס ק. דקדוק הארמית. הגלילית. ניו-יורק : בית המדרש לרבנים באמריקה, 1986. – 343 ע.
2. Dalman G. Gramatik des Judisch-Palästinischen Aramäisch / G. Dalman. – Leipzig, 1894. – 372 S.
3. Stevenson W.B. Grammar of Palestinian Jewish Aramaic / W.B. Stevenson. – Oxford : Clarendon Press, 1924. – 107 p.
4. Цолин Д.В. Синтаксис глагола в еврейской литургической поэзии на арамейском языке. На материале Таргумов / Д.В. Цолин // Сходознавство. – 2014. – № 67. – С. 138–170.
5. Цолин Д.В. Синтаксис поэзии таргумів : [монографія] / Д.В. Цолин. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – 486 с.
6. Klein Michael L. Genizah manuscripts of Palestinian Targum to the Pentateuch / Michael L. Klein. – Cincinnati : Hebrew Union College Press, 1986. – Vol. 1. – 363 p.
7. Klein Michael L. The Fragment-Targums of the Pentateuch according to their extant sources / Michael L. Klein. – Rome : Biblical Institute Press, 1980. – Vol. I-II. – 260 p.
8. Sperber A. The Bible in Aramaic / A. Sperber. – Leiden : Brill, 1959–1968. – Vol. I-IV. – 877 p.
9. Muraoka T. A grammar of Egyptian Aramaic / T. Muraoka, B. Porten. – Leiden – New York – Köln : Brill, 1998. – 470 p.
10. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax / N. Chomsky. – Cambridge, Massachusetts : MIT Press, 1965. – 261 p.
11. Scovel T. Psycholinguistics / T. Scovel. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 135 p.
12. Звонська-Денисюк Л.Л. Давньогрецька мова / Л.Л. Звонська-Денисюк. – К. : Томіріс, 1997. – С. 322–327.
13. Ревак Н. Латинська мова / Н. Ревак, В. Сулим. – Вінниця : Нова книга, 2009. – С. 230.

⁸ Паралельно з таким незвичним уживанням, засвідчено й коректне використання цих дієслів у G, D і T-породах: וְנִבְאֵשׁ לֹכ תִּלְשָׁקֶךָ רַב – після того, як я вбив (real) усіх ворогів ваших (Ex 20a п, 2, див. також 1-1); וְהִירָצַח רַב בְּאֵי לִשְׁקָתָאָדָּא לַע – через те був убитий Йовас син Церуї (Ex 20a п, у прозаїчному завершенні поеми, у пасивному значенні); אֲדַח – אֲדַחְלֵב יִתְרִבְתָּא – Адаже я [море] було створене на третій [день створіння світу] (Ex 14b, 2). У таргумах також засвідчено вживання деяких із вищезгаданих рефлексивних дієслів у значенні активної дії: יִירָתָא (TgPsJon, Бут. 23:8; Лев. 9:23; TgPsJon, TgOnq, TgNeof Повтор. 18:5); אֲרִכְדָּא (TgPsJon, FragTg, TgOnq, TgNeof Бут. 40:23; TgOnq Вих. 32:13; Повтор. 9:27; TgJon Іс. 44:21; Мих. 6:5; TgPs 25:6; 74:22; 74:22; 77:4; 89:51; 109:16; 119:49; 132:1; 137:6, 7; Tg Йов. 4:7; 10:9).

Цолин Д. В. К вопросу о непоследовательном употреблении пород глагола в среднеарамейском языке

Аннотация. Для среднеарамейского языка характерно непоследовательное употребление пород (ܐܘܪܝܢܐ) глагола: каузативные и рефлексивные формы употребляются в значении простых или интенсивных. Остается невыясненной сама лингвистическая природа таких изменений в синтаксических функциях глагола в самом разговорном языке. Исследование данного вопроса осуществляется на материале поэтических текстов таргумов – переводов-парафразов библейского текста на арамейский язык, созданных во II–VIII вв.

Ключевые слова: морфосинтаксис, арамейский язык, породы глагола, трансформационная генеративная грамматика.

Tsolin D. Some notes on inconsistent use of the verbal stems in the Middle Aramaic

Summary. The morphosyntax of the Middle Aramaic demonstrates inconsistency in the use of verbal stems (ܐܘܪܝܢܐ): the causative and reflexive stems may be used in the meaning of simple and intensive actions. However, the linguistic nature of this phenomenon of colloquial language is still unexplained. This research is based on the poetical texts of the targums – the Aramaic translations of the Bible which were written between II and VIII cent. AD.

Key words: morphosyntax, Aramaic, verbal stems, TGG.

*Чистяк Д. О.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри французької філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

МІФОПОЕТИЧНІ СТУДІЇ В РАННІХ ТЕКСТАХ М. МЕТЕРЛІНКА: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Стаття присвячена моделюванню основних парадигм міфопоетичних досліджень у сучасному метерлінкознавстві, їхньому критичному аналізу та формулюванню перспектив їхньої лінгвоміфопоетичної інтерпретації в річищі інтертекстуального підходу.

Ключові слова: міфопоетика, текстовий концепт, символ, бельгійський символізм, авторська картина світу.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження міфопоетичної картини світу в текстах знакових європейських письменників полягає в інтегрованості процесів міфопоетичного семіозису в широкі культурні контексти, що генерують структурно-семантичне ядро художнього тексту. Таке спостереження ще більшою мірою стосується теоретичної концептуалізації засад побудови картини світу певного культурного ареалу, а також певного літературного напрямку (зокрема бельгійського символізму). Метою статті є моделювання основних парадигм міфопоетичних досліджень у сучасному метерлінкознавстві, проведення їхнього критичного аналізу й формулювання перспектив їхньої лінгвоміфопоетичної інтерпретації в річищі інтертекстуального підходу, що розроблявся в працях М. Ейгельдінгера [19], М.-К. Гюе-Брішар [22], О. Ситенької [3] та Н. П'єре-Гро [34]. Предметом дослідження є концептуалізація міфопоетичної семантики в сучасних метерлінкознавчих дослідженнях, а об'єктом дослідження – міфопоетичний семіозис у ранніх драматичних і поетичних текстах М. Метерлінка, передусім його давньогрецький варіант. Наукова новизна статті полягає в першому комплексному аналізі елементів міфопоетичного семіозису в ранніх текстах М. Метерлінка та розробці перспектив міфопоетичних студій у річищі лінгвоміфопоетичного підходу, виробленого нами в низці попередніх досліджень [6; 7; 8].

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне метерлінкознавство – багатогранне й позначене широким трансдисциплінарним підходом до аналізу драматичних текстів Нобелівського лауреата. Своєрідним маркером розвитку досліджень творчості М. Метерлінка став підготовлений А. Рікнером [12] бібліографічний покажчик метерлінкознавчих наукових студій. Аналіз усіх наявних праць лежить поза межами нашого дослідження – обмежимось лише інвентаризацією й аналізом публікацій, присвячених функціонуванню в текстах автора міфологічних основ для окреслення перспектив нашої студії. Попри зауваження акад. П. Горсекса про те, що «сама на канві легенди чи міфу виплетена вся драматична тканина» [37, с. 161] текстів М. Метерлінка, у численних працях провідного метерлінкознавця аналізу міфів у цих текстах не знайти. При цьому ще сучасники письменника (Ш. Ван Лерберг і А. Мокель) відзначали ґрунтовне ознайомлення М. Метерлінка з перекладами античних джерел Леконта де Ліля [29, с. 22, 252], а також творів Платона [29, с. 40]; зафіксовані ці впливи й су-

часними дослідниками [41, с. 36]. Сам М. Метерлінк записав у нотатнику за 1888 р., що «через міфічність виявляється ембріон духу» [28, с. 115], а також що «примітивне – природне будь-якої епохи (...) єднає митців над часом» [28, с. 118] і «вживання символу, поза сумнівом, є проявом примітивного мистецтва в літературі» [28, с. 130]. При цьому під символом письменник розумів «несвідоме, яке виявляється поза поетом (...) це сила природи, і людський розум мусить коритися її законам» [6, с. 39]. Якщо СИМВОЛ був у М. Метерлінка авторським концептом на позначення структур несвідомого в тексті, то міфічне в річищі символічної концепції міфу (Ф. Крейцер, Ф.В. Шеллінг, І. Геррес) поставало несвідомою проекцією над-свідомого над-часового Абсолюту. Разом із тим Н. Делей слушно зауважила зв'язок такої концепції символічного з платонівською ідеологією Ейдосу [16, с. 81]. Водночас така концепція зіставна з ідеєю про авторське відчуття щодо функціонування в текстах потужного міфічного субстрату. Цю тезу підтверджують і сучасні філологічні концепції символу, у яких «міфологічність» розглядається як одна з його ознак [1; 2; 6; 10]. Натомість зіставлення з інтертекстуальною теорією виявляє подібність у кореляції концепції еманції в текстах над-часового Абсолюту з ідеєю про над-часову «все-присутність» інтертекстів у канві гіпертексту. У сучасному метерлінкознавстві лише окреслюються підходи до аналізу міфічного субстрату текстів: фіксація міфем має принагідний характер у річищі ширшого (історично-біографічного, семіотичного, езотеричного, мистецтвознавчого тощо) інтерпретаційного підходу.

Дослідники здебільшого фіксують у текстах М. Метерлінка наявність «міфологічної персоналізації». К. Берг зауважує в текстах присутність «персонажів-людей і персонажів-світів» [11, с. 37], що є ознакою тотемістичного світовідчуття. Д. Кантоні в зіставленні «лінійних образів» у драмах «Принцеса Мален» і «Пелеас і Мелісанда» визначає семантичні зв'язки між «волоссям і плакучими вербами (...) у прагненні всесвітнього поєднання» [13, с. 145], що можна розглядати як тотемістичний рудимент ототожнення рослинного з людським. Схожі спостереження наявні в М. Вуда, який зауважує «рослинність» «волосся» жіночих актантів у драматургії М. Метерлінка, що «наближає жінок до тваринного й рослинного росту природи (...), сугестує в жінці відчуття єдності з великою душею природи» [42, с. 6]. Близькі до таких зауваги, наявні в розвідці С. Соваж [37, с. 150] і Х. Тоями (рослинна семантика актанта Урсула) [40, с. 94]. Ці спостереження можна розглядати і як фіксацію давньогерманських вірувань про жінку як медіатора з невидимим світом [33, с. 59], і як античну ідеологію Душі Світу. Саме з останньою слушно зіставити ідею П. Горсекса про функціонування в текстах Душі Світу як «невідомої енергії, котра безкінечно створює ритм і пробуджує до життя речі та рух, який закарбовується в їхній еволю-

ції» [21, с. 221], щоправда, інтерпретовану в річищі філософії індуїзму. Водночас сама ідея про Душу Світу, вочевидь, коріниться в тотемістичному світовідчутті.

Існує низка праць, де актуалізується функціонування міфічних актантних схем – міфологем, часто без зазначення їхньої міфічної природи. Е. Томас розглядав конфлікт драми «Сім принцес» як «солярний міф», а актанта Марцелл – як «солярного героя» [39, с. 56–57], не зауваживши, що таке образотворення характерне для пізньототемістичного світовідчуття. І. Шкунаєва відзначала такі риси міфічного субстрату в драматичному тексті, як циклічність часу (характерне для доби неоліту), ритуальність сюжетної схеми, наявність символів залежності від темного світу (образи «ліс», «бідняки») й світла (образи «джерело сліпих», «маяки», «світле море»), а також символіку «провідників до глибинного світу сутностей» [9, с. 40] (символи «вікно», «двері», «корабель»), у яких відбувається «можливість збігу (...) видимої й невидимої сутності» [9, с. 101]. Дослідження архаїчної семантики О. Фрейденберг [5] увиразнюють міфічну генезу зафіксованих І. Шкунаєвою образів. Подібні спостереження наявні в К. Берга, який пропонував розглядати сюжет драми «Пелеас і Мелісанда» як актуалізацію «ритуальної схеми жертвоприношення» й водночас «спроби комунікації зі священним» [11, с. 16]. Х. Тояма підкреслює зв'язок між актантом Маленою та стихією води, що постає її семантичним дублетом [40, с. 93–94]. Натомість К. Люто відзначив [27, с. 101] семантичну тотожність образів «обручка – сонце» як актуалізацію нового етапу космогонії, у чому, на нашу думку, відбувається актуалізація метафор доби залізного віку «золоте = світле = доля» й матриархічного світовідчуття тотожності циклу дня і світу.

Наявна низка розвідок, у яких поданий алюзивний зв'язок текстів М. Метерлінка із міфічними структурами, запозиченими з давньогрецької міфології. Ш. Ван Лерберг відзначав подібність між актантом Дід (драма «Непрохана») з міфемою Едипа, «що всліпу губиться у злиднях» [30, с. 133]. М. Декан зіставляє персонажа Мелісанда з міфемою німфи, ототожнюючи її зі «світлою джерельною водою» [17, с. 70]. М. Куврер порівнює того самого актанта з міфемою сирени, яка «чарує співом» [15, с. 46], а також закріплює за ним функціонування солярної символіки. Ж. Мішо закріплює за чоловічими актантами ранньої драматургії М. Метерлінка міфему Едипа, а за жіночими – міфему Антигони в річищі психоаналізу Ж. Лакана [32, с. 177–179]. Спадкоємність між актантами Служниці, Чужинці й Старці з хором давньогрецької трагедії відзначила К. Ренар [36, с. 85], а Н. Дюлак – подібність групи актантів Семеро Принцес зі «служницями культу Діоніса» [18, с. 43]. М. Мазоччі Дольйо фіксує за актантом Мелісанда міфему Сфінкса за спільною семою «розмова загадками» [31, с. 69]. Ф.О. Кабея Мукамба фіксує міфопоетичний потенціал античної інфернальної семантики в символі «верба» [23, с. 91], а С. Пьотровський – у символі «асфоделі» [35, с. 14]. Е. Стед зауважувала можливе функціонування міфему Тиресія в драмах «Непрохана» та «Сліпі», пов'язавши античний образ із мотивом «полеміки з авторитарним Едипом» [38, с. 41] у трагедії Софокла «Цар Едип». Натомість Ф. Ван де Керкхове слушно зауважив наявність «хтонічної природи» [29, с. 178] в актанта Плутона із драми «Принцеса Мален» (1889), а також на базі спільної семи «заборона озиратись» зіставив актантів Алладина і Паломід із міфемами Орфея та Евридики [29, с. 172]. К. Люто привернув увагу до співочої природи антропоніму Мелісанда (MELiSande – MELOS) [24, с. 40]

через єдність водної, пташиної (образ «голубки») і тваринної семантики (образ «вівці-агнця»), водночас наголошуючи на зв'язку «акватичного» актанта Пелеас із міфемою Пелія, сина Посейдона. Натомість за актантом Голо дослідник закріпив міфічно конотовану функцію «потоплення золота у воді» [26, с. 64]. І. Компер, відзначаючи, що однойменні актанти драми «Пелеас і Мелісанда» постають семантичними дублетами одне одного, не апелюючи до текстуального підкріплення тези, зауважив актуалізацію в драмі «мрії про андрогіна» [14, с. 181]. Кілька праць присвячено аналізу античних міфічних локусів. М. Мазоччі Дольйо зафіксувала наявність «ріки з водами забуття» в такому топосі М. Метерлінка, як «дивовижний сад Едему» [31, с. 57] (пор. образ Саду як міфологеми Золотого Віку в П. Горсекса [20, с. 115]), контамінуючи біблійний маркер із міфемою Лети. К. Люто зробив принагідну заувагу, що образ каналу в М. Метерлінка «став чимсь на кшталт Стиксу» [25, с. 57]. Увиразнила цю заувагу гіпотеза Н. Фадеєвої про наявність у текстах простору «підземного царства» та «небесного царства» [4, с. 132]. Певну наукову цінність становить спроба К. Люто ідентифікувати «авторський міф» М. Метерлінка. Науковець, послуговуючись методом, що контамінує підходи О. Ранка, І. Башляра та Ж. Дюрана, наголошує на несвідомому прагненні наратора текстів повернутись «до водного середовища, первинної матерії гармонії» [26, с. 87], Золотого Віку, через Смерть – до єдності з вічним Невідомим. Така гіпотеза потребує серйозної текстуальної перевірки шляхом установлення семантичних зв'язків між міфопоетичними структурами тексту.

Висновки. Дослідження міфічних структур у текстах М. Метерлінка перебувають на стадії фіксування окремих міфічно конотованих актантів, топосів і актантних схем без зведення їх у єдину міфопоетичну картину світу автора. Водночас авторська констатація детермінативного впливу міфічного субстрату на функціонування символу в тексті обґрунтовує актуальність такої студії. Перспективним вважаємо проведення системного аналізу міфічних структур із відповідною комунікативно спрямованою семантикою згідно з діахронічним принципом шляхом інтертекстуальної реконструкції для побудови міфопоетичної картини світу в текстах ранньої творчості бельгійського Нобелівського лауреата з подальшим компаративним аналізом із міфопоетичними картинами світу інших представників франкомовного символізму.

Література:

1. Лосев А.Ф. Знак. Символ. Миф / А.Ф. Лосев. – М. : Изд-во Московского гос. ун-та, 1982. – 480 с.
2. Рахматуллина Э.А. Категориальные признаки мифа / Э.А. Рахматуллина // Филологические науки. – 2006. – № 5. – С. 133–140.
3. Ситенька О.В. Интертекстуальный потенциал мифологем у художньому тексті / О.В. Ситенька // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К., 2009. – Вип. 15. – С. 440–446.
4. Фадеева Н.И. Пространство и время у раннего Метерлинка и позднего Чехова / Н.И. Фадеева // Вопросы экономического, социального и культурного развития социалистического общества в свете решений XXVI съезда КПСС : тез. докл. Респ. научно-теорет. конф. молодых учёных. – Рига : Латвийский гос. ун-т им. П. Стучки, 1982. – С. 131–134.
5. Фрейденберг О. Поэтика сюжета и жанра. Период античной литературы / О. Фрейденберг. – Л. : Художественная литература, 1936. – 456 с.
6. Чистяк Д.О. Лінгвоміфопоетичний аналіз художнього тексту : [навчальний посібник] / Д.О. Чистяк. – К. : Журнал «Радуга», 2015. – 138 с.

7. Чистяк Д.О. Міфологічний інтертекст як предмет лінгвістичного дослідження // Д.О. Чистяк // Мовні і концептуальні картини світу / відп. ред. О.І. Чердніченко. – К.: Київський університет, 2010. – Вип. 29. – С. 348–351.
8. Чистяк Д.О. Поняття давньогрецького міфологічного інтертексту і методика його аналізу в художньому тексті / Д.О. Чистяк // Мова та історія / відп. ред. Д.І. Переверзев. – К.; Умань: ПП Жовтий, 2011. – Вип. 159. – С. 4–29.
9. Шкунаева И.Д. Бельгийская драма от Метерлинка до наших дней / И.Д. Шкунаева. – М.: Искусство, 1973. – С. 3–162.
10. Шурма С.Г. Поетика образу та символу в американському готичному оповіданні: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі новелістики Е. По, А. Бірса та Г. Лавкрафта): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / С.Г. Шурма. – К., 2008. – 20 с.
11. Berg Ch. Les larmes et le sang: thématiques sacrificielles et expiatoires chez Maeterlinck, Vitrès, Davignon et Demade / Ch. Berg // Les relations littéraires franco-belges de 1890 à 1914. – Bruxelles: Ed. de l'Université de Bruxelles, 1984. – P. 13–31.
12. Bibliographie des Écrivains Français. – N 14. – Maurice Maeterlinck [Ed. A. Rykner]. – Paris-Rome: Memini, 1998. – 664 p.
13. Cantoni D. La picturalité du premier théâtre de Maeterlinck / D. Cantoni // Annales Fondation Maeterlinck. – 1999. – T. XXXI. – P. 121–158.
14. Compère G. Maurice Maeterlinck / G. Compère. – Besançon: La Manufacture, 1992. – 243 p.
15. Couvreur M. Le thème mythique de l'ondine dans le théâtre de Maeterlinck / M. Couvreur // Textyles. – 1997. – N 1–4. – P. 45–50.
16. Delay N. Vers le "régime nocturne" de l'imaginaire: le théâtre d'entre-deux-siècles de Maurice Maeterlinck: dottorato di ricerca in letteratura francofone / N. Delay. – Università degli studi di Bologna, 1999. – 701 p.
17. Descamps M. Maurice Maeterlinck. Un livre. Pelléas et Mélisande / M. Descamps. – Bruxelles: Labor, 1987. – 115 p.
18. Dulac K. L'esthétique de la marionnette dans «Les Sept Princesses» de Maurice Maeterlinck / K. Dulac. – Université catholique de Louvain, faculté de Philosophie et Lettres, 1997. – 132 p.
19. Eigeldinger M. Mythologie et intertextualité / M. Eigeldinger. – Genève: Slatkine, 1987. – 283 p.
20. Gorceix P. Le jardin chez Maurice Maeterlinck: métaphore idéologique et composante analogique du drame statique / P. Gorceix // Creliana. – Vol. 1. Le jardin à l'épreuve du Signe / Ed. Eric Lysoe. – Université de Haute-Alsace, Mulhouse, 2001. – P. 109–115.
21. Gorceix P. Symbolisation, suggestion et ambiguïté / P. Gorceix // Les Lettres Romanes. – 1986. – N 3–4. – P. 211–226.
22. Huet-Brichard M.-C. Littérature et Mythe / M.-C. Huet-Brichard. – Paris: Hachette Livre, 2001. – 175 p.
23. Kabeya Mukamba F.H. De "La Princesse Maleine" au "Miracle des mères": l'imprégnation religieuse dans le théâtre maeterlinckien / F.H. Kabeya Mukamba. – Université Paris III – Sorbonne nouvelle: Thèse de doctorat en théâtre et arts du spectacle, 2009. – 327 p.
24. Lutaud Ch. La musique de Pelléas, de Maeterlinck à Debussy / Ch. Lutaud // Annales Fondation Maeterlinck. – 1977. – T. XXIII. – P. 35–58.
25. Lutaud Ch. Le motif de la noyade chez Maeterlinck / Ch. Lutaud // Textyles. – 1997. – N 1–4. – P. 51–61.
26. Lutaud Ch. Le Mythe maeterlinckien de l'anneau d'or englouti / Ch. Lutaud // Annales Fondation Maurice Maeterlinck. – 1978. – T. XXIV. – P. 57–119.
27. Lutaud Ch. L'émerveillement aquatique dans l'imaginaire maeterlinckien / Ch. Lutaud // Annales Fondation Maeterlinck. – 1980. – T. XXVI. – P. 101–118.
28. Maeterlinck M. Cahier bleu / Maurice Maeterlinck [texte établi, annoté et présenté par J. Wieland-Burston] / M. Maeterlinck // Annales Fondation Maurice Maeterlinck. – T. XXII. – P. 7–184.
29. Maeterlinck M. La Princesse Maleine [édition établie et annotée par F. van de Kerckhove] / M. Maeterlinck. – Bruxelles: Labor, 1998. – 302 p.
30. Maeterlinck M. Petite trilogie de la mort: L'Intruse. Les Aveugles. Les Sept Princesses [édition établie et annotée par F. van de Kerckhove] / M. Maeterlinck. – Bruxelles: Luc Pire, 2009. – 303 p.
31. Mazocchi Doglio M. Magie et minéralité du jardin: réflexions sur un thème symboliste / M. Mazocchi Doglio // Annales Fondation Maeterlinck. – 1980. – T. XXVI. – P. 57–72.
32. Michaux G. "Tragique quotidien" et mélancolie dans le premier théâtre de Maeterlinck: héritages sophocléen et shakespearien / G. Michaux // Théâtre, tragique et modernité en Europe (XIXe & XXe siècles) / dir. M. Lazzarini-Dossin. – P.I.E.-Peter Lang / AML, Bruxelles, 2004. – P. 175–182.
33. Mockel A. La Jeunesse de Maeterlinck ou la poésie du Mystère / A. Mockel // Annales Fondation Maeterlinck. – 1960. – T. VI. – P. 13–59.
34. Piégay-Gros N. Introduction à l'Intertextualité / N. Piégay-Gros. – Paris: DUNOD, 1996. – 186 p.
35. Piotrowski S. La didascalie dans le premier théâtre de Maeterlinck / S. Piotrowski. – Katolicki uniwersytet Lubelski: Filologia romanska, 1993. – 81 p.
36. Renard Ch. Etude du tragique dans le théâtre de Maeterlinck: L'Intruse (1890) et Intérieur (1894) / Ch. Renard. – UCL, Faculté de Philosophie et Lettres, 1987. – 104 p.
37. Sauvage S. Le mythe féminin chez Maeterlinck et Alain-Fournier. De Mélisande à Yvonne de Galais / S. Sauvage // Annales Fondation Maeterlinck. – 1992. – T. XXIX. – P. 119–171.
38. Stead E. Poétique et dramaturgie de la cécité chez Maeterlinck / E. Stead // Nord. – 1996. – N°26. – P. 35–45.
39. Thomas E. Maurice Maeterlinck / E. Thomas. – New York: Haskell House Publishers, 1974. – 2nd ed. – 333 p.
40. Toyama H. La Fin de siècle en Flandre / H. Toyama. – Tokyo: Librairie Geirin-Shobo, 1990. – 155 p.
41. Vanwelkenhuyzen G. Maurice Maeterlinck au Collège Saint-Barbe / G. Vanwelkenhuyzen // Annales de la Fondation Maeterlinck. – 1957. – T. III. – P. 22–44.
42. Wood M. Les cheveux de Mélisande / M. Wood // Annales Fondation Maeterlinck. – 1958. – T. IV. – P. 5–14.

Чистяк Д. А. Мифопоэтические исследования в ранних текстах М. Метерлинка: критический анализ и перспективы

Аннотация. Статья посвящена моделированию основных парадигм мифопоэтических исследований в современном метерлинковедении, их критическому анализу и формулировке перспектив лингвомифопоэтической интерпретации авторской картины мира в русле интертекстуального подхода.

Ключевые слова: мифопоэтика, текстовой концепт, символ, бельгийский символизм, авторская картина мира.

Chystiak D. Mythopoeic studies in the early texts of M. Maeterlinck: critical analysis and perspectives

Summary. The article is devoted to the reconstitution of the major paradigms of studies of mythopoesis in the contemporary studies of works of Maurice Maeterlinck. After the critical analysis of these researches perspectives of linguistic intertextual interpretation of myth in works of Belgian symbolist are formulated.

Key words: mythopoesis, Belgian symbolism, textual concept, symbol, author's worldview.

Шевчук О. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Запорізького національного університету

КЛАСИФІКАЦІЯ СУБСТАНТИВНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті подано класифікацію субстантивних словосполучень у сучасній англійській мові. Субстантивні словосполучення претендують на статус не лише комунікативних одиниць, а й автономних комунікативних одиниць у певних видах дискурсу. У таких конструкціях відтворено всю багатогранну діяльність людини, людські почуття, емоції.

Ключові слова: класифікація, субстантивне словосполучення, ситуативне значення, ситуативна номінація, оціночний компаунд.

Постановка проблеми. Перші дослідження щодо композитивних стійких одиниць номінації були проведені видатними вітчизняними й зарубіжними лінгвістами ще на початку ХХ ст., але вони не набули подальшого розвитку та не сформувалися в цілісну теорію. Особливості словоскладення з різних перспектив вивчали такі дослідники: О. Єсперсен, О. С. Кубрякова, Л. Бауер, Н. Бергстен, П. Даунінг і багато інших.

Метою статті є аналіз класифікації субстантивних словосполучень у сучасній англійській мові, визначення їхніх характерних рис і властивостей, дослідження особливостей функціонування різних типів субстантивних словосполучень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Базовою класифікацією словосполучень за морфологічними властивостями головного слова вважається поділ словосполучень на такі категорії: дієслівні словосполучення, іменні, прислівникові словосполучення категорії стану (адвербіальні). Так, іменні словосполучення діляться на 1) субстантивні, 2) ад'єктивні з головним словом числівником і з головним словом займенником.

За будь-яких лінгвістичних досліджень та описів субстантивних компаундів (далі – СК) зі структурою N + N (в англійській термінології – noun compounds) насамперед привертає до себе увагу їхня надзвичайна семантична неоднорідність, яка викликає численні питання під час їхньої інтерпретації й продукування. Так, наприклад, СК, такі як *railway station*, *drug addict*, *university entrance*, *glass window*, *bomb explosion*, *chocolate bar*, *football player*, *afternoon breeze* та багато інших, мають прозору смислову структуру, тому їх легко розуміють не носії англійської мови. З іншого боку, існує численна кількість СК, декодування лексичного значення яких становить значні труднощі навіть за високого рівня мовної компетенції, наприклад: *airport fiction*, *access course*, *boat train*, *shell shock*, *injury time*, *honor system*, *lounge lizard*, *time card*, *stop press*, *mess hall*, *flame war*, тощо.

Очевидно, що в останньому випадку мають місце складні взаємодії значень компонентів цих словосполучень (включаючи різноманітні типи семантичної транспозиції, у тому числі й ті, що призводять до їхньої часткової чи повної фразеологізації, а також термінотворення) [1, с. 1]. На додаток до цього

в художній і публіцистичній літературі зустрічаються оказіонально використані СК, значення яких є виключно контекстно зумовленим, наприклад: *answering day*, *latch-key children*, *trance weather*, *pot-pot lady*, *phone power*, *calf sense*, *kitchen sky*, *stone child*, *wool boy*, *diamond geezer* і багато інших.

Семантична неоднорідність складу СК в англійській мові була відзначена низкою дослідників, у числі яких П. Даунінг, Б. Уоррен, О. Мешковим та ін. Наведені нижче різноманітні терміни для позначення утворень зі структурою N + N можна розуміти як рівнозначні й взаємозамінні. Так, П. Даунінг у складі СК відзначає лексикалізовані [3, с. 810–842], або усталені компаунди (*lexicalized compounds*) та нові компаунди (*novel compounds*).

До категорії перших науковець зараховує як ідіоматичні, так і нефразеологізовані вільні СК, наприклад: *bullet hole*, що закріпилися в словниковому складі англійської мови (але при цьому не розглядає ці групи), а до інших – новоутворення, які слугують засобом ситуативної номінації, наприклад: *pumpkin bus*, *coffee man*, *tree house*, а також *дейктики* *tiny the apple-juice seat-the seat in front of which a glass of apple juice has been placed*. Межа між цими двома класами компаундів є рухомою й нечіткою.

Б. Уоррен дотримується аналогічної позиції, виділяючи усталені й нові компаунди. Під першими дослідниця розуміє «... лексикалізовані комбінації, які є для своїх референтів загальноприйнятими, як правило, незамінними найменуваннями», а під другими – «...такі комбінації, які розуміють як утворені чи розшифровані вперше» [4, с. 46]. Виділяються так звані «неповні» СК, у яких мають місце еліптичні опущення якогось елемента, наприклад: *fire (department) station*, *air (plane) field*, *license (number) plate*, і багато інших. Б. Уоррен зазначає також той факт, що наявність чи відсутність компаунда в словнику не може слугувати критерієм того, яким він є – новим чи усталеним.

О. Мешков, досліджуючи в англійській мові структурно-немотивовані складні слова, що також можуть слугувати прикладами субстантивних конструкцій, ділить їх на три групи: неповні (слідом за Б. Уоррен), контекстуальні та енциклопедичні [2, с. 105–125]. До неповних складних слів, окрім зазначених Б. Уоррен випадків, він також зараховує нелінійні композити, тобто такі, де неможлива реконструкція шляхом підстановки відсутнього елемента в один ряд (лінію), наприклад: *road band (a steel rim attached to steel tractor wheels to prevent damage to the road by the lugs on the tractor wheels)*.

Контекстуальні складні слова характеризуються такою еліптичністю, яка відтворюється зверненням до контексту, мовного або ситуативного, наприклад: *bomb trial (безпрецедентний судовий процес)*, *magazine nonsense (бажання відкрити*

власний журнал), *book years* (роки життя, що залишилися для читання).

В основу класифікацій СК можуть бути покладені різноманітні ознаки, але всі вони мають семантичний характер. При цьому в дослідженнях субстантивних конструкцій недостатня увага приділяється словниковим та ідіоматичним компаундам, а також граничним випадкам. З іншого боку, останніми десятиліттями відзначається значне зростання лексикалізації субстантивної конструкції, під якою ми розуміємо фразеологізацію, виникнення ідіоматичного поєднання із вільного. Отже, відсутність на сьогодні єдиної детальної класифікації субстантивних конструкцій свідчить про недостатнє опрацювання цієї проблеми, викликає необхідність її вирішення. Такою спробою є наведена нижче класифікація.

Субстантивні конструкції є досить різноманітними за особливостями структури і ступенем експліцитності їхнього лексичного значення, характером семантичних відносин між компонентами, стійкості, відтворюваності й галузі вживання. До категорії вільних СК належить величезна кількість СК, які вільно утворюються та вживаються в мовленні, наприклад: *heart attack, palm tree, concert ticket, fashion magazine, police car, hand luggage, income inspector, road accident, oil company, life story, seat belt, customs officer, washing machine, bicycle wheel, toщо*. Лексичні значення СК, що належать до цієї групи, є вільними, на відміну від фразеологічно пов'язаних значень СК попередньої групи.

Це виявляється в тому, що семантичні зв'язки, які актуалізуються між компонентами вищезазначених субстантивних конструкцій, прозорі, тому значення словосполучень легко встановлюються: потрібні прості приєднанні розгортки, або розгортки типу приєдник + предикат, або вставка одного іменника, наприклад: *fashion magazine – a magazine about fashion; washing machine – a machine for washing; road accident – an accident which happened on the road; oil company – a company producing oil; income inspector – income tax inspector* тощо.

Оскільки значення подібних СК легко «визначити», вони не закріплені в тезаурусах у вигляді окремих статей, а фіксуються словниками сполучуваності (при цьому словник не може охопити всіх можливих утворень). Вільні субстантивні конструкції, як правило, інтерпретуються однозначно (відсутня ідіоматичність або яке-небудь перенесення значення) і не мають ніяких додаткових конотацій поза контекстом. Ці СК вирізняються високою частотністю вживаності в усіх функціональних стилях і становлять більшість СК сучасної англійської мови.

Оказіональні СК утворюються й використовуються в конкретній ситуації, тобто слугують засобом ситуативної номінації, тому поза контекстом важко визначити їхнє значення, наприклад: *walk – way boy, junkie days, station time, wrecking crew, family stuff, “yes, yes” technique, “no return” policy, the hands-off rule, fantasy isles, lady traffic, elevator guts, IBM brain, megawatt smile* тощо. Оказіональні СК надзвичайно багатозначні внаслідок контекстуальної зумовленості.

Так, наприклад, ситуативним значенням субстантивних компаундів “*station time*” є «час, що відводиться на якусь телепередачу, ефірний час», тобто *radio station time* (пор. *air time*), хоча в інших контекстах це словосполучення може означати «час очікування на залізничній станції» (*railway station*), «час, проведений у поліцейській ділянці» (*police station*) тощо. Очевидно, що подібна полісемія стає можливою завдяки двом механізмам: 1) наявності кількох референтів, для номінації яких

через ознаку може бути використаний один і той самий СК; 2) багатозначності або широкому за обсягом значення одного з компонентів СК.

Оказіональні СК здатні актуалізувати переносне значення й, фактично, являють собою *індивідуально-авторські* тропи (див. останні три приклади). Оскільки оказіональні СК «уживаються» в конкретному контексті, то вони мають ефект новизни й, отже, виконують стилістичні функції емоційно-експресивного характеру. Вони не входять до словникового складу мови, однак бувають випадки, коли оказіональний СК визнається вдалим носіями мови і проходить процес лексикалізації, наприклад, *boat people, fun run*. Оказіональні СК є доказом величезної продуктивності моделі субстантивних конструкцій.

До категорії проміжних утворень СК належать СК, які знаходяться на межі між розглянутими групами. Їхній статус не визначено сучасними лексикографічними джерелами або визначено нечітко, наприклад: *tea/juice boy, curtain twitching, passion killer*. Ці СК або зовсім не фіксуються сучасними англо-англійськими тлумачними словниками та словниками сполучуваності, або позначаються як вільні, тобто без визначень.

Доречно згадати класифікацію, що базується на семантиці головного слова (наприклад: *to love books, a lover of books, a loving man, a lovable child, a lovely country, etc.*) та належності головного слова до безособових форм дієслова (інфінітив, герундій і прислівник в англійській мові), наприклад: *for him to love, his loving* тощо. У всіх цих випадках словосполучення корелює (співвідноситься) з реченням *Somebody loves something*. Наявна класифікація, основана на відношеннях підпорядкування й сурядності всередині словосполучення, наприклад: *husband and wife, his pretty wife*. Протиставлення словосполучень на основі їхньої похідності/непохідності знаходиться в додаткових відношеннях до всіх раніше описаних класифікацій словосполучень.

Прості (непохідні) словосполучення відрізняються від похідних тим, що для них не існує відповідного речення й вони утворюються не за трансформацією, а шляхом такого синтаксичного процесу, як прилягання. Непохідні словосполучення діляться на чотири основних підкласи: детермінуючі словосполучення (ряд детермінативів), адвербіальні словосполучення, ад'єктивні словосполучення та складно-іменні словосполучення. До складно-іменних словосполучень належать словосполучення на зразок *a stone wall, the wrist watch, etc.*

До груп, що формально позначають іменники, а функціонально атрибути, найчастіше потрапляють іменники з таких семантичних розрядів словника, як «Речовина», «Живий організм і його будова», «Процес», наприклад: *carbon metabolism, plant metabolism, plant root, nitrogen fixation, nitrogen uptake, genotype diversity, rhizosphere microorganism, gene amplification*. Отже, іменники, у семантиці яких міститься певна ознака якості (речова, процесуальна), тяжіють до виконання функції атрибута при іншому термінологічному іменникові.

Менш поширена модель A+N (прикметник + іменник), яку можна визначити як середньо продуктивну – 29,9%. Наприклад: *disturbed soil, dry soil, artificial rhizosphere, biological fixation*. Структура A+N є «дуже зручним і виправданим способом для утворення класифікаційних термінів, тобто термінів із родовидовими зв'язками». Цим атрибутивно-семантичним конструкціям властиві семантична стійкість, а також номінативність і препозитивність прикметника в структурі досліджуваних термінів: *industrial emission, foliar forest (application), commercial varieties, relative competitiveness, excessive proliferation*.

Більшість прикметників-атрибутів у бінарних мікробіологічних сполученнях – це відносні прикметники (67,74%): *symbiotic application, economic development, biological fixation*. Якісні прикметники мають звичайний, вищий і найвищий ступені порівняння, наприклад: *high plant, higher plant (concentration), productive habitats (more productive habitats), good growth, better growth, young (the youngest) roots*. Більшість прикметників є похідними (62,9%), утвореними за допомогою суфіксів *-ic, -y, -ent, -ous, -al, -ant, -ive, -an, -ar*. Корпус досліджуваних прикметників містить і віддієслівні прикметники (*isolated, increased, unfertilized*).

До низькочастотних належать конструкції N+V, які становлять 17,9%. Двоскладні конструкції переважають над складними, що містять три й більше компонентів: *nitrogen-fixing inoculant, above-ground plant parts, plant root system, root cortical cells, large geological cycle*. Головним компонентом у наведених словосполученнях є останній компонент, а всі попередні компоненти – це його визначення, наприклад: «азотфіксувальний інокулянт», «надземні частини рослини», «коренева система рослини», «великий геологічний цикл» тощо.

Висновки. Отже, субстантивні словосполучення претендують на статус не лише комунікативних одиниць, а й автономних комунікативних одиниць у певних видах дискурсу. У таких конструкціях відтворено всю багатогранну діяльність людини, людські почуття, емоції. Однак зазначимо, що мовне спілкування загалом реалізується через дві найбільш конструктивні одиниці мови – іменник і дієслово: вони слугують основою для мовної організації будь-якого повідомлення, основний зміст якого втілюється за допомогою цих одиниць. Поле для подальшого вивчення становить структура субстантивних словосполучень, їхній компонентний склад і синтаксичні способи зв'язку, що зумовлюють їхню комунікативність.

Література:

1. Матченко Г.В. О классификации английских субстантивных компанудов / Г.В. Матченко – Курск : Изд-во КГУ, 2011 г. – № 5 с. 1–6. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://scientific-notes.ru/pdf/018-016.pdf>
2. Мешков О.Д. Семантические аспекты словосложения английского языка / О.Д. Мешков. – М. : Наука, 1986. – 208 с.
3. Downing P. On the creation and use of English compound nouns / P. Downing // Language. Linguistic Society of America. – 1977. – Vol. 3. – № 4. – P. 810–842.
4. Warren B. Semantic Patterns of Noun-Noun Compounds / B. Warren // Gothenburg Studies in English 41. – Gothenburg : University of Gothenburg, 1987. – 266 p.

Шевчук О. В. Классификация субстантивных словосочетаний в современном английском языке

Аннотация. В статье рассматривается классификация субстантивных словосочетаний в современном английском языке. Субстантивные словосочетания претендуют на статус не только коммуникативных единиц, но и автономных коммуникативных единиц в определенных типах дискурса. В таких конструкциях отображается многогранная деятельность человека, его чувства, эмоции.

Ключевые слова: классификация, субстантивное словосочетание, ситуативное значение, ситуативная номинация, окказиональный компануд.

Shevchuk O. The classification of the substantive compounds in Modern English

Summary. The Classification of the Substantive Compounds in Modern English is regarded in the article. They have not only the communication units status but the status of the autonomic communication units in the certain types of the discourse. The person's multiple activity, feelings and emotions are represented in the given constructions.

Key words: the classification, substantive compound, situation meaning, situation nomination, occasional compound.

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Вялікова О. О.,
докторант

Київського національного лінгвістичного університету

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ЗНАКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІЗУАЛІЗОВАНИХ ВІРШОВАНИХ ТЕКСТІВ

Анотація. Стаття присвячена аналізу віршованих текстів із візуальним компонентом або креолізованих віршованих текстів. У розрізі семіотики такий текст розглядається як макрознак (або складний знак), який складається зі структурних елементів (вербальних і невербальних), поєднаних внутрішньотекстовими зв'язками (парадигматичними й синтагматичними). Розгляд креолізованого віршованого тексту з погляду системності дає змогу аналізувати його як цілісну систему знаків, де один елемент впливає на інший і систему загалом.

Ключові слова: креолізація, візуальна поезія, семіотика, системність, структура тексту.

Постановка проблеми. Основною тезою структурної поезії, літературознавчого напрямку, що взяв основні методологічні установки, з одного боку, у класичній структурній лінгвістиці де Соссюра, а з іншого – у російській формальній школи, є постулат про системність художнього тексту (і будь-якого семіотичного об'єкта), сутність якої полягає в тому, що художній текст розглядається як ціле, що є більшим, ніж сума частин, які його становлять [1, с. 273]. Текст має структуру, що уявляється як схожа на структуру кристалу. Найважливішою властивістю системності або структурності, які розглядаються як взаємопов'язані характерні риси тексту, вважається ієрархічність рівнів структури.

У дослідженні візуалізований віршований текст розглядається як система взаємопов'язаних одиниць із певними відношеннями між ними. Будь-яка система має структуру, тож структура візуалізованого віршованого тексту являє собою його знакову організацію, де кожний компонент тексту вважається знаком, а зв'язок між ними – текстовими відношеннями. У такому системно-структурному підході до аналізу тексту традиційно склалися структурний [2; 3; 4; 5] і системний [6; 7; 8; 9] підходи.

Мета статті полягає в синтезі сучасних теорій дослідження віршованого тексту як знакової єдності. Досягання мети передбачає виконання таких завдань:

- виявити аспекти комплексного системно-структурного підходу;
- визначити суперечності або спільні риси виявлених аспектів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структуралістський аналіз літератури [10, с. 129] популяризував Р. Барт, а особливості структуральної поезії сформулював Ц. Тодоров, на думку якого, поезика скерована не на з'ясування смислу творів, «а на пізнання тих закономірностей, які зумовлюють їхню появу». Відповідно до цього основоположного твердження, визначається об'єкт дослідження: «Об'єктом структуралістської поезії є не літературний твір сам по собі, її цікавить якість того особливого типу висловлювань, яким є літературний текст. Будь-який твір розглядається, отже, тільки як реалізація

якоїсь більш абстрактної структури. Саме в цьому розумінні структурна поезика цікавиться не реальними, а можливими літературними творами; інакше кажучи, її цікавить і абстрактна якість, яка є особливою ознакою літературного факту, – якість літературності» [2, с. 41].

У своїй статті під характерною назвою «Ступінь науковості» П. Палієвський пише, що після всіх спроб охарактеризувати літературний твір тільки суто структурно, тобто тільки схематично, у літературі «став виявлятися незрозумілий і неочікуваний опір, дивна неподатливість, яка вказувала на щось більш серйозне, що вимагало зовсім іншого розуміння» [3, с. 57]. Пропонуючи своє визначення, починаючи з якого нібито можна будувати модель, структуралізм одразу зупиняє літературу й перетворює її на механізм, усе починає виводитись одне з іншого за кінцевою схемою, виникає уявна ясність, яка просто відсікає себе від безперервного цілого й наповненого безначальним смислом образу. «Зовсім не треба, наприклад, називати все поспіль «моделями»: модель мови, модель культури, модель поведінки. Життя не є моделлю й не побудоване з моделей (хоча моделі в ньому беруть участь). У моделі є початок і обмежений принцип» [3, с. 70].

Проте структурність тексту дає змогу стверджувати, що текст піддається моделюванню. Дослідниками віршованого тексту виділяється композиційна структура вірша (Г. Матковська, С. Співак), метрико-ритмічна (Д. Бураго, М. Гаспаров, В. Жирмунський), графічна (Ю. Лотман), поетична (М. Герман, О. Мазур) тощо. Тож моделювання надає можливість перенести особливості побудови моделі на об'єкт, оскільки вона (модель) повторює поведінку об'єкта моделювання та його структуру. Моделюються ті характеристики лінгвістичного об'єкта, які пов'язані з його структурною організацією [11, с. 6].

Вивчаючи відношення між об'ємом тексту і ступенем його структурності, О. Корбут доходить висновку, що залежність структури мовленнєвого жанру від умов буття, яка полягає в більшому числовому обсязі набору початково необхідних структурно утворювальних елементів для поезії, порівняно з прозою, для лінгвістичного тексту є первинною [4, с. 187].

У дослідженні структурно-семіотичних аспектів візуальної поезії К. Слуцька виділяє структурні особливості візуальних віршованих текстів, представлені сукупністю її конститuentів, й узагальнює результати спостережень й компонентного аналізу у своїй схематичній класифікації, центральною ідеєю якої є взаємозв'язок вербальних і невербальних компонентів, які дослідниця називає ознаками [5, с. 10–11]. Серед невербальних ознак дослідниця виділяє кольорову гамму (чорнобілу, кольорову, монохромну), форму вірша (фігура, абстрактне зображення, вірш-картина), ступінь інтеграції тексту й малюнка (фотомонтаж, віршграфія), матеріал використання (папір, інші матеріали, цифровий формат) і розташування в просторі

(двовимірні, тривимірні). Серед вербальних ознак представлені літери, лексеми, текст, а також змішаний тип [5, 10–11].

Отже, структура візуалізованого віршованого тексту складається з певного набору елементів, які лінгвосоціотика розглядає як знаки (вербальні та невербальні). Проте чи є це об'єднання знаків у текст також знаком продовжує бути спірним питанням серед науковців.

На думку вчених-структуралістів, зокрема Ч. Пірса, на симультанному етапі сприйняття візуалізовані віршовані тексти відсилають читача до предмета, який описується у вірші, на основі трьох типів асоціацій: іконічної (у результаті зв'язку знака (позначувального, форми) із позначуваним ним об'єктом (референтом) унаслідок їхньої зовнішньої схожості), індексальної (на основі реально існуючого в природі між формою та об'єктом зв'язку) чи символічної (на основі конвенційного зв'язку між фігурою-знаком і об'єктом, до якого цей знак належить) [12, с. 178]. Ритміко-синтаксичні прийоми візуальних текстів, на думку Ч. Пірса, здатні передавати ідею й зміст твору [13, с. 50, 91–96].

Крім поняття структури, деякі дослідники використовують термін форма або композиція тексту. Наприклад, М. Брандес під формою розуміє «систему способів, прийомів і матеріальних засобів вираження, представлення, перетворення й функціонування змісту цього твору гідно з чинними вимогами, критеріями, нормами» [6, с. 53]. Л. Новіков інтерпретує поняття композиції як форму, що систематизує, забезпечує цілісність [14, с. 16].

Найбільш характерною рисою **системного підходу** [15] є те, що в дослідницькій роботі не може бути аналітичного вивчення якогось часткового об'єкта без точної ідентифікації цієї частки у великій системі. Отже, під стратегічним і практичним кутом дослідник має насамперед мати конкретну концепцію системи, яка повинна задовольняти основні вимоги самого поняття системи, і тільки після цього формулювати той пункт системи, що підлягає конкретному дослідженню [15, с. 20]. Можливість відновити систему за фрагментом пояснюється глибинною єдністю частини й цілого, змістовністю всіх, навіть щонайменших, складників системи [7, с. 8–9].

Досліджуючи системні основи побудови моделі тексту, І. Моїсєєва та Є. Махрова зауважують, що вивчення процесів текстотворення проводиться крізь призму основних форм руху матерії (простору й часу), становить опис онтології об'єкта, визначається ними як онтологічний аспект системного підходу [16, с. 67–72]. У роботі текстотворення розуміється не тільки як «перехід від одного речення до іншого, що включає аналіз мовних засобів і способів лінійної упорядкованості тексту» [16, с. 67–72], а й також урахує невербальні елементи, наявні у візуалізованому віршованому тексті. Представлення процесу текстотворення у вигляді абстрактних систем, їхній кількісний і якісний опис актуалізує системний підхід у гносеологічному режимі [17, с. 517–524].

Термін «система» використовують у тих випадках, коли хочуть охарактеризувати досліджуваний чи проєктований об'єкт як щось цілісне, єдине, складне, яке неможливо одразу пояснити, показавши його, зобразивши графічно чи описавши математичним виразом [18, с. 12]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови систему трактують як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь [19, с. 1320]. У перших визначеннях поняття система в тій або іншій формі йдеться про те, що система – це елементи (частини, компоненти) і зв'язки

(відношення) між ними [20, с. 15]. Термін «система», згідно з теорією О. Реформатського, використовують для позначення системних відношень між одиницями одного рівня мови. На думку О. Мельничука, система – це сукупність взаємозумовлених елементів [21, с. 27].

Системою може називатися тільки комплекс таких вибірково залучених компонентів, взаємодія і взаємовідношення яких набувають характеру взаємосприяння компонентів для одержання сфокусованого корисного результату. Конкретним механізмом взаємодії компонентів є вивільнення їх від надлишкового ступеня свободи, непотрібної для одержання цього конкретного результату й, навпаки, збереження всіх тих ступенів свободи, які сприяють одержанню результату. Отже, результат є невіддільним і визначальним компонентом системи, інструментом, що створює впорядковану взаємодію між усіма іншими її компонентами [15, с. 72–73].

Системний аналіз об'єкта є представленням виучуваного об'єкта, явища тощо у вигляді цілісної системи, яка має системні якості [16, с. 69]. Загальна теорія систем, кібернетика, синергетика, теорія інформації й теорія випадкових процесів свідчать про системний підхід у цьому сенсі. Використання системного підходу, суміщене із принципами симетрії, оптимальності й синергетики дає змогу розглядати текст як певну цілісність або систему та відкриває великі можливості для проникнення в організацію й взаємодію як окремих елементів, так і системи загалом [16, с. 69].

Для того щоб система або сукупність систем були естетично усвідомлені, вони повинні бути певним чином виявлені, марковані. Інакше багатосистемність перетвориться на безсистемність [9, с. 330].

Для всіх визначень системи загальним є те, що система – це цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів, який має певну структуру і взаємодіє із зовнішнім середовищем [22, с. 16]. Структура системи – це організована сукупність зв'язків між її елементами. Під таким зв'язком розуміють можливість впливу одного елемента системи на інший [22, с. 16]. Так само на зв'язок між системністю і структурністю тексту вказує Р. Барт, оскільки в його роботі «Вступ до структурного аналізу оповідних текстів» у п'ятому розділі розглядається система оповідного тексту, тоді як третій розділ присвячено пошукам структури такого тексту.

Досліджуючи віршовані тексти з боку системності, О. Федотов пропонує п'ять моделей художнього (віршованого, прозового, віршепрозового) та нехудожнього мовлення: моносистемність, антисистемність, полісистемність, антисистемність – і спорадичні порушення метричної домінанти [9, с. 332–333].

Оскільки найчастіше в роботах із герменевтики тексту поняття системи й структури використовуються щодо віршованого тексту синонімічно або взаємодоповнюючи один одного, видається логічним поєднання структурного та системного підходів до одного системно-структурного підходу.

Такої думки дотримується низка вчених-структуралістів, котрі вивчають віршований текст та інші його види з боку системно-структурного підходу. Наприклад, згідно з К. Серажим, текст – це **структурована** єдність, що виражає певну **систему** відношень комплексного явища дійсності. В основі побудови тексту лежить інтеграція смислів мовних одиниць, що організуються за певними схемами [23, с. 103]. Віршований текст, на думку Ю. Лотмана, становить «окреме завершене і внутрішньо самостійне ціле» [24, с. 20], що розглядається як

«організована семіотична структура» [24, с. 28], є «всією системою» [24, с. 91].

Висновки. Отже, під час дослідження знакової організації віршованих текстів текст розглядається як система знаків, що, поєднуючись певними зв'язками, утворюють структуру тексту. Науковці говорять про системність тексту, коли мають на увазі сукупність вихідних одиниць і правил їхнього поєднання, а про структурність – коли намагаються описати будову тексту й проаналізувати його смисл.

Література:

1. Руднев В.П. Словарь культуры XX века / В.П. Руднев. – М. : Аграф, 1997. – 384 с.
2. Тодоров Ц. Поэтика / Ц. Тодоров // Структурализм: «за» и «против». – М. : Прогресс, 1975. – С. 37–113.
3. Палиевский П.В. Пути реализма. Литература и теория / П.В. Палиевский. – М. : Современник, 1974. – 222 с.
4. Корбут А.Ю. Текстосимметрия как раздел общей теории текста : дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 / А.Ю. Корбут. – Барнаул, 2005. – 343 с.
5. Слуцкая К.А. Структурно-семіотические аспекты русскоязычной и англоязычной визуальной поэзии : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / К.А. Слуцкая. – Тюмень, 2011. – 23 с.
6. Брандес М.П. Стилистика текста. Теоретический курс : [учебник] / М.П. Брандес. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Прогресс-Традиция ; ИНФРА-М, 20. 04. – 416 с.
7. Кодак М.П. Поэтика как система : [літературно-критичний нарис] / М.П. Кодак. – 2-ге вид., доп. – Луцьк : ПВД Твердиня, 2010. – 176 с.
8. Пильдымяэ Я. Эстонское стихосложение / Я. Пильдымяэ. – Таллин : Ээсти раамат, 1978. – 287 с.
9. Федотов О.И. Основы русского стихосложения. Теория и история русского стиха : в 2 кн. / О.И. Федотов. – М. : Флинта : Наука, 2002. – Кн. 1 : Метрика и ритмика. – 2002. – 359 с.
10. Хархун В.П. Дефінітивні розбіжності терміна «поэтика» в літературознавчих методологіях ХХ століття / В.П. Хархун // Вісник Запорізького державного університету : збірник наукових статей. Серія «Філологічні науки». – Запоріжжя : Запорізький державний університет. – № 1. – С. 129–130.
11. Філіппова Н.М. Вступ до прикладної лінгвістики: Моделювання у мові : [навчальний посібник] / Н.М. Філіппова. – Миколаїв : НУК, 2004. – 36 с.
12. Шевельова-Гаркуша Н.В. Ритміко-синтаксична організація віршованого мовлення у текстах сучасної американської візуальної поезії / Н.В. Шевельова-Гаркуша // Нова філологія : збірник наукових праць. – Запоріжжя : Вид-во ЗНУ, 2011. – № 44. – С. 177–180.
13. Пирс Ч. Начала прагматизма / Ч. Пирс ; пер. с англ. ; предисловие В.В. Кирищенко, М.В. Колопотина. – СПб. : Лаборатория метафизических исследований философского факультета СПбГУ ; Алетейя, 2000. – 352 с.
14. Новиков Л.А. Художественный текст и его анализ / Л.А. Новиков. – М. : ЛКИ, 2003. – 304 с.
15. Анохин П.К. Принципиальные вопросы общей теории функциональных систем / П.К. Анохин // Очерки по физиологии функциональных систем. – М. : Медицина, 1975. – С. 17–62.
16. Моисеева И.Ю. Системные основы построения модели текста / И.Ю. Моисеева, Е.И. Махрова // Язык. Текст. Дискурс. – Вып. 7. – Ставрополь, 2009. – С. 67–72.
17. Москальчук Г.Г. Теория формообразования текста / Г.Г. Москальчук // Материалы Междунар. науч. конф. «Язык. Время. Личность». – Омск, 2002. – С. 517–524.
18. Горбань О.М. Основы теории систем и системного анализа / О.М. Горбань, В.С. Бахрушин. – Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2004. – 204 с.
19. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. – 1728 с.
20. Волкова В.Н. Теория систем / В.Н. Волкова, А.А. Денисов. – М. : Высшая школа, 2006. – 511 с.
21. Мельничук О.С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства / О.С. Мельничук // Мовознавство. – 1997. – № 2/3. – С. 27.
22. Томашевський В.М. Моделювання систем / В.М. Томашевський. – К. : Видавнича група ВНУ, 2005. – 352 с.
23. Серажим К.С. Структура публіцистичного тексту: загальні підходи до текстологічного аналізу / К.С. Серажим // Наукові записки Інституту журналістики / гол. ред. В. Різун. – К. : КНУ, 2000. – Т. 1 : Жовтень-грудень. – 2000. – С. 103–114.
24. Лотман Ю.М. О поэтах и поэзии / Ю.М. Лотман. – СПб. : Искусство-СПБ, 1996. – 848 с.

Вяликowa Е. А. Системно-структурный подход к анализу знаковой организации визуализированных стихотворных текстов

Аннотация. Статья посвящена анализу стихотворных текстов с визуальным компонентом или креолизованных стихотворных текстов. В семиотическом аспекте такой текст рассматривается как макрознак (или сложный знак), который состоит из структурных элементов (вербальных и невербальных), объединенных внутритекстовыми связями (парадигматическими и синтагматическими). Рассмотрение креолизованного стихотворного текста с точки зрения системности позволяет анализировать его как целостную систему знаков, где один элемент влияет на другой и на систему в целом.

Ключевые слова: креолизация, визуальная поэзия, семиотика, системность, структура текста.

Vyalikova O. System-structural approach to the analysis of the sign organization of the visualized verse texts

Summary. The article is devoted to the analysis of the verse texts with a visual component or the creolized verse texts. Such type of a text is regarded in the semiotic aspect as a macrosign (or a complex sign) consisting of structural elements (verbal and nonverbal ones) united with the help of intertextual connections (paradigmatic and syntagmatic ones). The consideration of the creolized verse text from the point of consistency allows to analyze it as a holistic system of signs, where one element influences the other and the system as a whole.

Key words: creolization, visual poetry, semiotics, consistency, text structure.

Грипас О. Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка

СЕМАНТИЧНИЙ ОБСЯГ І СТРУКТУРА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ КОМПАРАТИВНОСТІ

Анотація. У статті подано огляд сучасних лінгвістичних підходів до вивчення явища порівняння у двох вимірах – якісному та кількісному; окреслено обсяг і структуру функціонально-семантичної категорії компаративності в межах двох парадигм «позитиву» й «негативу» шкали крайніх і проміжних значень, що охоплюють субкатегорії тотожності, подібності, відмінності, абсолютної відмінності.

Ключові слова: кількісний вимір порівняння, якісний вимір порівняння, субкатегорія тотожності, субкатегорія подібності, субкатегорія відмінності.

Постановка проблеми. Наукові розвідки останніх десятиріч засвідчили активну підтримку дослідниками принципів функціональної лінгвістики – розуміння мови як цілеспрямованої системи засобів вираження смислу, що охоплює множини різного плану, від традиційних формально-граматичних системних утворень до семантичних, які межують з онтологічними. Серед великої кількості напрацювань в аспекті теорії функціонально-семантичного поля та функціонально-семантичної категорії: суб'єктивної модальності (В.М. Ткачук), допустовості (Т.П. Ткачук), локативності (І.В. Богданова, О.В. Виноградова), таксису (Т.С. Слободинська), збільшуваності (Н.В. Раскалей), заперечення (Л.З. Хасанова, М.П. Баган), потенційності (О.О. Сікорська), інтенсивності дії (О.М. Попенко), інструментальності (О.Ю. Андрущенко) тощо – явище порівняння стало об'єктом дослідження широкого кола мовознавців. Вивчення компаративних відношень в україністиці проводилося на рівні формально-граматичної структури речень, лексичної семантики компонентів моделі порівняння та їхнього частиномовного статусу (І.І. Судук, Н.П. Шаповалова, С.М. Рошко, О.І. Марчук, О.П. Барменкова), в аспекті теорії функціонально-семантичного поля (А.П. Романченко, О.А. Щепка), функціонально-семантичної категорії (Л.В. Прокопчук).

Проте, незважаючи на вагомий доробок у дослідженні компаративності, усеохопний за обсягом семантики й структурований за типами формальних репрезентацій опис порівняльних відношень на засадах функціональної граматики потребує подальшого детального розгляду, що і є метою публікації.

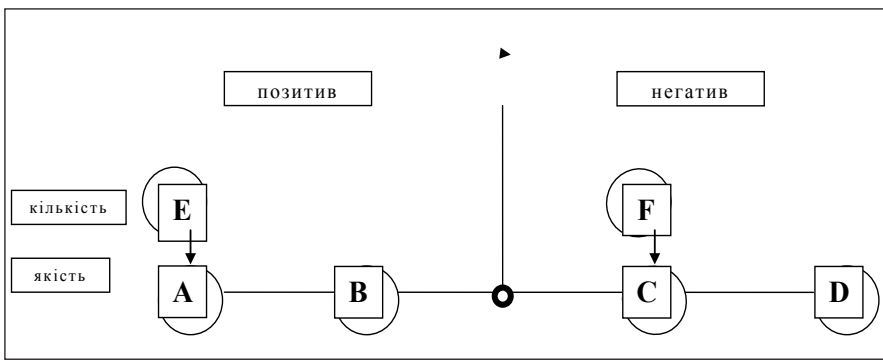
Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне мовознавство дотримується класичної, або традиційної, теорії категоризації, запропонованої Платоном, яка згодом була розвинена Аристотелем [1]. Поряд із цим на засадах антропологічного дослідження мов світу з'явилася нова когнітивна теорія побудови категорій, так звана «теорія прототипів», «теорія поля», у якій за основу береться положення про нерівнозначність членів певної множини, наявність у ній ядерних, або центральних елементів, тобто прототипів, які максимально повно репрезентують ознаки та особливості певної категорії, і менш типових елементів [4; 5; 7].

У класичному визначенні поле є континуальним сферичним утворенням без чітко визначених меж, що перетинається з іншими полями. Поле утворюють центр (ядро), де його характеристики представлені найбільш однозначно, і периферійна зона з послабленою категорійною семантикою: приядерна, найбільш периферійна, віддалена, найбільш віддалена периферійна. Розуміння ж категорії передбачає дихотомічні опозиції, вияв яких зумовлює поетапне на основі логічних правил розмежування певної множини на підмножини з формулюванням основи протиставлення та диференційних ознак одержаних підмножин. Проте, на думку М.В. Всеволодової, принципові відмінності в структурі поля й категорії не означають їхньої несумісності, адже сам центр поля містить деяку опозицію. З іншого боку, у мові опозитивні категорії мають певним чином організовану польову структуру: центральну частину з великою кількістю опозицій і периферійну гілку дерева з нейтралізованими опозиціями й незначним набором засобів [6].

Отже, можна констатувати, що структура категорії з позицій когнітивної теорії релевантна описові структури функціонально-семантичного поля, проте мовне явище, досліджуване за дихотомічним поділом, за визначенням тяжіє до категорії в класичному розумінні. Якщо обирати між функціонально-семантичним полем (ФСП) і функціонально-семантичною категорією (далі – ФСК) як засадничим принципом вивчення порівняльних відношень, перевагу варто надати саме поняттю категорії, адже обсяг ФСК компаративності, на нашу думку, чітко визначений і зумовлений наявністю сукупності одиниць у формі синтаксичних конструкцій, трансформованих на семантичному рівні за структурою чотирикомпонентної логічної моделі, яка репрезентує сутність порівняння.

У гносеологічному аспекті, за визначенням В.І. Бартона, у структурі елементарного акту порівняння як процесу виокремлюють такі компоненти: 1) об'єкт, що підлягає порівнянню; 2) об'єкт, із яким порівнюють; 3) ознаку (підставу) порівняння; 4) результат (висновок) порівняння. До порівнюваних об'єктів можуть належати окремі предмети і явища, відчуття, уявлення, ситуації, а також просторові положення та часові виміри певного об'єкта. Межами здійснення порівняння є випадок абсолютної тотожності, з одного боку, а з іншого – абсолютна несхожість. У випадку відхилення від абсолютної тотожності й абсолютної несхожості наявна часткова подібність [3].

Лінгвістичні дослідження явища порівняння розкривають його як понятійну категорію, як засіб пізнання навколишньої дійсності та як результат її осмислення, імпліцитно чи експліцитно репрезентований різнорівневими засобами мови. За спрямованістю порівняння може бути якісним або кількісним, і поділ на ці дві парадигми є одним із показників класифікації

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ФСК КОМПАРАТИВНОСТІ

- A – субкатегорія тотожності; D – субкатегорія абсолютної відмінності;
 B – субкатегорія подібності; E – субкатегорія кількісної тотожності;
 C – субкатегорія якісної відмінності; F – субкатегорія кількісної відмінності.

компаративних відношень. Установлення якісної визначеності передує всім іншим, адже без означальних характеристик неможливо виокремити предмет пізнання. Поглиблення практики й формування на її основі уявлень про якість і властивість, ціле й частину стало передумовою формування в людини кількісних уявлень [9].

На чуттєво-емпіричному рівні розмежування якості й кількості досягається завдяки зміщенню уваги в протилежних напрямках: якісне ототожнення та розрізнення відображає єдність і багатомірність у більшому масштабі (біле/не біле), а кількісне розрізнення – багатоманітність у меншому масштабі – з боку інтенсивності ознаки (один ступінь близьки/інший ступінь близьки). Тобто, якщо предмет виокремлювати за багатьма властивостям, то при цьому кожну з них розглядають насамперед із якісного боку, а за кожною з ознак можливі кількісні характеристики. Кількість є «внутрішньоякісною» відмінністю чи відмінністю однакісних предметів [8, с. 15–22].

Отже, поняття «категорія компаративності» розкриває явище порівняння у двох вимірах – якісному й кількісному. Якісний є передумовою кількісного, має ширші межі та більшу варіативність семантики, що підтверджує наявність значного обсягу різнорівневих мовних засобів для вираження якісного порівняння.

Категоризація семантики компаративності за іншим критерієм зумовлена логічним протиставленням позитивного й негативного висновків порівняльних відношень. Крайній вияв такого протиставлення – порівнювані сутності або подібні за всіма ознаками (повне уподібнення, тотожність), або відмінні за всіма ознаками (абсолютне розподібнення). На цій шкалі констатуємо й середнє положення: у «позитиві» – подібність за однією з ознак, у «негативі» – відмінність за однією ознакою.

Наступні етапи протиставлення також зумовлені дихотомічним поділом у вже зазначених парадигмах: у межах «позитиву» субкатегорія подібності перебуває в опозиції до субкатегорії тотожності, у межах «негативу» субкатегорія часткової відмінності протиставлена субкатегорії абсолютної відмінності.

Схематичне зображення структури ФСК компаративності об'єднує характеристики як за якісним і кількісним вимірами, так і за обсягом шкали крайніх і проміжних значень. У межах двох парадигм «позитиву» та «негативу» категорія компаративності ділиться на шість субкатегорій, чотири з яких якісного виміру і дві кількісного виміру.

Термін «тотожність» у мовознавстві, на відміну від понять логіки чи математики, застосовують у дуже загальному, набли-

женому значенні. У мові вона постає переважно не як відповідність об'єкта самому собі, а в дещо іншому аспекті – як максимальна наближеність порівнюваних об'єктів за якісними чи кількісними характеристиками, що зумовлює відсутність ознаки порівняння в структурі компаративеми. Відношення тотожності об'єктивні, фактуальні, не градуйовані, константні, поєднують кореферентні імена, симетричні, не створюють образу, не допускають синтаксичного поширення [2, с. 277–278].

Субкатегорія якісної тотожності (A): *Я ніби топчуся на місці, ... обертаюся звичними шляхами, вештаюся*

знайомими вулицями, сідаю в ті ж самі тролейбуси, чи повільно повзаю, як равлик-павлик (А. Дністровий); ... я люблю цю країну, я не поїду з неї, навіть якщо ви почнете репресії, все нормально – ви мені не заважаєте, у мене, так само як і у вас, вдома є радіо і телебачення... (С. Жадан).

Значення субкатегорії кількісної тотожності (E) дещо інше, ніж тотожності якісного рівня. Розуміння рівності стосується не всього обсягу ознак двох об'єктів порівняльних відношень, а лише однієї, спільної для них, яка квантитативно тотожна. Граматичну форму подібних відношень у мовознавстві кваліфікують як екватив – порівняльні звороти, що виражають однаковий ступінь якості, наприклад: *такий же гарний, як...*, *такий же надійний, як...*. До субкатегорії (E) належать також конструкції, що виражають певну числову тотожність, тотожність ступеня певної міри.

Субкатегорія кількісної тотожності (E): *Одне слово, проти Смерда було стільки ж, як і за нього, і Марія зітхнула (В. Шевчук); Кільканадцять пострілів відбилосся у хвилях і полягли по берегах... Канонерка відповідає стількома ж пострілами (Ю. Яновський).*

У мові значення логічне значення абсолютної відмінності переломлюється через призму примітивної картини світу пересічної людини, унаслідок чого відмінність постає як неподібність за більшістю ознак, а не як абсолютна відмінність за всіма ознаками, або принаймні за абсолютну відмінність сприймають конструкції, у яких ознака порівняння не сформульована й не визначається з контексту.

Субкатегорія абсолютної відмінності (D): *Мені здається – і я цього трішки боюся, – що ти б мене більше не кохала, бо я не такий, яким був за першої нашої зустрічі (А. Дністровий); ... тут не продавали більше касет із ролінгами, не було жодного вінілу, все це залишилось десь там – в 92–93-му, тут було цілком інакше життя...* (С. Жадан).

Субкатегорії подібності (B) та якісної відмінності (C) посідають середнє положення на шкалі «якість». Відношення тотожності/абсолютної відмінності між порівнюваними об'єктами передбачає збіг/незбіг усіх їхніх ознак, відношення подібності/якісної відмінності актуалізує лише одну з них, яка в обраному для порівняння об'єкті настільки яскраво або типово виражена, що найдоцільніше характеризує суб'єкт порівняння. Це не означає, що порівнюваним об'єктам не притаманні й інші ознаки – у цьому реченні вони не беруться до уваги.

В українській мові відношення подібності субкатегорії подібності (B) репрезентовані в текстах різного стилю найбіль-

шою кількістю синтаксичних конструкцій із порівняльними відношеннями, що зумовлює велику розмаїтість засобів маркування компаративності.

Субкатегорія подібності (В): *А Карл-Йозеф Цумбруннен, як і всі мої герої, дуже любив воду* (Ю. Андрухович); *З Анжелки ж взяти нема чого особливого, голова, наче в ляльки Мальвіни, порцеляна з тирсою всередині* (А. Кокотюха); *Їхні [комарів] монотонні неприсмії атаки деколи нагадують слухання пінкфлойдівського концерту "The Wall" у крутих стереонавушниках: там є одна фішка, коли вертоліт перелітає з правого вуха в ліве* (А. Дністровий); *Килигей, вислухавши страшну їхню розповідь, довго, непорушно дивився в море в бік Криму з-під своїх куцуватих насуплених брів* (О. Гончар).

Значення «відмінність» у субкатегорії часткової відмінності може бути лінійне (більший/менший ступінь вияву спільної ознаки) або нелінійне (відсутність спільної ознаки). За цим показником виокремлено субкатегорію якісної відмінності (С), у якій відмінність констатується за однією із загальної сукупності якісних ознак, і субкатегорію кількісної відмінності (F), що репрезентує відмінність у мірі вияву певної спільної для двох порівнюваних об'єктів ознаки.

Субкатегорія якісної відмінності (С): *... ти ж не така, як інші жінки, що їм байдуже, що там поза хатою робиться...* (Б. Грінченко); *Чим харківський Шева відрізняється від решти Шев, густо встановлених по містах і селах України? Харківський Шева позитивно вирізняється грамотно підібраним соціальним контекстом* (С. Жадан).

Квантитативний різновид значення «відмінність» передає принципово інше значення, ніж квалітативний, оскільки об'єкти порівнюються в сенсі наявності більшого/меншого обсягу однієї з властивостей, спільної для них обох. Морфологічно такі значення виражає категорія ступенів порівняння прикметників, прислівників, а загальна категорійна ознака протиставлена у двох видоох: констатація переважання ознаки, наявність відношення суперіорності (переваги) та вияв нижчого ступеня ознаки, наявність відношення інферіорності (менший ступінь вияву ознаки).

Субкатегорія кількісної відмінності (F):

Краще за всіх інших розуміє він недосконалість витвору (О. Гончар); *... а сам топ-менеджер мени відомий, ніж його компанія* (Інтернет-ресурс).

Висновки. У поданій концепції функціонально-семантичної категорії компаративності дотримано принцип класичної категоризації на дихотомічних опозиціях, відношення порівняння постають як система протиставлень різного рівня. Перший етап парадигматичного поділу передбачає логічне зіставлення висновків порівняння – позитивне значення (подібність) і негативне значення (відмінність). Наступна диференціація в межах цих множин також зумовлена логічними опозиціями – крайній вияв позитиву/негативу та серединні значення. Загалом семантична структура функціонально-семантичної категорії компаративності відображена у двох вимірах, кваліфікованих за якісно-кількісними характеристиками. Опозиція між семантикою квалітативності й квантитативності репрезентує наступний поділ субкатегорії тотожності на значення якісної тотожності та кількісної тотожності, у межах субкатегорії часткової відмінності – на значення якісної відмінності й значення кількісної відмінності. Якісний вимір є передумовою

кількісного та має ширші межі й більшу варіативність семантики, що підтверджено наявністю значного обсягу різнорівневих мовних засобів для вираження якісного порівняння.

Отже, відношення компаративності двовимірне та багатоступеневе: 1) тотожність, тобто рівність якісних і кількісних характеристик; 2) подібність за певною якісною характеристикою; 3) відмінність за якісною характеристикою й відмінність між кількісними показниками окремої ознаки; 4) відсутність подібності у випадку абсолютної несхожості.

Література:

1. Аристотель. Категории / Аристотель // Аристотель. Сочинения : в 4 т. / Аристотель. – М. : Мысль, 1976. – Т. 2. – 1976. – С. 51–90.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 896 с.
3. Бартон В.И. Сравнение как средство познания : [монография] / В.И. Бартон. – Минск : Изд-во БГУ, 1978. – 127 с.
4. Болдырев Н.Н. Концепт и значение слова / Н.Н. Болдырев // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : научное издание / под редакцией И.А. Стернина. – Воронеж : Воронежский гос. ун-т, 2001. – С. 25–36.
5. Бондарко А.В. Функциональная грамматика: Проблемы системности / А.В. Бондарко // Русский язык в научном освещении. – 2003. – № 1 (5). – С. 5–23.
6. Всеволодова М.В. Поля, категории и концепты в грамматической системе языка / М.В. Всеволодова // Вопросы языкознания. – 2009. – № 3. – С. 76–99.
7. Теория функциональной грамматики. Качественность, Количественность / [Т.Г. Акимова, В.П. Берков, А.В. Бондарко и др.] ; под ред. А.В. Бондарко. – СПб. : Наука, 1996. – 264 с.
8. Тимофеев И.С. Методологическое значение категорий «качество» и «количество» / И.С. Тимофеев. – М. : Наука, 1972. – 214 с.
9. Шляхтенко С.Г. Категории качества и количества / С.Г. Шляхтенко. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1968. – 144 с.

Грипас О. Ю. Семантический объём и структура функционально-семантической категории компаративности

Аннотация. В статье представлен обзор современных лингвистических подходов к изучению сравнения в двух измерениях – качественном и количественном; очерчены объём и структура функционально-семантической категории компаративности в границах двух парадигм «позитива» и «негатива» шкалы крайних и промежуточных значений, которые охватывают субкатегорию тождества, субкатегорию подобия, субкатегорию отличия.

Ключевые слова: количественное измерение сравнения, качественное измерение сравнения, субкатегория тождества, субкатегория подобия, субкатегория отличия.

Hrypas O. Semantic volume and structure of the functional semantic category of comparison

Summary. This Article represents the review of the modern linguistic approaches to the studies of the phenomenon of comparison in two traits: qualitative and quantitative, describes the volume and the structure of the functional semantic category of comparison within the bounds of two paradigms “positive” and “negative” values of the extreme and intermediate meanings which enclose the sub-categories of identity, similarity, difference, absolute difference.

Key words: quantitative trait of comparison, qualitative trait of comparison, sub-category of identity, sub-category of similarity, sub-category of difference.

Діброва В. А.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземної філології та перекладу

Київського національного університету культури і мистецтв

КОГНІТИВНА ПРИРОДА ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЯК ЗДАТНІСТЬ МИСЛЕННЯ ЛЮДИНИ ВИРАЖАТИ СТАВЛЕННЯ ДО ДІЙСНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена розгляду когнітивної природи заперечення, яка створює передумови для конкретизації її змісту з використанням різних структур категоризації інформації.

Ключові слова: модальність, фрейм, оцінне судження, здатність мислення, категорія «заперечення».

Постановка проблеми. Заперечення як одна з форм мислення людини, що засвідчує високий рівень роботи її свідомості в осягненні явищ буття, є однією з найважливіших мовних категорій, без використання засобів якої сьогодні неможливо уявити повноцінне людське спілкування будь-якою мовою.

Отже, мета статті полягає в становленні онтологічного значення й функціональної активності категорії «заперечення», яка виражається в системах усіх природних мов, дає дослідникам підстави зарахувати заперечення до *мовних універсалій* (Л. Бархударов, В. Бондаренко, А. Вежицька, О. Есперсен, А. Паславська, В. Ярцева та ін.) як таких функціонально-семантичних утворень, що зумовлені, з одного боку, прагненням людини до диференціації (насамперед шляхом заперечення) явищ буття й відображенням цього процесу в мові, а з іншого – у різних ситуаціях спілкування мають національно-культурну специфіку.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

– визначити когнітивно-дискурсивні основи вивчення категорії «заперечення» в комунікативній лінгвістиці;

– проаналізувати когнітивні механізми фрейму «заперечення»;

Про важливість когнітивного підходу до вивчення заперечення свідчать найсучасніші наукові праці, де його природа як здатності мислення розглядається й в одній мові: українській (М. Баган, Л. Кардаш), англійській (В. Михайленко), французькій (О. Мокра, І. Музейник), іспанській (Ю. Підпригора) – і на матеріалі різноструктурних мов: германських, романських, слов'янських (А. Паславська). Проте зіставний вектор дослідження заперечення немає поки ще послідовної традиції в загальному мовознавстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Акумулятором філософського та логічного розуміння явища «заперечення» є мислення людини. Заперечні судження, відображаючи певний фрагмент відношень об'єктивного світу, є невід'ємною складовою сфери *когніції* людини, що пов'язана з процесами пізнання й феноменом знання як такого – в усіх аспектах його отримання, зберігання, переробки та передання. Відтак категорія «заперечення» якнайкраще втілює один із засадничих принципів когнітивної лінгвістики, який В. Гак образно охарактеризував так: усе йде від дійсності через думку в мову, і все від мови повертається через думку в дійсність. Когнітивна природа заперечення як здатність мислення людини, що дає змогу кваліфікувати його як мовну універсалію.

Виходячи з цієї тези, заперечення варто розглядати як результат мовно-мисленнєвої діяльності людини: заперечні висловлювання формуються як мовні форми об'єктивації суджень заперечного змісту.

Усвідомлення когнітивної природи заперечення створює передумови для конкретизації її змісту з використанням різних структур категоризації інформації, зокрема *фрейму*. Поняття фрейму (від англ. *frame* – «схема») було вперше використано американським психологом Ф. Барлеттом для номіналізації *стереотипних* уявлень, якими люди регулярно користуються під час вербалізації минулого (колективного та/чи індивідуального) досвіду.

З огляду на суб'єктивно-репрезентативну природу заперечення деякі мовознавці кваліфікують цю категорію як складову широкого поля *модальності*. Говорячи про модальність як про встановлюване мовцем відношення змісту висловлювання (його пропозитивної основи) до дійсності, лінгвісти наголошують на тому, що відношення до дійсності є результатом уявлення про неї саме мовця.

За допомогою термінолексми «модальність» (лат. *modus* – спосіб, відношення) позначається певний спосіб ставлення суб'єкта, який висловлюється, до предмета висловлювання. Свого часу німецький філософ І. Кант пропонував три види модальних суджень: *асерторичні* (ті, що констатують факти дійсності, але не виражають їхню незаперечну логічну необхідність), *проблематичні* (ті, які виражають можливість) і *аподиктичні* (ті, що виражають необхідний зв'язок між предметами) судження. Ці три види суджень не вичерпують усього розмаїття можливих відношень модальності. Наприклад, прохання, накази, команди, клятви також виражають певне ставлення мовця до предмета висловлювання, однак у традиційній логіці вони не знаходять собі місця. Зазначимо також, що не завжди можна визначити відмінності між дійсним і необхідним, оскільки іноді й випадковість набуває статусу дійсності. Тому протягом певного часу представники математичної логіки вважали, що модальність – це предмет скоріше психологічного, ніж суворого логічного вивчення.

У процесі розвитку мови Кантове вчення про три види модальних суджень трансформувалося в учення про три способи дієслова, яке твердо увійшло до реєстру сучасної граматики, хоча, як зазначав В. Виноградов, це його первинне логічне, філософське обґрунтування вже давно забуто.

На різних етапах розвитку лінгвістики поняття модальності то звужувалося до поняття способу, то розширювалося, зливаючись фактично з категоріями оцінювання й експресивності. Модальність розуміється як «оцінювання змісту мовцем з погляду реальності, можливості, вірогідності» [1], «ставлення мовця до змісту висловлювання, а також стосунок змісту висловлювання до об'єктивної дійсності», «стосунок змісту ви-

словлювання до дійсності й оцінювання цього стосунку з боку того, хто говорить», «ознака, яка вказує на здатність речення виражати спосіб включення змісту речення в контекст відображеної дійсності».

На сьогодні модальна логіка є досить розвинутою галуззю формальної логіки. На думку Р. Фейса, модальна логіка, або логіка модальностей, вивчає не тільки твердження й заперечення, а й так звані сильні та слабкі твердження й заперечення. До сильних належать твердження типу «Це необхідно істинне», «Це необхідно неправдиве»; до слабких – «Це можливо істинне», «Це можливо неправдиве». Логічні константи, аналогічні словам «необхідно», «можливо» тощо, називаються *модальностями*, або *модальними операторами*.

Включення заперечення до категорії модальності пояснюється тим, що модальність як категорія виражає різні види відношення висловлювання до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації повідомлюваного як думку мовця на відношення висловлювання до дійсності [7].

Найбільш поширеною є концепція модальності, запропонована швейцарським ученим Ш. Баллі. Її сутність полягає в тому, що в будь-якому висловлюванні можна виділити основний зміст (диктум) і його модальну частину (модус), у якій виражається інтелектуальне, емоційне чи вольове судження мовця щодо відношення до диктума. При цьому модус визначається як активна дія, яка здійснюється мовцем над диктумом. Мовознавець розрізняє експліцитний та імпліцитний модуси.

Ідеї Ш. Баллі набули продовження в працях різних мовознавців, які зазвичай не бачають різниці між термінами «модальність» і «модус». Причина невизначеності рівнів (мови чи мовлення, мови і мовлення), на яких експлікується модальність, на нашу думку, відображається саме в тому, що поняття модальності втрачає чітко окреслені межі внаслідок отождошення з модусом. Тому ми поділяємо думку дослідників, котрі розрізняють *модус* як «комплекс таких суб'єктивних значень, що їх може й повинен висловити мовець, вступаючи в той чи інший вид спілкування і стаючи автором висловлень, побудованих за законами цієї мови».

Розвитком концепції Ш. Баллі стало виокремлення кількох типів модальності, яке ґрунтувалося на функціонально-семантичній диференціації модусів. Так, Т. Алісова розрізняє два типи модальності: комунікативну, за якою речення ділять на розповідні, питальні, спонукальні й опитивні; суб'єктивно-оцінну, що виражає оцінку мовця стосовно впевненості в достовірності повідомлюваного [2, с. 46].

Отже, доходимо необхідності чітко відмежувати поняття *модусу* як комплексу суб'єктивних значень, висловлених мовцем у ході комунікації; *модальності* як одиниці суб'єктивного семантико-синтаксичного спрямування, що передає стосунок його змісту до дійсності, і яким пов'язують витлумачення повідомлюваного як реального (лише констатованого мовцем) або як ірреального (можливого, бажаного, необхідного й под.), *способу* як суто морфологічної дієслівної категорії, що реалізує реально/ірреальну дію.

Питання, пов'язані з категорією модальності, належать до переліку тих суперечливих проблем мовознавства, які на кожному етапі розвитку лінгвістичної думки не лише не втрачають своєї актуальності, а, навпаки, набувають нових аспектів. Але складність вивчення модальності, на яку вказують усі її дослідники, значною мірою визначається вже тим фактом, що в цій категорії пов'язані такі ключові поняття комунікативного

процесу, як об'єктивна дійсність, висловлювання та його автор. На нашу думку, антиномія «мова – мовлення», зрештою, спричинила істотні розбіжності в трактуванні й розумінні категорії модальності загалом і суб'єктивної модальності зокрема. Іншим виявом неузгодженості досліджуваної категорії є належність самого терміна до найбільш контраверсійних у мовознавстві. Частково це спричиняється інтерференцією його значень із відповідниками із логіки, психології, філософії [6, с. 22].

Ураховуючи вищезазначене, уважаємо заперечення субкатегорією модальності, оскільки заперечення як субкатегорія модальності відображає ставлення мовця до повідомлюваного: за допомогою заперечної форми він спростовує істинність висловленого раніше або ймовірного судження. Модальний характер заперечення подано в концепції А. Вежицької, яка тлумачить заперечення як суб'єктивно-вольовий «модальний примітив», у межах якого категорія заперечення співвідноситься з ідеєю бажаності. Включення заперечення до модальних значень пов'язано з розумінням заперечення як суб'єктивного оцінювання змісту висловлювання або як нереальності існування чого-небудь. Згідно з В. Адмоні, категорія «заперечення» є однією з основних форм модальності поряд із категорією «ствердження». Автор розуміє заперечення як вираження нереальності відображуваних у реченні зв'язків і явищ дійсності [2, с. 47–70].

Ми пропонуємо розглядати модальність із двох позицій: 1) надання можливості вибору здійснити або не здійснити запропоновану дію партнерові з комунікації (сфера ввічливості) або 2) відсутності цього вибору, тобто «диктування умов» і в такий спосіб виражати свою згоду/незгоду.

Заперечення як підсистема протиставлення і спосіб подання буття є важливим елементом об'єктивної реальності – гетерогенним явищем, що відображає співвідношення мови та мислення.

Окрім того, категорія «заперечення» тісно пов'язана з *категорією «оцінка»*. Оцінка знаходиться в основі змістової структури заперечних висловлювань. Перш ніж заперечити, мовець реалізує негативну оцінку на основі «картини світу» аксіологічної шкали, своїх почуттів і переживань та використовує відповідні форми висловлювання. Заперечно-оцінні висловлювання передають суб'єктивне ставлення мовця до адресата в діапазоні негативної кваліфікації, тобто несхвалення. Одна з особливостей оцінки – її суб'єктивний характер. *Оцінне судження* – це суб'єктивний образ об'єктивної дійсності, оскільки об'єктивно існуюча інформація відображається у свідомості суб'єкта оцінки, співвідноситься з його власним уявленням про добре/погане й, отже, набуває суб'єктивної форми. Мовець здійснює негативну оцінку та визначає цінність об'єкта згідно зі своїми переконаннями, поглядами й соціальними установленнями. Заперечно-оцінні судження здійснюють певний вплив на учасників комунікації та вказують на характер спілкування.

Загальна заперечна оцінка – це оцінка комплексна, вона складається з кількох особистих оцінок. Сукупність часткових негативних оцінок більш різноманітна, аніж групи загальних оцінок. Це можна пояснити тим, що людина в негативному загальному намагається диференціювати негативне часткове, те специфічне, особливе, що викликає в неї дискомфорт [3]. Кожний аспект заперечного часткового висловлювання базується на одній із ознак об'єкта, негативно характеризуючи певні властивості, якості, стан чи дію адресата. Аспект заперечної оцінки визначається якостями й діями об'єкта, що викликають у мовця негативно-оцінне ставлення.

Показовим є той факт, що сама оцінка має назву *заперечної*, тобто містить ідею заперечення [4]. У мовних одиницях із заперечною оцінкою чи заперечною конотацією спостерігається дотримання принципу єдності та існування категорії твердження й заперечення ("affirmation and negation"). В одній мовній одиниці стверджується наявність будь-яких негативних якостей і відсутність позитивних властивостей із погляду стереотипного сприйняття картини світу та з погляду індивіда – адресанта й адресата.

Висновки. Мовні засоби вираження негативної оцінки висловлювання мають великий діапазон і характеризуються достатньою різноманітністю. Це пояснюється тим, що аномалії та відхилення від норми впливають на психологічний стан особистості й відображаються в мовленні учасників комунікативного акту. Як стверджує С. Вольф, різноманітність засобів вираження негативної оцінки зумовлена здатністю мови відрізняти заперечні властивості об'єкта більш детально, ніж позитивні, що сприймаються як норма [5].

Література:

1. Адмони В.Г. О модальности предложения / В.Г. Адмони // Ученые записки ЛГПИ им. А.И. Герцена. – Л., 1956. – Т. XXI. – 1956. – С. 47–70.
2. Алисова Т.Б. Введение в романскую филологию / Т.Б. Алисова, Т.А. Репина, М.А. Таривердиева. – М. : Высш. шк., 1982. – 343 с.
3. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови : когнітивно-гендерні аспекти / О.Л. Бессонова. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 362 с.

4. Бондаренко В.Н. Отрицание как логико-грамматическая категория / В.Н. Бондаренко. – М. : Наука, 1983. – 212 с.
5. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 228 с.
6. Ткачук В.М. Категорія суб'єктивної модальності / В.М. Ткачук. – Донецьк : Донецький національний університет, 2003. – 240 с.
7. Bach K. Linguistic communication and speech acts / K. Bach, R.M. Harnish. – Cambridge : Blackwell, 1980. – 320 p.

Диброва В. А. Когнитивная природа отрицания как способность мышления человека выражать отношение к действительности

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению когнитивной природы отрицания, которая создает предпосылки для конкретизации ее содержания с использованием разных структур категоризации информации.

Ключевые слова: модальность, фрейм, оценочное суждение, способность мышления, категория «отрицание».

Dibrova V. Cognitive nature of negation of human thinking as the ability to express attitude towards reality

Summary. This article deals with the cognitive nature of the negation, which creates prerequisites for the specificity of its content using a variety of structures categorizing information.

Key words: modality, frame, evaluative judgments, thinking ability, the category of negation.

Кравчук Л. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Відокремленого підрозділу
«Бережанський агротехнічний інститут»

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ГРИ

Анотація. У статті актуалізується проблема формування іншомовної лексичної компетенції учнів початкової школи за допомогою гри. Сформульовано методичні та психологічні завдання раннього навчання іноземної мови; визначено основні методи й засоби навчання іноземних мов на початковому етапі; встановлено основні чинники, що впливають на успішність засвоєння знань; обґрунтовано доцільність використання гри на початковому етапі навчання мови; визначено оптимальні способи використання ігрової діяльності; розроблено комплекс вправ для успішного засвоєння іншомовної лексики.

Ключові слова: іноземна мова, лексична компетенція, початкова школа, учні, ігрова діяльність, методи, засоби навчання, гра, лексика, вправи.

Постановка проблеми. Відповідно до нової освітньої політики 2002/2003 н. р., вивчення іноземної мови розпочалося з 2-го класу [6; 7]. Цей факт став серйозним випробуванням для вчителів і всіх тих, хто причетний до цієї галузі, оскільки він потребував перегляду й уточнення окремих усталених поглядів на шкільний предмет «іноземна мова», у тому числі на методи і засоби навчання. Протягом десятиліть у школах України вивчення іноземної мови розпочиналось із 5-го класу. Із цим були пов'язані галузі педагогічної та методичної наук, на це були спрямовані наукові дослідження в цих сферах. Визнання на державному рівні доцільності запровадження іноземної мови в початковій школі змусило замислитись над завданнями раннього шкільного навчання цього предмета й можливостями їхньої реалізації у школі.

Проблема раннього оволодіння іноземною мовою стала предметом вивчення багатьох учених-методистів, зокрема В.Д. Аракіна, В.О. Артемова, І.Л. Бім, В.А. Бухбіндера, О.І. Близнюк, Г.О. Богуш, Л.С. Виготського, І.Н. Верещагіної, П.Я. Гальперіна, А.Ф. Гергея, Д.Б. Ельконіна, Л.С. Панової, Є.І. Пасова, К.А. Родкіна, Г.В. Рогової, В.А. Скаткіна, Т.А. Соловйової, В.В. Скульте, Л.А. Таранова, А.А. Уфимцева й ін.

Мета статті – проаналізувати проблему формування іншомовної лексичної компетенції учнів початкової школи за допомогою гри; сформулювати методичні та психологічні завдання раннього навчання іноземної мови; визначити основні методи й засоби їх навчання; теоретично обґрунтувати доцільність використання навчальних ігор на початковому етапі навчання іноземної мови; розробити комплекс вправ для успішного засвоєння іншомовної лексики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом останніх років було розроблено низку методик експериментального та інтенсивного навчання іноземної мови молодших школярів [5]. Результати спостережень за процесом навчання

засвідчили позитивні результати запровадження, а саме: введення іноземної мови в початковій школі не викликало перетому в дітей і не позначилося негативно на вивченні рідної мови та інших шкільних предметів; молодші школярі успішно оволодівали навиками іншомовного мовлення; раннє вивчення цього предмета позитивно вплинуло на інтелектуальний розвиток учнів і сформувало позитивне ставлення до навчання загалом; за умови правильної методичної та дидактичної організації процес навчання іноземної мови робить значний вклад у розвиток дитини.

Аналіз науково-методичної літератури [1–5], доповнений надбаннями позитивного педагогічного досвіду, переконує в тому, що початок раннього вивчення іноземної мови містить у собі вагомий психологічний передумови для оволодіння молодшими школярами основами елементарної комунікативної компетенції. Знання вікових особливостей учнів є визначальним пріоритетом у педагогічній діяльності вчителя й запорукою її ефективності.

З огляду на зазначені психологічні фактори розвитку молодших школярів можна сформулювати такі *методичні й психологічні завдання раннього навчання іноземної мови*:

1. Застосування автентичних аудитивних матеріалів для формування вимовної культури говоріння.

2. Моделювання ситуацій, спроможних стимулювати комунікативну мотивацію учнів і адекватне використання ними засвоєних мовних засобів під час ситуативної взаємодії.

3. Використання засобів зорової наочності для стимулювання їхньої уваги та мислення.

З урахуванням психологічних і фізіологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку стає зрозумілим, що *найоптимальнішим способом навчання іноземної мови на початковому етапі є ігрова ситуація* [2, с. 27].

Навчальні ігри сприяють створенню психологічної готовності дітей до мовленнєвого спілкування; забезпеченню природної невимушеної необхідності багаторазового повторення ними мовного матеріалу; тренуванню учнів у виборі потрібного мовленнєвого варіанта, що є підготовкою до ситуативної спонтанності мовлення загалом [4, с. 12].

Успіх використання навчальних ігор залежить від атмосфери необхідності мовленнєвого спілкування, яку вчитель створює в класі. Важливо, щоб учні стали учасниками єдиного процесу. Більшість ігор побудовані за принципом змагальності, для них характерний дух азарту. Тому вибір ведучого, підрахунок балів і визначення переможців є дуже важливими. Навчальні ігри, які використовуються на уроках іноземної мови в початковій школі, активізують інтерес та увагу дітей; розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, уяву; тренують сенсорні вміння; закріплюють здобуті знання, уміння й навички.

До засобів раннього навчання іншомовного спілкування належить такі:

а) моделювання життєвих ситуацій спілкування з носіями мови, насамперед із їхніми іншомовними ровесниками;

б) моделювання мовленнєвої взаємодії тварин, а також людей із тваринами в ситуаціях із казковим сюжетом [4, с. 15].

На успішність засвоєння іноземної мови молодшими школярами, на нашу думку, впливають такі чинники:

– вікові, психофізіологічні та психічні особливості молодших школярів;

– досвід учнів у рідній мові;

– наявність у школярів комунікативної мотивації;

– відчуття новизни предмета;

– стимуляція їхньої пізнавальної мотивації;

– потенційні можливості предмета для успішного розв'язання основних завдань початкової школи (соціалізації дитини, розвитку її особистості, підготовки до діалогу культур).

Проте гра, яка використовується на уроці безсистемно й епізодично, не забезпечує стійкого позитивного ставлення молодших школярів до навчального процесу, саме тому навчальні ігри потрібно включати в систему уроків. Це передбачає попередній відбір ігор та ігрових ситуацій для активізації різних видів сприймання й обмірковування, де їх використання найбільш своєчасне та ефективне, порівняно з іншими методами. Дослідження вітчизняних учених і методистів [1–5; 8; 9] надали можливість виділити *оптимальні способи використання ігрової діяльності в системі уроків*:

– увесь урок будується як сюжетно-рольова гра (наприклад, уроки-мандрівки або окремі уроки навчання грамоти, що мають на меті ознайомити дітей із новим звуком чи літерою);

– під час уроку як його структурний елемент (протягом уроку можна кілька раз створювати ігрові ситуації за допомогою казкового персонажа, іграшки, незвичного способу постановки завдання, елементів змагальності тощо).

Різноманітність ігрових засобів створює широкі можливості, для того щоб учитель зміг вибрати саме те, що відповідає меті гри, а саме:

1. Картонні картки із зображенням літер, знаків транскрипції. Фанти (обгортки від цукерок, наклейки, пластмасові дрібнички, іграшки) будуть використовуватись як призи за хорошу гру.

Картонні картки (ви можете виготовити їх самостійно, використавши картки від лото), малюнки зі старих книг, ілюстрованих журналів, поштових листівок, можна намалювати зображення самостійно. Бажано, щоб картки були більшого розміру – від 6 х 10 см. до 10–15 см. (чим молодші учні, тим більшого розміру повинні бути картки).

Для засвоєння іншомовної лексики учням необхідно оволодіти складним комплексом умінь і навичок, сформувати який у учнів можна за допомогою вправ.

Нами зроблено добірку ігрових вправ із використанням предметної чи зображальної наочності, яка допоможе сформулювати іншомовну лексичну компетенцію учнів початкової школи.

Вправа 1. Знайди помилку

Мета гри – *формування лексичної компетенції*. Потрібно знайти в англійському реченні чи тексті певну кількість помилок (одну, дві, три, чотири, п'ять).

Приклади: Little children likes winte. – Знайди в цьому реченні 3 помилки. (*Little children like winter.*) *A big white cat and a little grey mouse live in the kichen. But the little grey mouse lives under the floor.* – Знайди в цьому тексті 1 помилку (*kitchen*).

Вправа 2. Звірі грають у м'яч

Мета гри – *закріплення лексичних одиниць, граматичної структури «I am a...», розвиток мовлення*.

Учні сідають колом. Кожна дитина стає звірком чи птахом: ведмедиком, зайчиком, голубом, вороною тощо. Ведучий високо підкидає м'яч (волан, хустинку) і вигукує назву тварини чи птаха. Тепер потрібно швидко відгукнутись і встигнути підхопити м'яч до того, як він торкнеться підлоги. Спіймавши м'яч, учень називає себе й вітається мовою свого персонажа. Далі він повертає м'яч ведучому або сам стає ведучим.

Приклад. Ведучий вигукує: «A tiger!». Дитина, котра підхопила м'яч, називає себе: «I am a tiger» і вітається: «R-г-г-г».

Вправа 3. Неуважний художник

Мета гри – *закріплення лексичних одиниць до теми “Parts of Body”, читання відомих слів*.

Попередньо приготуйте картки зі словами, альбом для малювання, кольорові олівці, фломастери або фарби. Дітям пропонується сюжетні картинки, на яких зображено семеро гномиків (а «неуважний» художник забув намалювати їм різні частини тіла). Учитель пропонує домалювати частини тіла, яких бракує, і назвати їх англійською мовою.

Вправа 4. Розсіпане речення

Мета гри – *формування лексичної компетенції*. Кожному гравцю дається набір карток зі словами – вони розкладаються на столі вперемішку і є саме тим «розсіпанним реченням». Завдання для учнів розставити картки в такому порядку, щоб вони утворили речення.

Приклад:

1) *In, fox, the, forest, a, lives (A fox lives in the forest).*

2) *Like, red, I, cars (I like red cars).*

3) *And, much, eat, milk, must, fish, drink, you (You must drink milk and eat much fish.)*

Ускладнений варіант: скласти зі слів два або три речення, що розсіпалися.

Вправа 5. Лабіринт

Мета гри – *закріплення знаків транскрипції*. Перед тим, як починати грати в цю гру, а також в інші ігри на вивчення та закріплення знаків транскрипції, поясніть дітям, що таке знаки транскрипції і для чого вони використовуються. Вивчіть із дітьми кілька знаків транскрипції у зв'язку із відповідними літерами.

Тепер приготуйте картки з літерами (наприклад, *a, b, c, d*) і знаками транскрипції (наприклад, [ae], [ei], [b], [s], [k], [d]). Вам також знадобляться нитки або папір та олівець. Розкладіть картки з літерами й знаками транскрипції (як показано на малюнку) і з'єднайте їх за допомогою ниток. Ви можете самі виготовити аналогічні рисунки.

Висновки. Отже, з урахуванням викладеного вище можемо підсумувати таке:

1. Систематичне використання навчальних ігор на початковому етапі навчання іноземної мови – це ефективний спосіб навчання молодших школярів. Задовольняючи потребу дитини гратися, ми забезпечуємо їй умови для ефективного вивчення іноземної мови. Така форма навчання не виснажує нервову систему та організм дитини, оскільки навчальний матеріал засвоюється за допомогою мимовільної пам'яті в приємній і надійній формі.

2. Психологічні та фізіологічні особливості цього віку, пластичність мозку, гнучкість мозкових механізмів мовлення, підвищена активність, яскраво виражені імітативні здібності,

які підкреслюються здатністю до наслідування, – передумови вивчення молодшими школярами іноземної мови.

3. Знання вікових особливостей учнів є визначальним пріоритетом у педагогічній діяльності вчителя і запорукою її ефективності. Формування позитивної мотивації до іноземної мови, атмосфера уроку – це не весь перелік факторів, які сприяють проведенню успішного уроку іноземної мови.

Проведене дослідження відкриває перспективи стосовно аналізу теорії й практики навчання іноземних мов учнів молодшого шкільного віку; вивчення психологічних і фізіологічних особливостей цього віку; розробки структурного компонента навчальних планів і програм; змістового компонента підручників іноземних мов для початкового етапу навчання дисципліни; вивчення зарубіжного досвіду навчання іншомовної освіти в початковій школі.

Література:

1. Дронов В.В. Психологические и методические основы обучения иностранных языков детей младшего школьного возраста / В.В. Дронов // Иностранные языки в школе . – 1985. – № 4. – С. 93–95.
2. Эльконин Д.Б. Психология игры / Д.Б. Эльконин. – М. : Педагогика, 1978. – 304 с.
3. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. Психологическое развитие ребенка / А.В. Запорожец. – М. : Знание, 1986. – 316 с.
4. Особенности психического развития детей 6–7-летнего возраста / под ред. Д.Б. Эльконина, А.Л. Венгера. – М. : Педагогика, 1988. – 136 с.
5. Покроева Л. Проблеми підготовки до навчання шестилітніх першокласників / Л. Покроева // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 4. – С. 5–10.
6. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. 5–11 класи. – К. : Освіта, 1990/91. – 38 с.
7. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. 2–11 класи. – К. : Освіта, 2002/03. – 38 с.
8. Рогова Г.В. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе : [пособие для учителей] / Г.В. Рогова, И.Н. Верещагина. – М. : Просвещение, 1998. – 142 с.
9. Родкин К. А. Игры английской мовой : [пособие для учителей] / К.А. Родкин, Т.А. Соловйова. – К. : Рад. школа, 1962. – 36 с.

Кравчук Л. В. Формирование иноязычной лексической компетенции учащихся начальной школы средствами игры

Аннотация. В статье актуализируется проблема формирования иноязычной лексической компетенции учащихся начальной школы с помощью игры. Сформулированы методические и психологические задачи раннего обучения иностранному языку; определены основные методы и средства обучения иностранным языкам на начальном этапе; установлены основные факторы, влияющие на успешность усвоения знаний; обоснована целесообразность использования игры на начальном этапе обучения иностранному языку; определены оптимальные способы использования игровой деятельности; разработан комплекс упражнений для успешного усвоения иноязычной лексики.

Ключевые слова: иностранный язык, лексическая компетенция, начальная школа, ученики, игровая деятельность, методы, средства обучения, игра, лексика, упражнения.

Kravchuk L. The formation the foreign language lexical competence of elementary school pupils by means of games

Summary. The article is devoted to the problem of formation the foreign language lexical competence of elementary school pupils by using games. Formulated methodological and psychological tasks of early foreign language learning; identified the main methods and means of teaching foreign languages at the early stage; installed the basic factors that influence the success of learning; Substantiated the expediency of using games at the early stage of language learning; defined the optimum uses of gaming activities; developed the complex of exercises for the successful assimilation of foreign language.

Key words: foreign language, lexical competence, elementary school, pupils, game activities, methods and teaching aids, game, vocabulary, exercises.

Лещенко А. В.,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики
Черкаського державного технологічного університета

ТЕКСТ КАК ПОЛИСИСТЕМНЫЙ СЕМИОТИЧЕСКИЙ ОБЪЕКТ

Аннотация. В статье текст рассматривается как полисистемный семиотический объект. Как целостное единство, он может быть представлен тремя текстовыми подсистемами (текст-сообщение, текст-коммуникат, текст-коннотат).

Ключевые слова: полисистемный, текст-сообщение, текст-коммуникат, текст-коннотат, фактуальный, дискурсивный.

Постановка проблемы. Научные достижения гуманитарных наук конца XX – начала XXI ст., постоянно возрастающая степень их «абсолютной человеконаправленности» позволили сформировать представление о тексте как о высшей форме речезыкового образования, сочетающего характеристики сложного лингвистического знака и коммуникативного целого. Теоретическим следствием расширения горизонтов когнитивно-коммуникативных исследований явилось включение текста в состав более сложного мыслекоммуникативного образования – дискурса, определяющего взаимодействие субъектов коммуникации в социально-культурных условиях ситуации. Проблема соотношения понятий «дискурс – текст», ставшая предметом детального обсуждения в работах по теории текста и дискурс-анализу, вывела на передний план перспективу изучения лингвистических и экстралингвистических факторов речевой коммуникации, влияющих на формирование вербального сообщения (текста), и обусловила необходимость уточнения места и роли текста в новой, дискурсивной системе координат.

Интеракциональность дискурса, проецируемая в текст, обуславливает особую системность семиотического пространства текста, отражающего структуру связей дискурса. При этом ключевым принципом внутренней организации текста, основанным на его трактовке как «сложного системного образования, интегрирующего ряд взаимодействующих подсистем» [1, с. 14], выступает принцип полисистемности.

Идея о полисистемности текста и возможности выделения в его рамках нескольких подсистем активно поддерживается в современных работах по теории текста [1; 5; и др.], однако вопрос о комплексном описании данных подсистем и характере их взаимодействия все еще остается открытым.

Мы рассматриваем текст как полисистемное семиотическое целое, где главным критерием выделения той или иной текстовой подсистемы становится характер заключенной в ней информации и способ ее представления в языковой форме. Целью статьи является характеристика принципов распределения вербализованной информации в семиотическом пространстве текста-макрознака и моделирование анализируемого процесса в терминах семиотических метакатегорий и категорий текста.

Изложение основного материала исследования. В рамках нашего исследования мы исходим из понимания дискурса как мыслекоммуникативной деятельности, которая является совокупностью процесса и результата и включает в себя как экстралингвистический, так и собственно лингвистический аспект. Иными

словами, понятия «текст» и «дискурс» пребывают в отношении «целое (дискурс) – часть (текст)», где текст является «конечным результатом речевой деятельности, выходящим в определенную завершенную (и зафиксированную) форму» [3, с. 16], представляя собой «оттиск» сложного коммуникативного акта, осуществляемого с определенными целями и следствиями [1, с. 44]. Тем самым можно говорить о том, что основополагающим принципом, характеризующим взаимоотношение дискурса и текста, является принцип отражения, т. е. текст, будучи составляющей дискурса, одновременно содержит в себе и его «отражение».

Следует упомянуть, что структурная организация дискурса уже становилась объектом нашего рассмотрения [2], результатом чего стало построение концептуальной (понятийной) модели дискурса, основные компоненты которой были представлены в виде информационных фокусов (далее – ИФ) и их атрибутов (далее – АИФ). Согласно предложенной нами модели, в качестве информационных фокусов дискурса выступают *автор, читатель и текст*. ИФ «автор» и «читатель», наделенные атрибутами (*место, время, социо-/психотип, коммуникативная компетенция, коммуникативная цель и коммуникативный регистр, речевой жанр*), взаимодействуют в дискурсивном контексте (временном социокультурном и коммуникативно-прагматическом); актуализацией такого взаимодействия является ИФ «текст» (подробнее о концептуальной модели дискурса см. [2]).

Исходя из положения об отражательном характере взаимодействия дискурса и текста, согласно которому дискурс выступает в качестве *отражаемой* системы, а текст – *отражающей*, считаем возможным выделить в рамках текстового целого три основные подсистемы – текст-сообщение, текст-коммуникат и текст-коннотат. Каждая из них представляет собой семиотическое пространство, включающее специфическую информацию, объективированную тем или иным способом с помощью языковых знаков:

– **текст-сообщение** (диктум) отсылает к фактуальной информации; это то, ЧТО говорится, включая информацию, а) представленную эксплицитно, с помощью вербальных средств, б) остающуюся имплицитной «между строк»; в) относящуюся к пресуппозициям и инференциям;

– **текст-коммуникат** связан с информацией о коммуникативных свойствах текста – о его коммуникативной установке, или иллокуции, и предполагаемом перлокутивном эффекте, о стилевых особенностях текста, зависящих от коммуникативного регистра и от используемых говорящим коммуникативных стратегий и тактик; это информация о том, ЗАЧЕМ и КАК создается текст-сообщение;

– **текст-коннотат** представляет информацию о национальных, культурно-исторических, социальных и психологических характеристиках коммуникантов; это информация о том, КТО создает текст-сообщение, наделенный коммуникативными свойствами, и КОМУ данный текст адресован.

Если текст-сообщение содержит *фактуальную* информацию, то текст-коммуникат и текст-коннотат – *дискурсивную*. Представленную в тексте дискурсивную информацию можно, перефразируя известное изречение Н.Д. Арутюновой, назвать «жизнью, погруженной в речь».

Результатом соположения семиотических пространств текста-сообщения и текста-коммуниката становится жанр текста. Результатом соположения семиотических пространств текста-сообщения, текста-коммуниката и текста-коннотата является текст-макрознак, или текстема (эмический текст как единица языка, становящийся этическим текстом, или единицей речи, при его семиотическом наполнении). Понятие жанра является связующим звеном между фактуальным и дискурсивным семиотическими пространствами текста-макрознака.

Распределение дискурсивной информации в семиотическом пространстве текста представлено на рисунке 1, где А – автор, Ч – читатель. Поскольку в расщепленной (письменной) коммуникации автор текста – величина постоянная, а читатель – величина переменная, значения ИФ *читателя* и подчиненных ему АИФ могут варьироваться, в связи с чем на рисунке 1 понятия, связанные с читателем, обозначены пунктиром.

Каждое из семиотических пространств текста-макрознака (текст-сообщение, текст-коммуникат и текст-коннотат) представлено рядом конституирующих его признаков – категорий текста (далее – КТ). Их перечень, приводимый в многочисленных работах по теории и лингвистике текста, видится довольно разнородным и требует определенной систематизации, где главным критерием дифференциации должен стать принцип полисистемности текста. При этом КТ следует рассматривать как семиотические, знаковые категории.

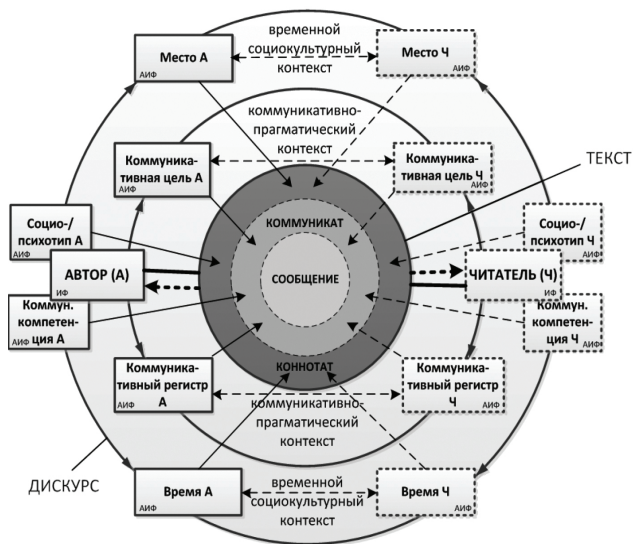

Рис. 1. Распределение дискурсивной информации в семиотическом пространстве текста

Такие категории являются билатеральными: информация, представленная в той или иной текстовой подсистеме, имеет определенную форму языковой репрезентации. В качестве формы могут выступать не только традиционные номинативные и предикативные языковые единицы, но и их определенные конфигурации. Будучи употреблены в различных частях текста, данные языковые единицы демонстрируют синергию: они остаются составляющими некоторого «сквозного» фор-

мального паттерна, соотносимого с определенным категориальным содержанием.

Изучение текста как целостного семиотического объекта требует привлечения нового, системного подхода к анализу КТ и принципов их взаимосвязи в рамках текстового целого. Основанием для формирования такого подхода может послужить концептуальная модель семиотического пространства текста, в которой взаимосвязанные категории текста-макрознака распределены в пределах его семиотических подсистем.

Как отмечалось выше, информация, представленная в тексте-сообщении, является *фактуальной*, а информация, представленная в тексте-коммуникате и тексте-коннотате, – *дискурсивной*. Результатом объективации этой информации с помощью различных языковых средств становится существование двух видов семиотических метакатегорий (далее – СМК) и подчиненных им семиотических категорий (далее – СК) текста – *фактуальных и дискурсивных*. Последние образуются путем трансформации ИФ и АИФ дискурса в СМК и СК текста.

Отраженные в тексте дискурсивные ИФ *автор* и *читатель* преобразуются в **СМК автора и читателя**. При этом автор и читатель понимаются как функция. При интерпретации текста реальным читателем в качестве функции выступает автор. Согласно определению Е.А. Селивановой, категория адресантности исходит из личности автора-человека, трансформирующегося в тексте в автора-функцию (образ автора, лирический герой и пр.) и коррелирующего со встроенной в текст программой интерпретации [4, с. 228], в которой представлена и позиция адресата, соответствующая замыслу автора, его концепции адресованности. Автор-функция есть текстовый аналог отсутствующего автора. Автор-функция может быть имплицитен, но сфера его мыслей, оценок, чувств, эмоций и т. д., тем не менее, просвечивает сквозь текстовую ткань, прорисовывая контуры дискурсивной личности реального автора. Эксплицитный автор-функция может соответствовать образу автора, представленному знаками личных, притяжательных местоимений, глаголами, вводными словами и т. п. [4, с. 228]. Реконструкция программы интерпретации текста реальным читателем осуществляется по лингвистическим сигналам в ткани текста, способствующим распределению включенного в текст представления [1, с. 9]. Автор-функция встроен в программу интерпретации текста реальным читателем, текстовым аналогом которого является читатель-функция (в терминах Е.А. Селивановой – «адресат-функция» [4, с. 229]). Читатель-функция представляет собой гипотетическую модель предполагаемого читателя, которую выстраивает реальный автор текста. Это текстовый аналог пока еще отсутствующего читателя, которому адресован текст и который из виртуального превращается в реального при прочтении им этого текста.

СМК автора и читателя конституируются рядом «дуальных» СК, относящихся как к автору, так и к читателю и являющихся проекцией соответствующих АИФ дискурса. Эти СК относятся к семиотическим пространствам текста-коннотата и текста-коммуниката.

Текст-коннотат представлен СК локативности, темпоральности и социо-/психотипа. **СК локативности и темпоральности**, производные от дискурсивных АИФ *места* и *времени*, объективируют информацию о принадлежности автора и читателя к определенной культурно-исторической среде, регламентирующей нормы речевого поведения конкретного социума. **СК социо-/психотип**, производная от дискурсивного АИФ *социо-/психотип*, представляет информацию о социальных характери-

стиках автора и читателя (их этнической, гендерной, возрастной, профессиональной группах и т. п.), а также об их возможных психологических особенностях.

Текст-коммуникат включает СК коммуникативной установки и стиля. СК коммуникативной установки, аналогом которой является дискурсивный АИФ коммуникативная цель, объективирует информацию о том, для чего создается текст автором и что ожидается от читателя данного текста. Коммуникативная установка воплощается с помощью определенной техники организации текста, включающей не только стилистически маркированные языковые единицы, но и речевые стратегии и тактики, реализующие коммуникативную установку. Информация о техниках организации текста представлена СК стиля, производной от дискурсивных АИФ коммуникативный регистр и коммуникативная компетенция. Коммуникативный регистр предопределяет жанр текста, воплощение которого в конкретном произведении зависит от умений автора как коммуникативной и языковой личности.

Комплекс дискурсивных СМК и СК текста представлен на рисунке 2.

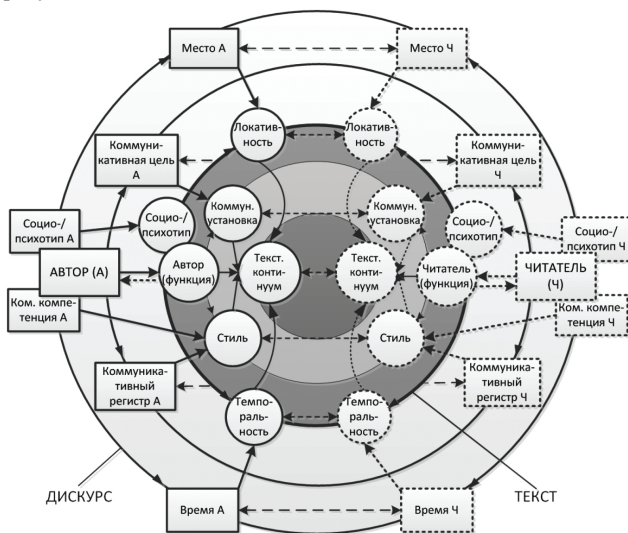

Рис. 2. Концептуальная модель семиотического пространства текста-макрознака: дискурсивные СМК и СК

«Дуальность» дискурсивных СК проявляется в авторской и читательской перспективах. Реальный автор, информация о котором представлена в данных СК, адресует текст виртуальному читателю, наделенному характеристиками, представленными в аналогичных СК: читатель есть человек определенного времени и определенной культуры, он обладает некоторыми социальными характеристиками, он имеет достаточную коммуникативную компетенцию, чтобы понять коммуникативное намерение автора, воплощенное в тексте определенного жанра, а также оценить авторский идиостиль. Реальный читатель, информация о котором объективируется в дискурсивных СК, интерпретирует текст, осознает его коммуникативную установку, соответствующую жанровому канону, дает оценку идиостилю текста и делает выводы о его виртуальном авторе как о представителе определенного времени, определенной культуры и определенной социальной группы. Дискурсивная интересубъектность взаимоотношений «автор – читатель», отраженная в семиотическом пространстве текста, предполагает корреляцию соответствующих дискурсивных СМК и СК текста, а их согласованность (либо рассогласованность), обнаруживаемая еще на стадии, предшествующей

чтению текста, становится одним из основных факторов успешности (либо неуспешности) коммуникации.

Дискурсивная (дополнительная) информация, сосредоточенная в тексте-коннотате и тексте-коммуникате, влияет на аранжировку фактуальной (основной) информации, представленной в тексте-сообщении. Его семиотическое пространство представлено СМК текстового континуума, также имеющей авторско-читательскую перспективу: автор создает текст-сообщение, читатель понимает его эксплицитную и имплицитную составляющие. Текстовый континуум определяется пространственно-временными параметрами, создающими общее текстовое пространство и время (хронотоп), которое может быть разбито на локальные хронотопы, маркирующие текстовые события, участниками которых являются текстовые объекты – предметные сущности, фигурирующие в тексте-сообщении. Природа текстовых объектов зависит от специфики жанра текста. Так, жанр научной статьи предполагает выделение в качестве текстовых объектов самого исследователя, предмета исследования, материала, методики исследования и пр., в то время как в художественных произведениях текстовыми объектами становятся преимущественно образы персонажей.

Текстовые объекты взаимодействуют друг с другом в пределах текстового события, пространственно-временная рамка которого создается локальным хронотопом. Взаимосвязь текстовых объектов внутри текстовых событий, комбинаторика самих текстовых событий, а также их объединение в пределах всего текстового континуума регламентируются композиционными требованиями жанра, обеспечивая тем самым целостность и связность сообщения.

Таким образом, фактуальная СМК текстового континуума включает субординатные СК текстовых объектов, текстового пространства и времени, целостности и связности, которые имеют различную природу. СК текстовых объектов и текстового пространства и времени инкорпорируют предметные сущности, включенные в состав текстовых событий, и относятся к субстанциональным СК. Целостность и связность обеспечивают композиционно-смысловое оформление текстового сообщения и определяются нами как операциональные СК.

Выводы. Суммируя изложенное, следует заметить, что предлагаемая нами модель семиотического пространства текста не только аргументирует положение о полисистемной природе анализируемого феномена, но и иллюстрирует механизм распределения различного рода вербализованной информации внутри самого текста. Кроме того, разграничение текстовых категорий на фактуальные и дискурсивные позволит систематизировать выделенные ранее КТ в новом, принципиально ином формате, что станет темой отдельного научного исследования.

Литература:

1. Воробьева О.П. Текстовые категории и фактор адресата : [монография] / О.П. Воробьева. – К. : Вища школа, 1993. – 220 с.
2. Жаботинская С.А. Концептуальная модель дискурса / С.А. Жаботинская, А.В. Лещенко // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2014. – Вип. 78. – С. 6–15.
3. Кубрякова Е.С. Виды пространств текста и дискурса / Е.С. Кубрякова, О.В. Александрова // Категоризация мира: пространство и время : матер. науч. конф. – М. : Диалог-МГУ, 1997. – С. 15–26.
4. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : [монографическое учебное пособие] / Е.А. Селиванова. – К. : ЦУЛ «Фитосоциоцентр», 2002. – 336 с.
5. Щирова И.А. Многомерность текста: понимание и интерпретация : [учебное пособие] / И.А. Щирова, Е.А. Гончарова. – СПб. : ООО «Книжный дом», 2007. – 472 с.

Лещенко Г. В. Текст як полісистемний семіотичний об'єкт

Анотація. У статті текст розглядається як полісистемний семіотичний об'єкт. Як цілісна єдність, він може бути представлений трьома текстовими підсистемами (текст-повідомлення, текст-комунікат, текст-конотат).

Ключові слова: полісистемний, текст-повідомлення, текст-комунікат, текст-конотат, фактуальний, дискурсивний.

Leshchenko G. Text as a polysystemic semiotic entity

Summary. In this article text is conceptualized as a polysystemic semiotic entity. Text as a whole is represented by three text sub-systems viewed (i) as a message; (ii) as a communicative unit; (iii) as a connotative unit.

Key words: polysystemic, text as a message, text as a communicative unit, text as a connotative unit, factual, discourse.

Монахова Т. В.,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики
Чорноморського державного університету імені Петра Могили*

ДО ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ТЕКСТІВ

Анотація. Стаття є оглядом новітніх підходів до розуміння поняття «текст» і класифікацій текстів у мовознавстві. Запропоновано оригінальне осмислення зазначеної проблеми.

Ключові слова: текст, стратегічне текстотворення, непрямі тактики мовленнєвого впливу.

Постановка проблеми. Побудова типології текстів за комунікативними параметрами й співвіднесеними з ними лінгвістичними ознаками – одне з ключових завдань сучасної лінгвістики тексту [1]. Типологічні дослідження тексту пов'язані з великими труднощами через безкінечну варіативність самого об'єкта аналізу. Тим не менше, дослідження комунікативних, структурних і семантичних особливостей текстів дозволяє визначити певні класифікаційні параметри, що відділяють одну групу текстів від іншої.

В основі класифікацій текстів часто лежать екстралінгвістичні фактори, розглянуті в сумі з власне лінгвістичними. Часто підґрунтям таких класифікацій є функції мови. Інший дефініційний фактор – сфера спілкування, ті комунікативні обставини, що диктують добір мовленнєвих засобів. Сферу спілкування покладено в основу дефініції функціонального стилю мови.

Метою нашого дослідження є виявити основні тенденції в сучасній лінгвістиці тексту щодо розгляду й тлумачення текстів і запропонувати власний підхід до їх класифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спершу розв'яжемо таке завдання – розглянути основні підходи до способів визначення текстів. Другим завданням студії буде формулювання власного розуміння проблеми.

Деякі автори пропонують розглядати типи текстів відповідно до їхнього функціонального призначення. Так, В. Хайнеманн і Д. Фівегер [2] вважають текстові функції першою ланкою в багаторівневій системі знань комунікантів про характерні риси окремих типів текстів. Для визначення переліку текстових функцій німецькі вчені ставлять передовсім питання про те, які наслідки може потягти за собою вживання певного тексту в акті комунікації, в інтеракції.

Відповідно до цього вони виділяють чотири основні функції: функція самовираження (мовець розвантажує свою нервову систему, вимовляючи текст); контактна функція (мовець встановлює й підтримує контакт із партнерами); функція інформування (отримує чи передає певну інформацію); функція управління, регуляції (спонукає співрозмовника зробити щось). Зрозуміло, що ці функції не ізольовані: регулятивні тексти одночасно можуть передавати інформацію, інформативні тексти також передбачають встановлення контакту між спілкуючими, а для встановлення й підтримки контакту необхідна здатність партнерів із комунікації до самовираження. Говорять дослідники й про естетичну функцію (тексти можуть зчиняти естетичний вплив на слухача).

Німецький мовознавець В. Хайнеманн виводить три підходи до розгляду центрального поняття лінгвістики тексту. Пер-

ший з них – синтаксичний підхід до опису тексту, коли методи «граматики речення» певним чином застосовують і до тексту. Основна мета цього підходу – виявити структурні особливості тексту, способи поєднання складників між собою тощо. Другий підхід – семантика тексту, виявлення «глибинних», змістових відношень у тексті. Третій підхід – комунікативно-прагматичний, в основу якого покладена не граматична будова чи семантичні властивості тексту, а практична діяльність, що лежить в основі. Текст розглядають як комунікативну одиницю, мовні засоби – це лише інструментарій досягнення намірів мовця. Усі три підходи не виключають одне одного й не суперечать одне одному, просто виявляють різні аспекти вивчення тексту.

Мовознавець Я. Петефі [3] пише про існування двох протилежних підходів до наукового вивчення тексту. Представники першого розглядають текст як одиницю, що ідентична реченню, тільки більшу за обсягом, а прибічники іншого напряму надають перевагу комунікативно-прагматичному трактуванню цього поняття, згідно з яким текст розглядають як одиницю, що задовольняє певні очікування партнера. Розглядаючи перспективи лінгвістики, Я. Петефі вказує на нагальну потребу замінити речення, як центральне поняття синтаксису, на текст, а також наполягає на доповненні традиційного синтаксичного опису мовних явищ також семантичним і прагматичним аналізом.

Два основні напрями лінгвістичного аналізу тексту виділяє також К. Бринкер [2]. Перший напрям – розширення традиційної ієрархії мовних одиниць. Мовна система регулює не тільки процеси створення слів і речень, але й формування тексту. Однак кількісне збільшення традиційного ланцюга мовних одиниць не призводить до якісної зміни методики дослідження. Другий напрям, який К. Бринер називає комунікативно-зорієнтованою лінгвістикою тексту, зародився на початку 70-х років ХХ ст. Представники цього напряму звертають увагу на недостатність опису тексту, як ізольованого статичного об'єкта. На їхню думку, тексти є невід'ємною частиною комунікативної ситуації, вони завжди включені в конкретний комунікативний процес, в якому мовець і слухач (відповідно автор і читач) разом зі своїми соціальними й ситуативними характеристиками становлять найважливіші фактори. Цей напрям лінгвістики тексту вийшов із прагматики. Текст розуміють не просто як граматично пов'язану послідовність речень, а як комплексну мовленнєву дію, за допомогою якої мовець намагається встановити певні комунікативні зв'язки зі слухачем. Характер дії надає текстові комунікативна функція, тому лінгвістика тексту, перш за все, має займатися вивченням функціонального спрямування тексту.

Спільною рисою для концепцій В. Хайнеманна, Я. Петефі й К. Бринкера є розуміння того, що прагматичний аспект досліджень виходить на передній план. Лінгвістика стає все більше прагматично зорієнтованою. Саме тому комунікативно-прагматичний підхід до описів тексту вони визначають провідним. А, наприклад, Г. Колшанський вважає, що прагматичний фактор пронизує всю мовленнєву діяльність людини [4].

Оригінальну класифікацію пропонує Карел Гаузенблас [5]. Він застосовує обмежену кількість факторів, релевантних для певної текстової структури. При цьому він вдається до раніше не вживаних параметрів.

За простотою/складністю структури тексту цілого мовленнєвого твору виділяє такі мовленнєві твори: 1) мовленнєвий твір, що містить один-єдиний текст із одним-єдиним смислом (ділові листи, заяви, повідомлення про події тощо); 2) мовленнєвий твір містить один-єдиний текст, який має, однак, неоднозначний смисл (поезія, художня проза, жарти – вислови, в яких «між рядків» можна прочитати оцінку, відмінну від висловленої номінально, тобто іронії, алегорії тощо); 3) мовленнєвий твір складається з одного тексту, в який, проте, вставлено уривок з іншого мовленнєвого твору (чи навіть цілий мовленнєвий твір), який стає частиною тексту, але продовжує вирізнятися з нього (цитати, пряма мова тощо); 4) текст оповіді, особливо текст художньої прози з прямою мовою, набуває іншого характеру, якщо сигнали, що вказують на належність окремих частин тексту різним суб'єктам, стають неясними й двозначними. Такий мовленнєвий твір наближається до однорідного мовленнєвого твору; 5) діалогічний твір мовлення також вважає таким, що складається з одного тексту, хоча, звісно, неоднорідним і розділеним на мовленнєві твори двох чи більше активних учасників діалогу, що чергуються. Діалог розгортається як єдиний текст; 6) інші мовленнєві твори зі складною текстовою структурою (наприклад, газетна стаття, яку можна читати у два способи: наскрізно або швидко, лише заголовки, підзаголовки, абзаци, надруковані погрубленням; тексти на афішах тощо); 7) мовленнєвий твір, що містить два й більше тексти, із співвідношенням: основний текст/допоміжний текст; явний текст/прихований текст (технічні статті зі зносками внизу сторінки чи в кінці статті); 8) мовленнєві твори, в яких два чи більше тексти ніби переплітаються (анаграма в афіші, зашифровані тексти у військових повідомленнях, інтимні щоденникові записи, мелодекламація, багатоголосний спів тощо).

За критерієм вільні/залежні мовленнєві твори Карел Гаузенблас визначає: 1) мовленнєві твори (відносно) незалежні, самодостатні (усні виступи, в яких відсутні жести, міміка, тільки мовні звукові засоби – це радіопередачі, телефонні розмови тощо; серед письмових – ті, зміст яких виражений суто мовними графічними засобами, без малюнків, ілюстрацій, фотографій); 2) мовленнєві твори, (відносно) незалежні від ситуації, що включають як лінгвістичні засоби, так і нелінгвістичні; 3) мовленнєві твори, тісно пов'язані з ситуацією, що виражається в лексико-граматичній неповноті реплік і в використанні одиниць, семантично зумовлених ситуацією: особових, вказівних, відносних і присвійних займенників, темпоральних і просторових прислівників тощо.

І третій критерій, за Карелом Гаузенбласом [5], – це перервність/безперервність мовленнєвих творів. Перервність може бути кількох типів: 1) деякі усні маніфестації, утворені з не цілком зв'язних (або ж незв'язних) елементів – це радіорепортаж про спортивні змагання, в момент небезпеки, під час сильного збудження тощо; 2) серед писемних маніфестацій, як приклад перервних, мовознавець називає замітки, чернетки, написані тезисно, відомості, призначені, як правило, тільки для користування самим автором; 3) усі види списків, словники, практичні довідники словарного типу тощо; 4) самостійний тип, що отримав велике поширення в наш час, складають мовленнєві твори, що виникають під час заповнення анкет і бланків; гра-

фічна впорядкованість даних заміняє ідентифікацію та поєднання слів, причому ступінь словесного вираження зведена до мінімуму; 5) перервність може виникнути навіть у мовленнєвій поведінці, що має якості безперервної, через зовнішні чи випадкові причини. Особливий тип перервності – публікація художніх творів окремими випусками.

Однією з найбільш відомих теорій опису загальних властивостей тексту є концепція Р.-А. де Богранда й В. Дресслера про сім так званих критеріїв текстуальності [6]. Під текстуальністю вчені розуміють сукупність тих властивостей (ознак, параметрів), які притаманні тексту. Вони визнають такі властивості: 1) когезія (Kohäsion) – граматична організація тексту, способи співвіднесення компонентів між собою й організації поверхневої структури тексту, це преференціальні відношення, що криються в простих граматичних залежностях (порядок слів, сурядні способи зв'язку, часові форми дієслова тощо), тобто співвіднесеність мовних засобів із об'єктами дійсності, це вже сфера семантики й прагматики; когезію і когерентність автори бачать як єдине ціле; 2) когерентність (Kohärenz) – це безперервність змісту, когнітивні зв'язки у тексті, коли виробник тексту й реципієнт намагаються встановити зв'язок між окремими компонентами тексту навіть тоді, коли цей зв'язок не марковано граматичними засобами; 3) інтенціональність (Intentionalität) – це намір мовця побудувати зв'язний і змістовний текст, який слугує певній меті; 4) прийнятність (Akzeptabilität) – це очікування реципієнта отримати зв'язний і змістовний текст, який є для нього потрібним і значимим; 5) інформативність (Informativität) – міра новизни й неочікуваності для реципієнта пропонованих текстових елементів; 6) ситуативність (Situationalität) – фактори, що роблять текст релевантним для актуальної чи реконструйованої комунікативної ситуації; 7) інтертекстуальність (Intertextualität) – це, по-перше, співвіднесеність окремого екземпляра тексту з певним типом тексту, а, по-друге, його співвіднесеність з іншими текстами.

Власну модель функціонування мови пропонує К. Бюлер [7]. Малюючи модель органону, він виділяє три функції мовних знаків: 1) репрезентативну, тобто функцію представлення справ, подій, предметів тощо; 2) експресивну, тобто функцію вираження внутрішнього стану, емоцій і позицій мовця; 3) апелятивну, тобто коли відправник звертається до реципієнта і спонукає його до певних реакцій. Провідну роль відводить репрезентативній функції. Концепція К. Бюлера отримала подальший розвиток у роботах інших мовознавців. Зокрема, Ян Мукаржовський розширив класифікацію, додавши четверту функцію – поетичну або естетичну. Ця функція полягає у здатності знака зосереджувати увагу на собі самому, а не на змісті повідомлення.

Не можемо обійти увагою й ілокутивні класи Дж. Серля, говорячи про функції тексту [8]. Як відомо, він виокремлює: 1) репрезентативи, які представляють (істинно чи хибно) стан справ (діагноз, констатація, опис, повідомлення, твердження); 2) директиви – мовленнєві акти, що спонукають реципієнта до якоїсь дії (наказ, прохання, розпорядження, рекомендація, порада, вказівка тощо); 3) комісиви – мовленнєві акти, в яких мовець зобов'язується вчинити щось у майбутньому, дотримуватися певних правил поведінки (гарантійний лист, договір, клятва, обіцянка, парі тощо); 4) експресиви – вираження психічного ставлення мовця до предметів і ситуацій (подяка, вибачення, привітання, вітання, співчуття тощо); 5) декларативи – мовленнєві акти, успішне виконання яких тягне за собою

зміну статусу чи положення об'єктів, про які йдеться (напр.: «Оголошую вас чоловіком і дружиною», «Призначаю Вас...»). К. Бринкер спирається на класифікацію Дж. Серля, доповнюючи її іншими функціями, зокрема інформативною, контактною та функцією взяття зобов'язаностей [2].

Висновки. Ми пропонуємо взяти за таксономічні критерії прагматичні інтенції мовця та свідомо докладені ним комунікативні зусилля, зокрема вербальні. Чи, точніше сказати, попередній аналіз і прогнозування слухацької реакції мовцем із подальшим відповідним добром мовленнєвих засобів і мовних прийомів. Найцікавішою є різниця між прогнозованою, очікуваною, програмованою інтенцією самого мовця та справжнім комунікативним результатом, тобто між тим, як планував і передбачав адресант комунікативний акт, і тим, як сприйняв і зреалізував пропоновану ситуацію адресат. Ця класифікація жодним чином не заперечує наявні в лінгвістичній науці підходи до розуміння різновидів текстів. Вона навіть не конкурує з ними, а корелює певним чином. Ми продовжуємо говорити в термінах функціональної стилістики, заповнюючи лакуни когнітивним розумінням мовлення.

Зрозуміло, що функціональні стилі неоднаковою мірою виявляють інтенційні можливості мовця. Деякі з них, зокрема науковий чи офіційно-діловий, обмежують виражальний репертуар адресанта, регулюючи його мовлення усталеними правилами, ритуалами, стильовим узусом.

Стратегічне текстотворення – це свідоме продукування текстів, яке відрізняється від будь-якого адресного мовлення не тільки чіткою попередньою настановою мовця викликати прогнозовану емоційну реакцію реципієнта з подальшою його активністю відповідно до поставленої мети, а й характеризується живанням непрямих тактик мовленнєвого впливу та конкретних вербальних прийомів.

Прагматико-риторичний підхід до розуміння типології текстів відкриває нові перспективи для текстового аналізу: інвентаризація всіх непрямих тактик мовленнєвого впливу, вивчення всього арсеналу лінгвістичних прийомів впливу на адресата тощо.

Література:

1. Тураева З.Я. Лингвистика текста. (Текст: структура и семантика) / З.Я. Тураева. – Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.». – М.: Просвещение, 1986. – 127 с.
2. Klaus Brinker. Text- und Gesprächslinguistik: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / Klaus Brinker. – Walter de Gruyter, 2000. – Language Arts & Disciplines. – 1805 p.
3. Филиппов К.А. Лингвистика текста. Курс лекций / К.А. Филиппов. – С.-Петербург: Издательство С.-Петербургского университета, 2003. – 313 с.
4. Колшанский Г.В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Г.В. Колшанский. – М.: Наука, 1975. – 232 с.
5. Гаузенблаз К. О характеристике и классификации речевых произведений / К. Гаузенблаз; пер. с англ. Т.Н. Молошной // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 8: Лингвистика текста / сост., общ. ред., вступ. ст. Т.М. Николаевой. – 1978. – 478 с. – Библиогр.: с. 464–466.
6. De Beaugrande R., and W. Dressler. Introduction to text linguistics / R. de Beaugrande, W. Dressler. – London: Longman, 1981. – 270 p.
7. Бюлер К. Теория языка: Репрезентативная функция языка / К. Бюлер. – М.: Прогресс, 1993. – 504 с.
8. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 17: Теория речевых актов. М., 1986. – С. 170–194.
9. Heinemann W., Viehweger D. Textlinguistik: eine Einführung / W. Heinemann, D. Viehweger. – Tübingen: Niemeyer, 1991. – 310 p.

Монахова Т. В. К проблеме лингвистической типологии текстов

Аннотация. Статья является обзором новейших подходов к пониманию понятия «текст» и классификаций текстов в языкознании. Предлагается оригинальное осмысление указанной проблемы.

Ключевые слова: текст, стратегическое текстообразование, непрямые тактики речевого влияния.

Monakhova T. To problem of linguistic typology of texts

Summary. The article is a review of new approaches to understanding concept of «text» and its classifications in linguistics. The original interpretation of this problem is suggested.

Key words: text, strategic text-building, indirect tactics of speech influence.

*Moshtak O. V.,**Lecturer of Department of Foreign Languages,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University*

LINGUISTIC ASPECT OF EVALUATIVE CATEGORY OF PEJORATIVENESS

Summary. The article envisages nature of pejorative evaluation, its verbalization in speech. The language resources of actualization of pejorative emotional evaluation are defined; factors of emotional stress and correlation between emotional relationships and certain concepts are clarified. The dependence of emotional and evaluative vocabulary functioning is determined by extralinguistic factors.

Key words: pejorative vocabulary, emotion, evaluation, emotional and evaluation meaning, axiological evaluation, extralinguistic factors.

The problem definition and its connection with important scientific and practical tasks. While cognizing world, a man expresses his attitude to reality (subjects, objects, qualities, actions), and in his consciousness their value is actualized, causing object of thought to get one or another evaluation, depending on individual's attitude to it. The mechanism of correlation between emotions and evaluations is presented in general terms as follows: in process of cognition primarily certain interest (stimulus) arises and then evaluation of cognized environment is formed, and finally, emotional activities saturate an evaluation with emotions, conveying human emotional relationship to environment.

In relation to world (and to oneself in this world) subject of evaluative action has a range defined by boundaries of absolute evaluative predicates «good» – «bad» (axiological evaluation). Thus, area of research is expressed in terms of axiological pejoratives.

The pejorative vocabulary functions in national and linguistic model of world as such, that gives connotative meaning to word painted with emotional and evaluative negative or pejorative value. Axiological component of a negative attitude and irony is connected in Ukrainian, Russian and English with value of exaggeration, neglecting, disapproval, and pejorativeness.

The relevance of study is determined by the multidimensional functioning of pejorative vocabulary, and therefore there is a need of linguistic understanding of problem of linguistic representation of emotional evaluation of pejorative units.

The object of research is emotional evaluation of pejorative orientation. The subject of study consists in pejorative semantics and pragmatics of pejorative predicates, which are implemented at textual level.

The purpose of study consists in clarifying language resources of realization of emotional and evaluative content of pejorative vocabulary.

The main research material. The semantic unit «emotional evaluation» is a semantic invariant, which at a particular level serves in two antonymous options: positive or ameliorative emotional evaluation (and its modifications: approval, admiration, affectionate attitude, etc.) and negative or pejorative emotional evaluation (and its modifications: exaggeration, neglecting, disapproval, pejorativeness, etc.).

The evaluative component of lexical meaning of word is generally perceived as one expressing a positive and a negative evaluation. The markers of «good» and «bad» can be seen as relative according to zero-polar evaluation, which serves as a reference point during evaluation qualification of object [12, s. 11].

A wide description of evaluations, including their classification based on different aspects of object being evaluated, is presented by N.D. Arutiunova. The researcher distributes numerous assessments into classes, defining sensor (hedonistic, psychological, emotional), sublimated (aesthetic, ethical) and rationalistic (utilitarian, normative, teleological) assessments [2, s. 75–77]. By nature, evaluation is anthropocentric. In order to assess an object or subject person tries it on himself. The nature of evaluation corresponds to human nature, i. e. needs of a person are evaluated. Evaluation represents a man as a goal; world is turned on it [2, s. 58].

The concept of «emotion» is in close connection with concept of «evaluation». Emotion and evaluation in most forms of verbal and mental activities of a person are single vector.

The issue on emotions in language is one of most discussed because of its terminological uncertainty. Diverse definitions used in description of emotional characteristics of word prove it. In views of some authors emotion is emotional coloring of speech [1, s. 92]. Others call it as expressive and stylistic coloring. There are studies on expressive and evaluative component of language value [6, s. 400] or additional meaning of word, which is superimposed on its fundamental importance as a semantic and stylistic values necessary for expression of various types of expressive and evaluative variations [7, s. 135]. The expressive component of meaning can be represented as information about emotional (positive or negative) relation of speaker to property of denotation reported by expressive word [10, s. 16]. Expressiveness is a communicative and pragmatic category, transmitting all sorts of emotional and evaluative connotations, that is, all semantic values of meaning that express positive and negative attitude of speaker to denoted subject [3, s. 5].

Socio-cultural factors play a significant role in determining emotional evaluation. Every culture has certain standards according to which behavior in a given society is evaluated, and violation of these rules is undesirable. In society there are certain social conventions; and difference between good and evil, positive and negative factors relevant to representatives of society is established according to those conventions [5; 8, s. 28].

In linguistic literature there is pointed out that expressive lexical units with negative emotional evaluations significantly prevail with lexical units with emotions and feelings of a positive nature, which can be explained by a number of psychological and social reasons.

The mentality of Ukrainians, as well as Russians, is characterized by emotional and sensual character, which is caused by a

certain peculiar worldview. The formation of Slavonic nation is influenced by following extralinguistic factors: racial, geographical, historical, sociological, psychological, cultural and mental.

British and American population, in contrast to Ukrainian and Russian, show the so-called economy in words and emotions, they are hostile to any expression of their feelings. English of XX–XXI centuries is characterized by a general tendency to colloquial literary and conversational standards at all levels. Total tendency to democratization, removal of all restrictions led to looseness, ease of usage, even in those social levels that are usually characterized by restraint and conservative speech.

The loss of many of ideals, crisis of family values leads to formation of skill of mocking, ironic, negative attitude to all events. As a result, frequency and range of communicative usage of pejoratives have significantly increased, they became explicit.

Pejorative vocabulary is an alternative, by which speaker performs his choice to achieve an optimum impact on recipient. For example: «You are a nervy foolish baggage. That's what you are». She scowled» (K. Smith).

The vocabulary units with pejorative value consist of much larger group than semantic subgroup of lexical units with positive evaluative meaning or meliorative. Apparently, this is connected with extralinguistic factors. From point of view of psychology a human has a greater tendency to notice negative aspects of world which can be a danger to his/her. And all positive feeling is perceived simply as a norm, a stereotype.

Lexicographic description of semantics of words does not reflect their full emotional and evaluative significance. The native speakers, depending on intentions in appropriate context can use almost any vocabulary to express pejorative value.

The spectrum of human emotional reactions, as we know, is very rich and varied. In this regard it should be noted study of American linguist R. Aman, who was one of first to compose and publish a dictionary of swearwords of Bavarian dialect, and he also proposed psycho-social theory of swearwords. Currently, under his editorship magazine «Maledicta: The International Journal of Verbal Aggression» is published in United States. A significant place is devoted to serious scientific researches on swearing, but above all, it is valuable as a source of abundant factual material.

A great interest takes study of German researcher F. Kinner, based mainly on German language, including German dialects. The study contains a number of deep observations and conclusions about true nature of invective communication, main purpose of which, according to author, is expression of negative emotions. The researcher points to its connection with concept of catharsis and aggression.

The linguists R. Aman and F. Kinner are called founders of modern science of verbal aggression – maledictology. It is obvious that awakened scientific interest in taboo language sphere is birth of a new trend of linguistics – maledictology or invectology (from Latin «maledicere» means «to swear» or «to curse», and from Greek λόγος means «doctrine») – doctrine of aggressive, abusive speech. It can be assumed that elements of emotional evaluation of pejorative direction are placed in following lexical units as invectives, vulgarisms, grobianisms, jargons, slang, argot and like.

Conclusions. The analysis of semantic structure of pejorative statements indicates that contextually functioning of emotional and evaluative subjective vocabulary of negative content is conditioned by speaker's intentions.

The pejorative connotation is almost always accompanied by negative emotions. The categorical expression of pejorativeness depends on mood and status of speaker's statement. The reason for use of pejorative vocabulary is to express speaker's negative attitude to subject of speech.

The research has shown that range of pejorative vocabulary is wide enough, that is term pejorative vocabulary is most extensive in relation to above mentioned lexical categories, semantics of which is complemented by variants of pejorative values – from ironic and unceremonious attitude to disapprobative and pejorative depreciation.

References:

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка : учеб. пособие для студ. пед. институтов / И.В. Арнольд. – М. : Изд-во лит-ры на иностранных языках, 1959. – 351 с.
2. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений : оценка, событие, факт / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
3. Васильев Л.М. «Стилистическое значение», экспрессивность, эмоциональность как категории семантики / Л.М. Васильев // Проблемы функционирования языка и специфики речевых разновидностей. – Пермь : Изд-во ПТУ, 1985. – С. 3–9.
4. Карасик В.И. Язык социального статуса / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2002. – 330 с.
5. Коваленко Е.В. Языковые экспоненты оценочных смыслов / Е.В. Коваленко // Проблемы межкультурной коммуникации в теории языка и лингводидактике: материалы международной научно–практической конференции, посвященной 5-летию ЛИН. – Барнаул : Изд-во БГПУ, 2006. – Ч. 1. – С. 88–91.
6. Крушельницкая Г.К. Проблемы взаимосвязи языка и мышления / Г.К. Крушельницкая // Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка. – М. : Наука, 1970. – С. 376–416.
7. Медникова Э.М. Значение слова и методы его описания / Э.М. Медникова. – М. : Высшая школа, 1974. – 202 с.
8. Ретунская М.С. Английская аксиологическая лексика / М.С. Ретунская. – Н. Новгород : Изд-во ННГУ, 1996. – 272 с.
9. Саржина О.В. Инвектива в социокультурном контексте / О.В. Саржина // Актуальные проблемы русистики : материалы международной научной конференции (Томск, 21–23 октября, 2003). – Томск : Изд-во ТГУ, 2003. – Вып. 2. – Ч. 2. – С. 292–297.
10. Селиверстова О.Н. Компонентный анализ многозначных слов : на материале некоторых русских глаголов / О.Н. Селиверстова. – М. : Наука, 1975. – 238 с.
11. Ставицька Л.О. Функціонування жаргонної лексики у сучасній українській уснорозмовній мові / Л.О. Ставицька // Вісник Харківського університету № 491. Серія «Філологія» : Традиції Харківської філологічної школи. До 100-річчя від дня народження М.Ф. Наконечного. – Харків : Видавничий відділ ХНУ, 2000. – С. 294–297.
12. Хидекель С.С. Природа характера языковых оценок / С.С. Хидекель, Г.Г. Кошель // Лексические и грамматические компоненты в семантике языкового знака. – Воронеж, 1983. – С. 11–16.
13. Hunston S. Evaluation in Text / S. Hunston, G. Thompson. – London : Oxford University Press, 2000. – 225 p.

Моштак О. В. Лінгвістичний аспект оцінної категорії пейоративності

Анотація. Стаття присвячена вивченню природи пейоративної оцінки, її вербалізації в мовленні. У статті визначаються мовні ресурси актуалізації емоційної оцінки пейоративної спрямованості, з'ясовуються чинники виникнення емоційного навантаження лексеми і кореляція емоційних відносин із певними поняттями. Залежність функціонування емоційно-оцінної лексики визначається екстралінгвістичними факторами.

Ключові слова: пейоративна лексика, емоція, оцінка, емоційно-оцінне значення, аксіологічна оцінка, екстралінгвістичні фактори.

Моштак О. В. Лингвистический аспект оценочной категории пейоративности

Анотация. Статья посвящена изучению природы пейоративной оценки, ее вербализации в речи. В статье определяются языковые ресурсы актуализации эмоциональной оценки пейоративной направленности, выясняются факторы возникновения эмоциональной нагрузки лексемы и корреляция эмоциональных отношений с определенными понятиями. Зависимость функционирования эмоционально-оценочной лексики определяется экстралингвистическими факторами.

Ключевые слова: пейоративная лексика, эмоция, оценка, эмоционально-оценочное значение, аксиологическая оценка, экстралингвистические факторы.

Храбан Т. Є.,

викладач

Військового ліцею імені Івана Богуня

РОЛЬ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто взаємозв'язок інтернет-комунікації й мовної інтерференції. Виявлено вплив нових технологій на взаємодію різних мов і, як наслідок, існування феномена адстрату під час здійснення інтернет-комунікації.

Ключові слова: інтернет-комунікація, інтерференція, субстрат, суперстрат, адстрат, мовна картина світу, віртуальна особистість.

Постановка проблеми. Вивчення міжмовних відносин і явищ та процесів, які породжуються ними, має давню історію, є традиційним для науки про мову. Немає жодної мови, яка була б вільною від чужорідних елементів; можна говорити лише про різний ступінь проникнення іншомовних елементів у різні мови. Проблема взаємовпливу мов, будучи однією з найбільш популярних і важливих тем сучасних лінгвістичних досліджень, набуває особливої актуальності з появою Інтернету. Учасниками міжкультурної комунікації стають усі користувачі Інтернету, не залежно від національності. Сучасні технології й «інтернетизація» суспільства, яка збільшується, сприяють розширенню мовних контактів між людьми, котрі розмовляють різними мовами. Як наслідок цього процесу – мови зазнають суттєвої трансформації.

Аналіз літератури щодо зазначеної теми дає змогу констатувати, що й у вітчизняному, і в зарубіжному мовознавстві існує безліч робіт, присвячених як теорії мовних контактів, так і дослідженням процесів інтерференції й супутнім їм явищам. У різний час проблемами дослідження мовних контактів та інтерференції займалися вітчизняні й зарубіжні лінгвісти (Г. Шухардт, А. Мартіне, У. Вайнрайх, Е. Хауген, Д. Уінфорд, С. Томасон і Т. Кауфман, І. Бодуен де Куртене, В. Щерба, Ю. Жлуктенко, В. Розенцвейг, Л. Крисін, А. Карлінський та ін.).

Проблеми вдосконалення вивчення міжмовних відносин відображено в дисертаціях Т. Курохтіної (розглянуто конкретні вияви інтерференції на різних мовних рівнях (фонетичному, морфологічному, лексичному й синтаксичному, що відбуваються на Україні в умовах українсько-російських мовних контактів) [1], Р. Алішової (проведено комплексне фонетико-лексико-граматичне вивчення явища міжмовної киргизько-англійської інтерференції в соціолінгвістичному аспекті) [2], С. Ценгер (досліджена міжмовна інтерференція, яка виявляється в змішуванні інтернаціональних словотворчих формантів) [3] тощо.

Метою статті є виявлення впливу науково-технічний прогресу й, зокрема, появи Інтернету на феномен мовної інтерференції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом усієї історії розвитку людського суспільства люди вступали у військові, економічні, політичні, культурні та інші відносини. На сьогодні неможливо точно встановити дату й місце перших мовних контактів між людьми, котрі розмовляли різними мовами, однак можна з упевненістю стверджувати, що саме з цього моменту починається взаємодія мов і їхній вплив одна на одну.

Вивчення мовних контактів, проблем двомовності, багатомовності й впливу мов одна на одну, а також як наслідок цих процесів – зміни, що відбуваються в мові, має досить велику традицію як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві. Ця тема актуальна нині та привертає увагу багатьох дослідників. Спектр аспектів, що досліджуються, досить широкий. Основне коло проблем, якими займається контактна лінгвістика, обертається навколо її основних категорій: мовний контакт, білінгвізм, запозичення, інтерференція, перемикування кодів тощо.

Під час вивчення мов було встановлено, що мови «взаємодіють». Одним із перших лінгвістів, котрі звернули увагу на вплив мов одна на одну, на їхнє взаємопроникнення й конвергентний розвиток, був І. Бодуен-де-Куртене. Під впливом мов одна на одну вчений розумів конвергентну перебудову мов у ході контактів. Із лінгвістичних досліджень І. Бодуена-де-Куртене великий інтерес викликає стаття «Про змішаний характер усіх мов», де міститься багато ідей, низка з яких уже отримали інтерпретацію в роботах сучасних лінгвістів.

Учений зазначав: «Вплив змішання мов виявляється у двох напрямках: з одного боку, воно вносить у цю мову з чужої мови властиві їй елементи (запас слів, синтаксичні звороти, форми, вимову), з іншого боку, воно є причиною ослаблення ступеня й сили відмінності, яка властива окремим частинам цієї мови. За його сприяння набагато швидше відбувається спрощення та змішання форм ...» [4, с. 366].

Подібні ідеї про змішаний характер мов були висунуті німецьким і австрійським лінгвістом Г. Шухардтом. Уважаючи потенціал мовного змішення абсолютно безмежним, учений указував: «Можливість мовного змішення не знає жодних обмежень; вона може призвести як до максимальної, так і до мінімальної відмінності між мовами. Змішання може мати місце й у разі постійного перебування на одній і тій самій території, але тільки в цьому випадку воно виявляється дуже інтенсивно і здійснюється складним шляхом. Але особливо складним і химерним стає перетин ліній, якщо ми від мовної єдності перейдемо до індивідуальної мови. Усякий індивідуум пізнає й модифікує свою мову в спілкуванні з іншими індивідуумами. Це всебічне мовне змішання, яке ніколи не припиняється, перешкоджає утворенню значних розбіжностей усередині груп, що перебувають у постійному спілкуванні» [5, с. 177].

У 1953 році вийшла у світ монографія У. Вайнрайха «Мовні контакти», де вчений використав термін «мовний контакт», який був уведений А. Мартіне замість терміна «змішання мов». Саме з теорією мовних контактів пов'язане поняття інтерференції. У. Вайнрайх дав опис механізму інтерференції та виклав її причини, розглянув інтерференцію на фонетичному, граматичному й лексичному рівнях.

Російський учений В. Алімов визначає інтерференцію як «втручання елементів однієї мовної системи в іншу під час мовного контакту» та зазначає, що результат цього втручання

може бути негативним, виражатися у відхиленні від норм цієї мови, і позитивним, що сприяє адекватному перекладу й набуттю навиків в одній мові під впливом іншої [6, с. 78].

На думку американського лінгвіста Е. Хаугена, інтерференція – це «випадки відхилення від норм мови, що з'являються в мові двомовних носіїв у результаті знайомства з іншими мовами».

Учений зауважує, що ми маємо справу зі справжньою, істинною інтерференцією, коли перехідна межа між двома мовами не дуже зрозуміла, це, наприклад, відбувається у випадках, коли мовець не володіє достатньою мірою фонологічною системою іноземної мови й через це використовує фонему рідної мови в окремих словах або висловлюваннях іноземної мови [7, с. 69].

Вивчення феномена інтерференції дає змогу пояснити багато фонетичних, граматичних і лексичних особливостей функціонування мов, що знаходяться в чужомовному оточенні. Традиційно інтерференцію розглядають на трьох (фонетичному, граматичному та лексико-семантичному), чотирьох (фонетичному, морфологічному, синтаксичному й лексико-семантичному) і п'яти (фонетичному, морфологічному, синтаксичному, лексичному та семантичному) рівнях.

Отже, інтерференція виявляється на всіх рівнях мови. Лексичний рівень найбільш схильний до інтерференції, оскільки лексична система будь-якої мови є «відкритою», менш організованою, порівняно з іншими системами. Українська вчена О. Селіванова зазначає, що сферою мови, яка найбільше проникна для іншомовних впливів, є лексика, найменш прониклива є рівні морфології та фонології [8, с. 344–345].

Видатний український мовознавець Ю. Жлуктенко до лексичної інтерференції зараховує «усі зміни у складі лексичного інвентарю, а також у функціях і живанні лексичних одиниць, у їхній смисловій структурі, що викликані міжмовними зв'язками» [9, с. 129]. У своїй науковій роботі «Лінгвістичні аспекти двомовності» вчений доходить висновку, що «природа інтерференції на рівні лексичних засобів найчастіше відбивається в таких формах: запозичення, які можуть бути чистими та змішаними; калькування слів і фраз, що охоплює кальки-утворення (нові лексичні одиниці) й кальки-поширення (виникнення в лексеми додаткового значення); зміни в значенні слова (семантичні запозичення); зміни вживаності лексичних одиниць; функціональна субституція різномовних лексичних одиниць» [9, с. 131–160].

У сучасному мовознавстві традиційним вважається визначення лексичної інтерференції як запозичення лексем чужої мови при двомовності, яке виражається або в перенесенні фонемної послідовності з однієї мови в іншу, або в зсуванні в структурі значення лексеми рідної мови, або в утвореннях, скалькованих за моделлю іноземних слів.

Зазначимо, що свідомі мовні інтерференції, такі як, наприклад, втручання в мову під впливом релігії, політичної орієнтації, мовних контактів із носіями більш розвинених мов, є результатом штучного втручання в розвиток мови й відбуваються в разі необхідності, оскільки мова завжди слугує потребам її носіїв.

Підсвідомі мовні інтерференції, серед яких можна виокремити субстрат, суперстрат і адстрат, відбуваються спонтанно, під впливом мовних контактів. Підсвідомі лексичні інтерференції розглядаються як природний вплив словникового складу однієї мови на словниковий склад іншої.

Під терміном «субстрат» розуміють мову-підоснову, елементи якої розчинилися в мові, що нашарувалася на неї; сліди

мови корінних жителів у мові-переможниці чужинців; сліди витісненої місцевої мови. Субстрат передбачає широке етнічне змішання та мовну асиміляцію прибульцями корінного населення через стадію двомовності. Поняття «суперстрат», навпаки, позначає мову-надоснову, елементи якої розчинилися в мові, над якою вона нашарувалася; сліди мови чужинців у мові-переможниці корінних жителів.

Під терміном «адстрат» розуміють результати впливу однієї мови на іншу при тривалих контактах сусідніх народів, співіснуванні й зіткненні мов із їхнім взаємовпливом, які не призводять до асиміляції та розчинення однієї мови в іншій. Це нейтральний тип мовної взаємодії, за якого не відбувається етнічної асиміляції й розчинення однієї мови в іншій; адстратні явища утворюють прошарок між двома самостійними мовами. Адстрат традиційно розглядається як живий взаємовплив мов у рівноважній системі. У разі порушення рівноваги одна з мов може дати матеріал для субстрату, інша – для суперстрату.

Особливого значення на процес впливу однієї мови на іншу набуває на сьогодні інтернет-комунікація. Останні десятиліття ХХ століття і початок ХХІ століття характеризуються значним розширенням міжнародних зв'язків і посиленням мовних контактів, що здійснюються як безпосередньо між носіями різних мов, так і за допомогою технічних засобів.

Саме інтернет-комунікація є яскравим прикладом існування адстрату. Передумовами для цього процесу слугують характерні особливості комунікації в Інтернеті, що створюють умови для зміни мовної картини світу користувача Інтернету й тим самим самої мови.

Нині Інтернет – це не просто нова технологія, що дає змогу спілкуватися поза звичайними просторовими кордонами та часовими обмеженнями. Це ще й новий інформаційний простір, а для багатьох – справжнє середовище життя. Можна стверджувати, отже, що Інтернет є не лише технічним, а й соціальним новим явищем, тобто осередком нових форм буття.

Простір комп'ютерних комунікацій на сьогодні розуміється як відкрите комунікативне середовище зі специфічними умовами спілкування, що включає значну кількість учасників. Російська вчена З. Резанова підкреслює, що сучасні моделі світу зараз формуються в інтернет-комунікації. Вона пов'язує цей факт із тим, що текст в Інтернеті існує семіотично, фрагментарно, у взаємозв'язку з аудіо та візуальним рядом, тому мова повинна підстроюватися під них. Важливим є також те, що людина в Інтернеті існує зовсім по-іншому. Водночас під час читання книги людина пасивна у сприйнятті, під час читання інтернет-ресурсів спілкування інтерактивне. Отже, споживач інтернет-комунікації є творцем віртуального світу. Звідси вчена робить важливий висновок, що картина світу не змінюється, а зсувається. Головна рухома сила цього феномена – це концепт «віртуальності», якого не було ще тридцять років тому [10, с. 5].

Також варто відзначити, що якщо відмінною рисою Людини розумної вважається її здібність одержувати, синтезувати інформацію та на основі отриманих знань створювати нові знання, то відмінною рисою користувача Інтернету можна вважати її здібність обробляти й перероблювати обсяги інформації, збільшені в десятки, а то й сотні разів. Інформаційні потоки рухаються через людину нині з такою швидкістю й мають у собі такі обсяги інформації, що час визнати: у сучасній історії зароджуються та набувають усе більш оформлених рис картини світу користувачів Інтернету.

Наступним фактором, що надає можливість говорити про формування якісно нової картини світу – це загальна інтеграція інформації й знань. Для Інтернету характерна глобалізація. Вона виявляється, зокрема, у тому, що всі країни та народності отримують будь-які загальні («глобальні») риси, формується деяка «глобальна» культура. Але основним елементом є те, що на сьогодні вже можна говорити про характерні риси цього «загального місця» знань, інформації; характерні риси цього «загального місця» визначаються активністю розвинутих країн, зацікавлених у просуванні своїх цінностей і орієнтирів. Однак подальше інформаційне наповнення «загального простору знань» буде поповнюватися за рахунок залучення в цей процес усе більшої кількості країн і народів.

Цей процес, що відбувається в Мережі, дає кожному користувачеві Інтернету змогу отримати доступ практично до будь-яких даних, що його цікавлять. Це стає дієвим фактором такого процесу, як формування «суперкультури». Першим це явище помітив дослідник культури, комунікації та міжкультурної комунікації професор Дж. Лалл (James Lull). У своєму дослідженні вчений стверджує, що сучасні технології й «інтернетизація» суспільства, яка збільшується, сприяють переродженню культури як феномена; вона зазнає суттєвої трансформації. Культура перестає розглядатися виключно у своєму національному аспекті, коли кожен народ, поєднаний за географічним принципом і такий, який розмовляє однією мовою, є носієм однієї культури [11, с. 132–161].

Розглядаючи інтернет-комунікацію з позиції «суперкультури», варто відзначити, що учасниками міжкультурної комунікації стають усі користувачі Інтернету, не залежно від національності. Такий підхід дає підстави говорити про нову нетривіальну мовну картину світу й мовну особистість.

Базою для реконструкції мовної картини світу можуть слугувати або мовні номінації, або «факти мови», до яких належать різноманітні лексеми, граматичні форми, словотвірні засоби, просодія, синтактичні конструкції, фраземи, правила лексико-семантичної сполученості тощо або культурні концепти, виявом яких є вся сукупність мовних і немовних засобів, що прямо чи опосередковано ілюструють, уточнюють і розвивають їхній зміст.

Основою моделі світу слугують категорії, які репрезентують позамовну дійсність у вигляді змістових дискретних одиниць: для когнітивної моделі – це концепти, а для мовної моделі – семантичні моделі мови. Різниця між цими видами категорій зводиться переважно до того, що семантичні категорії, на відміну від категорій мислення, «утілені в конкретні мовні засоби (лексичні, граматичні тощо), специфічні для кожної мови», «тісно пов'язані зі сферою конотації, тобто додатковим смисловим змістом, що співвідноситься з образним мисленням і сферою структурних форм та функцій, тобто з різними типами суто мовного знання» [12, с. 138].

Висновки. Отже, ми доходимо таких висновків. Історія народу й особлива соціологічна ситуація не створюють законів розвитку мови, але слугують загальним стимулом її розвитку. Більш наглядно всі ці процеси простежуються в лексичній сфері мови. Поповнення словникового складу у зв'язку з розвитком виробництва, культури, науки тощо, яке здійснюється на основі законів розвитку мови, є прикладом зовнішньої вмотивованості його зміни. Кількісне збільшення словникового складу змінює мову в тому стосунку, що перетворює її в більш гнучку й багату. Інтернет-комунікація сприяє створенню в мові конкретних нових явищ, які мають іноді закономірний характер.

На сучасному етапі розвитку мовознавства однією з найбільш актуальних сфер лінгвістики стає вивчення проблем мовних контактів, взаємодії й взаємозбагачення. Очевидним у руслі дина-

мічного розвитку міжкультурної комунікації, коли проникнення англо-американської лексики відбувається з високим ступенем інтенсивності, є подальше вивчення міжмовних відносин і породжуваних ними мовних явищ і процесів.

Література:

1. Курохтина Т. Межъязыковая интерференция в условиях близкородственного украинско-русского двуязычия : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.03 / Т.Н. Курохтина. – М. : МГУ, ФГОУ ВПО «Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова», 2010. – 23 с.
2. Алишова Р. Межъязыковая кыргызско-английская интерференция на уровне фонетики, грамматики и лексики: с позиции социолингвистики : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Р.К. Алишова. – Бишкек : Кыргызско-рос. славян. ун-т им. Б.Н. Ельцина, 2012. – 20 с.
3. Ценгер С. Морфологическая интерференция при контакте французского и русского языков : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.05 / С.С. Ценгер. – М. : МГУ, ФГОУ ВПО «Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова», 2014. – 219 с.
4. Бодуэн де Куртенэ И.А. О смешанном характере всех языков / И.А. Бодуэн де Куртенэ // Избранные труды по общему языкознанию. – М. : АН СССР, 1963. – Т. 1. – 1963. – С. 362–372.
5. Шухардт Г. К вопросу о языковом смешении / Г. Шухардт // Избранные статьи по языкознанию. – 2-е изд. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – С. 174–184.
6. Алимов В. Явление лингвистической интерференции при изучении специального перевода : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / В.В. Алимов. – М. : МГУ, 1998. – 196 с.
7. Хауген Э. Языковой контакт / Э. Хауген // Новое в лингвистике. – Вып. 6. – М. : Прогресс, 1972. – С. 61–80.
8. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 711 с.
9. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю.А. Жлуктенко. – К. : Вища школа, 1974. – 176 с.
10. Картины русского мира: современный медиадискурс / [З.И. Резанова, Л.И. Ермоленкина, Е.А. Костяшина и др.]; ред. З.И. Резановой. – Томск : ИД СК-С, 2011. – 288 с.
11. Lull J. Culture in the Communication Age / J. Lull. – London, New York : Routledge, Taylor and Francis Group, 2001. – 226 p.
12. Васильев Л. Современная лингвистическая семантика : [учебное пособие] / Л.М. Васильев. – М. : Высшая школа, 1990. – 176 с.

Храбан Т. Е. Роль интернет-коммуникации в процессе языковой интерференции

Аннотация. В статье рассмотрены взаимосвязь особенностей интернет-коммуникации и языковой интерференции. Выявлено влияние новых технологий на взаимодействие различных языков и, как следствие, существование феномена адстрата при осуществлении интернет-коммуникации.

Ключевые слова: интернет-коммуникация, интерференция, субстрат, суперстрат, адстрат, языковая картина мира, виртуальная личность.

Hkraban T. Role of Internet communications in the process of language interference

Summary. The article describes interconnection between an internet-communication and language interference. It displays the influence of up-to-date technology on interaction among different languages and consequently the existence of adstrat during of Internet communication.

Key words: internet-communication, interference, substratum, superstratum, adstrat, language picture of the world, virtual personality.

Юджин-Рипун И. Н.,
доктор искусствоведения, член-корреспондент
Национальной академии искусств Украины,
заведующий отделом театроведения
Института искусствознания, фольклористики и этнологии
Национальной академии наук Украины

ГЛАГОЛЬНАЯ СЕМАНТИКА И СЦЕНАРНАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОГО ТЕКСТА

Аннотация. Расслоение глаголов по степени обобщенности обуславливает продуктивность комплетивных словосочетаний как знаков ситуаций. В устойчивых словосочетаниях глагол может элиминироваться, передавая предикативные функции дополнению и обстоятельству. В перспективе повествования глагольные словосочетания обозначают мотивы, обладающие аспектами, которые определяют ход действия и сами при этом изменяются.

Ключевые слова: семантический синтаксис, местоглаголие, аспектология, грамматикализация, идиоматизация, словосочетание, ситуация, словесная маска.

Постановка проблемы. Задачи содержательного описания глаголов возникли в связи с исследованиями семантики синтаксиса в последней трети XX века, когда предметом внимания стала взаимосвязь лексического и грамматического значений. Обнаружилась, в частности, неудовлетворительность описания значений глаголов в толковых словарях: «... если отвести контекстные элементы, глаголы оказываются определенными просто другими глаголами, которые очень часто отнюдь не являются даже их семантическими эквивалентами» [1, с. 53]. Такие трудности описания коренятся в том, что «у глаголов гораздо менее определенная семантика», что влечет такую парадоксальную ситуацию, когда «самыми «полисемантическими» оказываются, как ни странно, семантически наиболее опустошенные глаголы» [1, с. 56–57]. Это позволило увидеть «тенденцию многих глаголов к десемантизации и, следовательно, к грамматикализации», когда «абстрактное значение какого-либо глагола ... является предпосылкой его грамматикализации» [1, с. 57–58].

Теория грамматикализации, развившаяся на основе разработки семантического синтаксиса, связана и с исследованиями языков изолирующего строя, где, как в китайском языке, отсутствуют морфологические показатели частей речи и само существование глагола вызывает сомнения [17, с. 7–8], а для вычленения их используется критерий устойчивых сочетаний морфем [17, с. 176]. Возможности отнесения речевых единиц к классу глаголов здесь определяются из того, что «сочетаемость глагола с постпозитивным компонентом ... задает аспектуальную принадлежность глагола», причем, хотя «к ним в большей мере применимо понятие грамматикализованности ...», эти показатели ... не являются опустошенными грамматическими формами. Они дополняют глагол собственными лексическими значениями» [11, с. 339]. Зависимость глагольных свойств от сочетаемости приводит, в частности, к проблеме определения первичных, коренных глаголов, в противоположность производным, отыменным глаголам (деноминативам). Возникают проблемы единства лексических и грамматических свойств глагола, контекстных и словарных компонентов значения.

Изложение основного материала исследования. Отправной точкой в современных исследованиях глагольной семантики стало открытие так называемого местоглаголия (впервые описано Л.Н. Засориной, 1965). Местоглаголие, или местоименный предикат «генетически восходит к словам с неопределенной семантикой, употребляется в качестве эвфемизма [9, с. 109]. Его типичным примером является разговорное выражение *того* – например: – *Ну-те-с, временно, а как же и того?* / – *Вы хотите сказать, как я буду устроиваться с моей действительной невестой?* (М.М. Пришвин «Кашеева цепь»). Вопросы местоглаголия, в свою очередь, входят в круг более широкой проблемы обобщения и специализации значений.

Различают по меньшей мере три уровня обобщенности глаголов, где местоглаголия занимают срединную позицию: «Максимальной степенью обобщенности ... характеризуются предикаты, выполняющие дескриптивную функцию: например, предикат *бежать*, в отличие от *производить действие*, включает сигнификативную характеристику ... ‘быстро перебирая ногами, перемещаться каком-либо направлении’ ... Следующему уровню абстрактности ... соответствуют «местоглаголия» типа *сделать это*, ср.: *Вчера кто-то из учеников разбил окно на первом этаже. Кто сделал это?* Предикат *сделал это* обозначает конкретное действие, упомянутое в речи Наконец, ... с наименее обобщенным значением ... в высказывании *Навстречу нам бежит Иван* предикат *бежит* ... обозначает конкретное однократное наблюдаемое действие» [4, с. 64]. Такое расслоение глаголов по обобщенности имеет решающее значение для определения смысла высказывания и его истинности.

Например, высказывание *Этот студент поет* может означать *Этот студент занимается пением* и *Этот студент в данный момент поет*. Сравнение предложений типа *Отец не был на море / Отца не было на море* позволяет утверждать о наличии двух типов глагола бытия с различными значениями. Это различие «касается то временной позиции наблюдателя (временной перспективы), то его местоположения» [8, с. 41]. Противопоставление генерализации и специализации соотносится с процессом грамматикализации и противоположно направленным процессам лексикализации. Как известно, «в ходе грамматикализации языковой единицы происходит генерализация значения», причем «именно семантическое расширение играет ключевую роль в этом процессе» [6, с. 40]. Напротив, с возникновением словосочетаний обобщенность значения преодолевается и свершается противоположный процесс: «Лексикализация сочетания подразумевает его идиоматизацию» [6, с. 66].

Между тем это расслоение вдоль оси «грамматикализация – идиоматизация», представляющееся вполне обычным,

влечет за собой ряд парадоксальных следствий. Прежде всего, речь пойдет об отыменных глаголах, деноминативах, которые обычно представляют процесс специализации, сужения значений. Деноминативы, как правило, равнозначны комплетивным сочетаниям иных глаголов с дополнением, например, *окаменеть = стать камнем, столоваться = пользоваться столовой, умнеть / глупеть = становится умнее / глупее*. В таких словосочетаниях, эквивалентных деноминативам, глагол обладает более высокой степенью обобщенности, а специализация значения определяется дополнением.

Изучение таких глагольных словосочетаний привело к созданию известной «падежной грамматики» Ч. Филлмора, где дополнения представляются носителями заданного набора семантических ролей, частично пересекающихся с известной классификацией обстоятельств. Предполагаемая заданность такого описания стала обоснованием представления семантики глагола при помощи фреймов, где его сочетаемость определяется выбором в уже установленном наборе возможностей. Однако недостатки такого подхода очевидны уже в беспроблемности, где ответы заранее ограничены таким набором. Кроме того, здесь освещается только контекстная семантика, тогда как внутренне присущие глаголу выразительные возможности остаются без внимания. Поэтому как альтернатива методу фреймов сложилась ситуационная концепция глагольной семантики.

В ней предложено рассматривать глаголы как особые обозначения действий в заданных ситуациях. Если «глаголы – это компактные наименования ситуаций» [12, с. 63], как бы заключающие в себе кодификацию возможных сцен, то тем самым охватывается только часть выразительных возможностей глаголов, сводимая к описанию фреймами, тогда как остаются без внимания категории лица, вида, времени. Поэтому характеристика ситуации дополняется через «комплементарные аргументы, указывающие на объекты» и «указывающие на обстоятельства», так что в итоге «объединение глагольных словоформ в единую номинатему осуществляется на основе ... метафоры, интерпретирующей ... действие и состояние» [12, с. 63–64], что вполне созвучно театральным представлениям о «кусках жизни» как элементах действия. Глагольную семантику тогда можно представить как обозначения мотивов (действий в ситуациях), предполагающие аспекты действия и ракурсы наблюдения.

Продуктивность такого подхода видится в том, что сама ситуация рассматривается как проблема, а не как данность, как конфликты и альтернативы, связанные с самой глагольной номинацией. Ситуация характеризуется, прежде всего, глагольным словосочетанием, причем особенно адекватны задачам ситуационного представления именно устойчивые словосочетания. Однако именно здесь и заложен основной парадокс: общеизвестно, что как раз глагольный компонент таких сочетаний оказывается либо факультативным и заменимым синонимами, либо же вообще подвергается эллипсису, устраняется и только подразумевается. Так, *в душу* можно не только *залезть*, но и *пробраться, прокрасться, прошемыгнуть*; речь можно *отрезать как ножом* или *отрубить*. Особенно распространены глагольные эллипсисы в пословицах: *седина в голову (*проникает)*, *бес в ребро (*ударяет)*; *на всякого мудреца довольно простоты (*имеется)*. Таким образом, хотя словосочетание образуется из распространения глагола, на его основе, но актуальным предикатом, ремой тут становится именно комплетивный компонент – дополнение или обстоятельство. Выполнив свою миссию по созданию словосочета-

ния, глагол утаивается и становится великим подразумеваемым, стоящим за обозначением конкретных ситуаций. Глагол вовлекает именную материал в построение речи и заряжает его, обращая в актуальные предикаты, «рематическую доминанту» текста (по С.Г. Ильенко) [14].

Такое превращение словесного материала, объединяемого вокруг глагольной оси, становится характеристикой ситуации как представления целеполагания. Вовлеченные глаголом слова обозначают те средства, которыми опосредуется выдвижение и достижение целей. Они становятся знаками инструментария, реализующего глагольную интенцию. Организованные вокруг глагола словосочетания предстают как посредники, медиумы, моделирующие целенаправленность описываемой ситуации. Тем самым осуществляется мотивирующая миссия глагола, а соответствующие словосочетания есть основания понимать как мотивы, как силы, мотивирующие развертывание текста.

Именно из таких мотивов складывается сценарий. Как рекомендовал К.С. Станиславский (по свидетельству С.Г. Бирман), «никогда не играйте на сцене имя существительное (я – царица, я – нищенка), никогда не играйте имя прилагательное (я – властная, я – бедная)» [2, с. 36]. В другом месте (по свидетельству К.Е. Антаровой), он высказался еще определеннее: «Вы ищете в каждом куске то содержание, которое вы можете высказать сказуемым ... самое трудное – выразить глаголом свое желание в предложенном вам для разбора куске роли» [10, с. 67]. Такая установка на глагольный материал созвучна еще одному подходу, в котором полезным оказывается понятие аспекта в театре, предложенное в 1926 г. украинским режиссером Лесем Курбасом: аспект «представляет собой нечто целое, охваченное одним углом зрения, одной комбинацией, одной фигурой, и имеет отношение к положению, соотношению частей в целом» [5, с. 96]. Это понятие удивительным образом оказывается созвучным такому разделу учения о глаголе, как аспектология.

Даже самое узкое и отвлеченное понимание аспекта как вида совершающегося действия (в частности глагольного вида) оказывается зависимым от перспективы текста, так что «... композиционно-коммуникативные функции ... высказываний целиком определяют роль каждого из них в строении текста, и эти функции никак не зависят от данной формы времени ...» [7, с. 217]. Так, в рассказе А.П. Чехова «То была она!» (1886 г.) авторская ремарка «*Три девицы, слушавшие полковника, придвинулись поближе к рассказчику*» не столько сообщает о совершенном прошлом действии, сколько обозначает ожидаемое в ближайшем будущем наступление поворотного момента в повествовании. Аспектом здесь оказывается «переход к новой ситуации», по А.В. Бондарко [3, с. 90], причем указан и предел этой ситуации – предвкушаемый сюрприз.

Аспектология, обнаруживая точки схождения с театральной практикой, открывает широкие возможности для изучения текста. Во-первых, глагол не просто обозначает действие, он еще выдвигает задачу, озадачивает, ставит адресата перед вопросом, явно раскрываемом в форме императива. Следовательно, он обозначает не просто ситуацию, но именно проблемную ситуацию, а глагольная система предстает как кодификация проблем, предполагаемых разрешимыми. Загадочное начало вносит, прежде всего, категория аспекта, принципиально изменяющаяся в перспективе текста. Например, когда в «Рудине» И.С. Тургенева в финале стоит предложение «*Наступила долгая, осенняя ночь*», то тут не просто констатируется совер-

шенное действие, но и обозначается исчерпание всей драмы героя перед завершающим эпилогом его гибели, так что аспект глагола терминальный. Смысловые преобразования подобного рода, как было нами показано, определяются перспективой повествования и являются имманентным свойством прозаического текста, открывающим возможности его переработки в сценарий [15].

Во-вторых, глагол требует категории лица, действующего или созерцающего. Тем самым он предполагает характерность, описание черт характера, персональную отнесенность, представляющую локацию и локализацию действия. В театре «физическое действие» предстает как черта характера, проявляющая глубинную суть персонажа. Вот это соединение проблемности и характерности в семантике глагола позволяет соотносить его с тем, что уже определялось нами как «словесная маска» [13]. Глагольная система представляет портретную галерею маскировки, коллекцию амплуа. Особенно отчетливо мотивирующая роль такой словесной маски проявляется в приемах несобственно-прямой речи, когда в речь рассказчика вставляются фрагменты посторонней фразеологии наподобие скрытых цитат из речи персонажей или инкогнито (голос молвы), которые направляют и обуславливают развертывание текста [16]. Представление целей и намерений голосами их персонализированных и авторизированных носителей, через категорию лица выявляет интенциональную нагрузку глагольной семантики и определяет ее мотивирующую миссию в построении текста.

Обратимся к примерам, демонстрирующим порождение в тексте мотивов сценического действия на основе глагольных словосочетаний. В перспективе текста целевое назначение, исходящее от глагола и распространяющееся на дополнения, становится определителем ситуации эпизода, его аспекта в организации целого.

Н.С. Лесков «Несмертельный Голован» (1880). Гл. 7. «Голован представлялся не чистым в каком-то отдаленном прошлом. Это оказалось вдруг, но в самых резких видах. Появилась на стогнах Орла личность, которая ни в чьих глазах ничего не значила, но на Голована заявляла могущественные права ... ». Эпизод вводит в завершающую стадию жизнеописания праведника Голована. Ситуация – появление антагониста героя Фотея (как разъясняется в эпилоге, бывший муж возлюбленной Голована Павлы, считавшийся пропавшим). Используются вставные фразеологизмы голоса инкогнито – обывательского мнения, от которого рассказчик дистанцируется. Этим голозом вводится мотив НЕЗНАЧИТЕЛЬНОСТЬ (НЕ ЗНАЧИТЬ В ГЛАЗАХ) как таинственность – альтернатива предшествующей глорификации героя – с мотивом ГЛАЗА (обывателей) и обывательского суждения ПРЕДСТАВЛЯТЬСЯ НЕЧИСТЫМ. Рассказчик дает постороннюю оценку как обозначение аспекта скачка в новое состояние – создание загадки. Прототип ситуации лежит в противостоянии одиночки и осуждающей молвы, засвидетельствованной приведенными автором словесными масками. Модус эпизода проблематичный – читатель ставится перед тайной, недоступной обывателям.

Н.С. Лесков «Совместители» (1881) – анекдот из жизни министра финансов графа Канкрин: застигнув у любовницы чиновника своего министерства, граф женит его на ней и обеспечивает ему карьеру. Здесь очевидно обращение к мотиву ТЕНИ (известному, например, из сказки Г.Х. Андерсена) – любовник оказывается сказочной тенью, овладевающей хозяином. Пово-

рот в событиях, ознаменованный обнаружением чиновника под столом у любовницы министра, представлен в эпизоде гл. 3: «Наблюдавший всю эту любопытную сцену офицер заметил, что Марья Степановна различила разницу посланного ей графом “*adieu*” от адресованного Ивану Павловичу “*au revoir*”, но нимало этим не смутилась». Здесь двойная рефлексия действий героини мотивирует переход к ней центра повествования, которая РАЗЛИЧИЛА и НЕ СМУТИЛАСЬ. Игра голосов – цитаты персонажа в восприятии героини, переданные через наблюдение постороннего свидетеля – вводит решающий мотив НЕВОЗМУТИМОСТЬ, которым определяется и дальнейшее развитие событий, которое излагается в дальнейшем со ссылками на бывшие эпизоды: «Она, впрочем, напомнила ему об этом “*adieu*” ...» (гл. 10), что повлекло новое объяснение, после которого, «Играя с графом на «прежних» струнах, она знала, что аккорд зазвучит так, как она того захочет» (гл. 11). Здесь уже используется голос героини в несобственно-прямой речи, которая диктует, как «ЗВУЧАТЬ» действиям персонажей. Эпизод обнаружения любовника демонстрирует начинательный (инхоативный) аспект, с которого начинается излагаемая история. Прототип ситуации характеризуется словесной маской героини – манипуляцией сознанием партнеров, демонстрацией сцены на сцене. Последующее свидетельствует о модусе уверенности героини.

А.П. Чехов «Рождественская ночь» (1883). «Это был дурачок Петруша ... Чего-то и он ждал от моря. Длинные руки его держались за весла». Сюжет – жена вместе с соседями ждет мужа (Литвинова) в бурную ночь на берегу моря, он неожиданно возвращается, она выдает разочарование, муж садится в лодку к местному дурачку, жена зовет возвратиться, и муж решает возвратиться, но уже поздно, ибо гребец желает покончить с собой: «Литвинов схватил его за руки и потянул их назад. Но руки были тверды как камень и нелегко было оторвать их от весел». Ситуация эпизода – ожидание, наблюдатель – жена, с чьей точки зрения фактически видятся события. В перспективе сюжета ведущим мотивом оказывается ДЕРЖАТЬ РУКИ НА ВЕСЛАХ, определяющим центр поля этюда. Тогда актуализуется метафора **дурачок в лодке = Харон, перевозчик на тот свет. Этот мотив предстает как словесная маска олицетворения судьбы, определяя портрет третьего участника драмы. Такое истолкование позволяет за формальным аспектом состояния (статальность) в эпизоде усмотреть акциональность предела, предварение финала. Прототипом сцены представляется весть судьбы. Модус эпизода определяется как фатальность драмы судьбы с роковой случайностью. Альтернатива *пустая лодка меняла бы мотивировку финала.

А.П. Чехов «Попрыгунья» (1892). «Тут она легко вздохнула и почувствовала себя навсегда свободной и от Рябовского, и от живописи, и от тяжелого стыда». Сюжет – адюльтер, увлечение художником Рябовским при влюбленности в героиню ее мужа Дымова, умирающего от перегрузки. Ситуация эпизода – решение разорвать с любовником Рябовским и вернуться к мужу Дымову накануне известия о смертельном заболевании мужа. Наблюдателем является героиня, повествующая о себе в 3-м лице как внутренний монолог в виде косвенной речи. Ведущий мотив ЧУВСТВОВАТЬ СВОБОДНОЙ оказывается обозначением тщетных надежд и непоправимости. Словесной маской оказывается одиночество. Смысл раскрывается в соотношении с последующей фразой «Она ... вымазалась во что-то грязное, липкое, от чего никогда уж не отмоешься». Ка-

жушийся терминальним (прекращення прежніх відносин), аспект оказується переходом к новій ситуації. Прототип сцени усматривається в кажущомуся звільненні. Модус епізоду – опроверження планів, демонстрація їх неадекватності.

А.П. Чехов «Баба царство» (1894). «*Она легла, не раздеваясь, и зарыдала от стыда и скуки*». Сюжет – владелица заводу проводить день: получает неожиданную прибыль, предполагает использовать ее для благотворительности, симпатизирует одному из рабочих, встречается с поверенным, которому и достаются деньги, разочаровывается. Ситуация эпизода – подведение итогов дня. Мотив ЛЕЧЬ НЕ РАЗДЕВАЯСЬ обнаруживает смысл в соотношении с ранее приведенным высказыванием «... она поняла ясно, что все то, что она думала и говорила ..., – вздор, глупость и самодурство», представленным как отрывок внутреннего монолога в виде косвенной речи. Словесная маска представляет обманутую жизнь женщины. Аспект формально является терминальным, однако неразрешенность конфликта указывает на продолжение его за пределами повествования. Прототипом служит выражение разочарования в суе, тщетных усилиях. Модус – самоотрицание, самокритика.

В.В. Вересаев «У черного крыльца» (1915). «*В теплой тьме дождь тихо шуршал по листьям. Сильно пахло жасмином и шиповником*». Сюжет: муж и жена на даче, между ними ссоры, муж заботливо усаживает курицу-наседку, жена жалуется мужу на его равнодушие. Ситуация – откровенное объяснение. Наблюдатель – муж. Словесная маска представляет состояние сосредоточенности. Мотивы (*СЛЫШАТЬ) ДОЖДЬ + (*ЧУЯТЬ) ЗАПАХ высвечиваются при соотношении со следующим эпизодом: «*Муся схватила его за руку, прижалась к ней щекою и заплакала еще сильнее*», где становится очевидным троп ДОЖДЬ = ПЛАЧ. Аспект статальности оборачивается предельностью – доведением напряжения до невозможности далее пребывать в невыясненных отношениях. Прототип предельного напряжения засвидетельствован такой деталью, как заметное наблюдателю шуршание дождя, указывающей на обостренную восприимчивость. Возможная альтернатива обстановки (*В душной жаркой тьме) предполагает иную ситуацию жалобы и выяснения отношений. Модус эпизода – раскрытие намерений.

В.В. Вересаев «Исанка» (1927). «*Она вплотную остановилась перед ним, расставив ноги и засунув руки в карманы потрепанного своего, короткого пальто*». Сюжет – развитие отношений между молодыми: в последнем эпизоде Она для испытания Его представляет себя связанной с Другим. Ситуация эпизода – испытание неверного возлюбленного. Наблюдатель – испытуемый. Мотив ВПЛОТНУЮ + ПОТРЕПАННОЕ ПАЛЬТО (*ПОКАЗАТЬ) задает маску испытания героини, смысл которой раскрывается из соотношения со словами из письма героини: «... к одиноко сидящим женщинам подходят мужчины». Прототипом оказывается провоцирование на реакцию в воображаемой ситуации (**Я представила себя тебе неверной, но оказалось, что ты мне неверен). Результат испытания позволяет усматривать здесь аспект скачка в новое состояние (разрыв отношений). Модус эпизода – опровержение лжи (разоблачение лицемерия).

Выводы. Посредническая и мотивирующая роль глагольных словосочетаний подтверждается тем, что сами организующие их глаголы подвергаются эллипсу, передавая роль актуальной предикации именным компонентам. Незримо присутствующие, но не упоминаемые в нарративе глагольные компоненты восстанавливаются в сценической интерпретации.

Отступая в подтекст, глагол передает предикативные функции именным компонентам, которыми описываются мотивы повествовательного текста. Аспекты глаголов, разворачивающиеся в повествовательной перспективе, представляют цели, лежащие в основе ситуации.

Литература:

1. Бережан С.Г. Обусловленность словарного значения глагола его грамматическими особенностями / С.Г. Бережан // Слово в грамматике и словаре / отв.ред. Н.В. Ярцева. – М. : Наука, 1984. – С. 51–59.
2. Бирман С. Труд актера / С.Г. Бирман – М. – Л. : Искусство. 1939. – 136 с.
3. Бондарко А.В. Лимитативность / А.В. Бондарко // Теория функциональной грамматики. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис. – Л. : Наука, 1987. – С. 45–98.
4. Киклевич А.К. О номинативных характеристиках предиката / А.К. Киклевич // Slupskie Prace Filologiczne. Seria Neofilologia – 2002. – № 1 – S. 61–72.
5. Курбас Л. Лекції з режисури / Л. Курбас // Курбас Л. Из творчої спадщини / Л. Курбас. – К. : Дніпро, 1988. – С. 49–112.
6. Майсак Т.А. Типология грамматикализации конструкций с глаголами движения и глаголами позиции / Т.А. Майсак. – М. : Языки славянских культур, 2005 – 480 с.
7. Мордвинов А.Б. Формирование темпоральной семантики в тексте рассуждения / А.Б. Мордвинов // Синтаксис текста. – М. : Наука, 1979. – С. 214–225.
8. Падучева Е.В. О семантическом подходе к синтаксису: генитивный субъект глагола быть / Е.В. Падучева // Русский язык и современность. Проблемы и перспективы развития : доклады Всесоюзной научной конференции (Москва, 20–23 мая 1991 г.). – М., 1991. – Ч. 2 : Современные исследовательские методы. Русский язык в межнациональном общении. Русский язык в учебном процессе. – 1991. – С. 34–45.
9. Сеничкина Е.П. Местоименный предикат того как средство семантики умолчания / Е.П. Сеничкина / Язык и мышление: Психологический и лингвистический аспекты : материалы Всероссийской научной конференции (Пенза, 12–16 ноября 2002 г.) / отв. ред. проф. А.В. Пузырев. – М. ; Пенза : Институт языкознания РАН ; ПГПУ имени В.Г. Белинского ; Пензенский ИПКиПРО, 2002. – С. 109–110.
10. Станиславский К.С. Беседы К.С. Станиславского в студии Большого театра в 1918–1922 гг. Записаны заслуженной артисткой РСФСР К.Е. Антаровой / К.С. Станиславский, К.Е. Антарова. – М. : Искусство, 1952. – 180 с.
11. Тянь Аошун. Проблемы скрытой грамматики. Синтаксис, семантика и прагматика языка изолирующего строя. На примере китайского языка / Тянь Аошун. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 896 с.
12. Теркулов В.И. К определению глагола: лингвально-когнитологический подход / В.И. Теркулов // Лінгвістичні студії. – Вип. 26. – К., 2013. – С. 60–65.
13. Юдкин И.Н. «Сцена на сцене» и «словесная маска» в отечественной новеллистике XX в. / И.Н. Юдкин // Родная словесность в современном культурном и образовательном пространстве. – Тверь : Тверской гос. университет, 2014. – Вып. 5 (11). – С. 71–78.
14. Юдкин-Рипун И.Н. Коммуникативные ситуации новеллистического текста как интерпретационный фактор / И.Н. Юдкин-Рипун // Семантика и прагматика языковых единиц : тезисы докладов Международной научной конференции (Минск / Беларусь, 11–12 мая 2015 г.). – Минск, 2015. – С. 96–97.
15. Юдкин-Рипун И.Н. Категориальная ситуация в единице повествовательного текста и сценический этюд / И.Н. Юдкин // Языковые категории и единицы: синтагматический аспект : материалы Одиннадцатой международной научной конференции (г. Владимир, 29 сентября – 01 октября). – Владимир : Владимирский государственный университет им. А.Г. и Н.Г. Столетовых, 2015. – С. 626–630.

16. Юдкин-Рипун И.Н. Несобственно-прямая речь в аспектуально-таксисных ситуациях прозы Н.С. Лескова / И.Н. Юдкин // Пленарные и секционные доклады VIII Международной научной конференции «Язык, культура, общество» (Москва 14–16 октября 2015 г.). – М., 2015. – С. 122–129.
17. Яхонтов С.Е. Категория глагола в китайском языке / С.Е. Яхонтов ; отв. ред. Н.А. Петров. – Л. : Изд. Ленинградского университета, 1957. – 180 с.

Юдкин-Рипун І. М. Дієслівна семантика і сценічна інтерпретація оповідного тексту

Анотація. Розшарування дієслів за мірою узагальненості зумовлює продуктивність комплетивних словосполучень як знаків ситуацій. У стійких словосполученнях дієслово може елімінуватися, передаючи предикативні функції доповненням та обставинам. У перспективі оповіді дієслівні словосполучення позначають мотиви як носії аспектів, що визначають перебіг дії й самі змінюються в ньому.

Ключові слова: семантичний синтаксис, займенниково-дієслово, аспектологія, граматикалізація, ідіоматизація, словосполучення, ситуація, словесна маска.

Yudkin-Ripun N. The semantics of verbs and a script interpretation of a narration

Summary. The stratification of verbs according to the degree of generalization or specialization of their meanings enables the productivity of completive collocations as the situational designations. A verb as a generative source of such collocations can be eliminated and deliver its predicative function to objects and circumstances. The verbal collocations designate motifs within textual perspective as the aspectual vehicles that exert their impact upon the action's development being reinterpreted simultaneously.

Key words: semantic syntax, pronominal verb, aspectology, grammaticalization, idiomatization, collocation, situation, verbal mask.

ЗМІСТ

РОМАНСЬКІ, GERMANСЬКІ ТА СХІДНІ МОВИ

<i>Білецька О. В.</i> РОЛЬ ТРИКОМПОНЕНТНИХ ІМЕННИКІВ ЯК ЗАСОБУ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ВАРІАНТІВ БАГАТОЗНАЧНИХ ДВОКОМПЗИТИВ У СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ.....	4
<i>Веприняк І. Д.</i> ЛІНГВОКОГНІТИВНА МОДЕЛЬ ІДИОСИНКРАТИЧНОЇ ПСИХІЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЖА У РОМАНІ ВІРДЖІНІ ВУЛФ «MRS DALLOWAY».....	9
<i>Вісько Г. Г.</i> МОРЕ І УЗБЕРЕЖЖЯ ЯК ЛІМІНАЛЬНІ ЗОНИ У ФОЛЬКЛОРИ ОСТРОВА ЗЮЛЬТ.....	12
<i>Григорян Н. Р., Дєміна Н. Е.</i> ОСОБЕННОСТИ МЕЛОДИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ АРГУМЕНТАТИВНЫХ КООРДИНИРУЮЩИХ ДИАЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНСТВ.....	15
<i>Дорош О. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ НОВОГО РОМАНУ, ТЕКСТООРГАНІЗУЮЧА РОЛЬ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ АВТОРА.....	19
<i>Євчук А. М.</i> КІЛЬКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВЖИВАННЯ ПОЛІСЕМАНТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ПРЕСІ (НА ПРИКЛАДІ П'ЯТИЗНАЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ).....	22
<i>Кірквська І. С.</i> ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ФУТУРАЛЬНОСТІ З ПОЗИЦІЇ ТЕОРІЇ ПСИХОСИСТЕМАТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ).....	25
<i>Ковальчук О. К.</i> СПЕЦИФИКА ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ МЕЛОДИКИ РЕЧИ С КИНЕСИЧЕСКИМИ СРЕДСТВАМИ.....	28
<i>Козловський В. В.</i> ТЕКСТОТВІРНА ФУНКЦІЯ ПОВТОРУ В ПОЛЕМІЧНОМУ ТРАКТАТІ МАРТИНА ЛЮТЕРА “WIDER DAS VAPSTUM ZU ROM VOM TEUFFEL GESTIFFT”.....	31
<i>Костанда І. О.</i> ФУНКЦІЇ КОЛОРОНІМІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ «ЧЕРВОНИЙ» У РОМАНІ ЦАО СЮЕЦІНЯ «СОН У ЧЕРВОНОМУ ТЕРЕМІ».....	34
<i>Котвицька В. А.</i> ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ КОНТЕКСТІВ УЖИВАННЯ АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ.....	37
<i>Кuzmenko A. O.</i> STYLISTIC DOMINANTS OF PHONETIC LEVEL IN ENGLISH INFANT TEXTS.....	40
<i>Куранда В. В.</i> ДЕРИВАЦІЙНА СЕМАНТИКА ПОХІДНИХ У ЛЕКСИКО-СЛОВОВІРНИХ ГНІЗДАХ ІЗ ВЕРШИНОЮ «FICO – ІНЖИР».....	43
<i>Лазебна О. А.</i> ПРИСЛІВНИКИ Й ДІЄПРИСЛІВНИКИ ОЦІНЮВАННЯ В СПОЛУЧЕННІ З ДІЄСЛОВОМ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ SAGEN У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ НІМЕЧЧИНИ ТА АВСТРІЇ.....	46
<i>Левчик І. Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-СТИЛІСТИЧНОГО КОМПОНЕНТА В ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНІЙ АНГЛОМОВНІЙ КОМПЕТЕНЦІЇ ПСИХОЛОГА.....	49
<i>Литвин А. А.</i> СЛОВОСКЛАДАННЯ ЯК СПОСІБ УТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ІННОВАЦІЙ СПОРТИВНО-ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ «СПОРТИВНИЙ ТУРИЗМ» (“SPORT TOURISM”).....	52
<i>Літвінова Н. В.</i> СЕМАНТИКА ЛЕКСЕМИ MAGAD – «ДІВА, ДІВЧИНА» І ЇЇ РОЗВИТОК У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ДАВНИХ ТЕКСТІВ).....	56
<i>Мукhауlenko V. V.</i> NEGATION OPERATORS IN CREATING THE OPPONENT’S IMAGE.....	59
<i>Оверчук О. В.</i> КОМУНІКАТИВНІ ІНТЕНЦІЇ УЧАСНИКІВ ВЕБ-КОМЕНТУВАННЯ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ (НА МАТЕРІАЛАХ СТОРІНОК УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ДІЯЧІВ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ FACEBOOK).....	62
<i>Олександрова Г. М.</i> РЕАЛІЗАЦІЯ СЕМАНТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРЕОЛІЗОВАНИХ ТЕКСТІВ ЯК СУБЛІМАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ.....	65
<i>Pravdivtseva Yu. S.</i> THE COGNITIVE ASPECT OF USING OF APHORISMS IN ENGLISH POLITICAL DISCOURSE.....	68
<i>П'ятничка Т. В.</i> СУТНІСТЬ І ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕПЕРІШНОСТІ.....	70

<i>Савчук Р. І.</i> ТВОРЕННЯ МОЖЛИВИХ СВІТІВ У НАРАТИВНОМУ ПРОСТОРІ ФРАНЦУЗЬКОГО ПРОЗОВОГО ТВОРУ: ДОСВІД НАРАТИВНО-СЕМІОТИЧНОГО АНАЛІЗУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Ж. ДЕ НЕРВАЛЯ «AURELIE OU LE REVE ET LA VIE»)	73
<i>Смаглій В. М.</i> АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ І ЇХНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ	76
<i>Станіслав О. В.</i> СИНТАКСИЧНА КОГЕЗИЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ РОЗВИТКУ ФРАНЦУЗЬКОГО МИСТЕЦТВА ХХ СТОЛІТТЯ (КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ)	79
<i>Тараненко О. В.</i> СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ОЦІННИХ АНТРОПОНІМІВ	82
<i>Тарнавська М. М.</i> КЛАСИФІКАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АРАБСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ)	86
<i>Тоненчук Т. В.</i> КІЛЬКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	89
<i>Фахурдинова М. А.</i> АСПЕКТУАЛЬНІ ЗНАЧЕННЯ АНАЛИТИЧЕСКОЙ ПЕРИФРАСТИЧЕСКОЙ КОНСТРУКЦИИ TUN+ИНФИНИТИВ	93
<i>Фоменко Е. Г.</i> СИНЕРГЕТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	96
<i>Фроляк М. П.</i> ЗОБРАЖЕННЯ РОЛІ ЖІНКИ В МУСУЛЬМАНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ БАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙЦЯ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ТЕЛЕДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМУ “DUEL AU PAKISTAN” ІЗ СЕРІЇ “ASSASSINATS POLITIQUES”)	100
<i>Цвіркун Г. С.</i> АКТУАЛЬНІ ВИМОГИ ДО НАВЧАННЯ Й ОВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	104
<i>Цолін Д. В.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО НЕПОСЛІДОВНЕ ВЖИВАННЯ ДІЄСЛІВНИХ ПОРІД У СЕРЕДНЬОАРАМЕЙСЬКІЙ МОВІ	107
<i>Чистяк Д. О.</i> МІФОПОЕТИЧНІ СТУДІЇ В РАНИХ ТЕКСТАХ М. МЕТЕРЛІНКА: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ	111
<i>Шевчук О. В.</i> КЛАСИФІКАЦІЯ СУБСТАНТИВНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	114

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

<i>Вялікова О. О.</i> СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ЗНАКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІЗУАЛІЗОВАНИХ ВІРШОВАНИХ ТЕКСТІВ	118
<i>Григас О. Ю.</i> СЕМАНТИЧНИЙ ОБСЯГ І СТРУКТУРА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ КОМПАРАТИВНОСТІ	121
<i>Діброва В. А.</i> КОГНІТИВНА ПРИРОДА ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЯК ЗДАТНІСТЬ МИСЛЕННЯ ЛЮДИНИ ВИРАЖАТИ СТАВЛЕННЯ ДО ДІЙСНОСТІ	124
<i>Кравчук Л. В.</i> ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ГРИ	127
<i>Лещенко А. В.</i> ТЕКСТ КАК ПОЛИСИСТЕМНЫЙ СЕМИОТИЧЕСКИЙ ОБЪЕКТ	130
<i>Монахова Т. В.</i> ДО ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ТЕКСТІВ	134
<i>Moshtak O. V.</i> LINGUISTIC ASPECT OF EVALUATIVE CATEGORY OF PEJORATIVENESS	137
<i>Храбан Т. Є.</i> РОЛЬ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ	140
<i>Юджин-Рипун И. Н.</i> ГЛАГОЛЬНАЯ СЕМАНТИКА И СЦЕНАРНАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОГО ТЕКСТА	143

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 17 том 2, 2015

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Скрипченко О.О.

Комп'ютерна верстка – Кузнєцова Н.С.

Підписано до друку 30.09.2015 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 20,23, ум.-друк. арк. 17,44. Папір офсетний. Цифровий друк.
Наклад 200 примірників. Замовлення № 3009-15.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4392 від 20.08.2012 р.) Україна, м. Херсон, 73034, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.
Тел. (0552) 39-95-80

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua